

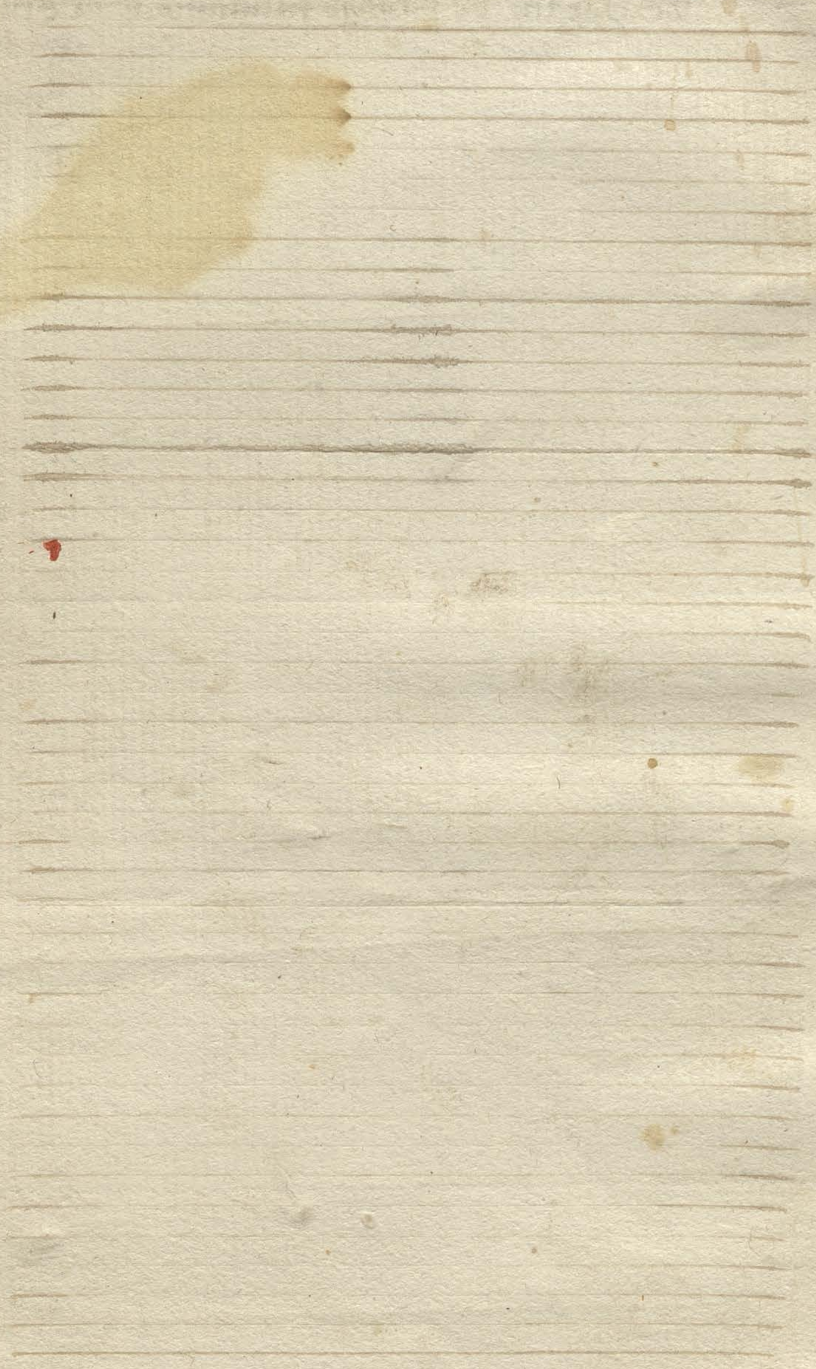
Rest. J. Wyżgi 1933. Nowy grzbiet i brzegi. Resztki dawnej skóry naklejone. Nowe wyklejki. K. D.

Scriptum sup Rethorica noua Tulij

Comparatum de pecunijs facultatis Artium Study Cracovien

Anno dni 1461

83

SENTENTIA FRANCISCI PETRARCE DE TERENTII VITA

de terentii uita in antiquis libris multa reperiuntur plura &
iam in modernis scripta sunt per uarios scolasticos rerum ignaros coad
ueris falsa miscentes. illud primum rei totius ac maximum fundamentum
multi ponunt cartaginensem patria fuisse terentium quod aut dubium
uerum est. sicut epythaphium eius clare indicat quamuis ipsum quidam ne-
gent ut inferius patebit. cetera que dicunt uero huic falsum illud im-
probant. dicunt enim scipione roma redeunte euersa cartagine &
interfecto hanibale hunc terentium inter ceteros captiuos solutum
& pilleatum incessisse post triumphalem scipionis currum. que res multi-
pliciter a ueritate remota est. Nam primus scipio cartaginem quidem uicit
& tributariam effecit. non euertit tamen ipse cartaginem. sed nepos eius
adoptiuus africanus minor. hanibalem preterea uicit bello fu-
gauitque sed nequaquam interfecit. nempe qui uictus in asyam profugit &
sub anthyocho rege syrie militans consilio atque opera sua & regis po-
tentia nouum cum romanis denuo bellum gessit. que hystoria omnibus qui
italibus ingenium exercent planissime nota est. deinde scipionis triumphan-
tis currum non hic terentius pilleatus prosecutus est. sed alter huius nominis ro-
manus ciuis & ut ualerius maximus testatur pretoria familia ortus
& inter paucos senatorii ordinis splendidus qui et post id tempus tunc scilicet
cum scipionis frater accusatus est rome preturam gessit. hic ergo trium-
phantis scipionis currum prosecutus est pilleo capiti imposito quod donate
libertatis signum erat. Quatuor siquidem milia romanorum ciuium
qui bello punico capti erant & in seruitutem redacti uictor scipio li-
beratos in patriam reduxit inter quos erat iste terentius de quo dixi
uir tam memor accepti beneficii tamque singulariter ante omnes gratus ut
per omnem uitam liberatorem suum scipionem omni obsequio ac patronis debita
reuerentia & ueneratione coluerit. triumphi autem die post currum pilleatus in-
cessit. hoc liberti habitu qui pilleus uiri uirtute se libertati redditum ro-
mano populo pilleo testante denuntiat: que omnia apud titum liuium cele-
berrimum hystoricum nota sunt. Sed minus miror scolasticos hoc
errore correptos cum paulus orosius hoc scripserit de quo admo-
dum mirarer nisi quod interdum magna quoque ingenia in multis oc-
cupata & inter difficultates ecepta equorum istar propter incautam securi-
tate in plano cespitant. identitas nominis ni fallor errorem fecit qui-
a scilicet uterque terentius. sed circumspectus homo non uidit quod oculis ingere-
bat: inprimis diuersitatem cognominum que ad discretionem nominum sunt
inuenta quia scilicet ille terentius culleo. hic terentius afer ut titulus
huius operis indicat. ille romanus. iste cartaginensis. ille ex ser-
uitute in libertatem. iste econtra ex libertate in seruitutem duc-
tus. ille senator: hic poeta. ille iam senior: hic iam puer eo tem-
pore quo a romanis duabus captus est. in qua captiuitate ob ele-
gantiam morum ad magnorum uenit amicitias ut quoque ait eusebius

libro 4 post medium

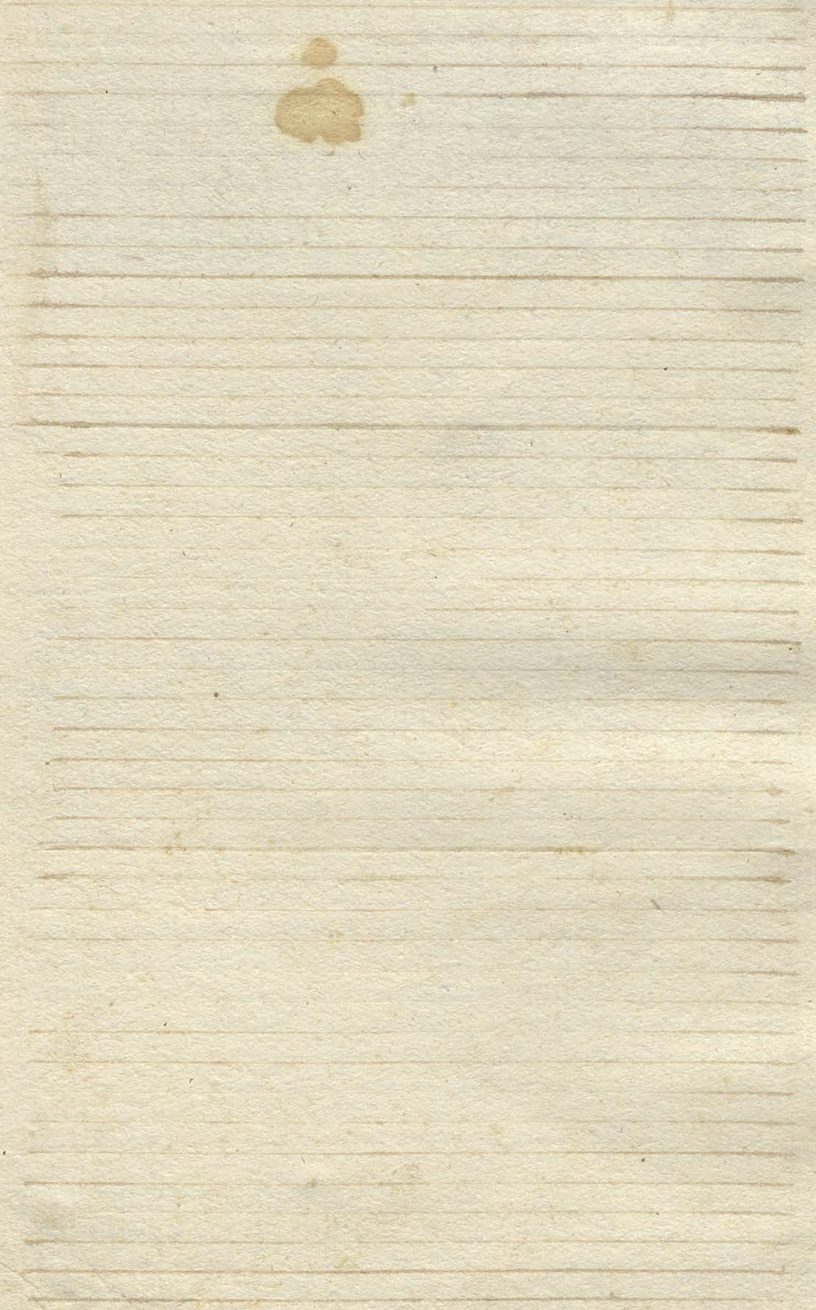
libro de tēporib9 ob ingeniū 7 forma libtati donat9 est.
int tot ergo diu̾sitates falleī nō debuiss; una identitas:
hic sane terētius de quo agim9 a pncipio s̾uitutis sue
fertur a terētio quodā lucano emptus a quo 7 nomē ip;
fortasse potuit accipeī / alit an dictus apd suos. de hec tam
pret coniecturā nihil habeo. id qd̾ cōstat latinas litteras ro-
me didicit ad poeticā pronus 7 papue comedia: quo ignē
facile ut mihi uidet̾ omīs an se uicit. nā sequētes et ascribē-
do deterūt. nec sciī quē nouerī comedie scriptor clarus
post terētiū fuit. scripsit comedias plures forsan. s; que
i manib9 habet̾ sex st̄ que p ordine hoc uolumie cōtinent̾.
quāuis ordo ipē n ōib9 uolumib9 unus sit. utrūq; uero sit
alie ubiq; prima oīū ē andria. quā comedia p⁹sq̄
edilib9 uēderet, ut idē eusebius ait cecilio multū se
mirati legit: de materia comediarū loq plixū est. de
expoitōe p̄lixius. s; cui9q; materia i argumto ei9 breuiter
cōprehēsā lector inueniet. expoitōē studio 7 igenio mo-
lietur. genus poematis ut dixi comicū. carmen iābicū
s; uariū. iābi eiī materie apti st̄. i comedijs q̄dē nusq̄ au-
tor loqt̾. s; itroducte psone. quē more hic ad prologos trās
ferēē nititur: qb9 scribēdis emulorū iuidia causā dedit.
respōdēdū eī erat: ne forte peaatas gliā mereret̾ i famiaq;
modestia. horū ū stimulis ac uoab9 agitat9 fert̾ athenas
petisse: ut grecorū penit9 igenia moresq; pnosceret & c
cū multis i latinā ligua trāslatis post aliquātū tēpus cōpos
uoti romā remearet / sarcinulis 7 comedijs quas sibi scripse-
rat naui impositis ipē patras pcexisse: un breui trāsitu
i ytaliā nauigaret. ibi expectate nauis audito naufragio
que circa sinū yliriacū periclitata erat tāte iacture dolor
pmotū stymphalim in archadia discessisse. ibiq; defūctū
ac sepultū publice perisse certe cū i archadia ipo eode teste
eusebio notū est. 7 imp̄mis qdē quatuor comedijs. s. andria.
eunucho. heutontimerumenos. & adelphis. menādrum
comicorū pncipē grecorū imitat9 credit̾. qd̾ & rubrice
innuunt uetustissimorū codicū: quā ptē scripture quia
plus cōfusiōis quā lucis hrē uisa sciens omisi. innuūt & pro-
logi quidā i reliqs duab9 apollodorū corynthiū. uedidisse eū
eunuchū sua fama est octo milib9 nūmorū. qd̾ pretiū an eū
null9 acceperat. ad sumā suo ignē poetādi talis uir fuit. ut
hieronimus int̾ quatuor poetarū duos. s. grecorū & totidē la-
tinorū ducēs quartū huc nominare n dubitāuit hoc ordine:
homerū. uirgiliū. menādrū. 7 terētiū. quia sibi excellētia non
stili tribuit altitudo. quia a multis aud dubie & menāder apd̾
suos uinatur. & terētius apd̾ nostros 7 quē i comedijs n mo n

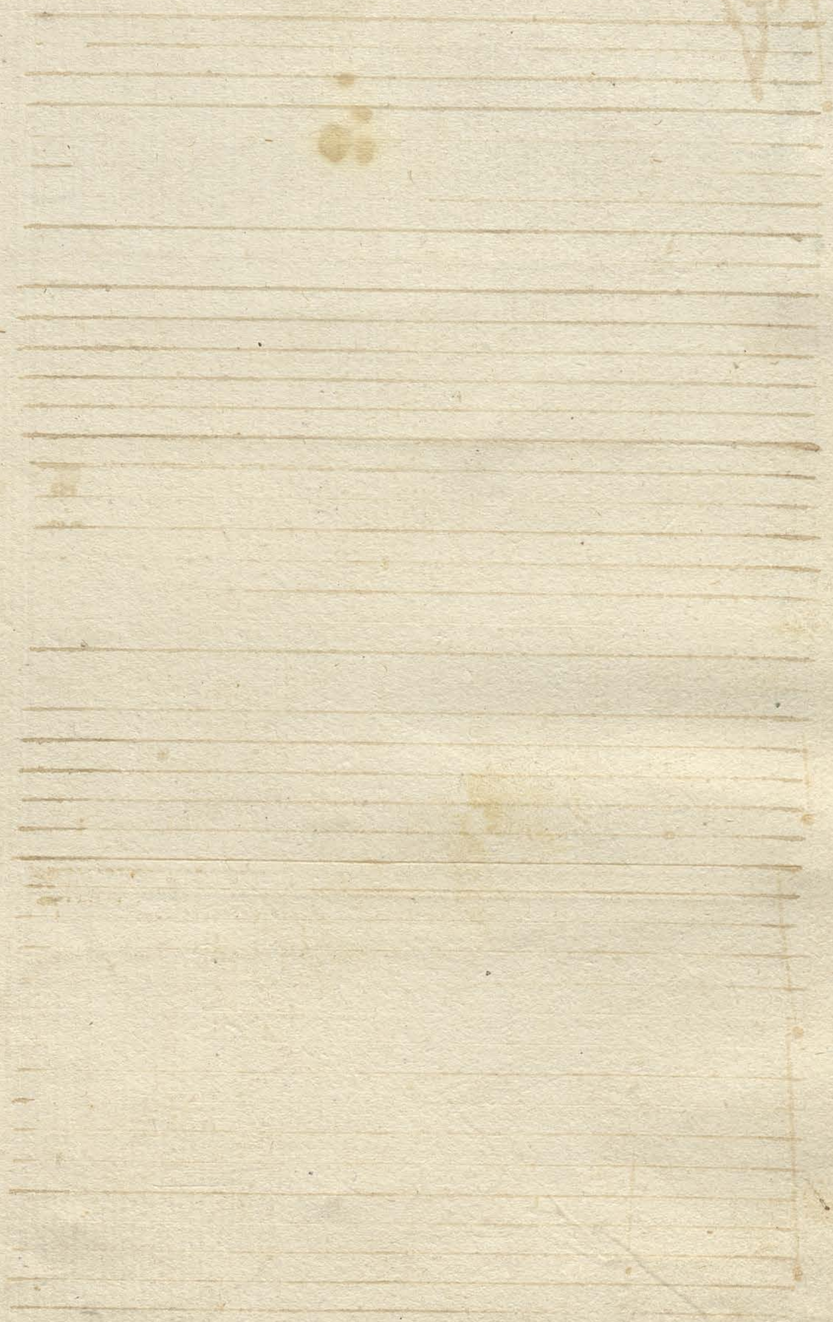
necciã . ƺ plerūq3 et uitiosa est . qd ḡ . humanorum actuū al'
morum exacta notitia 7 ordo narrationis ab ipso & ciā cicerone lau-
datus & stili iocūditas ac grā . ƺ sup oīa sīue ut qb₃dā placet
sola ppetas hoc fac . ut eciā primo eneidis comto ait Seruius . lucedz
ē terentius pp sola pprietatē oībꝫ comicis ee preclatū . qbꝫ ē quā-
tū ad cetera spectat īferior . quod ultimū oībꝫ quos legere potui
comicis excussis serius pace salua n̄ approbo . hec ul' ad notitia
habēdā ul' ad errorē declinādū breuiter de terentio dicta sint :. ~

andria — Vos istec :. intro auferte . abite . Sosia . adesdum . pauca te uolo . Dictum puta . ~~ Vos istec :. reuiso ² qd agant :. hic nūc ³ me credit :. iubeo cemeter :. *tertius actus durat usq3 ī'a ubi ubi*
nihil ^ne ee puz :.

eunuchus — qd ig̃ facā :.

Nā cū p̄sā ē gnā ^ *ī echiza* forma ī tenebris nosca n̄ gta ē :.
sine sanguine hꝫ n̄ posse fieri ^ *ī eunucho* q abstergere ulnera :.) *uſus quatnaris ī abici costat eciā octo pedibus*

1

Iustinianus xpianissimus imperator dicit i noie dni
nostri xhu x ad omnes actus omniaque consilia procedendum in quibus verbis
sublimi persuadetur exemplo quatenus in quolibet initium gratie imploretur celebre
nomen maiestatis eterne / huic religioni sacre tam ineffabilis et glorifi-
ca se supponit celsitudo meritorumque nomina principis cum in quibuscumque primor-
diis invocatur quem eius inestimabilis potentia humane fragilitati contribuens
firmitatis eademque sub huiusmodi comprehensione suscepit incrementa virtutum
sintam Richardi de pottis in suis epistolis ubi sic inquit. Celestis altitu-
do potentieque superna omnia tenens imperium in excelsis sic dat esse rebus et di-
spensat ineffabili providentia munera gratiarum sic et creaturarum conditiones et status or-
dinat prout vult disponitque in eorum consideratione sensus hominum hebetantur
cum sint investigabiles vie eius et sapientie sue magnitudinem humani non capiant intellectus
facit e fortem ex debili balbucientibus et [illegible] tribuit / et ponit non numquam in sublimi hu-
miles / plenum et perfectam bonis tamquam planius concludens omnia et singula potesta-
tem reverenter ut superna potentia rationem sue beatitudinis infundat. Summatur ver-
ba beati Ambrosii que in epistola ad comitem sub hac forma deponit. Sanctum semper
in me opus semper spiritus ut cogitem. Compelle ut faciam suade ut diligam / con-
firma ut te teneam / custodi me ne te perdam. nec non verba beati Augustini in libro
soliloquiorum / o sapientia que apis os muto. oculum per quod omnia facta sunt. apri os meum.

Quam venerabilis Tullii facundia summis desideriis collocanda est in hac
auctoritate quam scribit Boetius in scolastica disciplina. duo proponit scientias intellectus
primum est sublimitas facundie Ciceronis. secundum est eius aquisitio cum efficacia desideriis
conflagranda. primum quidem ponit in auctoritate prefata in tractatu dum premittitur. Quam venerabilis Tullii
facundia. secundum quidem in eius auctoritate fulget in ultimo cum subinfert multis desideriis collo-
canda est. Dico primo quod in auctoritate in tractatu tangitur sublimitas facundie Ciceronis cum dicit
quam venerabilis / et est / nam venerabilia venerentur / attolluntur laudibus et honore. Ad cuius
evidentiam est animadvertendum quod facundia seu eloquentia est duplex. prout sumitur uno modo absolute
et sapientie non coniuncta. Alio modo ut est coniuncta sapientie si sumatur primo modo non est venerabilis nec
decora sed est detestabilis et perniciosa quod multifarie persuadetur / et sic gladius in ma-
nu furiosi est detestabilis et perniciosus / ideo facundia sine sapientia est vitanda et gla-
dius in manu furiosi indifferenter contra periculi / consequentia tenet quia facundia sine sapientia
est tamquam gladius in manu furiosi. secundo sic facundia sine sapientia affert multa mala et
incomoda quare est detestabilis et perniciosa. Antecedens patet per Tullium primo rethoricis ubi sic
inquit / nam cum mecum rei publice detrimenta considero et maximarum civitatum veteres
animo calamitates colligo / non minimam video per desertissimos homines invecta partem
incomodorum. consequentia tenet quia malus effectus arguit malam causam / tertio sic sic se habet
prodigus / ita facundia sine sapientia / sed prodigus sic se habet quod est detestabilis et
malus quia opes suas dissipat et consumit ita facundia sine sapientia. Maior et
minor sunt vere per Iordanum super commento primi maioris ubi dicit quod eloquentia sine
sapientia assimilatur prodigo qui omnia effundit et nihil continet. quarto sic sicut se habet
se appetitus sine ratione quia est perniciosus eo quod indifferenter convertit se tam ad
bonum quam ad malum ita se habebit facundia sine sapientia. Maior tenet per locum a simili /
minor apparet / nam appetitus sine ratione bonum sicut malum tollit. Confirmatur et
ex tercio in prohemio primi rethoricis ubi dicit / at me quidem diu cogitatem ratio ipsa in hanc
potissimum sententiam duxit ut existimarem sapientiam sine eloquentia parum prodesse civita-
tibus. Eloquentiam sine sapientia nimium obesse plerumque prodesse numquam et subdit /

L

qz si quis rectissimis atqz honestissimis studiis rōnis ꝯsumit omēs opas ī exercitatōne
dicendi / hys inutilis sibi perniciosus prīe ciuis habetur. Confirmatur ī aucte eius-
dem s° officiorum ubi sic ait nichil est tam inhumanū q̄ eloquēciā a nā / ad salutem
hominū z ad conseruationem datam / ad bonorū pestem / p̄niciemqz ꝯuertere. Cōfirmat
auctās eiusdem p° veterum ubi inquit. postq̄ uō cōmoditas quedaz praua virtu-
tis imitatrix sine rōne officij dicendi copiā ꝯsecuta est / tum ingenio freta ma-
licia peruertere urbes z vitas hominū labefactare ꝯsueuit. Si nō sumatur facū-
dia sine eloquēcia que est sapiēc ꝯiuncta ita est illa que sūme venerāda z
sollicitus habetur / q̄ suadetur multiplici rōne. Et p° sic illud est sūme venerādū q̄ est
causa multorū bonorū / sꝫ facundia iuncta sapiēc est huiusmōi g° z c̄. maior est no-
ta ad sensum / minor apparet p Tulium p° veteris ubi sic inquit / Cum aut res ānā
memoria p vetustate remotas ex literarū monumentis repetere instituo multas urbes
ꝯstitutas / z plurima bella restituta firmissimas societates sanctissimas amicicias
intelligo / cū āīi rōe tum facilius eloquēcia ꝯparatas. 2° sic sicut se hꝫ appetitus rōi
iunctꝰ q̄ ē sic se hꝫ facundia iuncta sapiēc / sed ita se habet appetitus iunctus rōi
q̄ est venerādus eo q̄ semꝑ ad bonū dirigitur ita z facundia iuncta sapiēc se hꝫ.
maior est nota p locum a sili / minor pꝫ de se. unde Tulius officiorū. p° d. itaqz sit
ut rō p̄sit z obtemperet appetitus. confirmatur z aucte Tulij p° veterum ubi sic ait
qui uō ita se se armat eloquēcia ut nō oppugnare comoda prīe sꝫ pro hys possit pu-
gnare is mihi vir ē z suis z p° rōnibus utilissimus atqz amantissimus ciuis fore
Confirmatur z aucte eiusdem prio p. veterum ubi sic ait. de p° quidē sic z nobis z loquens
progressa eloquēcia vidr z ite postea maximis in rebus pacis et belli cū summis hominū
utilitatibus esse versata. Confirmat z aucte Boecij 2° de ꝯsolatone ī p° prosa ubi sic ait.
Adsit igitur rethorice suadella dulcedinis que tum tm̄ recto calle procedit cum
nostra instituta nō deserit et hꝫ ē q̄ dicit Tulius p° rethoricorū d. Nō ē paruꝫ ī se fructꝰ hꝫ
copia dicendi z cōmoditas ōronis si ēēa intelligentia z diffinita āī moderatōne gubne-
tur z hec d° p°. Flangebat z° aquisitō facūdie ꝯ efficacia desiderij ꝯflagrāda / cum
dicebatur summis desiderijs collocāda ad cuius eui. est sciendū q̄ facundia ciceronis
.i. sapiēc ꝯiuncta ē acquirenda cū efficacia desiderij. duplici rōne. p° p eius sum-
mam utilitatem 2° p eius decorā et admirabilē venustatem q̄tum ad potencias
sensitiuas / Et q̄ facundia siue rethorica sit utilitatis imense rōe multiplici suadetur /
z p° sic / illud est utile p q̄ doctus discernitur ab indocto / sꝫ facundia iuncta sapiēc
ē huiusmōi g° z c̄. maior ē nota / minor ē Cassiodori ī p° variarum. ubi sic igitur. Loq communiter
datum est nobis / solus ornatus discernit indoctos. 2° sic illud est sūme utile p q̄ homo
hos alios excellit / sed facundia iuncta sapiēc ē huiusmōi g° z c̄. Maior ē euidens / z
minor pꝫ p Tulium ī prohemio p° veterum / ubi sic ait mihi vidr quidā p̄clarū adeptus hys qui qz
homines bestys prestantiores preferuntur ī ea re hominibus ipsis antecellat. 3° illud est sūme utile p quod homines
bestys prestant / sed facundia iuncta sapiēc est huiusmōi g°. z c̄. maior est nota. minor
est Tulij p° veterum in prohemio circa finem ubi sic d. Ac mihi quidem videntur homines cū multis
rebus humiliores z infirmiores sint hac re maxime prestare bestys q̄ loqui possunt. Confirmat
aucte eiusdem. ubi d. cū presertim hec sit unū q̄ ad omēs res priuatas z publicas maxime pertineat
pertineat / hꝫ tuta / hꝫ illustris / hꝫ honesta / hꝫ eadem vita iocunda fiat. Nam hinc ad re-
publicam plurima comoda veniunt / si moderatrix omniū rerū presto est sapiēcia / hinc ad ipsos
qui eam adepti sunt honor / honos / laus dignitas ꝯfluat. hinc amicis quoqz certissi-
mum z tutissimum presidium ꝯparatur. Confirmatur z aucte philosophi p° rethoricorum
ubi sic ait. Utilis aut est rethorica ipa. q̄ vera et iusta nā sunt meliora q̄ ꝯtraria / z hꝫ.

idem q° bavaru a cassiodoro confirmatur ubi sic ait oia bona cumulat lingua diserta
Est etiam 2° rethorica siue facundia cum efficacia desiderii complacentia pp eius decorem
z mirabile venustatem qd probatur uix ione et sic. Illud est decorum et mirabile p qd
maxime aliq delectamur et admiramur sed facundia e huiusmodi g° z c. Maior e auctoritas
d sc/ mcdoe tuly 2° officiorum ubi sic d. maxia e admiratio copiose sapiencie qi dicentem qui
audiunt z sape plusq ceteros arbitrantur. Cum uero i oratione sit mixta/ modestia/ z gravi-
tas n admirabilis fieri putet eo que magis si ea sit i adolescente z hec est qd i l°
bavaru cassiodori auctoritate firmatur ubi sic igit/ inter ceteras artes oratoria sic diligimus
facultatem ut eam momentum omium licterarum esse fateamur/ quicqd enim in qualibet
disciplina concipitur ab ista sub decore profertur. Reperit qo magis pl quid prodat
sententie si laudabile possit extollere. Nale e est inuenire sed facundia dicitur asserere/
hec 2 eiusdem cassiodori facundia roboratur i prohemio variarum ubi sic inquit/ dictio
semp agrestis est/ q aut sensibus electis p mora no comititur aut uerborum nitet proprie-
tatibus explicatur. Quia igitur h facundia siue rethorica i arte noua tuly plenius pertracta-
tur ideo eiusdem prius consideratoris est ipam enucleare z exponere iux posse/ cuiq3 sit
scire re p causas cognoscere ut arist scripsit/ p° posteriorum 2 primo phisicorum/ z virgil 2°
georgicorum d. felix qui potuit rerum cognoscere causas/ io cause huius opis primitus
pferantur ad cuius euidenciam primitus est sciendum q tria sunt illa que ad huius libri no-
ticiam adueniunt. p° que et quot sint cause/ 2°/ quis sit l. titulus/ 3° cui parti phye
supponatur. Circa p notitiam p. uidetur et est sciendum q cause huius l. sunt quatuor. s. formal.
finalis/ material/ efficiens. formalis et finalis/ ca mat est dup. s. ca mat
huius libri et ca mat rethorice/ ca mat huius l. sunt quinq3. s. inuentio/ dispo-
sitio/ memoria z pronuntiatio/ et elocutio/ de quibus in toto. l°. tractatur/ ca mat re-
mota est totius rethorice est triplex. s. remota disposita z necessaria/ Ca
mat remota est sermo extens ad aliqu formam siue aliquid dicibile sm q ponit
ysach. ut si quis querat de quo iste sermo nudum est retractus ad mat rethorica
magis q ad dyalecticam t aliq aliam/ ca uero mat disposita est genus demonstratiuum
deliberatiuum/ iudiciale/ sicq ponit tulius p° ueterum et in principio huius libri z arist
p° rethor. Causa uero mat necessaria est ypothesis siue qstio que est inconstancijs i
voluta ut ponit arist qo topicorum/ Causa formal est duplex. s. forma tractat
z forma tractandi. Forma tractatus est diuisio libri i q3 libros liquidam di-
cunt i sex/ forma tractactandi est modus agendi que orator obseruabit z iste est
duplex. s. essential z accidentalis. Modus tractandi essentialis est diffinitiuus/
diuisiuus/ z probatiuus/ Nam h tria indicant rerum essentiam/ Modus tractandi ac-
cidentalis est improbatiuus qr dicta grecorum improbat, z exornatiuus/ multa e ponit
ex ut inferius apparebit/ Causa efficiens sunt duplex/ qr queda sunt uni-
salis mediata et remota/ queda sunt uniisal inmediata et ppinqua ~~remota~~. Ca
uniuersal mediata z remota sunt ipse deus gratiarum atq3 bonorum omium largitor
a quo oia bona sunt sm q ponit plius 2° methaphysice. Ex tali e. p° dependet celum z
terra et na total. Et petrus blexensis i suis epistolis sic dicit. Ille solus donat
os et sapiam/ qui d sine me nihil facere potestis. Et macrobius omiaque sunt
fuerit/ z futura sunt principes z origo e deus. Ca uero particularis est mediata z ppin-
qua sunt duplex. s. inmediata et inmediator. Inmediata ca fuerit antiq greci
doctores hac sciam coponentes ex quorum dictis et scriptis defloratis. Tulius hanc rethoricam
copulauit. Causa uero inmediator fuit. Tulius arpinax de uili genere sed nobili genea-
logia progenitus i nali scientia z morali doctus tam greca quam latina lingua.

CAUSA

M

F

E

L

i facultate rhetorice om̃iũ excellentius in consule et in gubernatore rõne urbis exceptus i gratissi diu
z amici sui manibus i tempus satis meritis laude et gloria non extinctus ad cuius autem sciendu
est per hec quod dicitur Tulius arpinas quod Tulius fuit de quodam castro quod vocatur arpinum positum
vltra romam versus regnum apulie a quo derivatur hoc proprium arpinas / sicut dicitur a Rauenna rauennas
z erat satis utilis locus. vnde in eius epithaphio scriptum erat / hic iacet arpinas manibus tu-
mulatus amici. Secundo dicitur de viri genealogia seu stirpe progenitus / propter quod sciendum est quod tulius fuit
de vili progenie / nam fuit filius cuiusdam fabri secundum quod reperitur in quadam prescriptione i fine tulii
de amicicia / z dum se de arpino transtulisset romam fuit positus iter filios nobilium ad ad-
scendum / et profecit i scientia mirabili. vnde legitur in quadam invectiva quam fecit Salustius contra
tulium / quod dum salustius tulium vituperaret sic dixit / quare sic loqueris ampulose qui vnde fueris
ignoras. Et tulius in quadam invectiva contra Salustium sic respondet / ego meis maioribus pluri diu-
ina gratia z virtute mea / z licet prius non fuerint / a me capient inicium sue memorie. Deinde
dicitur i naturali scientia z morali edoctus tam greca quam latina lingua / propter quod sciendum est quod tulius dum
esset rome per multum tempus / videns quod non perfecte poterat i- proficere / transtulit se ad fontem seu
fluvium studiorum. s. in greciam z i- optime profecit et lingua greca et in qualibet facul-
tatem opaque multa composuit tam i naturali quam i morali scientia et grecam linguam i hys
opibus transtulit in latinam. vnde in prohemio primi officiorum inquit tulius / greca cum la-
tinis coniunxi. Quarto libro infertur in facultate om̃iũ excellentius / Cum gratia est sciendum quod tulius
in rethorica omnes excessit sicut apparet i libro huius i u appellatur maximus auctor eloquentie
propter excelentiam. vnde lu. sic inquit. Tulius eloquij rethorum maximus auctor. Et cassio-
dorus variarum approbat eum fontem eloquentie sic inquiens. Cui tanta laus facundie auctore meo
est beneficia postulare cum illi fons eloquentie petitur fertur excusasse quod predicta non legisset. Quinto
supponit in consulem z gubernatorem rõne urbis erectus / Sciendum quod est quod tulius
propter eius merita et virtutes factus fuit consul z rome gubernator qui secundum quod apparet
in salustio propter eius solerciam in suo consulatu de civitate repulit katheliñ romanorum
proditorem / vnde idem tulius scribit i primo officiorum nobis rem publicam gubernantibus non ne toge
arma cesserunt q. d. sic / Quinto scribitur ingratissimi viri et amici manibus i temptus.

Vita tully

Sciendum est quod ut patet per valerium libro quinto capitulo de ingratis dum quidam dictus pompilius fuerit
rome carceratus et esset reus capitis / tulius ita persuasit populo quod evasit / po-
stea antonius inimicus tulij fecit tulium exulare a Roma dum vero tulius esset
neapolli / dictus popilius cum mandato eiusdem antonij ivit neapolim z tulium mor-
tificavit. vnde valerius maximus dicit quod occidit caput / quod pro eius capite perorauerat. Sexto
et vltimo additur suis meritis laude et gloria non extinctus / nam non mortuus est quo ad
famam z gloriam / sed vivit propter eius merita z opera virtuosa et laudabit i eternum vnde
ptolomeus / non est mortuus qui vivificavit scientiam / nec pauper est qui intellectu viget. Causa

F

vero finalis est duplex. s. operis z operatoris. causa finalis huius operis sive libri est cognitio quorundam preceptorum
rethorice / z per consequens eorum que in rethorica traduntur / nam lecto z intellecto i libro sciemus perfecte
rhetoricas. vnde i fine istius libri tulius dicit. quod i arte rhetorica nichil est amplius. Causa finalis opera-
toris sive libri compilatoris est duplex. s. propria specialis et comunis causa finalis propria
fuit ut eius gloriam et famam perpetuo conservaret. Causa finalis specialis fuit
ut herennij amici sui desideria adimpleret. Causa autem finalis comunis fuit ut omnibus
prodesset / iuxta dictum senece / i comune nati sumus. Titulus autem talis incipit primus liber
retoricorum. M. Tulij Ciceronis ad Gaium herennium in quo tanguntur quatuor cause. s. materialis
formalis finalis z efficiens. Tangitur primo causa formalis cum dicitur primus liber. et dicitur primum ad diffe-
rentiam secundi z tercij z quarti. Tangitur secundo causa materialis cum dicitur rhetoricorum. Tangitur tercio
causa efficiens cum dicitur M. Tuly ciceronis. Tangitur quarto causa finalis cum dicitur ad Gaium herennium.

Ad causas tulii aduertendas sunt duo aduertenda primo per hoc quod dicitur rhetorica quod incitur rethorica in numero sin-
gulari - feminini generis - dicti sunt plura alia nomina ut georgica attica et bucholica que sunt etheroclita quantum
ad genus quia in singulari sunt feminini generis - in plurali neutri - ut hec rethorica ce - plurali hec rhetorica corum
philosophi appellant rhetoricam in singulari eo quod solum de ea arte comprehendit et fuit primus inventor
eiusdem libri - Sed hic liber appellatur rhetorica corum in plurali eo quod ex dictis multorum
antiquorum hunc librum compillauit - Tulius namque ipse incoauit a chrisippo primo rhetorico
et georgia et aliis et eorum flores ellegit sumpsitque necessaria superflua rese-
cando secundo est aduertendum per hoc quod tulius triplici nomine nuncupatur quia posset aliquis
querere quare habuit triplex nomen et in quo hec nomina adinuicem distinguntur ad quod respon-
detur opinione quorundam quod est uocatus Tulius eo quod multos tulit honores
et hec secundum interpretatione profertur aliqui dicunt quod fuit proprium nomen eius et utraque
opinio est bona tamen secunda melior - Item dictus est marcus ex eo quod natus est de mense marcii
et hec secundum quosdam - Alii dicunt quod ideo erat appellatus marcus ob reuerentiam marci
catonis antiqua more romanorum et hec opinio est uerior - Item appellatus est cicero opi-
nione quorundam eo quod erat cumulus uultus eius ad formam ciceris - Alii
uero dicunt et melius multi erant Rome qui appellabantur marcus Tulius
et ad differentiam ipsorum additum est sibi cicero - Supponitur autem liber iste secundum aliquos sermo-
cinali scientie eo quod de sermone et de locutione tractat / alii dicunt quod suppo-
nitur philosophie rationali eo quod rhetorica est de partibus rationis - his conclusis ad litteram descendamus.

E TSI NEGOCIIS. Discussis hiis tribus que extra litteram
queri solent / scilicet quare quot sunt cause libri / quis sit libri titulus / et cui parti philosophie
supponatur / nunc ad formam tractatus que est libri diuisio est breuiter accedendum / Sciendum
itaque est quod iste liber in duas partes diuiditur principales / quarum in prima parte ponit prohemium / in quo facit
auditorem docilem beniuolum et attentum / in secunda parte ponit tractatum secunda ibi oratoris officium
pars prima diuidi posset dupliciter uno modo quo ad seriam prohemii alio modo diuisione re-
thorica / ad cuius primo diuisionem est sciendum quod tulius motus rogatu Gay herenij amici
sui / hunc librum compilauit petentis opus perfectum in quo tota rhetorica traderetur
/ ostendit itaque se uelle in hoc Gaio seruire / idcirco diuiditur hec pars in tres partes / quia
primo Tulius ostendit se commotum a Gaio ut scriberet de tota rethorica / secundo adducit
causas / tertio imponit finem / secunda ibi ne aut tua causa / tertia ibi nunc ne nimium / in prima
parte sententialiter dicit Tulius / o Gay herenni quamuis ego impeditus negociis familiaribus
uix possim sufficienter studere et quamuis ad tempus quod superest michi / ponam in philosophia
uel studio philosophie tamen tu commouisti me ad scribendum de rhetorica / quod ad omnes eius partes
perfecte / et hec eadem de littera dicit. Et si id est quamuis nos o tulius impediti ne-
gociis familiaribus uix possimus satis id est sufficienter suppeditare id est administrare
ocio hoc est dicere uix possumus studere sufficienter et supple quamuis nos consueuimus
consumere id est totum ponere libentius in philosophia id est in studio philosophie id ipsum ocii id est temporis
uel spacii quod datur id est quod superest in a supradictis negociis / tamen tua uoluntas
o Gay herenni commouet nos o tulium id est tu uolens commouisti nos / ut cum
scriberemus id est tractaremus simul de ratione dicendi id est de rhetorica / Sed circa hanc
partem sunt quedam aduertenda et primo per hoc quod dicit et si - hec est coniunctio aduersatiua quod in ponitur / nam ut apparet
in arte gramatica in coniunctione aduersatiua sunt duo scilicet conueniens et aduersum conuenienti - modo hic
sunt duo / est enim conueniens scilicet seruire amico suo secundo est aduersans scilicet impedimentum negociorum
id est uacatio studii / secundo est notandum per hoc quod dicit negociis / quod triplex est negocium scilicet yconomicum /

Et si negociis familiaribus

Negocium
est triplex

L

famil'ib3 / (left margin)

Ethicam siue politicam et ycononicam / Negocium ycononicum est illud quod habetur circa familiam
gubernandam ab isto impediebatur tulius ut hic dicitur / ycononicum est illud quod habetur circa gubernationem negociorum
amicorum et consilia amicorum / et maxime consistit in uirtutibus maioribus circa quod tulius non laborabatur / ut
dicit uictorinus in ueteri / quod tulius sicut apparet in inuectiuis aut homines aut causas defen-
debat / politicum autem est quod fit circa gubernationem rei publice et ciuitatum quo non tulius impedi-
ebatur / sicut patet primo officiorum ubi dicitur / nobis rem publicam gubernantibus non ne toge arma cesserunt
L / per hoc quod dicit familiaribus possumus alia negotia intelligere scilicet ethica uel politica uel
familiam ponere et alia supplere / Et non quod negotium laboris est officium ut dicit comen
tator / Alanus / et dicitur negotium quasi negans ocium / 3o est notandum per hoc quod dicit impediti quod
tulius impediebatur scilicet corporaliter quia negociis familiaribus et labore animi quia studio occupan
do intellectum circa phylosophiam / 4o est notandum per hoc quod dicit ocium quod duplex est ocium scilicet uulgare
et physicum / Vulgare otium est triplex / aut est corporis tantum ut quando homo nihil agit corporaliter / aut animae
tantum ut quando homo nihil agit bonum / cogitat tamen bonum exercere quod dicitur pigricia / aut utriusque scilicet corporis
et animae et illud summe uiciosum de quo loquitur petrus blesensis in epistolis suis. Epheminari quidem
ocio et corporali pigricia nihil aliud est quam suffocare uirtutem et nutrire superbiam et uicia struere
ad gehennam / phylosophicum uero ocium est quando homo propter studium occiatur nec torpet aliquibus passio
nibus ut inuidia luxuria et similibus / et illud est ocium sapientum unde salamon. Sapientia scribi
tur in ocio / phylosophus ad idem phylosophorum / sedendo et quiescendo fiat anima sapiens / et Seneca in formula
honeste uite. Sapiens numquam ocio marcet / Item petrus blesensis nulla dies tibi in ocium
transeat / et de isto ocio loquitur hic / 5o est notandum per hoc quod dicit uix satis possumus quia hoc
est dicere uix sufficienter possumus studere / quod studium duplex est scilicet perfectum et imperfectum
Imperfectum est quando non est continuatum sed interpollatum per intervalla / Sed perfectum studium est continu
um cui super omnibus ab aliis animus cessans et tale studium ut dicit cometator est uehemens animi ap
plicatio ad aliquid peragendum cum magna uoluntate / de tali studio et intelligit tulius de uetri
scilicet studium animi assidua est uehemens ad aliquam rem magna cum uoluntate occupatio / modo dicit
tulius non possumus uacare studio propter negocia quibus impedimur / unde dicit cometator in ue
teri. Ille suppeditat ocium studio qui omnibus aliis pretermissis studio uacat / Est sciendum
quod suppedito idem est quod pessumdo et sic non sumitur hic. Aliud idem est quod ministro
et sic sumitur hic / 6o est notandum dicet aliquis quia tulius adduxit hec impedimenta ut
ipse ostenderet se seruitum Gaio / dicendum est quod hoc fecit ut seruicium esset magis gratum / ex
quo enim seruitur cum maiori difficultate / tanto gratius habetur seruicium. unde uersus prosper.
ultro obiectorum uilius est precium / 7o est notandum per hoc quod dicit in phylosophia quia phylosophia est triplex
scilicet sermocinalis naturalis et moralis / secundum quod dicit ysidorus / modo in hiis studebat tulius sed maxime in phylosophia
que inquisitiua est ueritatis / Rethorica uero non est phylosophia ueritatem inquirens / sed in hoc laborat ut
de eis letum faciat et de irato placidum / et per hoc captat beniuolentiam / et magis gratum
monstratur esse seruicium / quod ostendat propter rethoricam gaio traditam maiora studia et altiora
neglexisse et consuetudinem dimisisse quam tollere sit ut dicit comentator in ueteri. Difficile est
cuiusque rei consuetudinem tollere / 8o notandum est quod dicit tua uoluntas quia uoluntas amicorum /
est duplex quedam ueritati difformis scilicet quando ab amicis inhonesta petitur / et huic amicicie
non debet aliquis assentire / Est enim amicicia uirtutis et non uiciorum comes / Alia est uirtuti scilicet
quando ab amicis honesta petitur / et huic est consentiendum / sic dicit tulius in libro de amicicia inquit
hec lex in amicicia sanciatur ut ab amicis honesta petamus et amicorum causa faciamus honesta / et Seneca
dicit nulla fieri utilitas sapientis ad amicum sine naturali irritatione / modo uoluntas Gaii homini erat uirtu
ti conformis quia honesta petebat ut puta sciam / 9o est notandum per hoc quod dicit
commouit nos quod motus est duplex / unus est corporalis ut quando unus commouetur corporaliter et de tali mo
tu non intelligit hic. Alius est motus animi sicut est iste nam fuit motus tulius a Gaio

scribere rethoricam et motus talis est intellectualis et ideo dicit composui commouit nos i. mentem
nostram / quia ponit totum pro parte / et hoc est intellectio / ideo est notandum quod per hoc quod dicit conscriberem
quod reperitur scribere et conscribere / scribere quantum ad presens spectat est de aliqua re incomplete tracta-
re modo tulius in arte ueteri scripsit / quia non tractauit de rethorica nisi quantum ad unam partem / sed in
hoc libro conscripsit / quia rogatu Gaii tractauit de rethorica non quantum ad unam partem / sed in hoc
libro conscripsit / hic simul de rethorica completa quantum ad omnes eius partes integrales scilicet
inuentionem dispositionem / memoriam / elocutionem et pronuntiationem / Item est notandum
quod per hoc quod dicit de ratione dicendi i. de rethorica / quod tulius appellauit rethoricam rationem
dicendi propter tria / primo propter prolationem ponentem rethoricam non esse scientiam / nam dicebant ho-
mines naturaliter persuadere / et hoc esse homini naturale / et ideo appellauit rethoricam rationem dicendi /
et ostenderet eam esse scientiam / dicendo contra platonem / Nam licet homini naturaliter fiant persuasiones /
tamen fiunt / causa perfecte i. sine ratione artis / sed cum fiunt per artem et rationem dicen-
di siue artificialiter fiunt perfecte / unde commentator uictorinus in ueteri dicit / quod omnis
ars habet principium a natura / sed perfectionem a studio / secundo appellauit rationem dicendi
ut ostenderet rethoricam esse scientiam bonam et utilem / quia ideo semper deprecatur et tendit ad
bonum / propter quosdam antiquos appellantes rethoricam chatesis i. scientiam malam / dicebant enim quod
propter ipsam impugnabatur ueritas / et defendebatur falsitas / et propter ipsam impugnabantur
et subuertebantur ciuitates / et regna / sicut troya consumpta est propter synonis dolosam
falsam / sed reuerenti illorum salua / hoc non contingit ex defectu rethorice / sed ex
defectu abutentium / unde commentator uictorinus dicit in prohemio primi ueteris circa
principium / quod rethorica siue elloquentia est capax cuiusdam qualitatis quam non habet a se sed
ab agente / et philosophus in primo rethorice dicit possumus enim uti qualibet re bene et male / ex-
cepta ueritate / et communiter dicitur / non est culpa uini / sed culpa bibentis in mode-
rate / tertio appellauit rationem dicendi quia rethorica est de entibus rationis / unde hec descrip-
tio est ratio dicendi / prius rethorica est / sicut risibile proprium hominis ut dicit philosophus in primo rethorice
et propter hoc captat docilitatem quia proposuit id quod est tractatus in libro / Deinde c. d. ne aut tua
hic adducit rationes / quia Gaius commouit ipsum ad scribendum de rethorica / et primo ad-
ducit has causas / secundo infert quoddam dictum reprobando dicta grecorum / secunda i. quas ob
res / prima in duas / in primo ponit causam positiuam / secundo comparatiuam / i. secunda et eo studiosius / de prima
dicit hoc est causa quia commouisti me ad scribendum de rethorica / ne credas me hoc nolu-
isse facere / et propter tuam causam et laborem effugere / et hoc est quod dicit ita tua uoluntas / commouit nos
ne tu putes summe me tulium noluisse s. conscribere / de rethorica tua causa i. propter tuam causam
aut nos fugisse laborem / ubi est notandum quod tulius remouet duo uitia
a quolibet euitanda unum est / cum homo non acquiescat amico petenti honesta
/ secundum aliam expositionem per hoc remouet inuidiam / quia posset Gaius dicere tuli ostu non uis
mihi rescribere rhetoricam ne quo adiscam ipsam / et ipsa possim sic tu letari / et secundum hoc ex-
ponitur sic tua causa i. tua utilitate / Aliud uitium uitandum est s. inertia quia posset
Gaius tulium incepare et dicere tu fugis laborem scribendi propter inertiam / Nam inertia secundum
alanum super rhetorica noua est honesto labori et utili de studiosa substractio et hoc
remouet c. d. aut fugisse la. pu. Deinde c. d. et eo studiosius / in parte ista ponit
causam comparatiuam et primo facit hoc / secundo adducit causam eius secunda i. non enim in se de prima dicit hoc alia causa
uehementius suscepi laborem conscribendi de rethorica quia cognoscebam te uelle rhetoricam
scire contra causam / et hoc est quod dicit et eo i. ideo studiosius i. uehementius suscepimus hoc
negotium s. conscribere / de rethorica / quod pro quia intelligebam i. cognoscebamus te s. Ga-
ium uelle cognoscere i. scire rhetoricam non sine causa sed sui cum causa / Et tua
aduertenda primo est quod quoddam i rhetorica est duplex s. positiuum et comparatiuum / positiuum

sine absolutum est quando incipimus sine aliquo signo similitudinario quantitatiuo qualitatiuo
comparatiuo et causatiuo ut ut quando non ponitur magis/ minus/ sicut sicuti/ velut veluti/
ceu/ quemadmodum/ tamquam/ talis/ qualis/ si quodam et similia sicut dicendo cogitata cogitans non non
specto quod apud vos utilitas non ledatur/ Comparatio est duplex aut fit equalis aut inequalis/
equalis fit per adverbia similitudinis/ et per hoc tam/ quam/ quantum et similia ut in hoc exemplo sicut stella inter
planetas/ ita virtus vestra in genere quolibet honestorum/ si inequalis illo quando fit per magis et minus/
ut in hoc exemplo tanto feruentius mea sententia vestre supponitur per tantum (?) quanto vehementior
exigit clementia status vestri/ Modo ad propositum est exordium comparatum in equalibus/ quod dicitur
ce studiosus/ 2º est aduertendum per hoc quod dicit non sine causa quia rhetorica appetitur/ et est triplex
scilicet necessaria utilis et honesta/ primo est appetitur rhetorica propter necessitatem/ quia est necessa-
ria in rebus publicis et priuatis, unde in prohemio primi veterum tullius inquit/ cum perse-
tim hec breuis sit quod ad omnes res publicas et priuatas maxime pertineant/ hec tuta/ hec hone-
sta, hec illustris eadem vita iocunda fiat/ et plus quam politicorum dicit hec est scientia optima dicendi
quibus eget omnis ciuitas/ 2º appetitur rhetorica propter honestatem quia est moralis
et moralia sunt honesta/ 3º appetitur propter utilitatem quia utilis est/ unde aristoteles primo
rhetorice dicit utilis autem est rhetorica/ propterea quia vera iusta quia natura sunt meliora contrariis/ unde
debet exponi/ non sine causa scilicet cum causa id est honestate/ necessitate/ et utilitate/ et per
hoc huiusmodi utilitas commendatur cum talis vir quantus erat Gaius herennius appetit
rhetoricam cum utilitate/ Est notandum per hoc quod dicit rhetoricam quod rhetorica est vo-
cabulum grecum quod latine dicitur artificiosa eloquentia/ Nam eloquentia est duplex scilicet imperfecta
et ista est naturalis et non artificiosa/ Alia est perfecta scilicet illa que per artem habetur et dicitur ista
artificiosa eloquentia ab arthos quod est copia quia eloquentia artificiosa facit hominem copio-
sum in dicendo/ et debet scribi rethorica cum aspiratione in prima silaba ut sic rhe/
unde tullius in primo tuschulanorum quoniam dicit/ utimur ea philosophia que peperit copiam
dicendi/ vel dicitur a rhesis grece quod latine dicitur ornatus/ quia habet ornatum rerum
scilicet verborum et sententiarum/ et diffinitur sic. Rhetorica est scientia bene dicendi/ et hec
dicitur secundum commentatores veteres/ vel sic secundum quintilianum/ rhetorica est ars dicendi
apposita ad persuadendum in causis vel secundum alium commentatorem nouum (?) rhetorica est scientia
in causis publicis et priuatis que plena et perfecta utitur eloquentia/ Aristotiles autem in primo
rhetorice sic diffinit rhetorica est potentia circa unumquodque considerandi contingens
persuasibile/ Deinde etc. non enim hic assignat causam quia non sine causa vo-
lebat rethoricam scire/ et dicit quod hec est causa/ quia rhetorica sic eloquentia habet multum utilitatis
et fructus si sit coniuncta sapientie/ et hoc est quod dicit ita dictum est quod intelligebas te velle scire rhetoricam/
non sine causa enim propterea quia copia dicendi et commoditas orationis id est eloquentia non habet in se parum fructus
sed multum fructus scilicet utilitatis si gubernetur recta intelligentia et diffinita animo-
deratione id est sapientia modificata/ Vbi quinque sunt notanda/ primo per hoc quod dicit parum diminucio
color rhetoricus/ ponitur est non parum pro multum et est modus loquendi nam si voluerimus dicere mul-
tum scimus tibi/ videbimur arrogantes/ unde cum euitandi ista arrogantia dicimus non mo-
dicum id est multum et sic talis vitat iactantiam quia generat odium et infamiam/ Secundo notandum
est per hoc quod dicit/ copia dicendi et commoditas orationis quod hec tria dicitur exponi duplex uno
modo quod sic hec rhetorica siue eloquentia data per effectus nam dicit copia dicendi/ quia facit ho-
minem copiosum in loquendo sicut dictum est supra unde utimur est illa philosophia que peperit rem
dicendi id est rhetorica id est commoditas orationis/ quia facit hominem in dicendo/ unde tullius primo rhetorice
dicit rethoriganda (?) sunt omnia ad commodum etc./ Alio modo potest exponi copia dicendi id est
rhetorica siue eloquentia et commoditas orationis id est comodo et mensura quia cum ornatu verborum et sententiarum
illa copia proferatur/ nam per hunc ornatum redditur oratio comoda/ quarto est

i

notandum per hec quod dicit si recta intelligentia quod hec littera potest exponi dupliciter uno modo stricte et sic est cognitio altissimarum profunditarum et diuinarum causarum / alio modo large et sic non est adeo subtilis sed est cognitio politicarum et ciuilium causarum / modo uult dicere quod illa sapientia que eloquentia debet debet esse modificata et subtilis sed non nimis subtilis / quia orator loquitur ad populum qui est grossus et non potest subtilia intelligere / nam tunc non haberet suum finem / quia non faceret persuasionem / unde dicit oratius in poetria agamus pingui minerua idest grossa sapientia et non nimis subtili ad persuadendum / et tunc exponitur sic si gubernetur recta intelligentia idest sapientia modo exponitur quod sit recta et pro idest / diffinita moderatione animi idest sapientia modificata ita quod non sit nimis grossa nec nimis subtilis / et sic in sapientia continentur duo scilicet recta intelligentia et moderatio sine qua intelligentia nihil ualet / uno modo potest exponi Si gubernetur intelligentia idest sapientia / et diffinita moderatione animi idest uirtute / nam in sapientia continetur intelligentia et moderatio / et merito recta intelligentia appellatur sapientia / quia sapiens nihil faciat nisi que ratione intelligit / sed diffinita moderatio appellatur uirtus / quia uirtuosus sit animum moderare quod in eo non sit plus quam debeat nec minus / et est uicium uel habere plus quam debeat uel minus / omne enim uicium uel habet plus quam debet et sic est superfluum uel minus et sic est diminutiuum / sed quod tenet medium inter hec duo / uirtus appellatur / nam omnis uirtus habet hec duo uicia collateralia / unde oratius uirtus est medium uiciorum utrinque reductum / uel uirtus est animi diffinita moderatio siue animi diffinitiue motus / Et est notandum quod rhetorica componitur ex duobus secundum quod extrahere licet tenemus in prohemio ueterum scilicet ex sapientia et eloquentia / nam sapientia sine eloquentia prodest / quia est tamquam thesaurus in uisceribus terre absconditus et tamquam paraliticus qui quo se mouere non potest / nam ut dicit uictorinus commentator in ueteri / Sapientia per eloquentiam dum suam exercet necessario / sed eloquentia sine sapientia / numquam prodest sed multum nocet / quia est tamquam gladius in manu furiosi qui indifferenter perimit omnes / et secundo simul iuncta multum utilitatis affert / ex hiis igitur duobus necessario componitur rhetorica / unde commentator in ueteri dicit quod orator habet sapientiam pro robore / eloquentiam uero pro armis etc.

Quas obres. §

Quas obres

Postquam tulius in precedentibus adduxit causas quibus Gaius commouit eum scribere de rethorica hic concludit quandam improbando dictum grecorum / et primo reprobat modum quem greci tenuerunt de rethorica / secundo ponit suum modum tractandi et suam opinionem ibi secunda ibi nos autem / prima in duas / quia primo istum modum reprobat / quia superflua dicit ostendo se uelle istum modum relinquere / secundo causam adducit quia superflua posuerunt / ibi secunda nam illi / in prima parte dicit quod has causas igitur relinquo et prętermitto ea superflua que doctores greci propter inanem gloriam et arrogantiam assumpserunt ad artem rethoricam / et hoc est quod dicit Quas obres idest propter quas causas nos scilicet tulius relinquimus in hoc libro pene illa scilicet superflua que doctores greci propter inanem gloriam assumpserunt idest ad artem rethoricam adduxerunt / et gratia inanis arrogantie idest uane superbie sue / Et notandum est primo per hec quod dicit quas obres quod rethorica quandoque referunt ad unam causam tantum / et tunc dicunt quam obrem idest ob quam rem et propter similia / quandoque ad plures causas et tunc dicunt quas obres / ad propositum / quia referuntur ex tribus causis supradictis scilicet ut non cedat ipsum fugere laborem / et noluisse communicare et quia nolebat facere non sine causa / quia multum habet utilitatis / ideo dixit quas obres / secundo notandum est per hec quod dixit scriptores / quia scriptor est duplex scilicet manualis et de isto non loquitur hic / alius intellectualis et tales scriptores dicuntur doctores / et ita sumitur hic / tertio est notandum per hec quod

L

dicit / arogantie q arogātia ē dupx quedā ē qn lō arogat . . . ꝯ eo q ht . z ī nō ꝯ ī amis . Alia
est qn hō̄ nō arogat sue supbit ꝯ eo q nō ht . z ista ꝯ iamis . et ita fecerūt greci q̄ aro
gabant ꝯ rhetoca q̄ nō hēbant eo q supflua ponebant / q° . est notādū p h q d̄ͭ / assū
serunt / q repitur sumē z assumere / sumere est tm̄ necessaria ponere . s assuē
est supflua ponere / z iō nō greci assumpsūt . nā illi posuerūt supflua ī arte rheto
rica / tulius uō sumpsit q̄ posuit soluz necessaria / deinde . c . d . nā illi / hic adduc
cāz q̄ greci assumpserūt supflua in arte rhetorica et illi greci assumpserūt su
pflua ad artez rhetocaz ut uiderentur fuisse multa / z ut ars rethorica putaret
difficilior cogtu . i . ad cognoscendū / z h est q d̄ͭ . ita deīn est q greci assumpserūt
nā pro quilli . s . greci uiderentur sisse pro fuisse / paui multa / s . multū mlta
et ut ars . s . rhetoca / putaretur difficilior cognitu / . i . ad cognoscendū . i . ad hec ut
lateret alios ut ipi uiderentur sapientes et magni / et istas duas cās posuit ī
lra / 3ᵃ . cā est que ē ꝯ lraz ut ꝯ tm̄ magis sublimarentur z ī subintelligit / de
īn . c . d . nos aūt / ponit modū quē tenuit ꝯ tractādo rhetorica et posuit q ipe posuit
soluz necessaria / 2° assignat cāz huius rei ī sūo c / ꝯ p̄ pte d̄ͭ . q° soluz posui
ī arte rhetoca . ea que uidebantur ad cāz solum ptinere . hec ē soluz necessaria / et hec
est q d̄ͭ . ita deīn est q greci posuerūt supflua / at pro se nos . s . tulius sump
simus ī hec l° tractāda ea q̄ uidebantur ptinē / . i . necaria esse ad rōnē ꝯ . i . ad
rhetoricaz / ꝯ est notādū q tulius notat̄ dixit . at pro se q̄ est ꝯ aduersatiua / opio
sua aduersatur opiōi grecorū / nā ipi supflua posuerūt . ipe uō necessaria solum .
Deīn . c . d . non ē / adduc q̄ nō posuit supflua sed tm̄ necessaria / z d̄ͭ q h est
cā q nō scripsi nī necessaria / q g° nō scribo p luaū nec p famā sue arogātiā sic
greci scripserūt sed ueni ad scribendū ut fruā t ꝯ labore z idustria mea / q arguit
sic / oēs illi qui uenīūt ad scribēdū cā lucri ut glie / ponūt supflua / sed g° nō ueni
p luaū nī p gliaz / g° nō posui supflua / maiorez ponit ī lra / et hec est q d̄ͭ . ita deīn
est q ego sumpsi supflua z nō necaria / ciz pro q nos . s . tulius nō uenim adscri
bendū . i . tractādū ꝯ rhetoca ī hec l° . cōmoti spe questus . i . lucri aut glie . i . fame
quēadmoduz ceti greci sudeuīit s sudeuimus ad scribēdū / ut gerāmus morē
. i . seruiamus uel obediamus tue uoluntati . i . tibi uolenti ꝯ nra industria
. i . scia aquisita labore / ū sunt q° nuāda p p hec q d̄ͭ questus q qstuosē hr
se ad duo . p° idē ē q lamētuz z sic nō sumitur hic / 2° est nōnduz p hec q oppi
tur glia . i . fama / q glia sic ꝯscribitur ab allano et tulio ī sermonibus . glia est
frequens fama ꝯ laude / 3° . est nōndū dicit ās scribētes . s p lucrū et famā q
ponūt supflua / dicendū ē q cā h est / ut possint magis auditores ꝯtinere
et ex hijs multa lucra capiūt / et scribentes p famā solent multa ꝯiūgere
ut ex tm̄ uidantur multa scire et difficilia . / q° est notandū p h q d̄ͭ . idustria
q industriā s m alanū ē scia acqsita labore / 5° . est notādū q ex ī lra hēmus
q amicus nō ꝯbz seruire amico p luaū l p famā s merito z potiur p amore
unde Seneca . nulla fert utilitas sapientez ad amicū sed nalis caritas / de
inde . c . d / nūc ne . posuit finez suo prohemio et p° hec . 2° posuit qdā notable
sa . i . s s f ꝯ p° d̄ͭ . ego iapiā nc tractare ꝯ rhetoca . ne prohemiū sit nimis
longum / z hec est q d̄ͭ . nūc iapiā dic de re . i . de pposito nro . i . ꝯ rhetoca
ne oro . i . prohemiū siue prefatio nra sumatur nimis longa / deinde . c . d̄ͭ .
ez site / hic subiūgit qddaz notabile et d̄ͭ . reduc t ad memoriā q ars
rhetoca nō ualet multuz sine ꝯsuetudine et ꝯtinuatōne dicēdi . ad hec
ut cognoscas q oppz istā sciam applicare ad usum ꝯtinuū / et hec est q d̄ͭ

1

Ita dictum est q incipimus tractare d re. s. tunc s si. i. postq ra e ita dicto op-
sita et adubiu ipoe. Nos nouimus. i. ad memoriam aduxerimus. s. unu illud pcep-
tuz artem. s. rhetorica nō multu iuuare. i. prodesse sine assiduitate. i. ontinuatone
ddi ut itelligas. i. cognoscas hanc rōnez pceptōnis. i. hac doctrina sine pceptō-
nem oportere accomodari. i. applicari ad opa. i. ad usuz ontinuu. Dubi quatuo-
sunt notanda. primo per hoc q d. nouimus q quis docet quemq / aut docet mio-
rē aut maiorez. aut parez. Si miorem. aut parez tunc potest dicē / doceo te
vel informo / s si maiorē nō dz dicere doceo nec iformo. s moneo et ad me-
moriā adduco / ita facit tulius / d e mouerimus / qr maiorē sedocebat. s.
Gaiu qui erat maxius phus et potens / 2º. notandu est p hoc q d. sine assidu-
itate dicendi. q ut supdictuz fuit est ppuz rhetorice dicere. sed assiduitas dicendi
est in rhetorica duplex aut cum lite / aut sine lite / sed sine lite et sic eplanis
sermo est pricipali i hoc / Si cum lite et sic est ars contionandi et sermocinandi /
et d hoc tractatur i hoc l. / 3º e no. dū q sm comitatez ontato est susceptiactus
ontinuatio / 4º e nō. dicit aliquis comentator i ueteri dicit q i quolibet re-
cto prohemio sine iqualibz oratione debemus tria adhibere / i principys. s. ut audi-
tores faciaz beniuolos dociles et atentos. quod g i hoc prohemio sine i hac
prefatione seruatur. dicēndū est q h tria s uantur hoc mōi na pº captat beniuolētiaz
/ ad cuius eui as est sciendum q beniuolentia captat quor modis s. adicere ab aduersarios /
pª ab auditoriz / z a re ipa / ut ifra patebit / captat gº tulius beniuoletiā a pdicte
cū dz se pt misisse negotia familie z pª et studia maiora sicut studia phye zcc co-
motuz a Gaio ut d rhetorica pfecte tractaret / captat z a se loqnte q d nō uel-
se ad scribendu d rhea pp lucru uel famā si ut suadet Gaio sm q uolebat / cap-
tat etiā beniuoletiā ab audiente cū d. Et co stu z q diat i. q uolebat scire
rhetorica. cū calet i hoc euz iudicat sapientez / captat 3º beniuolentiaz ab ipa re. cū d.
nō e parui i se fructus. hr copia ddi / extollit gº rhe orndo i multuz utilitatis bu-
Captat qº ab aduersariorum cū d. quas ob res ondens se nole facē sicut qui
qr supflua assumpserūt / deinde facit atentus cū d. te nō sine cā uelle cognosce
rhe qr i d se dicturū re magnā et utilez doctrinā ondendo / q rhea sit magna /
eo q cū utilitatis et necessitatis et honestatis multuz hr cū diat nō e. i. abecodz.
facit beniuoluz et docilez. dicens sime tm / Post hº redd dociles cū d. nos aut. i. e
d. se bn ptrāsisse qr solū necessaria posuit supfluis relictis si dū d. ne nimiū
Rndit. nā bn oposuit illa d tractabr i lº. z i hoc q d. rhetorica nō multuz prodec.
sine assiduitate ddi et p hoc q notat eius utilitatez ipm auditorez facit actētuz.

ORATORIS. officium. s

Oratoris officium

Postq tulius posuit supius prohemium / qd dr aprothos q est pº rhemo q e
idz est qr omo. i. pº ornatus libri i quo prohemio ipe facit auditorē beniuolū do-
cilez et atētus et posuit suaz itentōne et cās itētionis et mōu et ordinē pcedēdi
hic posuit tractatū i quo artez rhe docet et tractat / ad cui euis est sciendum q sm
comitatez tractac / arte rhe est dupli. s. itrinsece docet / arte extrinsece est dare doc-
trinā q d. nob. q sit rhea q sit gen rhe / z quid sit unuq q z aliorz q i arte rhea
osiderantur. / Ondit etiaz quid sit doctrina diuidendi et diffiniendi / quibz demo-
stratis simus tm sm hoc nō possuz exercere n sm artez. age / z dz ars diffiniendi
z diuidendi et rōnibus approbandi / ars extrinsecus sm rhetores antiquos /
eo qd ex et an q ad doctrinā agendi pueniatur. oportet ista pscius unde h

I

h doctrina solum sciam nobis tradat / s3 doce arte intrinsice est doce doctrina q nob
dat regulas et precepta i arte et orones ad psuadendu i format / diuidit ergo
i pars i duas et p° determinat de quibusdam que spectant ad arte intrinsecus
i. sa q̄m una / sed cui p° ptis est sciendu q tulius ponit hic quatuor q spectat
ad artez extrinsecus / q quor i quor capitlis 9sumatur / io quatuor facit sicut
quor capita ponit / q2 p° determinat de officio oratoris et fine 9iucti / 2°. de ma
the / 3°. de ptibus itegralibus rhe / et q° de ptibus instrum rhe / 2ª. i. tua st
gna cau3 . i. 3ª nūc quas obiecis / q° i. qm̄ uq. si p°. d. q offm oratoris
est posse dicere de hys rebus q st ordiate ad bonu p. sm mores z leges ut au
ditores e acedant i optu3 p / et hec e q. d. offi. ora est pos. di de hiis re q
res st 9stitute et ordinate ad bonu p. i. ad comonu3 rei p. legibus et moribus.
i. sm leges et mores. cu assen. audi. i. ut auditores sibi assentiant et acedat q ad
i. mepti3 poterit fieri eius pro ab eo / nā hic mo grecor ponit gtm pro ablto
quo ablto greci carebant / D. i. x. st nondu p° p hec q erat oratoris / dicit d's / i
quo differut orator z rhetor et sophista rhetoricus dd / est q differut hec mō /
q2 retor e ille qui dat precepta et artez elo. sicut tulius facit i hoc l°. et i arte
ueteri / sed orator est ille qui utitur preceptis datis i arte sicut docuit tulius
i li. de oratore / dn dr rhetor tulius i hoc li. et in arte ueteri. sed dr orator q ptinz
ad libru de oratore / Sophista uo rhetoricus est ille qui ht usu3 loqndi z nō aliud /
q2 nō sapiam l qui fraudolose psuadet / dn comitator i ueti d. sophista rhetoricus
est ille ap quez ad ddm exercitu3 dr. et ut sciamus aliu esse oratorez aliu3
rhetorie. tulius hos li°s noiauit artiu3 rhetoricoru3 q doct arte ddi / illos ali
os tres de oratore uocauit i3 ea que d3 hre orator ondit / 2° est no. sm com
tatorez i ueteri et sm alanu3 h q orator est uir bonus ddi ptius qui i
cais p. et puatis plena z pfecta utitur elo / inqua descriptone tanguntur
quor 9ditiones / p°. cu3 dr uir bonus / nā oportet oratorez bonu3 esse ut e
fides adhibeatur / dn btūs ambrosi. cuius uita 9temnitur eius orō nō
amatur / et btūs gregorius cuius uita despicitur restat ut eius predi
catio 9temptatur / z phus p°. rhetoricoru3. d. mos ht fine3. i. bonus
hō ht audibilitatez ad psuadendu3 / 2°. cu d. ddi ptius / nā non sufficit esse bo
nu3 ad psuadendu3 nisi i. sit ptius i arte ad h3 ut pfecte loquatur / dn d. com
tator in ueti / de arte debet q uincat nām / 3°. cu3 dr i causis pu. z puatis /
pp qd sciendu est q orator ht duplicez cau3. s. publicaz et puataz. pu. cā
i comō rei p. et h tractatur i gne delibato / puataz e negotia p singlariu3
p°um / et h tractatur i gne demostratiuo et iudiciali. sicut apparet i p° uc
teru3 p tuliu u. d. Sepe z multu3 h meu3 cogitaui bōi ne an mali
plus attulit hominibus et ciuitatibus copia ddi et e. Ecce quo cā e cā p. q2
ciuitatibus et puata q2 homibus / q°. cu dr bona z pfecta utitur elo. na rhetorica
9ponitur ex duobus. s. ex sapia et elo / et dr utitur elo plena. i. artificiosa
quo ad ornatu3 uboru et sciaru3 et pfecta quo ad sapie pfectioe3 / q ex hys
duabus 9stat elo sine sapia / dn Salustius ait chatelina oratoe3 nō ee
q2 nō erat sapies. dicens multu elo / pauu sapie esse i eo. s. katelina / 3° est
no. p hec q. d. officiu3 / ht se ad tria / p° ide e q dignitas ut i ht tale offi3. i. tale
dignitate / 2° ide e q sm quiqu cato. Offm alterius z c / 3°. id3 e q act. seu opa
deuota / z ita acapit hic z diffinitur sic a mctoino i ueti. offm e act. 9grui alicui
p sm mores z instituta sue ciuitatis / q° no. dicit d's nō uidr q tulius bn dicat q2

l

diffinit h' offm oratoris et finem / dicut alij qui soluentes q'i uet'i loquitur s'm
grecos quorum usum imitatur i illo libro / sed in hac arte noua lo' s'm latinos z
h' e bona solutio / alij uo dicut et forte meli' q' i arte ueteri tractat rhetoricam
magis theorice / z io i. diffiniuit offm artis / in hac arte noua lo' magis pratice
et io diffiniuit offm oratoris / q' i hc ope p'mtedit istud oratore / l' dici pot q' eq polet i
s. offm artis rhe z offm oratoris q' p bn loquendo p' ars no h' offm / s' i operatur orator
na no dr aliq's h'e offm n'agat exercitu i eo s' pot' artis exercitio offm h' opis arte q' dicit
idem esse illa duo. q'. est no'. p h' q' d'. d' hys rebus q' i res sunt sicut bellum / pax p
tio alicuius ab aliquo z silia que ad comunem utilitatem spectant. ex qbs pt
fieri suasio l' dissuasio / uel res appellat iustum honestum et utile. 6'. est no'.
p h' q' d'. posse dice q' potentia est 3'x ut h'tur p' rhetoricorum. s. fortune cor'is et aie / potentia
fortue est sicut esse diuitem z i magna dnatione / sed potentia cor'is est sicut esse fortem
et robustum. Potentia uo aie est sicut esse uirtuosum et h're sciam / nam scie dicuntur
potentie quedam et i ultimo mo sumitur h' / z exponitur sic posse dice .i. h're po' s. hanc
rhetoricam qua mediante orator possit loqui s'm. 7'. est no'. p ea que d'. / q' res s't constitu-
te ad usum ciuilem. quod exponitur .i. ad utilitatem z comodum ciuitatum z rei p.
p quod est sciendum q' rerum utilium rei p. quedam s't utiles in se z rei p. q'da
no s't utiles i se sed rei p. / sicut latrones suspendere / mo dicit autor q' offm oratoris
est d' hys rebus posse dicere q' sunt ordiate ad comodum rei p. z 8°. est notadum p
h' q' d'. moribus z legibus. q' d' nro ciuitatum q'dam reguntur solum usu z consuetudine. quedam reguntur solum statutis / sicut uenetie q' non reguntur legibus
s' statutis conditis int' ipos / q'dam reguntur solum legibus et statutis sicut bo-
nonia / cremona / florenza z multe alie ciuitates / mo ad p'positum p h' q' dicit
legibus tangit illas q' solum tanguntur statutis et legibus ut' illas q' reguntur utroq
/ p hc q' d'. moribus tangit illas q' reguntur consuetudine z usu / s' i oibus ops oratorem
s'm usum z consuetudinem ciuitatis psuadere / un phus p'o rhetorice / maximum est p'mum
ad bn suadendum / sima instituta et usus ciuitatis assumere / nam omnes consuetu-
dines / et leges de uno p'dictorum s't tum. s. iusti honesti z utilis ad honestan-
dam ad regendam ciuitatem. 10'. est no'. q' h' q' dicit cum assensione auditorum q'ad
fieri potest. q' exponitur sic ut auditores o' credant et assentiant inquantum possibile
/ z p hc tangit finem .i. finalem causam duplam oratoris q' est psuadere auditoribus
quantum p' / ad cuius eui'am est sciendum q' sicut boetius i 4° topicorum z comentatorum
ueteri / finis rhetorice est dup'x finis. s. in se z i alio / siue intrinsecus z extrinsecus /
finis in se siue intrinsecus rhetorice est dicere oia ea q' ad psuasiones spectant s'm rhetoricam
i arte p'cepta / sicut medici finis intrinsecus est ponere omnia medicamina ad sanadum
s'm precepta medicine / z iste finis est quantum ad artem. un finis rhetorice i se q' e i oratore / sep
est contingens oratori q' psuasio semp ueniet ab oratore / et hunc finem consequitur orator siue
psuadeat siue no / q' l' no semp psuadeat auditori no minus consequitur. Sed suum
finem / s' finis rhetorice in alio siue extrinsecus e psuadere auditoribus z hunc finem no
semp sequitur orator / sicut ad modum fis medici i alio e sanare z i fis est quantum ad audi-
tores / p hc q° q' d'. cum assentione auditorum tangit finem i alio siue extrinsecum sed
p h' q' dicit quatenus fieri potest / tangit finem intrinsecum / siue quantum ad arte q' facere
dz. quantum p'. s. q' dicat s'm arte ea q' ad psuasiones spectant. non e psuadere oia
necessaria q' uis dicat s'm arte p'p dispositionem auditorum l' p'p auditores indispositos / z accidit
aliquando auditores esse ita pulsos et odio oratoris l' amicicia aduersarii q' nullo mo uolunt auditori
p'bere assensum / z tn fecit q' potuit z sic caruit p oratore, un phus p'o thopicorum /

Nec enim rhetor omnino persuadebit, nec medicus semper sanabit, sed si ex contingentibus nihil omiserit sufficienter tamen omnino disciplinam habere dicimus, et Boetius quarto topicorum, nec est si quando impediatur orator idest quando minus persuadeat facto officio finem consecutus est. his quidem qui officio sunt fungimur et consequitur facto officio. his vero quod finis est non tamen sequitur nec tamen rhetorica suo fine contentas honores vacavit. Item notandum est quod in hac notificatione tanguntur quatuor causae. scilicet descriptum sive notificatum ut officium. secundo tangitur efficiens causa ut orator. tertio causa materialis cum dicitur de hys rebus posse dicere que ad usum civilem moribus et legibus sunt constitute. quarto causa finalis sive finis oratoris cum dicitur cum assensione auditorum quo ad eius fieri poterit.

tria sunt genera causarum

TRIA. SVNT. GENERA. CAVSARVM.

In hoc capitulo determinat de materia rhetorice et primo distinguit quotuplex sit rhetorice materia. secundo declarat membra divisionis in speciali demonstrativum. Primo dicit quod materia rhetorice est triplex quia sunt tria genera causarum quorum orator debet habere scilicet deliberativum demonstrativum et iudiciale. Et hoc est quod dicit dictum est quod officium oratoris et cetera. Et pro quia genera causarum que recipere debet orator sunt tria idest triplex est materia rhetorice sive sunt tres generales qualitates causarum scilicet demonstrativum deliberativum et iudiciale. Et ubi sunt quatuor notanda. Primo quod auctor dicit notanter ut excluderet dicta quorundam antiquorum. Fuerunt enim quidam antiqui ut apparet per veteres qui posuerunt materiam rhetorice esse infinitam dicentes quod rhetoricus poterat tractare de omni re de mundo utrum sit bonum preter honestatem utrum sensus sint veri et sic forma mundi et cetera ut apparet. quorum opinionem improbat tenendo pro opinione in ratione contra alios quod posuit tamen tria esse genera causarum. dicit quod tria determinate ad differentiam infinitatis materie quam ponebant antiqui. Secundo est notandum propter hoc quod dicit tria genera causarum quod exponitur idest qualitates generales scilicet. Ad cuius evidentiam est sciendum quod generales qualitates secundum fines in partium ex eo quod causas informant et secundum has qualitates cause dicuntur qualitates. Nam si agat orator ut ostendat iustum vel iniustum dicitur iudiciale. si ostendat honestum vel inhonestum dicitur demonstrativum. Si vero ostendat utile vel inutile dicitur deliberativum. Secundo dicuntur generales quia utrumque istorum generum continet in se constitutiones. Tertio notandum quod sint tamen tria genera causarum. ratio huius est quia omnis causa aut est preterita aut presens aut futura. si preterita sic est genus deliberativum. si presentia aut laudando aut vituperando sic est demonstrativum. aut accusando vel defendendo et sic iudiciale. Quarto est notandum propter hoc quod dicit materiam rhetorice esse triplicem. dicunt alii scientia cum uno genere subiecta quia materia rhetorice sive subiectum rhetorice non est triplex. Ad hoc dicitur per posteriorum tenet contra quia materia rhetorice est una. Dicendum est quod materia rhetorice est triplex. sicut dicit auctor. Ad cuius evidentiam est sciendum quod materia rhetorice sicut dicitur est triplex. scilicet remota disposita et necessaria. materia remota est quelibet dicibile et in ea ponitur vox. materia necessaria est ypothesis sive quod circumstanciis involuta et in ea ponit alius in quo thesis. materia vero disposita sunt tria genera causarum scilicet demonstrativum deliberativum et iudiciale. et in hoc ponitur in hoc loco non valet instantia in oppositum cum dicitur unius scientie est unum subiectum sive una scientia et cetera. concedatur hoc cum dicitur materia rhetorice est triplex. Dicendum est quod hec tria genera sive subiecta sunt possunt dupliciter. uno modo quod non habeant ordinem et non reducantur ad unum et sic est falsum. Alio quod habeant ordinem et reducuntur ad unum et in modo est tamen unum subiectum per unam analogiam. nam iudiciale et demonstrativum reducuntur ad deliberativum tamquam ad melius et ad dignius ut dicit philosophus primo rhetorice. Deinde cum dicitur demonstrativum hic declarat in tria genera causarum. facit ut tria membra declarat quia primo ostendit quid sit genus demonstrativum. secundo deliberativum. tertio iudiciale. secunda ibi deliberativum tertia ibi iudiciale. Dicit prima dicit quod genus demonstrativum est quod laudatur vel vituperatur aliquis singulariter per se. et hoc est quod dicit demonstrativum scilicet genus est quod tribuitur idest datur in laudem vel vituperationem alicuius certe persone. Ubi sunt quatuor notanda. primo est quod id genus dicitur demonstrativum secundum Ysidorum quia iam quisque per se laudatur vel vituperatur. secundo est notandum quod persona sumitur dupliciter. uno modo stricte et sic non sumitur

hic. Alio modo large pro omni eo quod laudatur vel vituperatur et in hoc modo sumitur hic. 3o est notandum
propter hoc quod dicit aliquius certe persone quod persona est duplex scilicet specialis sive singularis et communis
communis ut si laudatur vir fortis in communi. specialis ut si laudatur unus homo tantum. modo
dicit alicuius certe persone id est singularis quia persona singularis est illa que laudatur vel vi-
tuperatur a tribus. primo a bonis corporis ut iste est pulcher vel turpis, 2o a bonis fortune
ut iste est dives vel pauper, 3o a bonis anime ut iste est sapiens vel stultus, 4o notandum est quod
notanter posuit coniunctionem disiunctivam in laudem vel vituperium, quia numquam laudamus et vitu-
peramus aliquem simul. sed alterum istorum facimus tantum, deinde cum dicit deliberativum, hic decla-
rat quid sit genus deliberativum, est id quod positum in petitione consilii facit suasionem in suaden-
do propositum et dissuasionem in dissuadendo oppositum, et hoc est quod dicit deliberativum scilicet genus
est id quod ponitur in consolatione id est in petitione consilii habet in se suasionem scilicet propositi et dissua-
sionem oppositi. unde sciendum quod notanda et primo quod illud genus deliberativum duplex primo quia per ipsum de
una quaque re deliberando tractamus, 2o deliberativum secundum quosdam commentatores
id est libra, libra in qua est necesse vel utrumque equaliter ponderare vel unum plus et alterum minus. Sic
Ita in deliberativo genere necesse est ut res super quibus deliberamus semper equales sint aut
altera sit magis utilis vel minus utilis, 2o est notandum propter hoc quod dicit in consultatione quod con-
sultatio secundum commentatorem in veteri est utilitatis alicuius rei pro consilium inquisitio et componi
consultatione id est petitione sive inquisitione consilii, Est autem consilium quo alicuius futuri
vel quod de futuris contingentibus agitur a nobis secundum philosophum primo ethicorum, et istud consilium est
duplex scilicet purum quod fit in genere deliberativo et aliud est permixtum quod fit in genere demonstrativo et iudiciali
3o est notandum propter hoc quod dicit habet in se suasionem dicit aliquis tullius dicit quod habet in se
suasionem et dissuasionem ergo unam et eandem rem fieri suadet et dissuadet et
sic contradicit sibimet ipsi, quia in una parte suadet rem fieri et in alia dissuadet non fieri, modo
fieri et non fieri sunt contraria. dicendum est quod habet in se suasionem et dissuasionem sicut dicit nec
valet instantia contra dicit quod sic contradicit est falsum et causa improbatur quia suadet et dissuadet
unam et eandem rem fieri, dico quod est falsum, immo suadet et dissuadet diversimode suasionem
sed et facit propositi quod intendit. sed facit dissuasionem oppositi. unde non plene sufficit nobis
propositi utilitatem ostendere in comparatione ostendamus et ideo coniunctionem copulativam posuit dicens,
habet in se suasionem et dissuasionem quia in hoc genere non debemus suadere propositum quin confestim
eius oppositum dissuadeamus ut si dissuadendo fieri guerram, debeo statim suadere
fieri pacem vel econverso, 4o est notandum dicit aliquis suasio et dissuasio sunt finis ..., quia ergo
magis ponitur in descriptione deliberativi generis, quam demonstrativi et iudicialis, non necesse sunt
et in illis suasiones et dissuasiones. dicendum est quod sine dubio in aliis duobus sunt sua-
siones et dissuasiones sed ponuntur in descriptione deliberativi tamquam digniores, nam
hoc genus est dignius aliis, immo alia duo genera reducuntur ad istud tamquam ad melius
et pulcrius et dignius ut scribit philosophus primo rhetoricorum. In hoc enim genere ab oratore fiunt suasio-
nes pure et circa comoditates rei publice sed in aliis duobus generibus persuasiones fiunt pur-
torum. deinde cum dicit iudiciale hic declarat tertium genus scilicet iudiciale et dicit quod iudiciale
est illud quod positum in controversia id est in questione habet accusare ac defendere aliquem, aut petere ali-
quid, aut negare petitum. et hoc est quod dicit iudiciale est illud scilicet genus quod positum
in controversia id est questione habet in se accusationem et petitionem cum defensione, unde sciendum quod notanda
et primo propter hoc quod dicit genus iudiciale, ex eo quod agitur coram iudicibus, et finis eius scilicet
iustum vel iniustum a iudice diffinitur et tractatur, 2o est notandum propter hoc quod dicit in controversia, dicit aliquis
numquid controversia fit in aliis duobus generibus. quia ergo potius ponit controversiam vel in descriptione in genere
iudiciali quam deliberativo et demonstrativo, dicendum est quod sine dubio in aliis duobus generi-
bus sunt controversie quia in omni causa fit controversia ubi nulla causa esse videtur, Et tamen dicit quia

ponitur magis in descriptione huius quam aliorum. Philosophus videt post rhetoricam dicens quod controversia
datur huic generi per excellentiam quia in hoc fuit controversie maiores quam in aliis ex eo quia ipse
fuit questiones difficiliores argumenta difficiliora et fortiora, cum sit auditor perspicacior
et excellentior quam sit in aliis. i. est iudex est auditor sed in aliis auditor est populus sive
diversitas personarum. et rursus in est maxima controversia quia unus accusat alius defendit
accusatum. 3º est notandum per hoc quod dicit. habet accusationem aut petitionem cum defensione
quia causa iudicialis est duplex quedam est causa per quam aliquem accusamus et accusatio est duplex
s. civilis cum aliquis accusatur ut de damno illato et criminalis ut cum aliquis accu-
satur de furto. alia vero causa est per quam petimus aliquid et dicitur petitio vel petitoria et
hec civilis petitio est duplex quedam per quam petitur debitum quedam per quam petitur premium. consequenter ergo
habet accusationem scilicet in questione civili vel criminali. aut petitionem scilicet in questione petitoria
debiti vel premii et quia non solum in civili vel in criminali accusamus sed interdum defendimus
in questione petitoria premii vel debiti non solum petimus sed interdum negamus ideo subiungit
cum defensione. i. pulsione accusationis aut petitionis nam defensio in hoc loco est
nomen commune ad depulsionem petitionis et sic ad utrumque refertur. 4º notandum est
quod predicta tria genera s. demonstrativum deliberativum et iudiciale differunt in quatu-
or et maxime primo differunt in fine quia finis demonstrativi generis est honestum vel inhonestum
finis deliberativi est utile vel inutile. finis vero iudicialis est iustum vel iniustum. 2º
differunt tempore quia demonstrativum fit de preterito deliberativum de futuro iudiciale vero de preterito
3º differunt operatione quia operatio demonstrativi generis est laudare vel vituperare ali-
quem. operatio deliberativi est suadere vel dissuadere aliquid. operatio iudicialis est
accusare vel petere vel utrumque depellere s. defendere vel negare petitum. 4º diffe-
runt loco auditorum vel prolocutorum propter quod est sciendum quod sicut sunt tria genera causarum
et finium, ita solebant esse tria genera locorum rome et tria genera auditorum
et prolocutorum et sunt ita apud nos potest iudicari. Iudicialis enim causa olim rome tracta-
batur in foro ante rostra navium et accusator erat in quo locutor iudex vero auditor et
hec ad palacium potestatis vel alicuius deputati tractatur. cum iudicialis et accusator et
defensor est i. advocatus. et procurator est i prolocutor. iudex autem potestatis est
auditor. In iudiciali causa quatuor sunt necessaria s. iudex sive potestas armatus sceptro iustitie
pugione malicie defensor clipeo pietatis testis tuba veritatis. Sed deliberativa causa tracta-
batur in campo marcio. Concionatur enim erat prolocutor populus vero auditor. hodie
autem apud nos demonstrativa causa sicut in festo pretio quando tractantur qui conventuantur. Inter-
dum alibi secundum consuetudinem populorum. Concionatorum est ibi prolocutor populus vero auditor.

Nūc quas res

NUNC. QUAS. RES. Postquam tullius in precedentibus determi-
navit de officio oratoris et de materia sive subiecto rhetorice. hic in isto 3º capitulo
determinat de integralibus partibus rhetorice et primo premittit intentionem suam. 2º declarat.
2ª ibi oportet. 3ª. 1ª dicit. post quam docuit quid esset officium oratoris et quam materia rhetorice
consequenter docebit quod partes debet hic orator et quomodo debet tractare supradictas causas s. de-
monstrativas deliberativas et iudiciales. et hoc est quod dicitur ita dictum est de officio oratoris
et materia rhetorice. Nunc consequenter docebimus quas res i. quas partes rhetorice oportet
oratorem habere. Dum ostendimus quomodo conveniat has causas tractare s. demonstrativas
deliberativas et iudiciales. scilicet ab oratore. Sed est notandum per hoc quod dicitur quas res quod partes
intelligit quinque partes rhetorice integrales s. inventionem dispositionem pronun-
tiationem memoriam et elocutionem. quod quia dicantur res apparebit infra et per causas
intelligit genus deliberativum et demonstrativum et iudiciale. Oportet ergo dicit oratorem igitur hic prosequitur

et p° ondit quot sint ptes pfecte et p quas totum rethorice dscribendo eas ho° qualr
possumus scire et hic istas ptes pfecte et p quas totuz corpus rhetorice 2a hic omia p a
inducas p° ondit quot st ptes rhetorice quas orator dz hre 2° dscribit z notificat
illas ptes i sa inuentio i pa pte dicit q orator dz hre quinqz ptes s inuentionem
dispositione pronuntiationez memoria z elocutionez z h est q dicit ig ondit
inuentionez dispo eloc memo z pronu esse i oratore ubi st quatuor notanda et
p° q h dictio ot aliq idz est q oriens alr idz est q necesse z sic sumitur hic 2°
est notandu q i q ptes st integrales et ca qr ille st ptes integrales alicuius totius
quibz oibz positis ponitur ipm totuz et quibz oibz uel una tm dstructa dstruit
ipm totuz sz positis omibz istis quinqz ptibus simul ponitur ipa rhetorica et una tm
dstructa dstruitur ipa rhetorica g° z c maior est nota p phum q metha u dicit
q ad entitate totius integral requiritur entitas omniuz ptiuz sz ad eius dstructio
nez requiritur dstructio unius ptis minor est euidens naz oibz positis ponitur ipa
rhetorica z si qua dfecerit no erit ipa rhetorica nz dicetur pfectus orator 3° no est
q iste ptes st ordinate ita q una psuppoit aliaz quaru pa e inuentio ordine z na
na os alie ptes psupponut inuentione ut arguatur sic illa pars est prior q omis
alie psupponunt sz inuentio e huiusmoi g° z c maior e nota q presuppoitur e prius
psupponente minor pz qr nihil possumus dispone n loq sine pronuntiatione n
eciam alicuius possuz recordari nisi prius illud sit inuentuz z eodm mo d alys possuz
probare dispositionibz nam dispositio est 2a ru inuentionis z pa ru elocutionis qr
nihil possuz loqui nec ornare n prius illud sit inuentuz z dispositum Elocutio aut est
3a ru inuentionis z dispositionis sz est pa ru memorie q memoria presuppoit
eas nam nihil artificial possumus memorare nisi sit inuentuz dispositum et ornatuz
Pronuntiatio aut est ultima ps q psupponit oms q° nihil e pronuntiare possum
nisi id sit inuentuz dispositum ornatuz z traditum memorie 4° no est q iste ptes
s inuentio z cetera possunt sumi dupl uno mo ut opatur ad artez rhetorice z i mo
dz dici inuentio i scia inueniendi z dispositio scia disponendi z sic d alys alio
mo ut opatur ad oratorez et isto mo dr inuentio i actus inueniendi dispositio actus
disponendi z sic d alys 5° est scid q ordo istaru ptiu est dupx quidm nat z q
tu ad hoc d istis dtrminatur p totuz libruz hic alius modus artificialis z quatuz
ad hoc d istis dtrminatur p totuz libruz Nam d eloa que est ultima pars dtrminat
i q° z ultio libro s d coloribz ydm c dt inuentio dclarat istas quinqz ptes
z quinqz facit ut quinqz ptes dclarat 2a i dispo 3a i Elocutio qa i memoria
q i pronuntiatio d pa dt inuentio est cogitare res ueras aut uisiles q faciant
cionem apparente z h e qd dicit inuentio est excogitatio i pfecta cogitatio rerz
uerarum aut uisiliuz que res sint u z uerisimiles ut reddant caz i cotiez
probabile i apparentez Ibi s st notanda z p° q inuentio est dupx s realis
z spalis siue itellectual inuentio real est inuentio thesauri sz intellectualis est
sicut inuentio argutorz z situz q ad itellectuz spectant z d hac inuentione
lor hic 2° no est q rerz q inueniuntur qdaz est inuentio reru ueraru z uisiliuz
seu existentiu siue clarum z no apparentiuz s uerisimiliu qdm uo est appa
rentiuz z no existentiuz z h adinuentores spectant ad rhetoricaz quedam qdam uo est
n apparentiu n existentiu ut puta fabulaz z h ad rhetoricaz no spectant st fable appare
tes z no existentes sz spectant ad poetica osideratione 3° est noduz p hoc q dicit
excogitatio q excogitare id est dupl uno mo i oplete et i cogitatio e ipfecta
siue natis Alio mo pfecte z sm arte z i uocatur cogitatio artificialis dri

L

h' dictio ex dicitur perfectionem et auget significatum / ut Domine exaudi orationem meam .i. perfecte
audi. Dixit ergo excogitatio .i. perfecta cogitatio ad dicendam naturalis sive imperfecte / Quo est notandum
per hoc quod dicit uerarum rerum aut veri similium aut dissimilium quod componitur argumentorum
et aliarum que ad dicendam spectant / Ad cuius evidentiam est sciendum quod rhetoricus persuadet
dupliciter. Aliquando uno per necessaria ut hec mulier peperit / ergo concubuit cum viro / ergo peccavit. Alio
per probabilia verisimilia ut per contingentia ut hec mulier concubuit ergo peccavit. Hec apparent
vero tamen et non necessaria et ideo appellantur dissimilia / et hec duo tanguntur in descriptione
Quo est notandum per hoc quod dicit causam quod questio sic apparet quod theorica. Boecius est dupliciter quedam que non impli-
catur circumstantiis involuta .i. certis determinationibus personarum formarum causarum locorum
temporum modorum facultatum ut hec questio sive controversia an voluptas iure occidit virum
an non / que aliquando probabilibus an vera sit an falsa / unde questio et in ad rhetoricam pertinent
prima dicitur thesis / secunda ypotesis .i. quod greci et de in locis huiusmodi dicitur causa .i. questiones implicatas cir-
cumstantiis implicatas questiones logice que non vocantur cause sed questiones. Tertio est notandum per
hoc quod dicit probabilem reddant / dicit aliquis ea que sunt vera reddunt causam veram / quare ergo dicit
probabilem / dicendum est quod auctor bene dixit dicendo probabilem / quare dato quod vera faciat
veram causam / tamen ad hoc rhetoricus nititur ut apparentiam faciat quod intendit et bene plus tenetur.
dicitur quedam sunt vera et non apparent sicut si dicatur aliquid habet in se oleum / caret oleo / tamen hoc non
apparet verum / et est / quare cicada habet in se oleum tamen oleo eget quare si debet comedi oportet ol-
eum poni ac si esset pisces / nam pisces habent in se oleum ad decoquendum / Deinde dicitur di-
spositio est quedam ordo / et distributio quoniam ordinant quomodo debemus ordinare aliquid
in omnibus partibus suis / et hoc est quod dicit dispositio est ordo rerum et distributio
que scilicet dispositio demonstrat quid sit locandum .i. ordinandum quibus quibusque locis .i.
partibus / ubi est notandum quod hec littera potest exponi dupliciter uno modo quod legatur per endiadim et
dicatur ordo et distributio .i. ordinata distributio vel distributa ordinatio ut mitte-
tur adiectivum in substantivo. Sic dicitur Arma virumque cano .i. armatum virum. Propter quod
est sciendum quod in dispositione requiruntur duo / primo quod partes ordinentur in causa et illas que
debent ordinari / secundo est notandum quod in diversas partes ordinantur sive distribuantur
secundum quod debent et partibus conveniunt. Unde possibile est esse ordo et non distributio quare par-
tes possent ordinari et tamen aliquando non essent distributa in partes diversas. Item possi-
bile est esse distributio et non ordo / quare aliquando possent tribui per diversas partes cause tamen non
essent in eo ordine quo deberent / quare aliqua que debentur poni in confirmatione ponere-
tur in confutatione ut aliquando firmiora que deberent poni in principio et in fine ponere-
tur in medio vel poni debiliora debent / et sic utroque modo non erit dispositio. Oportet ergo ut
dispositio sit ordinata distributio / et distributa ordinatio. Ita quod hec duo in dispo-
sitione concurrant. Alio modo potest exponi quod in hac dispositionis descriptione tullius
tangat dispositionem divisionis. Propter quod dispositio est duplex. Quedam est artificialis
que ex intentione artis. Secundum quod primo ponimus exordium. Secundo narrationem. Tertio divisionem
et ita alia per ordinem et hec tangit cum dicit / ordo alia est casualis que fit iterdum pro commodum cau-
toris et secundum hanc partem orationis rhetorice preposteram / quare cum debemus exordium dicere narrationem
debemus narrare / confirmationem vel narrationem et confutationem simul permiscemus. Secundum
temporis exigentia ut quando novus nuncius ad nos accedit cum petitur quando nova habet si
velit exordium fastidiunt auditores scribendos negotium audire frequenter et nonnumquam hoc narrat
quando dicitur distributio quare casualis dispositio quomodo fiat in sequentibus apparebit. Deinde est dicitur Elocutio.
hoc ostendit quid sit elocutio et dicit quod elocutio non est nisi orationis materia iuncta et disposita quo ad formas et
locutionem secundum convenientiam / de qua loquitur hic et hec est quod dicit Elocutio est accomodatio .i. applicatio
verborum .i. vocabulorum et sententiarum idonearum .i. convenientium ad inventionem .i. ad materiam inventam.

Ubi sunt quatuor notanda. primo quod elocutio est duplex una est naturalis et ista est imperfecta. unde dicit Cassiodorus. Locutio va-
riarum/ loqui communiter datum est nobis a natura. alia est artificialis et ista est perfecta. unde dicit idem ibidem.
Solus ornatus discernit indoctos. et ista est elocutio id est perfecta locutio/ ideo dicit elocutio ad differentiam elo-
cutionis naturalis que est imperfecta / secundo est notandum propter hoc quod dicit accomodatio id est datio commoda id est
utilis oratio que utilis est cum nunc causa ornare idoneis verbis vel vocabulis et sententiis. Alio
modo exponitur accomodatio id est datio cum modo et mensura que modificate debemus ornare
materiam nostram quia quando oratio est nimis ornata et apta coloribus multum detrahit
de audibilitate auditoris ut infra videbitur./ 3o est notandum propter hoc quod dicit verborum et sententiarum
quod colores quibus ornamus materiam sunt duorum modorum/ quidam sunt colores rerum sive
sententiarum/ quidam sunt colores vocabulorum propriorum vel impropriorum. modo istos duos
ornatus tangit et primo ornatum vocabulorum cum dicit verborum. secundo sententiarum/ quarto est
notandum propter hoc quod dicit idoneorum inventionem quod exponitur id est convenientium ad materiam inventam/
Ad cuius evidentiam est sciendum quod ut apparet per rectoricos omnis materia in qua loquimur est triplex
scilicet gravis/ mediocris et infima. modo debemus ornare materiam nostram congruentibus
vocabulis et sententiis materie de qua loquimur/ ut si loquamur in gravi materia sive figu-
ra et sublimi debemus accipere vocabula et sententias mediocriter se habentes et ita
infima viles sententias/ ita quod sit identitas et convenientia/ merito ergo dixit idonearum.
et convenientium per omnia adinventionem id est ad materiam inventam scilicet gravem/mediocrem/ et
infimam/ et hoc est quod dicit Gualfredus in poetria circa de locutione. In re proposita sententia
cum sit honesta/ Cuius ei fuctur/ onos/ ita quod ignobile nomen. Non inhonestet
eam. sed ut omnia lege regantur. Dives honoretur sententia divite verbo. Ne ru-
beat matrona potens/ in paupere panno. Deinde cum dicit memoria hic declarat
quid sit memoria/ et dicit quod memoria est retentio rerum/ verborum/ seu vocabulorum/ sive
colorum ut dispositionis/ scilicet preparatio rerum et verborum et hoc est quod dicit. Memoria est
firma perceptio id est paratio vel receptio rerum et ipsorum verborum/ ubi sunt quatuor notanda/ et
primo quod in nobis est triplex cellula/ una est per quam invenimus et imaginatio informatur/ et
hec vocatur fantastica/ alia est per quam discernimus/ et ratione informatur et hec vocatur
discretiva/ 3a est per quam recordamur et hec vocatur memoria/ sive memorativa/ in qui-
bus tribus cellulis sunt tres operationes principales/ quarum prima est forma a sensibus compre-
hensa in fantasia seu imaginatione recolligitur./ Deinde ad discretivam transmit-
titur discernitur/ et tandem post iudicium memorie commendatur. modo hic intelligit
de tertia cellula que dicitur memoria/ 2o est notandum propter hoc quod dicit firma animi/ quod memoria est duplex
scilicet naturalis et artificialis./ Artificialis est per quam retinemus preterita/ sed infirme conservamus
ideo dicit firma animi ad differentiam naturalis memorie que firme preterita conservat. Et est sciendum
quod ista artificialis memoria dicitur firma animi quia ut dicit commentator in isto passu./ Ista
memoria artificialis est habitus veniens ex arte de locis memorie. modo habitus est infirmus
et diuturnus et difficili mobilis sicut apparet per philosophum in tractatu de predicamentis
circa de qualitate in primo spetie/ 3o est notandum quod artificialis memoria utitur et talis inde est recordatur
vocabulorum qualiter illa vocabula et negotia sit disposita per loca et significata sic appellabit
ista circa de memoria/ et hoc tangit cum dicit colorum rerum dispositionis/ quarto est notandum dicet de
memoria spectat ad philosophum naturalem/ ergo non ad rectoricam/ dicendum est quod memoria potest sumi
dupliciter uno modo quo ad potentiam naturalia/ et isto modo spectat ad philosophum naturalem. Alio modo quo ad actum memorie
et isto modo est de consideratione rectorica. unde memoria magis spectat ad rectoricam/ quam ad aliam ar-
tificem/ Deinde cum dicit pronuntiatio hic declarat pronuntiationem/ et dicit quod pronuntiatio
est que modificat vocem vultum et gestum secundum quod exigit materia de qua loquimur/ et hoc est quod dicit.
pronuntiatio est moderata id est modificata actio/ gestus et vocis et vultus cum venustate./

Ubi sunt duo notanda et primum propter hoc quod dicit. vocis vultus et gestus. quod species pronu-
ntiationis est duplex. scilicet figura vocis et motus corporis. sicut in capitulo apparebit de
pronuntiatione. Figura vocis consistit in tribus. scilicet in firmitudine magnitudine et mo-
llitudine. Motus corporis dividitur in duo. scilicet in vultum et gestum. motus vultus
est agitatio super quo movemus caput. motus gestus est agitatio in qua movemus
brachia et pedes et alia membra / 2 non dicit vultus vocis et gestus non ponit do
in unam copulativam ad denotandum duas esse species pronuntiationis / et hoc est quod Ovi-
dius in sua poetria / frecitatione sonet tres lingue prima sit oris / altera altera vul-
tus et 3a gestus / 2o est notandum per hoc quod dicit moderatio cum venustate quod hec littera
habet triplicem expositionem. prima est modestia cum venustate. id est convenientia vestium
quia pronuntians debet esse indutus vestibus mediocribus / quia non nimis ornatus
ne videatur ystrio ne male vestitus ne videatur rusticus sed mediocriter. Et
in opposito est multum antica. Alia expositio est cum venustate. id est convenientia
primum quia debemus pronuntiare secundum qualitatem personarum / aliter est pronuntiamus dominis
aliter servis et hec est una / Alia expositio est cum venustate. id est convenientia materie
de qua loquimur et consistit in tribus in convenientia rerum de qua loquimur. Primo enim
verba debent convenire rebus sive materie de qua loquimur. videlicet si de re lacrimabili
loquimur verbis utimur ad lacrimas pertinentibus cuiusmodi sunt verba ad dolorem
pertinentia. Et si vero de re leta et festa loquimur utamur verbis secundis et ad
gaudium pertinentibus ut qualitas verborum conveniat qualitatibus rerum. Secunda convenientia est
ut vocis pronuntiatio conveniat materie de qua loquimur. Unde est si res alacrimis
ut ipsa res alacri facie proferatur et si ipsa sit tristis et lacrimabilis ut
ipsa verba quasi lacrimis proferatur. 3a convenientia est quo ad motum corporis debet
quod motus corporis conveniat materie de qua loquimur / unde est observare corporis moderationem /
et hec est vera expositio que vadit ad mentem auctoris / et rerum veritatem.

Hec omnia

HEC. OMNIA ET. CETERA. id est Postquam auctor
superius determinavit de quinque partibus integralibus rethorice facultatibus que oratori
sunt perfecto hic ostendit quo orator possit has quinque partes facere perfecte et per consequens
totum corpus rethorice / et per consequens esse perfectus orator / et primo premittit tria per que possumus
facere has quinque partes perfecte / secundo declarat illa tria / ibi in arte prima dicit quod nos
possumus facere perfecte has quinque partes predictas / primo per arte. id est 2o imitando aliquem
3o exercitando nos / et hoc est quod dicit Nos poterimus assequi. id est perfecte facere hec omnia
id est has quinque partes. scilicet inventionem dispositionem / et cetera. tribus rebus. scilicet arte
imitatione / et exercitatione / ubi sunt tria notanda. primo per hoc quod dicit hec omnia. id est has quinque
partes et cetera / quia in sunt quinque partes integrales rethorice / et hoc modo omnes vulgares partes
nil aliud sunt quam est totius sui / Unde quando omnibus istis quinque partibus corpus et cetera fit.
2o est notandum quod hec tria. scilicet ars / imitatio / et exercitatio requiruntur ut per has partes per-
fecte faciamus / et convenit omnes alias facultates / primo est requiritur ars / quia nullus homo in per-
fectus perficitur nisi per arte et doctrinam / unde dicit cometator in veteri de arte ut quod
vicariam / 2o requiritur imitatio imitari est debere aliquos illos precipue in quibus ingreat scien-
cia et opera virtuosa quo admodum Ovidius est imitatus Appolonii. Tulius imitatus est herme-
sterem. unde si volumus imitari illum invenire debemus / qui inveniendi habuit peritiam.
Si volumus dispositionem illum imitemur qui precessis habuit notitiam dispositionem et sic de aliis
3o requiritur exercitatio ad exercitatem in arte operando eam. nam hec scientia est moralis. moralia enim
in exercitatione consistit exercitatio et operatio perfectionem magnam prestant in arte.

Unde auctor ys . 7 philosophorum dicit exercitium largitus humane nature preparationem intellectus / et plus
quam tophicorum ex fine dicitur exercitatum est a potentia in nobis / 3° est notandum quod merito hec tria requiruntur
ut perfecte sciam aliquam consequamur / nam per artem habetur certitudo / per imitationem habetur prompti-
tudo / per eius exercitationem habetur aptitudo . / Unde dicit galfredus in poetria . Rem tria
perficiunt ars cuius lege regaris . Usus quem serves meliores quos imiteris . Ars
certos usus promptos imitatio reddit . Artifices aptos tria concurrentia summos / Primum
cum dicitur ars est . hic declarat hec tria / et primo describit artem / secundo imitationem / 3° exercitationem . 2a
ibi imitatio . 3a ibi exercitatio / de prima dicit quod ars est quedam collatio preceptorum que dat
viam i. rationem dicendi certam / et hoc est quod dicit . Ars est quedam preceptio i. collectio sive
comprehensio preceptorum / que dat viam certam quam pro rationem dicendi / Unde sunt sex notanda primo quod
ars potest sumi dupliciter uno modo stricte et isto modo dicitur ars illa cuius operatio transit
in materiam exteriorem sicut sunt artes fabriles et aliorum mechanicorum et isto modo non sumitur
hic / et alio modo large pro scientia et sic sumitur hic / et hic sumitur ars non pro qualibet scientia
sed solum pro rhetorica / 2° est notandum quod ars dicitur preceptio dupliciter . uno modo preceptio est collectio
preceptorum quia precepta colligit quibus informamur . Alio modo dicitur preceptio quia ars habet
regulas quae sunt tamquam precepta . quibus videmur precipi . scilicet dic sic . scilicet eas / 3° est notandum propter hoc
quod dicitur certam / quod per hanc viam intelligitur regulas sive intelliguntur regule artis / quia sicut
via ducit nos ad terminum et finem motus nostri . ita regule sunt tamquam quedam vie ducentes nos
ad finem motus animi et intellectus . Nam regule gramatice / ducunt ad finem ut ad congrui-
tatem et admittis compositionem . Et regule rhetorice ducunt ad finem ut ad persuasionem et dissua-
sionem / 4° est notandum quod notanter dixit / certam quia via est duplex . scilicet certa et incerta . via certa
est que ducit ad terminum certum . Et incerta est que ducit ad infinitum et non limitatum / dat igitur
viam certam quia certas certas limitantes ad finem et terminum certum / et sic dirigit intellectum
5° est notandum propter hoc quod dicitur ratione / quod exponitur i. causam quia regule sunt duorum modorum / quedam ducen-
tes causam sicut ille que demonstrantur per effectum et causas / quedam vero non habent causas sicut sunt re-
gule declinandi et variandi per genera . ut hec i. omnia nomina . et genus et cetera : tamen non habent terminum nisi
voluntas primo instituentis / dixit igitur rationem i. causam ut sciamus quod dicit regulas certas
et causas earum / 6° est notandum quod hec dictio dicendi . additur tamquam ultima differentia qua differt ars
rhetorica . ab omnibus aliis partibus . Nam dicendi est rhetorice sicut risibile est proprium hominis ut apparet
primo rhetorice per philosophum . Alie enim scientie sicut gramatica et loyca et similes datur per regulas dicendi
et persuadendi sicut rhetorica / dicitur igitur dicendi ad differentiam aliarum scientiarum . Deinde cum dicitur imitatio
hic notificat et dicit quod imitatio est qua movemur in animo ratione perfecta ut possimus
assimilari aliquibus in dicendo et persuadendo / et hoc quod dicit . Imitatio est qua impellimur
i. impetere movemur . cum ratione dicendi . scilicet perfecta . ut valeamus esse similes aliquorum in dicendo
et persuadendo / unde sunt quinque notanda et primo propter hoc quod dicit imitatio est qua compellimur / quia im-
pulsus duplex est / quidam naturalis sive exterior quo impellimur corde / quidam vero intellectualis
sive interior quo in mente movemur et de isto impulsu loquitur hic / 2° est notandum propter hoc quod dicitur
cum ratione / quod impulsus intellectualis et animi est duplex quidam irrationalis et quando homo mo-
vetur passionibus ut ira odio et siti modo / Quidam vero est rationalis ut quando homo non
movetur passionibus sed ratione et cum et de hoc rationali sive intellectuali impulsu loquitur hic / dicit er-
go cum ratione ad differentiam irrationalis impulsus cum qui fit sine ratione / 3° est notandum propter hoc quod dicitur
diligenti / quod homines moventur impulsu rationali dupliciter . uno modo imperfecte quando habent incogitata
pro cogitatis / nam putant se bene intelligere / et non intelligunt propter modicum tempus et consid-
erationis quod habuerunt intelligendo et isti moventur ratione non tamen diligentius . Alio
modo movetur perfecte diligenter quando cogitavit diu et recte intelligit et isti sunt illi qui
moventur diligenti ratione i. perfecta . et de hac perfecta loquitur hic / et ideo subiungit diligenti .

q° est nota p hoc q dr ut uale esse similes aliquorum · dicit aliquis q sunt illa quibus
ualeamus esse similes · rndit tulius p° officiorum q sunt illa q hnt i se h duo · s ·
opatonem et sciaz siue expientia / q° est no q hoc dicto i ordo est ultima dra
p q differt imitato rc ab imitatone aliarum sciarum / na i alys scis mouemur istai
aliquos ut ualeamus eis similes esse sicut i gramatica pis i loica · Arx et sic d
alys / no tn i ordo / dixit / q hoc est ppriu rc · s i gramatica uoluz esse similes
i ogruitate i loica i ueritate et sic d alys s finez ipariu i rhto · uo nolum
esse similes indicendo / d m cu dt excitatio est usus assiduus · i · ontinu
q proct osuetudo dicendi · i · tria notanda · et primu est q triplx est excitatio
s · magna maior et maxia · magna excitatio est / et dr qn aliquis icapit 2 excitat
setatibus l q°r diebus et postea cessat / 2 sic p interuallatones tporum · excitat
se · Sz maior est qn aliquis excitat se p magnu tpus ut p unu annu l p duos
annos tn no otinuo pseuerat / s cessat aliquo tpre · Maxia uo excitato est
qn aliquis otinue se excitat et nuq desistit / et h excitato ht uigorem ulxmitem · un salamon otinuata uigent / 2 ifecti peut / p hoc g° q dt usus tagt
magna excitatone / p hoc q dt assiduus tangit maiorem / p hoc q dt osuetudo tangit maximaz excitatonem / Ao est notanduz q osuetudo appellatur
excitatio max et ita est q osuetudo est altera na ut dr comentator i ueri na
e nuq cessat et est opus itelligentie et no errans et io qd maxm dr · Ao
est no q excitatio est dupx qda sm q quis se excitat i facultate / rc qda e excitatio aliaz facultatu 2 d p excitatoe loqr hic et io subiugt ad dram aliaz sciaz

Quoniam d'his

QUONIAM · DEMOSTRATUM · i · Hic sinc
in i cap° d ptibus etiam instructis rc dtminat 2 2° facit q2 i p° pte auctor
pmitit q intendit i 2a prosequitur 2a · i · inuentio i p° dt q illo dicta dmostratu e
que et quot sit gna cauz · 2° q 2 quot sint ptes rhto / qnt est ddm qlr ptes
qnq rhto · s inuento dispoito 2 c · post applicari ad sex ptes oronis / s · exordiuz narratone 2 c / et hoc e quod dicit / qmiqi demostratu est · i · ondsuz
et declaratuz quas cas · i · que et quot gna cauz / quenat ora pase q pro et qs
2es · i · quas et quot partes rc quenat oratorem hre nuc · i · ostnt nu · dd
s · m · quadmoduz · s · qual officia oratoris · i · quiq ptes rhto possint
accomodari · i · applicari ad oronez · i · ad sex ptes orationis · s · exordiuz
narratonez et c · i · s q°r nonda / et p° q auctor facit h qdaz collone q d tulio /
Nam breuit ondit quid sit dicenduz et quid dctu / 2° est no q dicit aliquis
supius sunt declarata tra et dmostrata p diffinitonez et diuisiōez · h uo epilogat
tm duo q2 non epilogat tciuz · s · offm oratois · ddm est q h est ca q2 solu qnlo solu d quibus tractac itendit i hoc l° q2 amplius no tractabit de offo oratois
3° nom p h q dicat / quas res quas expoitur quas ptes rc · res et officia / qtuz
ad hoc idm sunt q ptes quiqi · s inuento dispo 2 c p° e dicutur ptes itegles co
q itegrant totaz rhtocaz 2 oponut / 2° dicutur res qm sicut res e uocablm
gnale et nom transcendens · ita i quiqz ptes sunt oes ad oia que i rca pagitur / 3°
dicutur officia q2 sunt taq actus recupatoes / na iuenie / dispoe / loqui / memorare /
2 pnutiare e qdaz gere et opari / q° est no · p hoc q dicat admoduz offa oratois
possit accomodari ad oronc q h lra sic expoitur quadmoduz officia oratoris ·
· i · ptes quinqz rhetorice ut inuento dispo 2 c · q sunt taq offa · i · actus 2 opatoes ·

oratoris possit accomodari ad oratorem .i. ad partes sex orationis .s. exordium narrationem
etc. Ad cuius evidentiam intelligendum quod in quinque partes rethorice inventio dispositio etc. sic applicantur ad
sex partes orationis .s. exordium narrationem et cetera quia in unaquaque istarum requiruntur hec quinque oratorem enim oportet
exordium invenire / 2° disponere / 3° ornare / 4° ipsius recordari / 5° pronunciare
et ita in aliis partibus hoc fit. nam oratorem oportet invenire narrationem. 2° disponere per hunc modum ad quod applicatur.
Dividuntur in quinque partes sic se habent in illis sex sicut sanguis in corpore humano / sanguis enim per totum
corpus humanum diffunditur / et in quibus membris / et in quibus parte corporis oportet esse / ita in quinque
partes diffunduntur per totam orationem rethorice. et omnes quinque oportet esse in qualibet orationis rethorice parte. Deinde cum
dicit. inventio hic prosequitur determinando de istis sex partibus rethorice orationis et primo premittit
quare et quot sunt ipse partes. 2° describit et notificat illas. 2a ibi exordium. de prima parte dicit quod
inventio completur tota in sex partibus orationis .s. exordium narrationem divisionem confir-
mationem / confutationem et conclusionem. et hoc est quod dicit. inventio / consumitur autem
.i. tota completur et dividitur in sex partes orationis .s. in exordium divisionem narratio-
nem / confirmationem / confutationem et conclusionem. Dubitatur quare nominata et primo quod in rethorica
reperiuntur tres partes integrales rethorice sive tamen gratia partium quedam sunt partes integrales
rethorice et ipse sunt quinque .s. inventio / dispositio etc. quedam vero sunt partes argumentationis
rethorice et iste sunt quinque .s. propositio rationis / confirmatio / exornatio / et complexio
quedam sunt partes orationis rethorice sive instrumenta rethoricam et iste sunt sex partes
.s. exordium / narratio divisio / confutatio / confirmatio / et conclusio. De istis partibus
ad presens loquitur hic quia quidem sunt in quolibet genere .s. demonstrativo / deliberativo et
iudiciali. 2° est notandum quod per hoc quod dicit inventio sicut intelligit de aliis quattuor partibus
rethorice .s. dispositione memoria / pronunciatione / et ellocutione / ut inventio
consumitur in sex partes ita reliquie quattuor partes in eisdem sex partibus consumitur /
3° est notandum quod per hoc quod dicit consumitur exponitur sic .i. tota ponitur et perfecta completur sive
diffunditur in sex partes tamen et non plures et hoc dicit propter quosdam dicentes septem
esse partes orationis rethorice sicut apparet in vetri cuius opinionem improbat idem tulius. 4° est
notandum quod dicit aliquis quod causa est quod iste partes instrumenti rethorica sunt tamen sex et
non plures nec pauciores. dicendum est quod causa est hec quia ut dicit Boetius in 4° thopicorum officium
rethorice facultatis est docere et monere / aut quod docet / aut monet / si docet aut
distincte / aut indistincte / si distincte sive explicate et sic est divisio / si indistincte vel
implicate et tunc est narratio. Si autem monet et hoc dividitur / quia aut monet persua-
siones / aut per rationes faciendo fidem ut puta per benivolentiam / docilitatem
et atencionem / simonem ad dicenda / et sic est conclusio / si autem monet per
rationes faciendo fidem / tunc dicitur quia aut probando aut reprobando / si pro-
bando et sic est confirmatio / si reprobando et sic est confutatio / et cum pluribus
modis non possit narrari / hinc est quod sunt tamen sex / et non plures neque pauciores etc.

EXORDIUM. EST. PRINCIPIUM.

Post-
quam tulius in parte precedenti ostendit que et quot sunt partes instrumenti
rethorica in hac parte ut dicebam supra notificat et describit illas partes / et hec pars
dividitur in partes sex sicut sex sunt ille partes quas notificat et describit in .2a. na-
ratio est. ibi tertia divisio. ibi quarta confirmatio. ibi 5a confutatio. ibi. 6a
conclusio. de prima parte dicit finaliter quod exordium est quoddam initium orationis per quod
disponitur animus iudicis vel auditoris ad audiendum / et hoc est quod dicit / exordium
est principium .i. initium orationis / quia ab ipso incoamus orationem nostram per quod .s. ex-
ordium animus auditoris vel iudicis constituitur vel applicatur ad audiendum sup-

Exordium est principium

L

auditor iudex

de narratione

mirandia et omnes alias ptes orationis / Ubi sunt quinque notanda primum est hoc
q dicit exordium q unu q q thema p q auditores disponimus incipat / duplex
uno mo actu speciali contracto ad aliquam psonam ut materiam singulares et tale
vocatur exordium / Alio mo actu generali non contracto ad aliq psonam l singularem
mam et tale uocatur prouerbium / q ex themate ortum est et de hoc loquitur hic / 2o
est notandum p hoc q dicit principium dicet aliquis no uidet q auctor bn dicat cum dicat
exordium est principium / qm hic species predicatur de genere q est contra phm 3o 27. 9a
lo a. nam genus pdicatur de spe et superius de inferiori et no e9 et ans proba
tur qm principium est species exordij ut i appebit / dicendum est q auctor bn di
xit / et tunc cum dr species predicatur de genere falsum est / et cum probatur q prin
cipium est species exordij dicendum q principium potest sumi dupl uno mo stricte
et sic est species exordij et i mo non sumitur hic / 3o est notandum p hoc q dicit
Alio mo pt sumi large p quolibz initio et i mo sumitur hic / animus auditoris l iudicis
q auditor est duplex / uno mo in genere demonstratiuo / et deliberatiuo et i mo e
auditor / Alio mo i genere iudiciali et i mo est iudex / p hoc q dt animus auditoris
intelligit de genere deliberatiuo et demonstratiuo / sz p hoc q dicit iudicis intelligit
i genere iudiciali / 4o est no p hoc q dicit constituitur l apparatur q h lra solet
exponi multipl uno mo q auctor tangit diuisionem i hac descriptione / Nam ut infra
appebit exordium ht duas species una q uocatur principium p q fit exordium apte
alia que uocatur insinuatio p q exorditur oculte / et p hoc q dicit constituitur
i apte disponitur tangit principium / Sz cum dicit apparatur i oculte disponitur tangit
insinuationem. Alio mo q tulius i his ubis tangit triplicem effectum exordij ut
beniuolentiam / docilitatem / et atensionem. Unde p hoc q dt constituitur / tangit do
cilitatem / et etiam constituere est animum auditoris docilem reddere / pponendo id q actu
rus est si hoc exponitur / cum constituitur i docilis redditur p hoc q dicit l appa
tur / tangit beniuolentiam et actentionem / nam apparare est beniuolum et atentum
auditorem facere / ondendo modum et formam agendi et utilitatem subiugendo et
sz hoc exponitur apparatur i beniuolus et atentus redditur. 3o mo est q
apparatio sit expositio huius q dicit constituitur / ut sit sensus constituitur i
apparatur / q q uis p alias ptes rethorice animus auditoris l iudi
cis aparatur ad audiendum / certe p exordium magis paratur et dispo
nitur ad audiendum unde animus constituitur si no sit constitutus et apparatur i
valde apparatur. 4o exponitur constituitur i beniuolus docilis et atentus re
ditur scdm principium z scdm insinuationem tunc q uelut aparatum coaptat aum
p disgressionem / aut p dissimulationem sicut infra i tractatu de insinuatione
dicetur / 5o est no q in hac descriptione exordij tulius ondit 2o. po
quid sit exordium cum dt exordium est principium orationis. 2o quid p exo
rdium efficiatur cum dt p q animus auditoris l iudicis consti i oparatur ad
audiendum / Deinde c dicit narratio hic notificat et describit narra
tionem z dicit / q narratio est p quam exponimus et declaramus res factas sicut
ueras ac si fcte uere essent ali et melius fctas sicut ueras l p q decla
ramus res no factas ac si fcte et uere essent et hoc est q dicit Narra
tio est expositio i declinatio rerum gestarum i fctarum siue uerarum / aut
p inde i tal ut i sicut gestarum et no fctarum et no uerarum sz ac si fcte
et fcte essent. Ubi sunt duo notanda et po q ex hac lra nos hemus qd
narratio i rhetorice est duplex una uera p q exponimus res aliquas gestas

Alia diffinitio per quam exponimus res aliquas non gestas sed tamquam gestas. 2° est notandum
per hoc quod dicit rerum gestarum idest verarum quod de modo rerum verarum quedam sunt existentes
et non apparentes quedam apparentes et non existentes modo ad propositum rem magis curat de
verisimilibus sed non essent facte dum appareant quam de existentibus et non apparentibus quia apparentes
fidem faciunt non apparentes removent fidem auditori. ⸿ Deinde cum dicit divisio ostendit
quid sit divisio et dicit quod divisio est illa per quam apte et divise ostendimus in quo conveniamus
cum adversario et in quo cum eo dissentiamus. vel divisio est per quam exponimus de quibus rebus
postea in controversia simus probaturi sive dicturi et hoc est quod dicit divisio est illa
per quam scilicet divisionem nos aperimus idest apte et divisim ostendimus quid conveniat
idest in quo conveniamus cum adversario quid sit controversia idest in quo discordamus
cum eo vel alia littera per quam scilicet divisionem exponimus idest proponimus quibus rebus idest ro-
nibus sumus postea in controversia et narratione simus dicturi idest probaturi
ubi sunt tria notanda et primum quod ex hac littera nos habemus quod divisio est duplex una
per quam divisim ostendimus quid sit nobis commune cum adversario et hoc est in quo
narrationum cum eo conveniamus vel in quo dissentiamus. finita narratione velut
si accusator Orestes post narrationem sic dicat de hoc quod narravi convenio cum
adversario matrem ab eo esse occisam sed in hoc discordo utrum iuste et licite
occiderit nec ne et hec dicto separatio conveniente ab inconvenientia nuncupatur.
Alia divisio est per quam ostendimus divisim de quibus rebus postea in causa narrando
vel exponendo sumus probaturi velut si aliquem ostendimus in furto vel in homi-
cidio peccasse et hec divisio vocatur rerum distributio et hanc duplicem divisionem
tangit Tullius in littera prima cum dicit divisio est per quam aperimus quid conveniat et
in controversia sit. tangit secundam cum dicit per quam exponimus quibus de rebus sumus
dicturi. 2° est notandum quod divisio in rethorica est duplex scilicet probans et non probans divisio
probans est quidam color rethoricus de quo scripsit Tullius in 4° rethoricorum ad Herennium libri
hoc modo ipsius diffiniens. Divisio est que rem removens a re utraque absolvit ro-
ne subiectam et hoc est dicere quod tunc fit divisio quando aliqua res in 2° dividitur et
plene probantur membra. divisio vero non probans est que aperit et manifestat per enu-
merationem aut per dispositionem de quibus rebus de tota oratione sumus probaturi
et de hac est sermo hic. 3° est notandum. dicit aliquis non ne narratio diciturque aperit et
manifestat sic divisio ergo non differt ab ea. dicendum quod narratio aperit indistincte divisio vero
distincte. ⸿ Deinde cum dicit confirmatio. hic ponit quartam partem arenge et dicit quod confirmatio
est expositio nostrorum argumentorum cum affirmatione. ubi est notandum quod per hanc par-
ticulam argumentorum confirmatio differt a narratione quia narratio non est expositio argu-
mentorum sed negociorum. Item per hoc quod dicit nostrorum differt a confutatione que non ex-
ponit nostra argumenta sed reprobat aliena ea frangendo scilicet adversariorum. Item per
hanc particulam cum assertione idest affirmatione differt a conclusione que non probat sed reprobat
argumenta. ⸿ Deinde cum dicit confutatio. hic ponit quartam partem et dicit confutatio est per quam
improbamus aliena dicta ubi est notandum quod hec confutatio quandoque duplex uno modo in totum ut si aliquis dicit
fecisti sic et sic in tali loco nec tempore quo dicis et confutatur sic particulariter. 2° modo in toto
ut si aliquis dicit fecisti hoc contra me dico in toto non est verum quod dicis. 3° modo per equalia ut
tu fecisti sic et tu sic. 4° alleviando ut tu es meus inimicus verum est sed non ita tuus
sum inimicus ut dicis vel non sum inimicus mortalis sed tamen diviso vivi tuorum. 5° confutatur
per similia ut ergo dicunt meretrices ita se tu es meretrix nec tu es casta tu es latro tu es meus
fedus qui latro. 2° est notandum super illo verbo locorum argumentorum quod loca

Diuisio
Confirmatio
Confutatio

sive argumenta sunt duplicia quedam inducta ut cum aliquis arengat contra nos alia que
possent induci ut cum sumus primi in dando nam tunc confutamus imaginationes
que possent adduci eas solvendo / sed primo modo confutamus argumenta iam facta ea distinguendo
vel deliberando. Deinde cum dicit conclusio. hic ponit ultimam partem et dicit quod conclusio est artifi-
ciosus finis totius orationis. ubi est notandum super illo ultimo terminus quod per hoc quod dicit terminus
conclusio differt ab exordio et ab aliis partibus omnibus que non sunt termini .i. fines cuius gratia
est sciendum quod finis est triplex .s. repetitorius ut cum predicta repetimus concludendo. Alius
misericors ut cum concludimus pro misericordia vel misericordiam postulando. 3o est odiosus ut
cum concludimus odium alicuius. 2o est notandum cum dicit artificiosus quod conponitur pluraliter
uno modo quia argumenta meliora et artificiosa debent in fine servari / 2o artificiosus quia
maiori ingenio et studio ad concludendum orationem elaboramus. vel quia omnis laus in fi-
ne canitur. vel quia conclusio magis remanet in animo auditoris.

Nunc quoniam

NUNC, QUONIAM, UNA.

Postquam auctor superius determinavit de arte rhetorice extrinsecus / hic determinat de ipsa
arte intrinsecus et quinque facit quia primo determinat de inventione / 2o de dispositione / 3o
de pronuntiatione 4o de memoria. 5o de elocutione. prima in 2a in tertio libro ibi Quoniam de
dispositione alia tractatio / quoniam dispositio in 3a pronuntiationem nulli in 4a nunc ad thesaurum 5a et
ultima in principio quinti libri / quoniam in hoc libro. ad evidentiam prime partis est sciendum
quod inventio triplex fit .s. in genere iudiciali deliberativo et demonstrativo / ideo pars ista dividitur in duo
in tres partes / quia primo docet invenire omnes sex partes in genere iudiciali .s. coram iudice. 2o in
genere deliberativo quod coram populo. 3o in genere demonstrativo et semper in quolibet genere do-
cet invenire illas sex partes / ut exordium narrationem et cetera. 2o in principio tertii ad
omnem iudicialem / 3a ibi quoniam hec causa dividitur. prima in quinque. primo docet invenire exordium
in genere iudiciali / 2o narrationem in eodem genere / 3o divisionem in eodem genere. 4o confir-
mationem et confutationem simul in eodem genere / 5o conclusionem in eodem genere. Secunda incipit
3a ibi narrationum. quarta tria sunt genera. 3a ibi causarum divisio 4a ibi nunc ad confutationem
5a ibi conclusiones que apud grecos et cetera / finem 2i libri. prima in duas quia primo premit-
tit intentionem ponendo modum et ordinem procedendi tangens dicta et dicenda
2o prosequitur eam intentionem 2a ibi / causa posita de qua parte dicit quod ego deinde ut
doceam te de sex partibus orationis simul cum quinque partibus rhetorice quia erit res
magis clara et primo de exordio volo tibi dicere / sicut quarta ibi dicit finaliter primo quod vult
dicere de partibus sex cum quinque partibus rhetorice simul 2o dicit quod res erit clarior
3o qualiter primo vult dicere in exordio deinde. cum dicit. causa posita. hic prosequitur
intentionem suam et primo premittit quod intendit / 2o prosequitur intentionem suam po-
nendo genera causarum et numerum 3o concludit 2a ibi / genera causarum. 3a ibi cum hec tria
sint / de prima dicit quod dato themate considerandum est istud thema utrum sit hone-
stum vel turpe. ubi est notandum cum dicit causa quod causa habet se ad tria / primo causa est
amor vel gratia. unde Tullius in prohemio huius libri nec aut tua causa .i. gratia. 2o
causa .i. ratio ut idem ibi ponit. 3o causa .i. thema rhetoricum et sic sumi-
tur hic. 2o est notandum quod hec est causa quia oportet prius cognoscere in quo genere
cause sit thema quam incipiam exordiri quia remoto priori removetur et posterius
sed thema est prius quam exordium ob hoc determinus ergo prius cognoscere qua-
le sit thema. Unde Tullius primo rethorice qui bene exordiri volet eam
cum necesse est genus sue cause diligenter ante cognoscere. Deinde
cum dicit genera causarum hic exequitur intentionem suam declarando de istis causis.

et p° ponit nu̾z causarum 2° declarando illas describit. 2a ibi honestum
d prima dicit q sunt quatuor qualitates thematum. s. honestum / turpe / dubium
et humile. Ubi est notandum q uidetur contradicere / q2 sup dixit q genera causarum
erant tria. s. demonstratiuum et 2°. dm est q illa tria. s. denominatiuum deliberatiuum
et 3°. sunt essentialia sed hec 4or sunt accidentalia. Nam accidit q genus demonstratiuum sit
turpe uel honestum uel dubium uel humile / 2 io no q genera causarum tm sunt 4or
et ca est q2 omne thema rhetoricum aut est simplex aut compositum. Si compoi-
tum / et sic est dubium / si simplex aut est utile / aut non simile / et sic e humile.
Si no est utile aut placeat / et sic est honestum / et si non placet et sic est turpe /
Deinde cum dicit honestum hic declarat illa 4or membra et quatuor facit ut qua-
tuor membra declarat / 2a i. turpe genus. 3a i dubium genus. 4a i. humile
d p° dicit q honestum thema est qn laudo illud q placet auditori / Item qn re-
probo illud q displicet auditori. Ubi est no q scdm phm i p° rhetorice dupl'r
sumitur honestum uno mo absolute et tm ualet qntum uirtuosum. 2° mo
i comparatione ad auditore et tm ualet qntum placabile et ita sumitur hic Tullius
primo ueterum dicit / honestum cui statim sine ratione nostra fauet animus audi-
toris. Deinde cum dicit turpe. hic declarat scdm membrum / et dicit q thema
turpe est illud q displicet auditori / ut cum oppugnare defensorez ciuitatis
et adiuuare censorem patrie. Ubi est notandum q sicut honestum sumebatur
dupl'r sic 2 turpe. s. absolute et in comparatione ad auditorem q2 contrariorum eadem
est disciplina / 2 quot modis unum oppositorum dicitur tot modis et reliquum
scdm phm. Si ergo turpe sumitur absolute tm ualet qntum uitiosum. Si in
comparatione. i. in relatione ad auditorem idem et q displicibile. Unde dicit honestum
nihil aliud est qm id q dicimus displicere auditori ut cum defendo q di-
splicet auditori. Nam uellet q accusaretur q displicet et i mo sumitur h' /
Deinde cum dicit. / Dubium genus. hic declarat 3m membrum et dicit
q thema est tunc dubium / qn causa uel materia pro parte placet / et pro parte no
ut uenisti ad me ut prestarem tibi librum et semel et al's / uenisti ad
me ut prestarem et ego nolui tibi dare. Contingit me uelle a te aliquod
fauorem implorare mo id thema appellatur dubium q2 placet auditori in fu-
re eo q librum sibi concessi / Sed displicet furire q2 scia mea / nolui dare
librum sicut Victorinus confirmauit deinceps qui cum uellet prodere Ro-
ma fuit expulsus et cum i exilio permaneret audiens Gallos expugnare
Romanos i eos insurrexit / et multa debellauit. Modo aliquis uolens
inducere ipsum ad beniuolentiam Romanorum ut urbem intraret coram ipso
Romano hoc factum seu gestum narrat. Thema. istud dubium est q2 placet
q hostes deuicit displicet q uoluit prodere roma. Deinde cum dicit humile ge-
nus. hic declarat aliud membrum. et dicit q humile. i. uile thema est qn res
uilis apportatur coram iudice uel populo / ubi est notandum q humile sumitur dupl'r
uno mo ut opponitur superbo et sic uirtuosum. Unde psalmista. Superbis deus
resistit / humilibus autem dat gratiam. 2° mo est q uile et sic sumitur hic ut si
accusarem aliquem de furto unius catelli tunc iudex dedignatur talem accusa-
torem audire unde i tali themate. oz dicere i exordio magna et mirabilia
quadmodum fecit dom. Andreas de Bononia natus cuius ablatus fuerat d f-
unus sic inquiens coram potestate uel iudice conquerendo de furto. Domine iudex
magna et uituperabilia facta q fiunt i ciuitate ista / redundant i opprobrium

dm̃ potestatis ꝛ dicari dm̃ iudicas ꝑ̃tis mei / nō est aliquis qui nō ꝺ̾beret velle ꝙ
fectores eorum maxime puirentur / Sane dnē habebam anserem valde pulcrum
qui nūc mihi furtiue ablatus est ꝗ ꝛ c̃ / Deinde cum d̾. Cum hic hic ꝯcludit
ꝙ sup̾dictis diuersum modum exordiendi et d̾. the͠ca sint ī diuersa eos ꝯuenit diu̾
sum ꝯcurr̃ q. d. sicut fuit thema diuersum ita nos oportebit ordiri diu̾rsimo-
de. vn̄ alr̄ exordiemur ī honesto / alr̄ ī turpi / alr̄ ī dubio / alr̄ ī humili

Exordioꝝ duo

s EXORDIORUM S DUO S

Post quam auctor supius declarauit nūm causarum / hic determinat de exordiis / ꝛ
p̊ ponit distinctionem . 2º ꝺ̾clarat membra . ibi 2ª . ꝑ̃ncipiū est / de p̊ dicit quod
exordium hꝫ duas sp̄es . s. ꝑ̃ncipium ꝙ grece dicitur prohemium / et insinuatōe
ꝙ greci ip̄i apellant exodos . vbi est notandum ꝙ auctor facit hic unū colorem
rethoricum qui dicitur intellectio / cū dicit exordiorum . i. exordii . ponit c̄ pulcrum
nūm pro singulari . 2º est notandum cum dicit gn̄a . i. sp̄es ꝙ genus est ꝙ ꝑ̃dicatur
ꝺ̾ plibus differentibus sp̄e / l ꝙ ꝺ̾ se hꝫ sp̄es . 2º rethorica et sic genus apellatur
omne ꝙ hꝫ sb̾ se multitudinem aliquam ut hic p̊ / 3º est nōd ꝙ exordium latine dicitur
ꝑ̃ncipium ꝙ capit ꝑ̃mā ptem ſ; grece prohemium a protos ꝙ est ꝑ̃mum et emos
ſmo . q̃i ꝑ̃mus ſmo ꝙ ꝯtinet ꝑ̃ncipium ꝺ̾ebet esse p̃cedens eminens l prohemi
um q̃i ꝑ̃mptus ſmo / q̃i prompte dicta ꝺ̾bet / Item est alia sp̄es exordii / que dicitur
insinuatio q̃i in sinu posito . Nam occulte ponit et manifestat ea que ponit ꝯtra
q̃i ostendit se non uelle ꝺ̾fendere aliq̄ et tn̄ ꝺ̾fendit . ſ; grece dr̄ epodos . i. ob-
liquatio q̃i oblique et celate dicimus . vn̄ oratius ī epodis . i. obliquationibus
q̃i semp̄ oblique loquitur . vn̄ si loquitur ꝺ̾ auaricia dicat ꝙ teneant denarios
et nō expendat et tn̄ uult intelligere oppositum . Deinde c. dicit ꝑ̃ncipiū / hic de-
clarat membra diuisionis / et p̊ ꝺ̾terminat ꝺ̾ ꝑ̃ncipio et insinuatione ſ; o reō-
uet quandam ꝺ̾ubitatam ī ꝑ̃ncipio ꝙ insinuatione / 2ª ibi nūc nō p̊ in duas
p̊ ꝺ̾terminat ꝺ̾ duabus sp̄ebus intrinsece et absolute 2º ꝯparatiue i. 2ª inter in-
sinuatōe p̊ in duas p̊ notificat p̊ membrum . 2º ſm̄ . s. insinuatōe 2ª ibi
sunt tria . p̊ in duas p̊ diffinit et notificat ꝑ̃mum / ꝛ docet exordiri ī omi
ma . ibi ſ;a . s. genus cāe p̊ in duas p̊ facit hꝫ . 2º r̃ndet tacite qōni de-
claran̄do quid sit dictum idoneum 2ª i. id itaque sumitur / ꝺ̾ p̊ dicit ꝙ ꝑ̃ est ꝑ
q̃ disponimus auditorem idoneum ad audiendum alias ptes / ubi est nōd
statim . i. cito et clare et hꝫ d̾. ad dr̄am insinuationis que nō cito n̄ clare
ſ; obscure ꝑ̃parat auditorem . 2º est nōd ꝙ dicit idoneum . i. idm̄ ꝑ omnia . s.
ꝯsc̄ripta . ut sit docilis / atentus / et beniuolus ad audiendum ꝑ hꝫ dicit ꝑ̃n-
cipium a ꝯclusione / que aīm auditoris reddit idoneū ad dc̄a nō aut ad dc̄a
et hꝫ c̄ ī gn̄e quolibet ꝯ; ī demonstratiuo / deliberatiuo et iudiciali / 3º nōd / cū d̾
reddimus ꝙ ꝯponitur t̃pl̃r uno mō reddimus . i. retrodamus q̃i ad sc̄ipta
ta et ꝑ hꝫ dicit a ꝯclusione q̄ aīm auditoris reddit idoneum nō ad sc̄ipta
ſ; ad p̃cedentia . 2º reddimus . i. ꝯstituimus . 3º mō reddimus . i. disponimus
l ꝑ̃paramus / Cuius gr̄a est sciendum ꝙ ꝑ̃paratio est dupl̃x . s. corporis et aī
vt ꝯparo me ad aliqd̄ faciendum et ꝑagendum . vn̄ tulius offic̄ . p̊ ī omi eīm
negocio ꝑ̃usq̄ꝫ aggrediare adhibenda est diligens ꝑ̃paratio aī ut ꝯ olo ꝯ-
cionari ꝑ̃paro auditorem ut audiat / sicut agricolla ꝑ̃parat agrum semī ifusur
et ꝺ̾ hꝫ est ſmo . id dicit aīm auditoris / Deinde cum dicit / ita sumitur hic
ꝺ̾clarat quid uult dicere idoneum et r̃ndet qōni q̃i posset dicere quidem quō

epodis

ꝑ̃paratio ij

redimus nobis animum auditoris idoneum reddit et dicit / q hec facimus cu redim9
auditorem beniuolum docilem et atentum in consuatone / ubi est notandum q beniuolentia
docilitas et atentio sunt affectus exordij que tria no solum i exordio captantur verum et
in ceteris ptibus arenge pro tanto dicit ut possim9 hec / i. conseruare usque ad finem
nre arenge l nri dicti. et in hec dicit pp quosdam qui ualde bene i principijs h fa-
ciunt et post ea desistunt uel ponunt superflua vn ysidorus p° ethi°. i: notandum est
itaque tali ut beniuolum docilem et atentum auditorem faciamus beniuolum pca-
ndo / docilem instruendo atentum incitando / 2° est notandum q dicit aliquis q
ista tria captantur ne semp omnia in exordio. Dicendum est q sic tn atentio capta-
tur principalr. Alia 2° p accidens. / Deinde cu dr Si genus cause. hic docet q̃l
debemus exordiri i omni materia tangendo captonem beniuolentie docilitatis
et atentonis et p° h 2° q i exordio debet captari beniuolentia docilitas
et atentio. io ondit quo hec facere potimus 2ª ibi. q̄m g docilem. pª i q̃r
dt q̃r mois docet exordiri / na p° ondit i mª dubia / 2° i humili. 3°
in turpi q° i honesta. 2ª i. Sin humile 3ª i. Sin turpe. 4ª ibi. Sin honeste
d pª dicit q si hemus thema dubium debemus captare beniuolentiam ne 2ª
ps nobis noceat. v° gra ego summ petio d tn si meus ei desinuit / mo
uolo disponere ipum ad audiendum dico sm auctorem captare beniuole-
ntiam ut sic. Oro ut obsequia quibus uos ulterime secondari aliquo
aduentu resuabunt. Si ualidius illo relucebunt / ubi est notandum q hec
ca q i hec gne debemus captare beniuolentiam q̃r ua ps placet / alia
displicet auditori mo sicut aqua ignem extinguit sic beniuolentia odiu
remouet et extinguit / 2° est no q i hec gne. s. dubio no possum9 cap-
tare atentionem eo q remouet turpitudis ut dicendo i ex° uere supius po-
sito i exordio / magna noua bona et c. hic atentonem captaret si no
remouet ptem turpitudis / Item e hic docilitas captari non debet. Deinde cu
dicit Sin humile. hic ponit sm modus et dicit q si hemus thema uile debem9
facere atentum / u° g / uolo petere te calamum mo calamus est res uilis et
tu negligeres si dicere da calamum / si dicam sit illa res q peto est ualde
grata / et utilis meis notis hic e q e. u est no q ad hanc atentonem
hemus exempla virgilij qui loques de apibus que sunt quid uile quid
ponit fore esse dicturum magnalia hec mo i georgicis. Admiranda tibi le-
uium spectacula rerum / Et mores et sta ppos et prelia dica. na uo-
cat ibi apes reges exa̅ma exercitus. 2° est no q i isto gne no captatur beni-
uolentia q si thema est uile est despectum / beniuolentia no remouet odi-
um / io i tali gne no pp aciat cum sit uile / Deinde cum dicit. Sin turpe. hic
docet exordiri i mª turpi et posset diuidi i 2° q ponit regulam. 2° exceptio-
nem
ibi nisi quid / d pma dicit q si thema i turpe
eo q auditori no placeat / tuc debemus uti insinuatone. i. exordio ocolto
interponendo pª pro psona et rem pro re et c. u° g uolo / assorem pue
non placet debe / uti insinuatore. 2° est no q io i themate turpi no pos-
sumus uti beniuolentia apte sine exordio apto / q tuc no captaremus beni-
uolentiam si potius oppositum. vn tulius i pmo ueterum si abnates pax et
beniuolentia appetitus no mo ea no inuenitur si augetur aut iflamatur
odium. Deinde cum dicit nisi quid hic ponit exceptonem a regla et dicit
ita dixit q in gne turpi debes uti insinuatone uerum sed inuenimus aliqd

ex^m [illegible]

ex^m uolo

L

in themate quo possumus criminari aduersarios tunc possum[us] uti principio et non insinuatione captare beniuolentiam apte rem ad personam auditorum hoc est dicere si inuenis inuita illius quem uolumus criminari aliquod peccatum possumus uti illa specie exordii que dicitur principium et non illa que dicitur insinuatio uel si uolumus ipsum defendere et inuenimus in ipso aliquod bonum possumus tunc uti principio. Exemplum quidam reus accusabatur ab aduersario suo stans genuflexus coram iudice et iam condempnatus erat ad carceres dicendo digne condempnor tunc aduersarius dixit aut digne aut indigne ibis ad carceres tunc reus uocauit iudicem et dixit audite quid dixit aduersarius meus .s. quod digne aut indigne ducar ad carceres tunc iudex audiens talia ipsum reum liberauit et alium aduersarium condempnauit ita quod fuit adeptus ex illo uerbo ad aduersarium beniuolentiam. Deinde cum dicit si honestum hic docet quomodo nos debemus exordiri in honesto themate et primo ponit unam distinctionem per duo membra secundo declarat illa membra secunda ibi sicuti de prima dicit quod si in themate honesto possumus uti principio uel non uti ita quod erimus uoluntarii in utendo. Ubi est notandum quod illud dicitur thema honestum quod placet auditori sicut si coram populo loqueremur de pace que placet populo aut defendere coram iudice quem placet defendere iudici. Secundo est notandum cum dicit licebit uti recte principio non uidetur quod in themate honesto possimus uti principio quia omne uitiosum et superfluum et resecandum ab arte quia ars imitatur naturam et in natura nihil uitiosum sit sed ex quo thema placet auditori et est paratus ad audiendum ergo non oportet uti principio ut paremus ipsum immo si faceremus esset superfluum et uitiosum. dicendum est quod quamuis sit paratus non est tamen superfluum nec uitiosum ymo magis per exordium preparatur. Deinde cum dicit si uti hic declarat membra et primo dicit quomodo debemus incipere quando uti uolumus exordio. secundo ostendit quomodo debemus exordiri et incipere quando nolumus uti principio. secunda ibi. si in principio. de prima dicit quod si in honesto themate uti uellemus principio debemus ostendere qualis et quomodo causa sit honesta sicut facit auctor super in prohemio huius libri quando dixit se uelle scribere Gayo duabus rationibus quia Gaius petebat hunc librum herennio ostendit quod uult facere et causa quare dixit quod est honestum et bonum nam habet fructum et commoditatem unde dixit ne aut tua causa etc. sicut etiam si diceres uis tu uenire mecum ad plateam diceres tu nolo quod honestum est et conuenit ut ueniam nam tamen et tibi tale iter erit utile et fauorabile. Aut dicit auctor debemus ostendere res de quibus sumus dicturi ut sic. Deinde de parte nobis narraturus assisto et tunc faciemus uocales sicut fecit lucanus de bello emathie. Bella per emathios plusquam ciuilia campos et uirgilius primo Eneydos. Arma uirumque cano troye qui primus ab oris etc. Et ergo isti premiserunt res breuiter de quibus erant dicturi. Deinde cum dicit. si in principio hic ostendit quomodo debemus incipere in genere honesto et si nolumus uti principio et dicit quod tunc incipimus ab aliqua lege uel scriptura uel aliquo adiumento .i. firmissima et ualida ratione nostre cause sicut summe principium ab alia auctoritate et iustitia est habitus animi communi utilitate seruata suam cuique tribuens dignitatem. Ubi est notandum. uidetur quod auctor contradicat sibi cum dicat si uolumus uti principio et postea dicat oportebit capere principium. dicendum est quod non contradicat sibi tamen est sciendum quod principium sumitur dupliciter primo modo pro una specie exordii ut distinguitur contra insinuationem. secundo modo pro uno quoque initio loquendi modo dicit si uolumus uti principio .i. illa specie exordii siue prohemii ostendit capere

Quo uti debemus exordijs

Dentes lucani

d' p[ri]n[cipi]o

principium id est initium loquendi. Secundo notandum quod dicit a lege quia lex est duplex scilicet humana et divina modo possumus incipere ab utraque sicut fecit ille imperator Federicus potens triumphans a Siciliaensis quia Roma egebat alter altrius honera portate et sic adimplebitis legem dei Ecce quomodo incipit a lege divina. Tertio est notandum quod a lege possumus incipere dupliciter primo modo quod ad testium ponendo testibus sicut iacet. Secundo a lege quo ad scientiam ponendo aliquam libertatem observando semper etc. Quarto est notandum quod dicit adiuncto id est proverbio alii exponunt ad iuncto id est firmissima ratione et aliter expositio est bona.

QVONIAM. IGITVR. S

Quoniam igitur

Quomodo auditores possimus facere dociles

Postquam auctor superius docuit qualiter in principiis quorum generibus exordiri debemus et quia ibi ondit quod debemus facere auditorem benivolum et atentum hic ondit quomodo facere possimus et qualiter debemus facere auditorem docilem benivolum et atentum et primo premittit intentionem suam secundo declarat secunda ibi dociles. In prima dicit quia cum habere auditorem docilem benivolum et atentum docendo qualiter auditores facere debes dociles benivolos et attentos. Ubi primo est notandum quod dicit habere id est observare quia habitus de facili mobilis est nam aliquando forte possemus benivolentiam docilitatem et atentionem per aliqua pulcra in principio tamen postea pro verbis illis que [...] non est atentus auctor vel quia non bene narramus vel quia postea narramus vilia et cetera. Nunc autem faciamus ut durent in tota id est benivolentia docilitas et atentio debemus habere id est observare predicta dicit Salamon Continuata vigent inversa pereunt. Secundo est notandum quod dicit conficit id est acquirit id est per multa incaptando predicta nam sicut in confectione sunt multa sic incaptando predicta debent esse multa quia verba convenientia vultus conveniens gestus conveniens et loquela conveniens. Deinde cum dicit dociles hic declarat et primo docet qualiter auditorem docilem possumus habere secundo qualiter atentum tertio qualiter benivolum secunda ibi atentos tertia ibi benivolos. Prima in duas secundum quod duas ponit regulas ad faciendum auditorem docilem. Secunda ibi et si attentos. In prima dicit quod nos possimus habere auditores dociles si exponemus ea breviter ea que sumus dicturi. Ubi primo est notandum quod docilitas est potentia erudientibus ut dicit Donatus commentator Terentii vel docere vel faciere docilem auditorem non est aliud quam facere ut possit auditor addiscere ea que dicturi sumus et notandum incepit auctor a docilitate nam ipsa docilitas est causa omnium aliarum quia non multum benivolus nec multum atentus posset esse auditor si fuerit docilis. Secundo est notandum quod reperitur docilis et docibilis docilis est in passione ut qui facile docetur vel potest doceri sed docibilis significat actionem quia est ille qui potest docere vel qui docet. Tertio est notandum quod causa huius libri regula est hec quia auditor citius apprehendit cum dico ita breviter sum dicturus quia scit de quo volo dicere unde atendit et postea addiscet sequitur quod non faciet si incipere narrare confuso sermone dicit unde Alanus hoc inquit facilius est in summam rei intelligere quam totam rem comprehendere. Quarto est notandum quod faciemus docilem auditorem si aperiemus et exponemus breviter summam negocii sicut facit Luchanus Bella per Emathios et cetera et Virgilius Arma virumque cano et cetera. Item si dicemus quam breviter sumus dicturus de pace. Deinde cum dicit et si hec ponit aliam regulam ad faciendum docilem et dicit quod faciemus eum docilem si faciemus atentum quia ille est docilis qui atente vult audire quia velit sic arguere quia attente audit faciliter potest instrui ergo si faciemus attentos faciliter poterimus instruere sed non convertitur est docilis ergo attentus. Ubi quaestio

nō q̄ h regula accidentalis est et principalis qz i nō est ꝑ psonā sz facio dalem facio atentum et nō et ēo qz multi audiunt qui nolunt doceri. Deīn cū dicit actenctos hic docet facere atentos et tunc facit sicut p tres regulas l p mōs docet atentionem captare et vocatur prīa promissio 2a rogatio 3a imitatō 1a ibi et si roga. 3a i. et si nūo. de pa dicit q faciemus auditorem atentum si promitimus dicere de rebus magnis / nouis / insitatis ptinētibꝫ ad rem p. l ad aliquos qui audiunt / l ad honorem dī et sctorum. sibi primo est notandum q sz dictorinū i ueti Atentio est auditas / audiendi et est duplex. s. intrinseca et extrinseca / extrinseca ut nō loqui sz audire tm cū forte posset hic cor ad alia intrinseca / ut qñ hō ht cor ad ea q dicuntur mō hic est sermo de utroq. 2o est nō cum dicit pollicemur q dīca est mt pollicior et promicto. nā pollicior est promitere ex se / sz promicto est promicte cū rogatōne. vñ vsus Pollicior sponte / promicto sepe Rogatus / mō dicit pollicemur qz i anēga hō nō debet rogari ad talem promissionem sz sponte promicte. 3o est nō cum dt de magnis / qz sm tulium p ueterum / magnum est q cumulum sui et magnitudinē accessit. vñ qñ uolumus promictere dicere possumus uti i. vocabulis dicam magna l alta l sublima / et similia uocabla spectantia ad magnitudinem. Deinde cum dicit / nouis. noua sunt illa q nunq fuerunt sz nunc primum sunt iuenta possumus uti istis uocabulis / noua i audita sunt que audiuntur sz interdum et raro. Deinde cum dicit insitatis. i usitata sunt que fuerunt sz intēdum et raro ut eclissis et p̄fumm. uti pro eis hys vocabulis dicam i usitata et i ɔsueta et silia. 4o est nō. cum dicit aut sui si pollicebimur nos facturos uba ptinētia ad rem p. q dupli possumus dicere uerba ad rem p. ptinentia uno mō uerba bona ut dum uerba q dīca sunt magne utilitatis / et inmense laudis at qz sublimis glie / nū cois et oīum ācor. & Alio mō mala ut dū vba que sum propositus sunt uerba quorum narratōnis me tedet / qñ sunt significancia mortem et destructione totius nr̄i comunis et ɔsumptōnem eiusdem si nesciamus nobis p̄cauere sane. et cetera simili uba ptinentia ad eos qui audiunt. s. bonū l malum. 4o est notandū, cū dt. aut sui aut p̄dcorū imortalium, q h lra potest exponi dupli. uno mō deorū. i. dī / cū nō sit nisi unus deus. vñ phus i 2o methā / entia nolunt male disponi ut bonum pluritas principatum. vnus ergo princeps et cetera tue intellectio. 2o mō deorū. i. sctārū eius sicut faciunt fres ut illa que dicam erunt. ad laudem dī et sctorum suorum et quelibet expositio est bona. Deīn cum dicit et si roga. hic ponit regulam 2am faciendi auditorem atentum. si rogabimus ipm ut atente audiat cum preces multum ualeant cōmouere animos auditorum et sic pz lra. ubi est nō q ista rogatio fit dupli. uno mō cū rogatō datur expte oratoris siue dicentis ut dum Rogo uos q̄s sitis atenti ut vba uobis proficua capiatis. 2o mō qñ atribuitur rogatio expte rei narrāde / ut dū pax de qua sumus dicturi rogat uos ut sitis atenti. Deīn c. dicit. et si nūo. hic ponit reglam 3am faciendi auditorem atentum q uocatur nūatio / et dicit q nos faciemus actētū si ɔphendimus nūo ea q sumus dicturi. ubi est nō q nūs est duplex. s. finitus et infinitus / finitus nūs est duplex. s. ɔueniens et i ɔueniens conueniens est duorum l triū l 4or ad plus et hic bn̄ facit auditorem attentum / ut dum sum dicturus. 2o l tria uba. i conueniens est ille qui excedit nūm quaternarium qz iste nō facit attentum / ut dū sum dicturus nouem

vel decem uerba et cetera. Nam tunc attenditur auditor in audiendo tot verba. Infinitus
est ille qui fit per multa vel per plura vel per pauca vel per aliquot et cetera verbi gratia dicturus sum
aliquot verba quia iste non captat attentionem ymo potius oppositum verbi gratia in Dactiso testis
falsidicus tribus personis obnoxius est. Deo cuius presentiam contempsit. 2° iudici quem mentiendo decepit. 3° parti aduerse quam falso testimonio ledit. 3° est notandum quod dicat aliquis
auctor non ponit nisi tres modos captandi attentionem plures uero 3° iste ponit quia
captatur attentio per penam vel sub pena decem librarum quilibet atente audiat quare ergo non
facit mentionem. Dicendum quod quando loquimur possumus loqui dupliciter uno modo ut oratores alio modo ut domini si ut domini possumus captare attentionem imponendo penas si
ut oratores non debemus imponere penas et sic loquitur hic.

beniuolentia captari docet

Postquam auctor superius docuit captare docilitatem et atentionem hic docet captare beniuolentiam et primo ponit quandam distinctionem beniuolentie 2° declarat membra 2a ibi a nostra
de prima dicit quod captabimus beniuolentiam quatuor modis. ergo a nostra prima et cetera. quasi dicat quatuor
sunt fondamenta quibus possumus facere quod auditor in exordio verbi gratia efficiatur beniuolus.
Vnde est notandum quod ideo beniuolentia captatur quatuor modis tantum quia aut captamus beniuolentiam
ex parte rei aut ex parte persone. Si ex parte rei sic est modus unus. Si ex parte persone
aut ex parte persone aduerse aut non aduerse. si aduerse et sic est alius modus
si non aduerse aut a nobis et sic est alius modus aut ab auditore et sic est alius
modus quare sunt quatuor et ut inquit ysidorus 2° ethicorum. incoandum est itaque taliter ut
beniuolum docilem et atentum possimus facere auditorem beniuolum deprecando docilem instruendo atentum incitando. Sed contra quia sum coram iudice laudo illum qui defendo et non laudo me nec iudicem nec rem nec aduersarios ita quod videtur quod debeat
esse quintus modus iste addatur. Dicendum est quod ut summo dominum per se ipso solo aut
pro aliquo per quem dicit. ergo pro sua parte si dicis quod sumatur pro se ipso solo dicit
dico quod est falsum. si uero sumatur pro se ipso et pro sua parte dico quod est uerum et ideo
non sunt nisi quatuor ut dictum est. Vnde cum dicit a nostra hic declarat membra et primo
docet captare beniuolentiam a nostra persona 2° a persona aduersariorum quarto a rebus
ipsis. 2a ibi ab aduersariorum persona ibi 3a ab auditorum ibi quarta a rebus ipsis.
Prima in tres secundum quod tres sunt regule captandi beniuolentiam a nostra persona 2a
ibi item si 3a ibi et si. De prima dicit quod captabimus beniuolentiam a nostra persona
si laudabimus facta nostra audientibus quod se habet tamen sine arrogantia aut dicendo
quales nos sumus erga rem publicam aut parentes et cetera. Vbi primo est notandum
quod captare beniuolentiam auditorum a nostra persona est dicere de nobis loquentibus
illa facta aut dicta per que auctor nos diligat et ideo beniuolentiam a persona nostra
primo computat quia non primo dilecte sit audientibus non potuimus dicere quod eis sit acceptum. verbi gratia gregorius in moralibus prima cui displicet non recta quod protulit placet. 2° est notandum cum dicit a nostra
persona quod per nostram primo auctor intelligit primo dicentis et etiam primo illorum quos defendimus vel primo
quibus loquimur. 3° est notandum cum dicit gerimus quia contra personam aduersarii nostri inimicum
enim dolet aduersarius quando uidet auditorem diligere nos. quarto est notandum super illo uerbo officium
quod officium habet se ad triplex primo officium idest quod suum sine arrogantia et sine uituperio vel improperio ut in nostra mente viget qualiter semper affectaui uiris mentibus complacere. 2° officium idest dignitas ut dicit quod uos sim pauper tamen sum magister gramatice vel
doctor legum vel doctor sacre pagine. 3° officium idest opus uirtuosum ut iam
strauit hostes et in est melior modus exponendi quia tunc scripta verba exponuntur. ergo aut in rem publicam verbi gratia dicturus in ueteri officium est congruus actus

bñi mores et patrie instituta et omib; modis captatur bñiuolentia / tñ p̊ / 2° 3° mõ
coï · 4° est no᷑ sup illo uerbo / aut in rem · p · ꝙ ↄponitur si ondemus ꝙtas et q̃les
rei · p · utilitates ↄtulimus ut dũ nõ arroganter s; humilr reduco ad memoriaz
me olim pro coi ꝫ fuisse in bello et debellasse hostes / Item rei · p · commoda diu
dissime ↄquesiuisse et similia dicat / et si laudabimus nr̃uz officium · i · opus nr̃uz
& nostrum ꝙ fecimus i parentes ł erga patrem ut fecit eneas quãti patrem suũ an
chisem i humeris p decem miliaria portauit q̃ꝛ dixit coram regina didone
accepi patrem d̾ incendio / deĩn · aũn dicat / Item si nr̃a hic ponit · r̃a causam cap
tandi bñiuolentiaz a nostra psona si dicemus nostra icomoda uidel; iõ pria solitu
dinem et callamitatez nr̃am hoc est dicendũ si demrabimus uos ł illos quos de
fendimus esse paupes ł primo est notandũ sup illo uerbo icomoi / ꝙ icomoduz
est nom̃ gñale ad mala que ponit in lr̃a / 2° no᷑ ꝙ tuplex est incomodum
s · aie ut si dicerem dñe iste est pauce cogñonis / et pauce uirtutis / quodã
est i comoduz fortune / sicut carere / diuiciis · ut dñe nõ habeo agros nec do
muz / nec pecuniã omib; sum diuiciis spoliatus / Aliud est incomoduz
corporis ut esse debilem · / ut dñe / tanta est mihi imbecilitas ꝙ me defendere
ł sustinere non possum / ut nec possuz ullaz opacõnem corporis exercere
isto õ ↄprimendo aliq̃ istoruz triũ icommodoz / auditores ↄpatiuntur et
sẽt nobis bñiuoli et que icomoda proferre debemus / auctor subiũg̃t iopia
ꝙ ↄponitur · i · paupertatem / et dr̃ ab inops / is / ꝙ ↄponitur ab in / qd est sine et
ops / opis / ops / est · d̾a terre · i · sine possessionibus · et alio noĩe dr̃ ablle uel
rea / ergo iopia sñ d̾a terre / et locus iste est locus a fortuna / 4° no᷑ p hec ꝙ
dicat solitudinez · i · puatõnez parentuz et amicorũ · uñ solus dr̃ ille qui est puã
tus parentibus et amicorum solatio ut dñi / sum solus qꝛ nequeo tãta negotia adi
plere et est locus a uictu · 5° dicit calamitatẽ ibi · ꝙ notandũ ꝙ ↄponitur · i ·
corporis imbecilitatem ł sũmã miseriam / q aĩ / corporis et fortune / et dr̃ calai
tas qũ cadamitas / accidendo / uel calamitas a calamo qꝛ sicut calamus
est res fragilis et uacuus neruis · ita calamitosus est uacuus prosperita
te · uñ sẽm ↄguicioẽz · sicut i calamo nil est boĩ / ita in calamitoso nihil
est / nisi calamitas et miseria et est locus a casũ / Deĩn aũz dicat et si oãbiz
hic poĩt aliaz regulã captãdi bñiuolentiaz a / nr̃a psona si diligẽter ro
gabimus ut sint nobis auxiliuz / Item si ondemus nos i eis solaz
spem reposuisse omib; aliis obmissis / ubi est notandum ꝙ dupli legit̃
h lr̃a uno mõ ꝙ tota i ꝑticula sit tm̃ ũa regula faciendi / auditorem bñi
uolum a nr̃a p̃ ut dñe / intuitu ur̃e pietatis et m̃ie uobis placeat in uro
auxilio subuenire qꝛ p̃ aliis gerimus fiduciam specialem / Alio mõ q̃d
sint due regle ut diuisim legantur · hoc mõ captabimus bñiuolen
tiam a / nr̃a psona si diligentur ipãs rogabimus ut nobis sint auxilio
ut g̃ · dñe diligentissime exoramus ut uobis dextruz auxiliũ porrigatis · 2°
sic captabiz bñiuolẽtiã si dicez ꝙ solumõ i eis spẽ hrẽ et nõ i aliis ut dñe i uob; r
ni at locauiz fiducia spẽalez ·

Ab auditorum

AB. ADVERSARIORVZ·

Postq̃ auctor determinauit et docuit captare bñiuolentiã auditoris a nr̃a
p̃ hic docet captare bñiuolentiaz a psona aduersarioruz et p̊ pmittit distictõ
nez ponẽdo mõs quib; bñiuolentiaz captabimus auditoris a psona aduersa
rioruz · sc̃o declarat membra ł illos mõs s̃ia ibi i odiuz / d̾ pma dicat

qualibus modis captabimus benivolentiam auditoris a persona adversariorum primo si du-
cemus in odium 2o in invidiam 3o in contemptionem. Ubi primo est notandum diceret aliquis quid est
captare benivolentiam a persona adversariorum dicendum est quod est dicendum de adversariis
illa mala quibus auditor moveatur ad eorum odium et ad nostram benivolentiam et amorem
2o notandum quod notanter dicit captabitur i. captur frequenter quia multis malis et cito ut infra
patebit. 3o notandum quod diceret aliquis debent ne semper ista tria scilicet odium invidia et con-
temptio dicendum est quod non est necessario illa tria semper esse sed si occurrat ita mate-
ria bona et ea ponere tamen sufficiat eos inducere vel odium tamen vel invidiam aut contemptio-
nem tamen. Deinde cum dicat in odium declarat modos istos captandi benivolen-
tiam et ita facit quia primo dicit ducere adversarios in odium 2o in invi-
diam 3a in contemptionem. Unde primo dicit quod tunc faciemus adversarium odiosum audi- odiosu
tori si dicemus aliquod negotium eius esse factum spurce superbe perfidiose crudeli-
ter confidenter maliciose et flagitiose ut gratia domine iudex vel domini qui estis hic mul-
tum magis cum delectaret de virtutibus et non de vitiis modulari verumtamen domi-
ni homines licet inviti ad correptionem et reprehensionem aliorum de vitiis eloquium prestita-
re et si umquam fuerit aliquis qui turpia et enormia vitia de aliquo nunciaret
credo me de presenti posse vitia omnia declarare iste enim est spurcus superbus perfidi-
osus crudelitate habundat confidentia gerundatur flagiosis tenetur etc.
Ista omnia possumus simul applicare ut patet si in adversario reperimus. Et si vero
non omnia in ipso reperiuntur per singula ipsorum poterimus ipsum in odium ducere ut sta-
tim dicetur ubi primo est notandum propter hoc quod dicat odium quod odium est propria voluntas
nocendi secundum Alanum vel odium est inveterata inimicitia de ultione cogitans ut ait
Augustinus et commentator in veteri i. vel odium est malivolentia ex animo procedens
ut dicit commentator ibidem debemus ergo si possumus facere quod auditores habeant
voluntatem nocendi adversariis nostris vel debemus aliquid dicere contra nostra contra ad-
versarios nostros propter quod auditores nostros non diligenter videant nec audiant
ipsos. 2o est notandum super illo verbo reperimus quod exponitur de uno modo reperimus
i. raptim absque mora ducemus eos in odium 2o reperimus i. condicemus
quia quamvis cum quodam violentia quia adversarius male libenter audit talia de
eo proferri. 3o notandum quod dicat spurce a spurcus quasi spurcus porcus et proprie dicitur
porcus spurcus eo quod immundus est ergo spurcitia extrinseca vel exterior corporis
immunditia vel illud in fedo coitu ut est hominis cum bestia iacere modo quando pro-
ferimus talia esse facta spurce de adversariis nostris cito possumus
eos reddere auditoribus. Ut domine abhominabile et enorme peccatum contra naturam
rationem licet invitus dicam factus nedum facere sed cogitare vel dicere de bestialitate
quod est detestabile apud deum et homines bonos et iustos quales estis. Sane
domine persona qui est hic vel quem cognoscitis non semel sed pluries carnali copula bestiis
est coniunctus. 4o notandum quod dicat superbe quia dicitur superbus et superbus dicitur superbia
Est ergo superbia amor proprie excellentie arrogantia facta vel superbia est superiorum
elatio mentis de eo est quod non est vere superbus est ille qui apud se alios contempnit
et maxime ille qui maiores se contempnit ut dicit Allanus vere superbus qui super alios
videns et reperimus in odium adversarium sicut iste contra deum et prelatos superba
et maledicta que sola audit contra mortalibus dominari. Sane domine reverende per
quod hic est tanta et elata superbia quod neminem parem patitur vivere apud se etc. 5o notandum quod dicit
perfidiose i. contra fidem dominorum et sociorum et dicitur a perfidiosus nam perfidiosus est
ille qui non tenet fidem vel dicatur a perfidus perfidus autem est ille qui

L

insubiectione erga dominum et infocietate erga socium fidem non h(abe)t ut dicit Ala-
nus et sumitur dupl(icite)r uno mo(do) quasi penultima corripitur et tu(n)c id(e)m est q(uod) infidelis
l(ibet) q(uando) penultima corripitur et tunc idem est q(uod) fidelis / et tu(n)c di(citu)r a p(er) q(uod) est / valde
et fides fidei q(uasi) valde fidelis / p(ri)mo aut(em) mo(do) ethimologizat(ur) p(er)fidus q(uasi) p(er)dens fidem.
Unde versus. Perfidus est nequ(am) / p(er)fidus corde fidelis / sed p(er)fidia est fidei fractio
detestanda ut ait commentator inc(er)ti / et (con)vertimus i(n) odium p(er) facta p(er)fidiose fit
dic(itu)r q(uando) quis pacta non s(er)vat ig(itu)r quo(modo) inter alios audeat co(m)morari (con)fide dign(us)
meus existat. Sane d(omi)ne / p(otesta)s / qui est hic fide promissa utrimq(ue) sup(er) quoda(m) ne-
gocio mihi cationis int(er) me et ip(su)m tractando i(m)mediate fide facta deceptionib(us)
me involuit et c(etera). Q(uin)to est no(tandum) q(uod) dicit crudel(iter) / q(uia) crudelitas est acerbitas a(n)i(m)i i(n)
pena exigenda / comentato(r) i(n) libro de amicitia l(ibet) crudelitas est no(n) parc(er)e s(u)biect(is) /
Alanus. un(de) crudelis est ille qui male tractat s(u)bditos ut ait comentator i(n)
betru. un(de) ille agit crudel(iter) qui no(n) h(abe)t aliq(ua)m pietatem nec mia(m) i(n) suis facti(s)
sicut cum iudex iudiciis suo nullo mo(do) vult audire (contra) pietate(m) (con)penit(or)es. Unde
cassiodorus prestabis parentib(us) pietatem / amicis conviviu(m) gra(tia)m / s(ed) affectu(m)
filiis singularem et (con)vertimus p(er) crudelitatem eos in odium auditorum sic. No(n)
potest merito ho(mo) vocari (con) ab humanitate (con)sistit qui ad suoru(m) penitus ad p(re)ces
nullatenus co(m)movetur. hinc est q(uod) p(otesta)s et c(etera). S(exto) no(tandum) q(uod) d(icitu)r (con)fidenter q(uia) (con)poi-
tur tripl(icite)r p(ri)mo (con)fidenter i(d est) p(re)ter no(n) (con)fido / di(citu)r pravus i(m)manis (con)fidenter i(d est) auda-
cter / Nam audax est ille qui audet audenda et no(n) audenda l(ibet) qui aliquod
f(a)c(t)um assumit facere. 3o (con)fidenter i(d est) (con)tumaciter / q(uia) (con)tumacia (contra) prelatos
prop(ri)e fit. D(icitu)r g(rati)a hic confidenter (contra) pars (et) i(n)ferio(r)es q(uan)tum ad p(er)ultatem. Un(de) (con)-
fidentia est secura intrepida ope(r)is pravae mentis, un(de) q(uando) homo tu(n)c (con)fidit de
se q(uod) no(n) videtur sibi q(uod) aliquis par sive minor possit s(er)vire et sic parem et mio-
rem despicit. Et potest sic (con)trahi benivolentia p(er)fecta (con)fident(er) multa l(ibet) nimia
(con)fidentia multos in alioru(m) exitum et dampnu(m) precipitat et impellit. hinc est q(uod)
p(otesta)s sua (con)fidentia et c(etera). S(epti)mo no(tandum) q(uando) d(icitu)r maliciose q(uia) maliciosus est ille / qui sine ca(usa)
libenter malum facit / et di(citu)r hic maliciosus / q(uan)tum ad pravas a(n)i(m)i cogitationes et (con)-
vertimus iam ad vim auditorum sic p(er) maliciose facta / non est admirandu(m) sic assue-
ti maliciis / aliis libent(er) inferunt / dampnu(m) et dolorem co(n)tra n(atur)a talia postul(at)
op(er)ari. ve(rum) enim iustissime rectores tenentur eorum malicias refrenare.
Sane d(omi)ne iudex / p(otesta)s qui hic (con) olim multa mala manifesta p(er)fecit neq(ue)
ab ipsis sordibus sep(ar)ari nup(er) a(n)i(m)o occidendi. fo. gladio nudato insultavit q(uod)
et c(etera). O(ctav)o est no(tandum) q(uod) dicit flagit(iose) q(uia) (con)ponitur i(d est) prave ut si ho(mo) reus capit(is)
esset o(mn)ibus suis membris truncatus et est flagitiosus ille qui h(abe)t vita(m)
ho(m)i(n)is / homicidia / S(ed) flagitium est scelus (con)quisitum vel ut cu(m) magna deli-
beratione p(er)petratum ut ait Alanus / Est (enim) flagitiu(m) prop(ri)e u(bi) / (con) peccamus (contra)
d(omi)num ut ecclesias destruere / pauperibus obesse. S(ed) fa(m)mus di(citu)r adversus ho(m)i(n)es
delictum s(ecundu)m papiam di(citu)r etiam a flagellando / q(uia) p(er) hoc facit digne flagellari
debet et (con)vertimus eos i(n) odium auditorum sic. / Flagitia vita viroru(m) bo-
nis pestem et iustitie detrimentum inferu(n)t / nisi equitatis rectores talib(us)
obviaret. / Sane d(omi)ne / p(otesta)s / qui hic est flagitiosus est et crudel(is). Unde
cum dicit invidia hic docet qualiter (con)vertimus adversarios n(ost)ros i(n) invidia(m) auditor(um) /
et p(ri)mo facit hoc 2o unde q(uod) o(mn)i 2a i(d est) ex his adiu(n)ctis / de p(ri)mo d(icitu)r q(uod) p(ro)vocat adv(er)sarios
n(ost)ros i(n) invidia(m) auditor(um) / si dicemus eoru(m) ad d(e)savoru(m) in potentia(m). u(nde) (est) no(tandum)
per hoc q(uod) d(icitu)r invidia(m) h(abe)t se ad duo p(ri)mo id(e)m est q(uod) plura et tunc est egritudo a(n)i(m)i ex

et misericordiam co(m)moveri aut / cu(m) filii nullam h(abe)nt /

(con)fidentia

flagitiose / facere q(uod)

invidia

firmiori

alieno bono proveniens ut dicit victorinus, vel est felicitatis noverca et sic non accipitur
quia cum invidia sit dolor de prosperitate alterius significavimus adversarium esse bonum
quod idem est quod infestatio ut quando auditor non libenter audit adversarium et sic sumitur
hic. Tertio notandum super illo verbo virium quod differentia est inter vim et vires et virtu-
tes secundum illud carmen. Corpus habet vires, animis est insita virtus. Vis in utroque ma-
net. vis omne caret. Modo hic sumitur tripliciter primo pro robore corporis ut
dicitur iste est tante fortitudinis, quod nequaquam sibi videtur aliquem suis actibus obviare,
unde est etc. Secundo pro virtute ut dicitur iste est tante fame virtutis et sagacitatis quod nunquam
iudicium fore contempsit. Tertio pro violentia illata ab adversariis si dicamus quod
ipsi sunt pugiles et sicut inferunt vim aliis iudicando eos sic esse fortes faciemus
auditores invidere eis ut dicendo mi patres fortitudine consueverunt alios violare nequaquam
divina precepta formidat habere etc. Quarto notandum quod hic quod dicit potentiam quia potentia est
dominatio super multos ut dicit victorinus in veteri, potentia est ad sua conservanda
idonearum rerum facultas ut dicit tullius in veteri, modo si dicamus adversarios esse
ita potentes statim poterimus eos reddere invidentes ut dicendo iste tantorum et
talium optinet apparatum quod amicos et inimicos submergere non comparavit iuste et
iniuste. Quinto est notandum cum dicit factiones quod componitur dupliciter primo modo idem est quod operatio. Secundo idem
est quod plurium vel multorum in malitia conspiratio unde petrus de vineis. Factorum varietas
diversa protulit etc. et sic sumitur hic unde factiosi proprie sunt illi qui in malo si-
mul sunt coniuncti. Si igitur proferamus adversarios nostros factiosos esse iudices
forte invidebunt eis ut tot est in malorum sociorum voluptatibus quod nunquam divitias quod
sibi posse aliquis contradicere non videtur hic quod p. et etc. Sexto notandum cum dicit divitias
quod divitie sunt brevis vite longum viaticum. Nam cum homo loquitur divitie longo
tempore durat et sumitur hic divitie quantum ad possessiones et quantum ad aurum et ad argen-
tum modo si proferemus eos esse divites poterimus facere iudices eis invidere etc.
Multarum divitiarum copia multipliciter circumfultus iustitie regulas negligendo omnibus
statuit obviare. Sane etc. Octavo est notandum cum dicit incontinentiam id est non continentia
continens est ille qui non laborat in contrarium ut qui facit honesta tam corporis quam
anime. unde incontinentia potest hic accipi secundum quod complectitur contrarium continentie et
contrarium abstinentie et valet multum ad excitandum invidiam. exemplum tante est inconti-
nentie in suis operibus peragendis, quod iustum ab iniusto cognoscere non videtur. Sane
dicendo etc. Septimo notandum cum dicit. nobilitatem. nobilitas est virtus a pre-
decessoribus in posteros derivata ut dicit comentator in veteri et accipit hic no-
bilitas quantum ad genus. unde si dicamus adversarios nostros esse improbos et
superbos qui sunt de nobili stirpe hoc multum poterit auditores in invidiam commovere,
exemplum dicendo iste est ortus ex nobili progenie et magna galluciorum prosapia, tante au-
ctoritatis existit quod nullum penes se vivere potest pati vel rusticam mittit calligatam
hinc est etc. Nono est notandum cum dicit chlientellas est multitudo clientum caput domini
defensa et sumitur hic clientellas pro famulis et servis. exemplum tot famulorum dominus exi-
stit corporibus circumfultus quod audacter facinora horrida non veretur. Decimo est notandum
cum dicit hospitium. hospitium est receptio hospitum hospitalitas vel est convocatio
domus supervenientibus prodigalis facta. Erant enim in Roma aliqui habentes pa-
latia magna in quibus hospitabantur magni domini cum veniebant Romam. unde
illi quorum domus erant dominabantur. Si ergo dicamus adversarios
in hoc confidere quia multi penes eos hospitabantur vel quia multa convivia faciunt
in eorum hospitiis unde acquirunt amicos et postea audent turpia committere tale

L

viciuz valebit ad excitandum invidiam / exemplum magna et imensa comunia facta alys ma-
ioribus offerunt exempla multotiens malignandi quod non in merito de / p / prite
audes meditari. Ipse namque domine temporibus antiquis multis et diversis commu-
nis materiam contra regulas iusticie presumdi. Sane domine / tali die et cetera / X. notandum
cum dicat sodalitatem quod differentia est inter sodalitatem et sodalicium quia soda-
litas est genus pacti quo sibi mutuum ferunt auxilium ut dicit Alanus ut
quando aliqui sociant se adinvicem sic dicentes tu dabis mihi et ego sic hec erit soda
litas. Sed sodalicium est multorum conventus ut quando quilibet exponit suum simbo
lum ad apparatum prandii vel ad potum vel ad aliquid et proprie ribaldorum. exemplum
domine iste talium et tantorum sodalitatem habet quod non timet iura sed ipsa enor-
miter dedignatur. hinc est et cetera / XI est notandum cum dicat affinitatem secundum
alanum. Affinitas est regularis personarum / ex nuptiis contractio / ex qua diffi-
nitione habetur quod illi dicuntur affines qui sunt cognati mulieris nupte. unde si
proferamus adversarios habere multos affines . i . cognatos ex parte uxoris
et parentes faciemus iudices eis invidos. exemplum magna et magna parentella
quam nuper per contraxit quondam dominus de casforatis / cum tali solemnavit / quod mores
ferre non potest. Sane domine et cetera. deinde cum dicat ex hys adiunctis
removet dubium quod diceret aliquis si non repiemus adversarios nostros no-
biles potentes etc. posse ad invidiam auditorum commovere quia aliqui habent
predictarum humilitate tamen et modestia. ostendit auctor quod commovemus eos in invi
diam per predicta si dicemus quod magis confidunt in hys que dicta sunt ut
in diviciys et cetera quam in virtute et iusticia. Deinde cum dicat in contemptionem, hic
ostendit quo possimus inducere adversarios in contemptionem auditorum ut si
dicemus quod magis confidunt in hys que dicta sunt ut in ignavia in here-
tiam et cetera / exemplum domine iste cui dare vultis filiam vestram in uxorem vel dominum
civitatis vel sic est piger corpore / ignavus quia nihil sit / ut patus dessidiosus
est quia nec operari quicquam corpore scit nec animo / tota die moratur confectibus in
tabernis / V est notandum quod ducere adversarios in contemptionem auditorum est facere
ut despiciantur ab ipsis / et hoc fit dicendo eorum ignaviam / inheritiam et cetera. quia
cum auditores audiunt talia de ipsis eos despiciunt et contempnunt / unde tullius
primo officiorum / Despiciunt autem eos in quibus nihil virtutis / nihil animi / nihil
nervorum esse putant. / XII est notandum dum dicat inhertiam est honesto labori
dessidiosa subtractio / ut dicit allanus. unde si ostendimus adversarios esse
inhertes quo ad corpus auditores eos contempnunt. exemplum ab homine pigro / nihil
boni honorisque potest haberi. XIII est notandum cum dicat ignaviam / quod ignavus
dicitur dupliciter primo idem est quod debilis quantum ad animam secundo idem est quod igne . i . sapientia.
Nam gnavus idem est quod sapiens / sed ignavus idem est quod stultus / et dicitur
ignavus quasi vacuus igne et quolibet est contempnibilis. exemplum qui bonitate
et sapientia ac fortitudine caret / nequaquam debet assumi ad res magnas per se
vel vallorus / XIIII est notandum cum dicit / dessidiam quod dessidia est pigritia quantum ad corpus
et quantum ad animum / sed desses est ille qui ad aliquid naturaliter est aptus et ab eo per negligen-
tiam desistit. ut dicit alanus. unde desses quasi deorsum sedens quia ita iacens est sedens,
quia nullum laborem vult substinere per negligentiam. XV est notandum cum dicit luxuriam quod luxuria
sumitur dupliciter primo stricte et sic idem est quod libido. secundo large et idem est quod habundantia
in cibo / potu / et vestitu / et coytu / et quolibet istorum nostrorum possumus
adversarios ducere in contemptus. unde tullius. Dicenda est a iuvenibus luxuria.

1

AB. AVDITORVM.

Abauditoꝝ psona

Postq̄ auctor supius docuit captare beniuolentiam a nostra psona et a psona adu-
sariorum / nunc docet captare beniuolentiam ab auditorum / et ita facit ut tres ponit
regulas 2ᵃ . i . et si que . 3ᵃ . ibi que iudici / Et p̄ᵃ dicit q captabimus beniuolentiaz
ab ipsis auditoribus si dicemus q̄m res suas / fortiter / sapienter / mansuete / et ma-
gnifice / Ubi p̄mo est no(tandum) sup illo verbo colligetur q hic est trāslatio / q sicut col-
ligere flores i p̄to est delectabile / ita ista captio beniuolentie . s . ab auditores et e
delectabilis int(er) alias . 2º no(tandum) est q differa est inter beniuolentiaz et amicitiaz
q beniuolentia captatur latenter nouiter et ab ignotis . Sz amicitia diu
manifeste et notis . 3º no(tandum) . q captare beniuolentiaz ab auditorum non
est aliud nisi dice / et laudare eos de hys quibus nos diligat / 4º est no(tandum) . p(ro)pter
q d(icit) . fortiter q debet intelligi q̄tum ad fortitudine et sp̄es eius q sunt /
magnificentia / excellentia . Ex(empl)m . nuq̄ anima nostra cepauit tamq̄ magnanima ui-
cuiq reddere rōnem / Item dicit sapient(er) q debet intelligi q̄tum ad prudentiā
et ad ptes eius que sunt duo . ex(empl)m . tam p̄udent(er) uestras s(ente)ntias pmulgatis q nullo
refragantur reprehensibilis rōnis / Item dicit mansuete . q debet intelligi q̄
tum ad tempantiā . ex(empl)m tanti existit ura tempantia iustic(ie) q i ea nihil sup
flui / nihil q diminuti dignoscitur . Item dicit magnifice . et hec est q̄tuz
ad iusticiam et eius partes de quibus i dicetur . Ex(empl)m . cum tanta iusticia iudi
catis q nemo pōt querimoniā iacta repire / 5º est no(tandum) . q dicat / notāter
fortiter / deinde sapienter et c(etera) . q(ui)a hō iustus nō potest opari iusticiā sine
fortitudine / nā una virtus sine aliā / q(uia) nulla uel pua / Deīn cū dicat 2ᵃ rla 2º porte
et si que . hic ponit s(ecund)am regulam / et dicat q 2º captabimus beniuolētiā
ap sona auditoruz / si dicemus q omnes hūt bonā famā / aut opiones
de ipsis / U(e)l q(uod) de opione labitur i uniu(er)sum q estis oibus libalis de fama
fama uestra nois uos p(er)itum iusticie esse predicat / et equitatis aluprini . /
Deinde cū dicat que iudicij hic auctor ponit aliā reglam et dicat q captabi(mus) 3ᵃ r(egu)la 3º futuro
beniuolentiaz ab auditoribus . si dicemus q omnes expectat eorū iudicia et exp-
ctant omnes q conforme dabitis sententiā equitatis l(ibe)r sic ura deuotio inex-
iustitiae ineub(us) se quiuxit expectans ueritatis s(ente)ntiaz tamq̄ ab fonte v(ir)-
tutis l(ibe)r tamq̄ ab oium fonte uirtutuz / Uel est no(tandum) q captabimus istā beniuo-
lentiaz laudando auditores a triplici tpore q̄ p(rae)terito ut semp fuistis oib(us)
libalis / a p(rese)nti ut uos laudū p(re)contes ponimus i sublimi qui i nobis emi
net scia gliosa . 3º futuro ut omes autumat hanc q(uo)m daturi s(ente)ntiaz
conformaz et hec h(ab)itu est sup p illas tres regulas quaz p̄ᵃ est de p(rae)terito
ut laudāre scia auditor(um) / 2ᵃ fuit de p(rese)nti ut dicat q opio et fama ē de eis
3ᵃ de futuro ut expectare q iuste iudicet / Deinde cū dicat / a rebus et
psonis de quibus agitur et dicat q captabi(mus) beniuolētiā ab ipsis rebus si lau- A rebus beniuolētiā captamus
dādo magnificabimus nraz cāz deprimēdo illam adusariorū / 1º p̄o ē no(tandum)
q captare beniuolētiā ab ipsis rebus q dicit de ipsis id ē q auditor nos diligat
sic si uelles loq de gramatica laudare q(uod) est fundamentū et p(ri)ncipiū et ad
iutoriū aliorum artiū et possumus hec facere / triplr et p̄º ab utilitate ondēdo
ēē esse utilez ut gramatica facultate uniuersitatis nō p(re)cio posset emi . 2º ab ho-
nestate ondēdo cāz esse honestaz ut hec sit scie s(ecundu)m eligēda / quā d(icitu)r gr(amm)a-
ti-ca fore matr(em) et dnā aliarū . 3º ab humilitate . ut humilitas uir bonus z(e)l(a)tus
exigit hr̄e gramaticalez sciaz sibi induere / tamq̄ uestem . 2º est no(tandum) q(uo)d hi

tria sunt tempora
insinuatio

quod hec particula sive regula potest legi dupliciter scilicet coniunctim et divisim coniuncta precedentis ut sit sensus quod debemus nostra laudare et vituperare aliena ut laudare grammaticam et vituperare notariam et legem et similes vel potest legi divisim scilicet quod laudemus nostra et sic captatur benivolentia a rebus ipsis. Sed non de incepto de insinuatione id est de exordio occulto dicemus.

TRIA. SVNT. TEMPORA.

Postquam auctor superius determinavit de una specie exordii que vocatur principium per quod captatur benivolentia aperte hic determinat de secunda specie sive parte exordii que vocatur insinuatio per quam captatur benivolentia occulte et primo premictit intentum suum secundo declarat ibi secunda aut turpe. Dicit primo quod tres sunt cause in quibus non debemus uti principio id est exordio occulto que cause sunt diligenter considerande. Ubi est notandum quod insinuatio est oratio quadam dissimulatione et circuitione obscure subiens animum auditoris ut dicit Tullius in veteri. Secundo est notandum quod tribus temporibus non possumus uti exordio aperte sicut in re turpi. Ut cum defendo coram iudice parricidam aut pro ipso non possum uti ita principio sicut insinuatione causa in qua dicit Tullius per rem vetus. Sic enim ab iratis precipue pax et benivolentia petitur non modo ea non invenitur sed inflamatur atque odium augetur et ideo quando defendo rem que non placet et iratus est contra me sic debemus facere sic medicus qui volens aliquem medere non dicat nolo te medere tibi habeo in manibus tu mali habes et similia. Deinde occulte incidit ita in turpi re non debemus incipere aperte sed occulte et per alia verba sicut facit Virgilius in locutione Sinonis ad maecenas troyanas qui incipit. O miseri quos non manus inquit acerba bello inqua ut dicit Servius. magna utitur arte persuadendi ut non ex aperto quod persuadet velit dicat sed cum Stanas illuc descendat quod ipatebit. Tertio est notandum quod hec littera tria sunt tempora exponitur tripliciter primo tempora id est necessitas. secundo tempora id est materie. tertio tempora id est cause temporibus adiuncte quando turpem causam et non debemus immediate accedere ad auditorem et in modo appellantur tempora in veteri. Quarto notandum quod notanter dicit diligenter sunt consideranda per hec facit auditorem attentum nam hec spectat ad bonum oratorem scire cognoscere quando thema est turpe et quando auditor est defessus vel non. Notandum et super illo verbo consideranda quod considerare est adversum inspicere ut ait Cassiodorus. Deinde cum dicit aut contra turpem. Nunc declarat ista tria et primo declarat unumquodque istorum. secundo docet exordium in eis dando modum loquendi ibi secunda si causam turpitudinis. Primo dicit quod tres sunt cause et themata in quibus non possumus uti principio. Secunda ibi aut est animus ibi tertia aut cum defessus. Dicit primo dicit quod prima causa quam non possum uti nisi insinuatione est quando habemus materiam turpem quam auditorem contra nos removeat a nobis propter turpitudinem peccati. Ubi est notandum quod notanter dicit turpem causam id est materiam ut comprehenderet triplicem turpitudinem. Nam omne thema turpe aut ex parte persone est turpe sicut quando tuemur personam infamem vel suspectam auditori aut cum defendimus parricidam furem homicidam aut ex parte materie et non persone ut si loquemur de bello quod displicet auditori aut ratione utriusque scilicet persone et materie vel ex personis dico si persona turpis fuerit aut rem pro re aut personam pro persona aut rem pro persona aut personam pro re. Et tertio modo insinuare non possumus secundum commentatorem primo veterum non habentem leviter utrumque ipsi fecit vel non plus primo topicorum. Neque enim rector spiritualiter suadebit scilicet cum persona et materia fuerit turpis quam nunc in persuasione nec medicus sanabit animo scilicet quando vulnus

est incurabile. Deinde cum dicit aut cum / hic ponit sive declarat secundam causam quando
pessimus exordiri apte et dicit quod hec est causa, scilicet quando auditor videtur esse persuas-
us ab illis qui non ante dixerunt. Ubi est notandum quod persuasio est duplex, quedam utilis ut
que facta est per me vel per aliquem de parte mea. Alia est inutilis que facta est per adversa-
rium et de ista loquitur hic / ideo dixit qui dixerunt / nam illi dicunt contra nos qui sunt adver-
sarii nostri et vocatur illud membrum persuasio. Deinde cum dicit aut cum hic ponit
membrum sive modum quo non debemus uti primo et est cum auditor est defessus au-
diendo illos qui ante dixerunt. Ubi est notandum quod differentia est inter fexus et fatiga-
tus / quia fexus est proprie animi / fatigatus non corporis / modo auditor fatigatus animo
audiendo non corpore. 2o est notandum quod auditor est interdum fexus et non persuasus
et aliquando persuasus et non defexus. aliquando habet utrumque, scilicet persuasus et defexus
3o non. quod auditor dicitur esse defexus. dicitur primo audiendo multa. 2o ratione temporis
ut quia vado ad ipsum ora cene licet non audiverit multa / tamen ratione temporis est de-
fessus et utroque modo dicitur defessio. Deinde cum dicit si turpitudinem hic ponit 2as
et medianam ad incipiendum in istis thematibus / et tria facit quia primo ostendit quos
debemus exordiri si causa fuerit turpis. 2o quomodo si auditor fuerit persuasus. 3o
quomodo si fuerit defessus. 2a ibi si persuasus. 3a ibi si defessi primo in quatuor ut quatuor
ponit casus exordiendi si causa nostra fuerit turpis / 2a ibi non placet. 3a
ibi aut aliquorum. 4a ibi / item. De primo dicit quando res est turpis debemus ponere
rem pro re vel hominem pro homine. Ubi primo est notandum quod in persona 2a ad exordiendum voca-
tur commutatio quando causa est turpis / et ideo dicitur commutatio / quia commutamus rem pro re
et hominem pro homine vel pro re / et econverso / et fit quatuor modis secundum tulium primo vetitum
primo ponendo personam pro persona / 2o rem pro re. 3o rem pro persona. 4o personam pro
re. ponendo personam pro persona ut faciunt iudei qui videntes se odiosos deo qui
ipsum occiderunt metuere et volentes ab ipso impetrare gratiam non dicunt / domine
parce nobis / sed domine recordare patrum nostrorum. Abraam ysaac et iacob / item
si filius alicuius boni viri facit aliquod delictum tunc quia scio videre vel audire
esse indignatum contra predictum filium ex eo quod est pessimus nihil dicam de ipso. sed
dicam domine vos cognoscatis patrem qui est sapiens et discretus et amicus
vester et cetera. quia rogo amore patris sui / quod parcatis non amore ipsius quia malus
est et sic dicendo et laudando patrem / captando benivolentiam auditoris occulte
et non manifeste. Nam laudando patrem occulte / laudato filium / et sic utor in-
sinuatione in turpi causa ponendo rem pro re sicut faciunt fratres minores et alii
qui capiunt aliqua domina gravide / nec licite nec honeste dicunt domina volo quod filius
mea devota / nec dicunt volo quod filius mea sic et sic. Item cum volunt bene
comedere dicunt faciamus penitentiam / ut honestior sit eorum sermo et per hoc
captant benivolentiam ab auditore occulte ponendo rem pro re / videlicet rem
honestam pro inhonesta. 3o modo fit insinuatio in turpi causa ponendo rem pro persona
ut, gratia exempli ponatur quod sit aliquis magister valde sufficiens in sua arte vel scientia tamen
concepta scientia est mala / quia avarus / maledictus fuit et est accusatus / tunc capta-
bimus benivolentiam a scientia sua / ut domine scientia sua est nobilis et est magni
honoris civitatis istius terre et maxime aliquantum in studio bononiensi quia amore scientie domine
si placitis. Ecce quomodo captavit benivolentiam occulte quia captavit artem pro persona
et sic usus fuit insinuatione in turpi causa. 4o modo fit insinuatio ponendo
personam pro re. ut gratia exempli aliquis qui consuevit habere bonam famam accusatur de furto
tunc non defendo nec capto benivolentiam a furto sed a persona domine talis homo /

st magne et incredibile est q fecerit. hec qr res est turpis et c. et hijs qr modis
utimur i re turpi nō tutādo pncipio s; insinuatōne ut ponendo rem pro re
psonam pro psona persona pro re / rem p pa ut patuit. Dein cum dicit nō
placere. hic ponit 2am regulam captandi bniuolentiā oculte p insinuatōnē
in re turpi que regla applatur fictus consensus et dicit q debemus dicere
ea nō placere nobis que facit ps nostra ymo esse indigna et nefaria et q
nos fecimus id ondere q nos nūq fecimus tale peccatum. Ubi ē nod q hec
regla id dr fictus consensus qr fingimus aliquid q nō est / nā cum ps nrā
fecit peccatum tn qn hic affirmimus de quo accusante nos adversarii s. dicemus
i nobis nō esse illud peccatum. 2o nod est sup illo verbo indigna aut nepharia q
exponitur i digna optum i dicendo l alr indigna quo ad deum nefaria quo ad ho
minē l eq. 3o est nod p hanc regulam captatur bniuolentia a psona adversario
rum tn oculte qr postea defendimus eum l cum. Item a nra pa qr dicamus
nos nūq fecisse et tn oculte et c. 4o est nod q ex huius regule ponitur
tale qn quis noster amicus accusatur / faciemus sic. Videmus iudicem l auditorem
indignatum q nos / et dicat sic iudex l auditor ne dicas qr cognosco ipm
pessimū / tunc debemus ita incipe / dnē non intendo eum defende / s; vitupare
et narrare sua mala. ipe est pessimus hominū / vellem ipm esse mortuū
tn alio die voluit occide me / et ita dicendo venit ad eius excusatiōnem hec
mō. s. s; tot et tanta mala pficitur q nō possent narrari videamus ia
mala quibz fimiatur corā nobis quo factum fuit intellexi nō fuisse ut
dr s;. f. ulp. qui secum erant / et filia sicut fecerunt fres Epō. Erant
e duo fres quorum unus diobaniat epum / nec alius s; voluit illum ne excusa
tum portanari nolebant e apire / audit api qr volo narrare / qo pfidias pes
simi hominis qui cepit bona sua dum ingressus fuit / multa mala de fre
narravit. postea dixit dnē videamus / intellexi q nō fuit ipe s; q fuit
unus suus familiaris et ita oculte et ita fingendo excusavit frem suum
finalr et captavit bniuolentias a dicente qr auditor libenter audivit
dicentem et p qms oculte qr debuisset incipe ab illo quē volebat de
fende / et hec fit ne videamur esse consortes mali ut dicit comētator q
fit ut dicamus pmo nobis displicere ne p consortium scelus cmiosos de
fendere videamus et tangit dnm comitatore ne similes nobis et c.
Et suple que facta dicantur ab adversariis p partem nostram aut
p aliquē phs nre / Dein cum dicit aut aliquorū. h ponit 3am regulam
exordiendi p insinuatōnem i turpi cā et dicit q debemus dice / qd
eadem cā l consimilis nre cae / agitata fuit coram iudicibus alijs. Dein
latenter accedamus ad cām nram et ondemus sile iudiciū esse dā-
dum de cā nra dicendo / de tali cā / tale iudicium fuit datū. sic go i nro
fieri debet. hic spectat ad commodum nostre cae. Ubi est nod q hec re-
gula apllatur auctoritas qr appellamus alios sive allegamus. sic fecisse
l sile / ut go / aliquis liberavit pcem accusatur corā capitaneo. Capi-
taneus vult eum punire / volo ipm defende / nō placet capitaneo
tunc dicā. dnē alra die talis casus occurrit dnō potestati. nam
quidam de sili crimine accusatus fuit / corā eo / ipe vidit et cognoscēs
solum h p stultinā esse pcepit simulavit esse fatuum furiose et hec fatuum
fuisse de silire. Dicamus ut si unus criminatus fuisset de raptu

mulieris et alter criminaretur de insultu hominis vel de eadem ut si aliquis fuit criminatus
de furto et idem similiter de furto criminaretur et eodem modo ut primo defendemus ipsum aut de
minori ut quando proferamus eandem gratiam non factam maiori, ergo nec isti fieri debet; ostendemus aut de minori ut quando proferimus hanc gratiam factam minori, nobis ergo
et nobis fieri debet, dicemus ut postea venimus ad nostram causam parilatem ostendendo
quod nostra causa similis est illi ut si illi fecerint hec similiter vos debetis facere. Deinde cum dicit: Item si nega, hic ponit quartam regulam utendi insinuatione
si negabimus nos nolle aliquid dicere de adversariis et tamen dicemus occulte ut si
vos quereretis a me qualis sit iste et cetera conditionis velles dicere quod esset bonus et
virtuosus, dicerem in uxorem filiam meam dare bonus est si tamen est unus luxor.
De hoc fuit exemplum in Romana curia. Rex comes Sabaudie ivit ad curiam Romanam
causa petendi gratiam et providit optime omnibus cardinalibus in pecunia ut bene loquerentur
de ipso dum papa esset in consilio, omnes cardinales bene dicebant de ipso comite, quibus
de illis cardinalis cui non providerat dictus comes surrexit cum omnes bene dixissent de ipso, et dixit domine verbis istorum non contradico, immo dico quod est dignus omni honore
et est comes magne virtutis sapientie et probitatis et dum ita dixisset et contra
commendasset et quod contradicere non intendebat verbis istorum subintulit caute et occulte dixit: Credo est gibellinus, statim hoc audivit papa, remouit omnia quod nihil pro
isto fieret, ita facimus quando adversarium laudavit aliquis et auditor est persuasus.
Nam tunc dicemus certe domini verborum istorum sapientum contradicere non
intendo, quando ille dominus de quo loquitur est magne virtutis et est ut dicit et tunc
inferimus malum eius occulte dicendo vel est noster inimicus, vel latro et similia.
2º est notandum quod captabimus benivolentiam occulte tribus modis loquendo
de adversario vero modo per esse ut est bonus tamen gibellinus, 2º per occupationem
ut numquam dixi quod esset gibellinus tamen dico iam. 3º ut quando dicimus tacite
ut est bonus tamen non facit quod debet. 3º notandum est quod hic est duplex benivolentia scilicet
a dante quod dicimus bonum et a persona adversariorum quia de eis occulte
dicimus malum. 4º notandum quod hec regula vocatur yronica negamus quia negamus
verba adversariorum quia dico quod non dicam et tamen dico.

Si persuasus.

Postquam auctor superius docuit exordiri occulte in causa turpi per insinuationem, hic docet exordiri occulte quando iudex est persuasus, et primo premittit intentum suo declarat. 2ª ibi
de eo quod de primo dicit quod si adversarius noster aliquam sua ratione fidem fecit auditoribus quod crederent ita esse sicut dixit, quod nos valde cito scire poterimus, quando scimus
quibus modis fit credulitas auditoris, tunc debemus uti insinuatione ad causam veram
in illis rebus. Unde primo notandum super illo verbo persuasus quod persuadere nihil aliud
est quam auditoribus fidem facere id est credulitatis. 2º est notandum per hoc quod dicit fidem
quod fides habet secundum dominum tria, primo fides id est spes. Unde fides est sperandarum substantia. 2º fides
id est assensus vel legalitas. 3º fides id est credulitas et sic accipitur hic scilicet pro
credulitate. 3º est notandum quod fides est triplex, vel melius quod genera rationum sunt tria nam
quedam probabiles sive dialetice et ex istis fit opinio sicut ex dialeticis. Alie
sunt necessarie sive demonstrative et iste generant sciam. Alie sunt persuasive ut que
sunt per rethoricam et tales faciunt fidem. 4º est notandum quod vix est non facile quod interponit istam orationem que incipit ab neque usque ad 2º fidem in medio facie

Si persuasus

Si persuadet
esse

et ponit istam orone dnus q̄ scimus res et scimus mōs qui faciūt fidem q̄ res q̄
videntur vere et sic. Q. est nō sup illo verbo insinuabimus. q̄ insinuatio hr̄ se ad
duo p̄ idem est q̄ de initio. 2o idem est q̄ exordiri occulte et i isto mō loquitur
hic. Deinde cum dicat & eo q̄ hic declarat q̄ nō debemus uti insinuatōne qn̄ au-
ditor est psuasus. 2a ibi aut ab adūsarijs. 3a ibi dubitatōne. 4a ibi aut cū
loco. de prima dicit q̄ qn̄ auditor est psuasus debemus auditoribz nō destru-
ere et dicere q̄ nihil valent eorū rōnes q̄ eis videantur firmissime. & est
notandū q̄ h' regula vocatur secura promissio nam promictimus secure nos
onsuros q̄ nihil dixerūt adūsarii ut gra aliquis loquitur est pius q̄ nos et audi-
tor nr̄ psuasus dicamus tunc dn̄e iste qui an̄ dixit id q̄ loquitur est assruit esse
firmissimū tn̄ dicā sive onderem illud esse valde debile et id q̄ dicat esse lucem ondā
esse tenebras qn̄ tunc auditor sic audit lz sit psuasus tn̄ libenter audit nos et
tunc dicamus verba adūsariorū esse sicut flos feni qui cito cadit aut sunt de-
bilis et nō esse verū id q̄ dicunt et similia sicut faciūt disputantes q̄ quidē
arguet et bn̄ quidā alius vult arguere auditores nolūt istū audire tūc iste
dicat ondam qualr iste peccavit i maiori minore et oclusione et qualr nihil
dicat. Certe q̄ vident ipsum promptum. audiūt ipsum et verba sua. 2o est
nō q̄ hic est bn̄ivolentia duplex. s. adtente q̄ destruit dicta adūsariorum
occulte et a pa adūsariorum q̄ dicimus ipsos nihil dixisse. 3o est nō p hoc
q̄ dicit destrūos q̄ exponitur .i. dicendo destructiōs. Deinde cum dicat aut ab
adūsarii. hic ponit 2am regulam et dicit q̄ debemus exordiri a dicto adū-
sarii et ab eo q̄ dixit in fine. & est nō q̄ ista regula dr̄ promissio. nā promittimus
q̄ illud q̄ dixit adūsarius in fine sue arenge nihil valet. dr gra. Quidā est
coram iudice et dicat q̄ ptem meā multa argumēta ex quo auditor est psua-
sus dicam dn̄e i infine sui dicti multas videtur addūce fortissimas rōnes
et difficilia argumēta sz ondam vobis breuit esse infirmas et debiles rō-
nes et h' differt a pa regula q̄ in differenti destruit oia sua argumēta tā i p̄n̄o
q̄ i fine h' vō solumō postrema dicta redarguit. ouenit tn̄ ista regula cum
prima q̄ hic captat docilitatē et bn̄ivolentiā sicut i pa. 2o nō. q̄ cā q̄ de-
bemus solue argumēta potissima est ista q̄ tulius dicit i uet. bom ueteres
arengantes fuiant fortes rōnes i p̄ncipio et infine q̄ magis remanet
i aio auditoris. Si ergo argumenta fortiora ponitur infine debemus pro-
mitte nos esse destructiōs ipa. Deīn cum dicat aut dubitatione. hic poit
3am regulam et dicit q̄ debemus dice de copia nrorū argumētorū. s.
q̄ hēmus multa argumenta ad soluendum dicta adūsarii. & est nō q̄ ista
regula dr̄ dubitatio q̄ dicamus nos hr̄e tot rōnes ad odicendū q̄ ne-
scimus a qua incipe debeamus. & gra dn̄e nos audiuistis illū duobz argutis
sz q̄ ipsū hēo tot rōnes q̄ nescio a qua incipe debeā ad remouendū suas
rōnes quas adduxit et hic est bn̄ivolentia adtente q̄ nos dicamus hr̄e
argumenta ifinita. est etiā hic attentio qn̄ ondimus nos dice magna. Deīn
cum dicat aut cū loco. hic poit 4am reglā dicens q̄ nos hēmus admirari id
q̄ argumentū p̄o debeamus rn̄dere. & est nō. q̄ ista regula vocat dubitatio
mirabil q̄ dicamus nos cū admiratōne dubitare et etiam cū dubitatōne admira-
ri. quō nos possumus rn̄dere sibi qn̄ loquitur ita vane q̄ vba sua nō videntur
hr̄e finē nec p̄n̄m et ouenit i o 3a q̄ ita dubitat hic sic ibi sz differunt q̄ 4a
est cū admiratōne illa nō. Item illa dubitat de suis argumentis et rōibus

i. sibi a quibus debeat:

i

saliet a quibus debeat incipe ista uero de aliems dicendo q alienie ione sunt vane
et nō hūt ordinē v̄l g̃ª quidam arguit q̄ mea dixit uiuado suaz multa argumī-
ta dicam tūc domini minor cum dubitatōne cū suorū dictorū p̄ ostcam
tūdē, tam i ordinate q̄ dixt dicta sua./

SI. DE CESSI. ERVNT.

Si de fessi erūt

Auctor supius docuit exordiri occulte/ qn̄ auditor fuerit psuasus et qn̄ cā est ppis
hic docet exordiri si auditores erūt defessi et dico facit ut duas regulas ponit
quarū vna uocatur recreatio sa promissio/ 2ª ibi et si alı̄ p̄ induias q p̄ docet quali
debeamus exordiri gnaliter 2º sstı̄z 2ª ibi ab apologo i pma dicit q si audi-
tores erūt defessi pp ptem aduersam auditaz debemus incipe ab aliqua re q̄
possit eos mouere ad risum. Ꝟ est notandū q oppoutet uti insinuatōne
qn̄ auditores sūt fessi qr dicit tulius i uetı̄ p illud l nō. s. defessio nō nun
noceat q̄ sa psona. s. q̄ turpis causa et psuatiō. 2º est nōd q opz io incipe are
que moueat ad risum qr aīus auditoris recreatur et spūs confortatur. vn̄
postea non tedet audire. Nam sicut se hı̄ i nrā sic et mente ḡ i nā q sic se
hı̄ q si commedo unā rē tm̄ gnāt fastidiuū ḡ postea p rem aduersam mo-
uetur. vn̄ stomachus nūc rebus amaris/ nūc dulcibz recreatur ita asili
i arte qr audiendo tm̄ unū fastidimus et attediamur ḡ alīu tedīū remoue-
tur. 3º est nōd q qr rhetorica est scia ḡ dicionis dbem sire si matia tollerabit
vn̄ si eēt mā iocunda dbez incipe are q̄ moueat risum. Oz si mā nō tolleret ut
esset mā dolorosa nō debemus incipe are que moueat risuz ḡ mesta/ tristi/
horribili/ misabili et seuera. ut dīn audite qdā misabile cū p̄ fuerint
gn̄es et sene. Nam gnes psone aliqn̄ melius acquirūt aliquid re misa-
bili et ridicula. 4º est nōd q ḡ regula facit attentuz/ tm̄ est scī. q attētio
est dupx. s. apta et occulta nō aūt apta. ḡ est notandū cū d ab aliqua re que
risuz moueat possu. q illud est sicut gen/ et i 2ª et pca qd ab appologo et c.
illud tm̄ q sequitur est sicut ptes et spēs. Deīn aūz dicit ab appologo. hic
ponit illa quibus mouemus ad risum/ et dicit q si incipiemus ab appologo
uel a fabula uel ab aliis que sūt in hā faciemus auditorē attentuz. ḡ pº est
nōd sup illo uerbo appologuz. q appologo est smo sumptus ab animali bruto
et dr ab apol grece latine pº et legos smo quasi sumptus smo admorabili
tatez reducabilem et ad instructionē gnīs humāi sicut sunt fabule ezopi
et emoriij. vn̄ possumus incipe exordiri ab una fabularū. fabula est q̄
nec est uā nec uerisimilis nec moral ut sūt fablē puerorū d orcho et silibz
et dr fabla a fando et longo q est totuz. nam tota ɔsistit i fando cū nl uita-
tis/ nec moralitatis nec uisimil sbsit. vn̄ i plus se hı̄ fabula q̄ appologus/
qr appologus est fabula ḡ nō eō/ qr appologus est dcuz morale. 3º e nōd ɔuisili
qr exponitur dupli. p̄ uisili. i. probabili. vl g. dn̄e hr mane posui m̄ serablas
i capite qn̄ uolebaz ponē caputeū. Item dn̄e uidi tm̄ tūc/ magnū qr una
betula ibat pro ciuitate cū uno timpano et ferebat archā ad collū l sile.
Alio mō uisilie/ ut dicatur fabla uisilis que est d tali re q̄ res aliq gestuz q aū nō
fuerit uerus tm̄ geri potuit. 4º est nōd cū d imitatōne. q imitatio est dupx pº ut imita-
ri aliqz i actibz suis et aliis rebz ut si eēt hic aliqs gibosus l gibz et g etiā facerem
me gibuz ut auditores ridēret. Imitatio i loq̃lla ut si esset hic aliquis balbuciens./

L

et ego etiam incipiam balbuciare ut riderent et usque modus est bonus. ix est notandum cum
dicit de pravatione quod depravatio secundum alanum de illa mutatio per quam aliquid vel aliquem depra-
vamus ut si dicam recoleres pro regulares. aliqui exponunt depravatio .i. si malum
aliis nunciarem. ut si dicerem uxor tua stat libenter ad laborandum vel sic iste propter ni-
miam avariciam caret capucio et sotularibus. x est notandum cum dicit inversione quod
inversio est mutatio quam in contrarium pervertimus ponendo scilicet in illud et istud in istud. ut vidi
domine unum cecum cum oculis et videbat cum pedibus et audiebat cum naso et odora-
bat cum auribus. xi est notandum cum dicit ambiguo quod secundum commentatorem ambiguum
est quod cum plures sensus habeat dubium est quid significat ut fecit tulius de quibus-
dam qui fingit cuius statue romanorum nam cum esset accitatus in consilio et mis-
sum fuisset pro eo ob hoc vel alio negotio non comparere voluit in consilio tunc tulius dixit
domine non potest venire quia fingit eius mihi isti intelligebant quod diceret de cure sue
et tulius dicebat de cure statue. xii est notandum cum dicit abiectione quod abiec-
tio est cum quicquid abicimus quod est addendum. ut cum oculo video .i. oculo diminutum scilicet hanc
o in principio. xiii notandum est cum dicit suspicio quod suspicio est cum latenter aliquod malum de ad-
versario putant auditores me dicere et illum suspicantur esse ut fecit oratius qui
cum esset in convivio et quosdam vidisset ascantes ut eos fedaret nihil dicendo
murmuravit in aure alicuius et sic illi cessaverunt a rumore. xiiii notandum cum
dicit irrisione quod irrisio est quando in aliquem inclinimus eum deridendo et tu-
fando ut cum videres calvum diceres amice quis te pilavit vel si aliquis deri-
deret aliquem dentibus vel cum lingua et labia sicut dicit henricus in suo libello quod homines
tu fabantur de eo cum fortuna erat noverca. xvi est notandum cum dicit stulticia
quod stulticia est quando aliquis dicit aliquid stulte factum ab illo pro quo deberet
loqui vel cum de recitamus causa recreandi animos auditorum ut si dicerem vidi unam
vetulam filantem et hec pater conquirit frumentum et molere furfur. xvii notandum cum
dicit occupatione quod occupatio est quando res excedit dictatem ita quod stupeant
auditores. ut domini iste bonus homo habet tot verba quod non sunt tot arene in mari vel
domine paupertas mea est maior toto mundo. xviii notandum cum dicit collectione
quod collectio est ut si pulices mures demones non permiserunt me ista nocte
dormire. Item hodie quando surrexi catus meus galline muscipulla et
demones venerunt ad me causa associandi me. Alia littera tamen habet collatione et
est collatio compositio proprietatis in rebus corporis ut animus leonis comparatur animo ho-
minis audacis. Si ergo corpore animum adversarii mei animo leonis quod sit ita
audax et superbus ut leo hic valebit ad recreandum auditores et etiam
est sciendum quod collatio differt a similitudine. Nam collatio plura comparat ut in
habet tale caput quale tu talia brachia qualia tu tales pedes quales tu
Sed similitudo comparat unum ad unum ut sic manus sic pedes sic oculos
gerebat. xviii cum dicit litterarum mutatione quod litterarum mutatio est eamdem
litterarum transpositio ut vellem dicere o petre dicerem o petie et est differentia inter
litterarum mutationem et depravationem quia in depravatione alia vel alie ponuntur littere
In litterarum vero mutatione ponuntur eadem sed mutato ordine. xv. vero cum dicit
expectatione quod expectatio fit dupliciter primo modo ordine locum argumentationis et
stare diu antequam loquimur et simulantes nos aliqua magna dicturos tunc
auditores incipiunt ridere. secundo ut si dicerem domini expectabam quod vinea mea da-
ret mihi hoc anno bonos vel fructum aliquem dedit latrones et fures. xvii cum
dicit novitate quod novitas est sicut si narremus quedam mirabilia
vel aliquod novum quod ab aliquo factum sit. ut cum mihi occurrit una stella in platea.

Xvij. cum dicit ystoria. q istoria est res gesta et vera et dicitur ab istos q est video vel gero/
si ergo narrabimus aliquam istoriam recreabimus auditores fessos. verbi gratia. rusticus venit
coram imperatore et dixit ei o imperator vadis tu cum manibus per terram/ quia habes ita gros-
sas manus. Xviij. cum dicit versu q dicit aliquis versum multum recreat animum au-
ditoris presertim si moveat ad risum ut istum quisque dat fagus cetera linquit. Xviiij.
cum dicit ab interpellatione. q interpellare est aliquem suo nomine appellare/ ut si aliquem
appellarem qui nescirem ut pro me responderet/ aut si appellarem aliquem qui dormiret
ut auditores ad consuetam recreationem inducam hoc modo/ quomodo stas tu/ o domine petre/
ego bene de tibi ita. XX est cum adiectione. q adiectio fit cum alicui dictioni addimus
aliquam litteram in principio vel in medio vel in fine/ ut si vellem dicere o petre/ et dicerem
o repete/ et dicitur abaddo/ et potest fieri secundum ad illas tres figuras gramaticales
que addunt. et sunt iste. s. prothesis/ epenthesis/ et paragoge/ XXi cum dicit
derisione. q aliud est derisio/ et aliud est irrisio. Nam irrisio/ ut supra
dictum est quando aliquem inclinamus deridendo eum. Et derisio est quando ad aliquem risum
retorquimus q pro bono potest accipi/ ut si rome dicerem deum deus/ domini iu-
dices multum morati sumus in ista nos expectando/ Deinde cum dicit et si aliter
hic ponit 2am regulam exordiendi per insinuationem quando auditores sunt defes-
si/ et duo facit ut dicunt sunt regule 2a ibi. nos. nam in prima dicit q si promittemus dicere
aliquid quod cogitavimus faciemus eos attentos/ ut domine cogitaveram dicere multa
sed quia video vos fatigatos ne vos attediam dicam pauca. Deinde cum dicit nos non
hic ponit aliam regulam et dicit q pollicebimur nos esse dicturos aliter quam alii dicere
soleant et breviter habebimus auditores attentos/ ut domine non faciam ut faciunt
qui non respicientes utilitatem aliorum attediunt auditores multa et inania verba colligunt
sed quod utilia et pauca dicam. Unde est notandum q in illa regula in qua dicit q faciemus audito-
res attentos si promisimus dicere aliquid vel aliter quam cogitavimus captatur
benivolentia adiecente quia dicere promittimus pauca/ item docilitas quia dicere
promittimus brevissima sed in hac regula que dicit nos non et cetera. Captatur beni-
volentia apud adversariorum quia promittimus nos velle dicere ut alii. 2a regula
potest legi cum precedente ut ambe dicantur esse una regula./

§. INTER. INSINUATIONEM.

Inter insinuationem et principium

Auctor supra determinavit de duabus speciebus exordii. s. principio et insinuatione/
inse et absolute hic comparat eas adinvicem et primo comparat principium et insinuationem
inter se 2o respondet questioni. 2a ibi. verum hec prima in duas quia primo promittit in
tentum suum. 2a ibi principium. In prima dicit q hic est differentia inter principium et insinu-
ationem. Unde est notandum q ideo comparat has species simul quia opposita iuxta se posita
melius elucescunt ut ait philosophus 2o elencorum. ut ergo magis clareant comparat
eas adinvicem. Deinde cum dicit principium hic declarat et primo notificat scilicet principium
2o insinuationem. 2a ibi. at insinuatio. In prima et 2a parte simul dicit principium
debet esse tale q faciat cito et aperte auditorem benivolum docilem et atentum. Sed
insinuatio non debet esse talis q statim sed per moram non aperte sed oculte faciat supra
dicta. Ubi est notandum q in exordio sunt duo. s. finis/ et ordinata in fine/ finis
est preparatio et hunc finem habet principium sicut et insinuatio/ nam a nullo prepa-
rant/ sed ordinata in fine sunt benivolentia docilitas et atentio. Deinde cum dicit
verum hec. hic movet tacite questionem/ quia posset aliquis dicere/ bene video quid di-
xisti/ sed ubi debeo collocare istud principium/ per quod captatur benivolentia

docilitas et atentio / debz ne esse p̄a pe arenge l 2a / l 3a l q̄uo m̄ dat dicens q
h3 posset collocari inqualibet pte orōnis dicto nih obmictimus debz poni i p̄n h3 ḡo in
qualibet pte copule l arenge possit captari / briuolentia docilitas et attētio
qm̄ ut i l̄ctur narramus et postea captamus p̄dicta tn̄ dicat q melius et gue-
mentius stat i p̄n arenge l eple q̄ i fine · h̄ est no᷑ · cū dicit comoditates quod
exponitur dupl̄r / uno mō briuol᷑a docilitas et atentio et h̄ est bona expositio
que uidr de mente tulij et dicuntur comoditates / q2 debent fieri cū mō et
mensura / nō nimis ornate nec nimis obscure · 2o mō comoditates · i · uti-
litates / nā utilitas est auditori preparare auditori p̄a expositio plus ualet · 2o
est no᷑ q dicit auctor q briuolentia et c̄7 · q̄ fiunt i exordio max̄e st opā
da · q̄o idm̄ et p idem dicendum est q exordiū sumitur dupl̄r / p̄o mō pro illa
pte pro qua captatur briuolentia / docilitas et atentio · alio mō pro p̄n̄
orōnis sine sit narratio l petitio l quecūq alia pars ut dicatur ab exordio
· i · inpricipio · ūn dico q fiunt hec exordium pro p̄ncō · q̄d di · q tale exor-
diū inquo captantur p̄dca debet esse et stare inp̄ncipio arēg hec · Unde
cū dr̄ · nūc ne hec ponit uitia uitāda i exordio et p̄o pmictit itentum 2o pro-
sequitur declarādo 2a ibi i exordienda · d p̄a dicit uideamus que sint uitia
uitanda i exordio ne utamur i eo aliquo istorum uiciorum /

Ubi est notandum q dr̄ leuis / q hec uenit dupl̄r l̄rā p̄mo dicit leuis · i · docil̄ l2 huil̄
et supple non asp̄ · Nam s̄m comētatorem · h̄ orīs doctīna que datur / st mō pap-
h · l 2o bt uelle unuz electum · aliud fugitiuum / alia l̄rā habet leuis · i · polit̄
et ornatus / nō tn̄ nis ut itelligatur · leuis ut exponitur grāu · 2o est no᷑ ·
q notant dicit ut usitata cōsuetudo ponendo hec nom̄ usitata · naz dicitur
est cōsuetudo · e · cū usu et sine usu · l 3o est no᷑ cū dicit ut nō appropiate
orō q exponitur · i · non debet loqui uerbis cēneris ut multi faciunt et
cā est / ne auditor credat nos loqui u̾bis d ceptiuis et uerba fuisse longo tpe
cogitata · ūn nō dicam uidemi iubar et splendor libtatis / nec dicas p̄a nrā pu-
pura et floribz et c̄7 s3 loquar uerbis et uocabulis usitatis · Deinde cum dr̄
uiciosus hec ponit doctinā p modū figure / et tot facit quot uicia sunt uitā-
da · 2a ibi item uiciosuz · 3a ibi item illaz · 4a ibi item uiciosum · q̄a ibi
aut nimium · 6a ibi et q nō · 7a ibi et q neq3 · d p̄a dicit q uiciosuz q pōt
applicari plibus cāis · h̄ est no᷑ q exordiuz uiciosuz appelatur uulgare et uile
q2 oms̄ populares utuntur eo l d2 uulgare q2 remotuz a cā est / nec tā-
git propositum / ut si quis dicit deus qui cōcta cognoscit q discurro p limites
rōnis / mō h̄ uitāduz q2 uile / et omnes populares et femie utuntur exordio
et posset poni i multiplici cā · Dein cū dicit / itē uiciosuz · hec ponit s̄m
uiciū dicens q 2 illud est exordiuz uiciosuz quo aduersarius potest uti
ut q est cōe · h̄ est no᷑ q exordiū appellatur cōe p tanto q2 defensor et aduersa-
rius post eo uti i eadem cā / uerḡ / q fui uester notarius i quodā castro i officio
et aduersarius meus similr̄ fuit in eodem officio · mō sumus ambo corā

Vicia dc̄re a in exordio

volgare

Comune

iudice pro gratia imploranda dicam domine iudex reduco uobis ad memoriam non arrogantie
quod tali tempore fui uester notarius in tali officio et fui uester beniuolus et amicus / et ad-
versarius dicet tunc domine iudex reduco uobis ad memoriam non arrogantie quod tali tempo-
re et cetera et dicetur ita sicut ego qui dixeram ante. 2o nota quod comune exordium includit
inuulgare / quia omne uile est comune set non conuertitur / Nam comune exordium non est comune
nisi aduersariis et omnibus aliis. Deinde cum item illud. hic ponit aliud uitium di- 3
cens quod et illud est exordium uitiosum quo aduersarius potest uti et hoc et uocatur
comutatio. Unde est nota quod hic exordium appellatur comutabile quia aduersarius non comune
habet nisi paruum comutare uerbum exordium. Verbi gratia. quidam abbas debebat elligi episcopus ego
instantiam procuraui et persuasi quod fuit factus episcopus. deinde debebat esse cardinalis
alius ita suasit quod elligitur cardinalis. Contingit mihi habere controuersiam cum illo cuius persua-
sione electus fuit cardinalis / tunc dico feci in episcopatu ut electus episcopus dicet ad-
uersarius ego suasi quod in cardinalem electus electus. Modo tale exordium est ui-
tiosum mihi qui minus feci et non uitiosum est illi qui magis fecit / Deinde cum
dicit item uitiosum. hic ponit aliud exordium uitiosum et dicit quod uitandum 4
est illud quod consistit nimio apparatu uel nimiis blanditiis / ut cum uolo petere gratiam
dicam nomen uestrum famam recepit immensam quoniam consistit liberale nec debeo di-
cere laudum contemptum pluribus hominibus insolempne quia in uobis statuit munificentia libe-
ralis. Deinde cum dicit / aut nimium. hic ponit exordium uitandum quod est nimis 5
longum. unde est nota quod propter duo non debemus uti exordio nimis longo primo quia audi-
torem remouet a fine suo quia cum exordium faciat / auditorem beniuolum /
docilem et attentum / facit eum odiosum. 2o est nota quod generat fastidium fructu-
lum et obscuritatem primo uerbis ubi dicit. Nam sepe res parum est intellecta
longitudine magis quam obscuritate narrationis. Deinde cum dicit / et quod non 6 translat
hic ponit aliud exordium uitiosum et est duplex secundum tulium in uetri. scilicet exordium
translatum et separatum / separatum est quando non est natum ex ipsa materia de qua est separat
causa set de alia nec est sicut aliud membrum annexum orationi ut uolo implorare
gratiam a quodam potestate per quodam carcerato uel narrare de miseria alicu-
ius / dicam sic uobis dantur preconia immensa quod estis liberalis uestrorum
maiorum uestigia imitando / uel sic de fiducia et curialitate uestra duxi
petere fiduciam specialem / certe quod uolebam misericordiam et petebam iusti-
tiam uel liberalitatem debebam enim dicere / de pietate uestra uel benignitate
uel misericordia et cetera. et illud est separatum. Translatum uero est quod aliud facit quam ipsa 7
causa postulet. ut si quando debeo captare beniuolentiam / captare attentionem
uel docilitatem uel econuerso / ut uolo librum petere / peto et dico / magna et insi-
tata uerba. proponam et cetera. et illud est uitiosum quia facio ipsum attentum et
docilem captare beniuolentiam. Item si principio uterer cum insinuatio-
nem postularet. Deinde cum dicit / et quod neque / hic ponit aliud exordium
uitiosum et dicit illud est uitiosum quod non captat / beniuolentiam / docilitatem
nec attentionem. Unde est nota quod dupliciter uitiatur exordium ut dicit tulius in ue-
teri primo quando non captatur aliquod istorum. Verbi gratia. sum coram iudice. et si dicam
domine sum coram uobis in narrato facta mea / uel sic iudici hodie filius uestrum
quia faciatis hec modo illud est uitiosum / quia ego non capto beniuolentiam nec
docilitatem / nec attentionem. 2o quando facit contrarium / ut intellexi quod estis bonus
tamen non credo. 2o nota quod exordium est duplex. scilicet strictum et amplum. et cetera.

L

Strictum cum tango statim materiam tem/ ut volo petere servitium ab aliquo dico dñe vestra
liberalitas me invitat ad petendum vos servicia p optata. Amplum q̄n non tango sta-
tim materiam ut si dicerem in eodem themate vestra bonitas me invitat ad petendū
grām spēalem/ et hec de exordio dicta sufficiant./

Narrationum tria

NARRATIONUM. TRIA.

Auctor superius determinavit de exordio tamq̄ de prima parte arengenῡ de[?] iāt
de narratione et p° f. hec 2° ondit se cōcordare cum grecis 2ª ibi ad h̄ que dicta p̄ma
in duas q̄ p̄mo ponit divisionē narrationis. 2° membra declarat 2ª i unū est. d̄
pª dicit quod narratio habet tres species p̄ma vocatur cālis sumi oratoria. 2ª di-
gressiva. 3ª poetica ut i patebit. Deinde cum dicit unum hec declarat membra
sive spēs dictas et p° declarat unūquodq3 istorum membrorū. 2° elligit membrū d̄ quo
intendit/ 2ª ibi id q̄ pª intus q̄ primo declarat primū membrū q̄ voca-
tur genus cause/ 2° secundum q̄ dicitur digressiorium 3° tercium q̄ dr̄ poe-
ticum. 2ª ibi alterū genus. 3ª ibi/ tercium genus. d̄ p̄ma dicit q̄ p̄mū ge-
nus narrationis est q° exponimus rem gestam l q̄si gestam ducendo unū
q̄q3 adulitatem nr̄e cause cā vincendi et tale est d̄ illis cāis de quibus dat̄
causa h̄ ei sit carā iudice/ ubi est no᷑ q̄ dicit rem gestam. h̄ genus narratō-
nis differt a fabula vl' argumento in quibꝫ nō narramus res gestas l' quasi ge-
stas. 2° est no᷑ q̄ notanter dixit ad comodū nr̄e cause. Nam narrationū
quedam sunt vocaie et inutiles ut ille adversariorū/ quedam utiles ut nr̄e
3° no᷑ ē q̄ p hanc particulaz causa vincendi differt ab hoc gn̄e/ genus poeticū
nā/ rōnis/ nam poete non narrant cā vincendi/ s3 cā delectandi et proficiendi
d̄m oř. Aut prodesse volunt aut delectare poete. q° est no᷑. p hec q̄ dicit preter
ad eas causas q̄ removetur ab hac spē narratio digressorio que fit coram
populo in gnē/ demonstrativo et deliberativo q̄ illa narratio utitur tm̄ i iudiciali
corā iudice. Deinde cum dicit alterum genus. hic declarat sc̄dꝫ genus nar-
rationis q̄ dr̄ digressoriū et dicit q̄ est illud q̄ narratur/ et intercurrit
cā faciendi fidem auditori sicut cū narramus aliquid ad propositū nostrū
probandū/ ū est no᷑. q̄ id genus dr̄ digressoriū q̄ vadit ex caꝫ sm̄ com-
tatorem hoc est ex p̄maꝫ narrationeꝫ/ et causam principalem ut narret ali-
quid causa faciendi fidem narrationi. i. p̄mo proposito ut illa digressio facta re-
ducatur ad propositū p̄mū 2° no᷑. q̄ quatuor modis digreditur causa faciendi fi-
dem p° causa terminandi ut dicendo sic/ ille facit furtum/ ipse dicit q̄ nō/ ego
dico q̄ sic fecit/ sicut de boetio legitur. Nam cū accusatores ipsum accusasset
de lesis/ p eum falso compositis/ de proditione imperatoris/ et nō crederetur eis/ nar-
raverunt sacrificasse demonibus pp ambitū dignitatis. unde Bo. in libro de
consolatione hec a se removens inquit/ mentiti sunt mentem nr̄am sacrile-
gio polluisse/ s3 tu insita nobis pellebas omnē turpitudineꝫ d̄ spē nr̄i aī/ 2°
sit causa transitionis utendo illo colore qui dr̄ transitio/ ut cum trāseo
a mā principali describendo nemus l aliū locum et similia/ sicut fecit tul᷑
accusans vēriem qui virgini pudorem abstulerat/ qui cū narraret/ nar-
ravit locū inquo hoc fecerat/ declaravit ē locum fuisse amenū/ q̄ ibi
erat i loco ubi erat fons et ū erat nemus inquo accepit ipam et hoc
fecit ut illi magis crederent illum hoc fecisse cum esset in delectabili loco
et secreto. 3° sit causa alicuius amplificationis. i. dilatationis sm̄ aliq°

l

z s(e)c(un)d(u)m alios .i. arguere p(er) simile vel p(er) alium colorem / Quarto fit c(aus)a laudationis vel vituperationis ut iste fuit in bello aliqui recesserunt / sed iste valde se gessit b(e)n(e) / v(e)l g(rati)a vitu-
perando. / Deinde cum dicit. 3(u)m genus. hic ponit tertium mo(dum) narrationis / et p(rim)o ip(su)m
diffinit / 2o dividit / 2a ibi / eius narrationis / d(ici)t p(ri)ma dicit q(uod) tertium genus na-
rrationis est illud q(uod) est remotum a causa civili in quo convenit stude(re) et exerceri ut
possimus dicere narrationes ad causas nostras. V(bi) est no(tandum) cum dicit a c(aus)a civili q(uod)
causa est tuplex .s. civilis / iudicialis demonstrativa et deliberativa / et dicitur civil(is)
q(ui)a i(n) ea tractantur ea q(ue) tractantur int(er) cives ut lucanus / narrat ea q(ue) facta fu-
erunt / inter Cesarem et Pompeium 2o no(tandum) cum dicit / quo comodius et c(etera).
, diceres / quo comodius h(ab)emus p(re)dicta. R(espon)det Averroys in poetria phy(losophi) / n(am)
poete narrant certius / n(on) dato q(uod) narrent f(a)l(s)a / ita tamen narrant q(uod) videntur
vera. V(nde) g(rati)a faciamus nos g(ra)t(ia) et c(etera). Aly exponunt comodius .i. causa delectatio-
nis p(ri)a exposito melior q(ui)a id dicere(tur) delemus h(abe)re usum an narrato-
nem. certe no(n) faceret fidem proposito p(ri)ncipali q(ui)a poete narrant fabulas
que valde conferunt alteri narrationi rhetorice / sicut narrat ille de Enno q(ui)
cum invenisset ~~sup(er) enso~~ muscas sup(er) ventrem vulpes voluit ipsas depellere
ipsa noluit et dixit iste sunt pingues / si removeris veniret alie macre q(ue) ma-
gis lederent me / et c(ontra) optantes removere dominos antiquos de domo. Vt
etiam narrat oratius. de equo qui cum vellet depellere cervum de prato docuit
rusticum ut poneret e(ius) torquem loco freni et sumeret pantheam ut depel-
leret cervum et cum depulisset equus dixit q(uod) dimitteret eum. Rusticus dixit
q(uod) nolebat / et ita equus credens equitari una hora fuit semp(er) servus et c(etera)
c(ontra) dominos eligendos. / nam credunt aliq(ua)n(do) homines elige(re) dominum pro uno
mense et ille semp(er) est dominus. / Deinde cum dicit eius narrationis / hic
dividit illud tertium membrum / et p(ri)mo ponit divisione(m) 2o declarat m(em)-
bra / 2a ibi / id q(uod). d(icit) p(ri)a dicit q(uod) istius tertie narrationis sunt duo genera. unu(m)
in negociis / alterum q(uod) in p(er)sonis positum est. et ex hac l(itte)ra h(ab)emus q(uod) nar-
ratio est duplex .s. negocialis p(er) q(uam) narramus negotium / et p(er)sonal(is) p(er)
q(uam) narramus mores hominum / et negotia p(er)sonarum / sicut isti poete fac-
iunt / n(am) aliq(ua)n(do) narrant p(er)sonas rusticales s(e)c(un)d(u)m mores et actus ip(s)orum /
Deinde cum dicit / id quod. hic declarat membra divisionis et p(rim)o unum
2o 2m. 2a ibi illud genus. p(ri)ma in duas q(ui)a p(ri)mo dividit hoc membrum
narrationis q(uod) est posita in negociis. 2o membra declarat. 2a ibi fabula
p(atet) s(e)c(un)da. Deinde cum dicit fabula. hic declarat et tria facit ut tria s(un)t
membra 2a ibi. istoria. 3a ibi. argumentum. ubi est p(rim)o no(tandum). q(uod) fabula
sumitur dupl(icite)r p(rim)o large et sic omne q(uod) narramus sive verum sive f(a)l(su)m
di(citu)r fabula / cum fabula dicatur a fando / alio mo(do) stricte et sic accipitur
hic. 2o no(tandum). q(uod) duplex est fabula s(e)c(un)d(u)m Vguzonem vna vera q(ue) i(n) se
nih(il) v(er)itatis h(abe)t. al(ter)a f(a)l(s)a ut que in se aliquid h(abe)t moralitatis. 3o est no(tandum)
q(uod) hic q(uod) dicit fabula narrat res no(n) veras. differt aut(em) ab ystoria et
p(er) hoc narrat no(n) verisimilia. differt ab argumento / 4o no(tandum) super
illo verbo tragedis. q(uod) tragedia est quoddam luctuosis carminibus descri-
bebant antiqui et sic p(atet) qui sint tragedy. Deinde cum dicit istoria hic
declarat aliud membrum / et dicit q(uod) istoria est expositio rei facte tem(pore)
remote a n(ost)ra etate / v(bi) est no(tandum). q(uod) istoria denominatur ab istos q(uod) est vid(e)re
v(e)l gerere / q(ui)a p(er) istorie denominantur res que facte fuerunt / et ut se fuerit

narratio poetarum

pro fabulis poetarum

et no· q nullus scribebat istoriam antiquitus nisi uidisset et interfuisset scilicet dis
et di istoria quia preterita i nostram noticiam deducit ut dicit ugu· 2º no· q p hoc
q dicit res gesta q istoria p hoc differt a fabula et ab argumento nam i eis nil fuit
fctum et est istoria res cuius no recordamur cuius gra est sciendum q s res quas
narramus sunt geste tali tpore cuius recordamur· di annal in quibus distribuitur facta
anni l mensium l q facta de mense in mensem l diurne q facta sunt dietim l per
diem l p plures dies simul recordamur· di istoria / ut uolo dicere de cessare et pompeio·
Deinde cum dicat argumentum· hic declarat aliud membrum / et dicit q argumentum
est narratio rei ficte q licet no sit gesta tamen est similis rei geste ut est no· q p
hanc particulam res ficta / argumentum differt ab istoria et conuenit cum fabula
et p hanc tamen fieri potuit / differt a fabula·/.

Illud genus narratois

ILLUD. GENUS. NARRATIONIS

Auctor superius determinauit de primo membro narrationis q erat positum i negociis / nunc determinat de 2º q est positum i psonis / et primo declarat illud membrum
secundum se ex causa apositione c· 2ª ibi uerborum morum bonorum sunt narranda·
secundum quali facta sunt narranda· 2ª ibi rerum· de prima dicit / q illa narratio q
est posita in declarando mores psonarum debet habere uerba ornata et delectabilia·
Item animorum dissimilitudine et c· ut patet infra / ubi est no· p hoc q dicit
in psonis q exponio· i· noiando mores psonarum debet habere uerba ornata et
delectabilia· Nam hominum quidam sunt sapientes / quidam stulti / quidam timidi / quidam securi / et sic de aliis· mo aliis uerbis sunt nominandi mores sapientium / aliis mores stulti et aliorum / 2º no· est q dicit festiuitatis sermonis
q hec litera exponitur dupliciter· primo· i· p pulcra uocabula et ornata sermo q requirit materia narranda l aliter et melius festiuitatis sermonis· i· loqutionis conuenientiam· nam sicut· ai hominum i moribus sunt diuersi· ita uerba sunt narranda
diuersa / quando de eis narratur / io debet esse conuenientia / q si semper loqueretur
eisdem uerbis omnes mores / no esset in loqlla delectatio sicut si in figuris
ponerentur idem color et eodem mo fieret omnes non essent delectabiles ut
patet p horatium· 2º no· cum dicat animorum dissimi· q hic ponitur / sicut genus
hoc q sequitur ponitur sicut species / et exponitur· i· animos dissimiles / narr
primo introducte debent habere animos dissimiles ut ostendat aliorum dissimilitudinem· 3º no· q dicat grauitate· i· natiuitate et pfectione hois
sapientis· s· narrare mores hois sapientis / leuitatis· i· stultitia· i·
quali debeant narrare mores stulti· spe· i· mores hominis narrare sperantis / multi enim nolunt facere sperantes semper omnia habere / metum· i· narrare
mores hominis metuentis et timidi· suspicionem· i· narrare mores hominis suspiciosi· Nam aliqui homines suspicantur aliquando de se dici omnia
desiderium· i· narrare mores hois desiderantis· misericordiam· i· narrare mores hominis misericordis / sicut legitur de priamo / qui tristis fuit
i morte dissimulationem· i· narrare mores hominis dissimulantis· sicut
legitur de enea qui cum esset i mari uidens pericula mortis dissimulauit
se no timere ut socii etiam non timerent / et illic loquitur uirgilius ponendo mores et actus dissimulantis / 4º est no· duo sunt q constituunt festiuitatem et hoc genus narrationis· s· dicere mores diuersarum

psonarū / et pro uerba eis quenientia illos manifestare l̄ig nō q̄ uarietas d̄
torum potest esse duplex p° rōne for^{ne} ut cū aliquis loquitur d̄ hōie qui fuit
magnus et mō est puus et tūc nō loquit̄ ut d̄ magno s; ut d̄ puo · 3° pōt
esse uarietas dectorum l' animorum rōne nc̄ / q̄ quidā stulti / et c' / et isto mō
loquitur hic · Unde cum dicit rerum uarietate · hic declarat aliud genus narratō-
nis q̄ est positum i negociis psonarum / et dicit q̄ ista narratō q̄ est notata ind' · ✝
clinatōne facta psonarum debet hr̄e uarios exitus et mutatōnes for^{ne} ut
patet infra · hi nō q̄ rerum uarietat / · exponitur · i · mutatōnes fortūe / s;
aliquos et tunc ponuntur 2 · p · i · ul' · alr̄ et melius rerum uarietate · i · casus
comutatōis et comutatiōz fortune · i · mutatōnē fortūe · ut tangat duplicē
mutatōnem · s · casus et fortune · Exemplū d̄ p'amo qui fuit tante psperitat /
et infine huit aduersitatem · Nunc uolendo narrare d̄ ipō sinarramus
casum et fortunā eius ostendimus quō se huit i uita i spatu i comodū sic
p'amus huit sbitam letitiā ut narrare qū aliqu hnt aliqs letitias quali se
hntq̄ si nimis gaudet et ondant · Nimis gaudiū est signū hōis nō bene
maturi / sicut Eneas cū esset i picculo maris / supuenit sbita letitia / tn̄ nō assup-
sit nimis gaudiū q̄ fuit signū sapientis / mō si uellem narrare d̄ ipō nar-
rarem quali fuit et huit se / iocundū exitum rerum ut qū narro aliquē
finiuisse q̄ incepat ondendo ipm esse gaudentē et cū oppositū / Et est sciē
q̄ sicut s'mo dbz quenire moribz psonarū itane q̄ dp' / Deinde cum dicit
brauis hec · hic se excusat ab exemplis q̄ p exercitiū in loquendo uidemus omnia
ista · Deinde cum dicit · illud quod · hic elligit in bucz intentū · 9 intentū p^{m}
et p° pmittit intentū · 2° prosequitur declarando · 2ᵃ ibi tres res · d̄ pᵃ
dicit ego docebo te quali dbeas hr̄e illud genus narratōnis q̄ ptinet
ad ondendū cām tuā esse ueram l' uisilē · Deinde cum dicit / tres res /
hic declarat et p° ponit quot sunt illa q̄ dbz hr̄e orator i gn̄e 2° i spē 2ᵃ
i · rem · d̄ pᵃ dicit q̄ narratō dz hr̄e tres res · uidelz dilucidam / uā / et uisi-
milem / et breuem que qm̄ scimus oportere fieri · i · scimus esse necārie
q̄ i dbeāt esse i narratione · Est cognoscendum · quemadmodū · i · quomō
faciamus · i · facere possumus eā i narratiōe · ū est nō / q̄ h' tria res expo-
nitur tripl' · p° · i · effectus narrationis l' res · i · ptes / l' res · i · uirtutes et
quelibz expositio est bona et dicit res et non causas ut ista tua q̄pleat
2° est nō / q̄ i tres ptes breuis / 9 / dillucida et uisimilis / st ptes integrales
narrationis · Nam narratio nō bene q̄stat sine aliqua iz / p° dbz esse br̄e-
uis q̄ breuis oratio penetrat celum / et nō lunga q̄ est obscura · 2ᵃ dilu-
cida q̄ s'uz plus 3° r̄c · oīo q̄ nō manifestat s' nō facit opus suū · 3°
uā l' uisimilis / q̄ si nō esset uā l' uisimilis nō faceret fidem auditori · De-
in cū dr̄ · rem breuit' · hic declarat quō possum' facere / ista / et p° ondit
quō fit b'uis · 2° quō dillucida · 3° quō uisimilis / 2ᵃ i · rem dillucidā
3ᵃ ibi · ueri similis · pᵃ in duas p° ponit regulas essentiales 2° accidenta-
les / 2ᵃ ibi et si transitionibz / pᵃ in tres q̄ ponit regulas quenientes
pn°° / 2° medio / 3° fini · 2ᵃ ibi / et si sua · 3ᵃ i · et si nō ad · d̄ pᵃ in pᵃ
dicit q̄ nos narrabimus breuiter si incipiemus ūn̄ opz / et nō ab
ultio i'cio · ū est nō · q̄ notant' dixit rem et nō cām / q̄ iste queniunt oī-
ni / narratōnis · 2° nō / q̄ h' dictio / breuit' exponitur dupl' · uno mō

tres res
narrationi
attendenda

br̄iter

L

breviter, idest necessario, ut iste loquitur breviter, idest defective et sic non sumitur hic
breviter, idest verbis loquitur necessariis, quia tunc esset viciosa ista regula. Unde est
sciendum quod brevitas est duplex. Una viciosa utique patitur eclipsim, unde Horatius brevis
esse laboro, obscurus fio, et de ista non loquitur hic. Alia est brevitas que non
ponitur superflua sed solum necessaria, et de hac loquitur hic. Secundo est notandum super
hoc quod dicit ultimo, quod ultimum sumitur dupliciter. Primo idem est quod remotum. Se-
cundo idem est quod finale. Et sic accipitur hic. Primo notandum quia non debemus materiam narra-
re a remoto, unde non debeo materiam agere ab ovo sed in medias res, ne sit captu-
tibus nias, idest principium non sit remotum, nam remotum peccat per superhabun-
dantias. Tertio notandum super illo verbo principium quod principium est duplex. Unum remotum
ut si quis materiam bellum troyanum ageret ab ovo. Principium propinquum est cum
incipimus, unde cum ut greci obsiderunt troyam. Deinde cum dicit et si
summatim, hic ponit secundam regulam spectantem modo. Dicit quod narrabimus breviter
si dicam summatim et est duplex prima narratio scilicet naturalis ut quando non tango cir-
cumstancias, ut legatus venit bononiam cum magno honore. Alia est par-
ticularis scilicet quando tango circumstantias, ut legatus qui voluit venire bononiam.
Bononienses tam magistri quam pueri venerunt cum magno honore et cum asthlu-
xoribus multis et fecerunt sibi magnum honorem. Unde in poetria nove dicitur
pannosa veste, vestis dicitur pannosa quando est de multis frustris confecta, ita
etiam materia quando in medio facti est pannosa locutio. Deinde cum dicit et sino
hic ponit tertiam regulam et dicit quod narratio est brevis si non narrabimus
usque ad finem remotum et ultimum sed usque quo erit necesse. Unde est notandum
quod duplex est finis sicut et principium, scilicet propinquus et remotus. Modo non debeo nar-
rare remotum sed propinquum, unde si volo narrare legatum yvisse ymola-
dicere legatus ivit ymolam et fecit inmocati maiores civitatis et comunia magna
fecit. Unde poetria ultima displicerant illi quidem et removendo principium re-
motum narrabimus breviter. Deinde cum dicit et si transitionibus hic ponit regu-
las accidentales et tot facit quot sunt regule, secunda ibi et sinon, tertia ibi et si exi-
tus, quarta ibi et si omne, quinta ibi et ne, sexta ibi cavendum. De prima dicit quod narrabi-
mus breviter si non utemur ullis transitionibus, exponitur multis transitionibus,
idest digressione viciosa secundum aliquos, vel aliter secundum quosdam, idest illo colore qui dicitur
transitio et est ut si dicerem dixi vobis de pace, nunc dicam de bello vel
aliter. Sed alios et melius transitionibus idest participationibus quia per eos de uno in aliud.
Deinde cum et si non hic ponit quartam regulam et dicit quod narrabimus breviter si
non deerrabimus ab eo quod incipimus narrare. Unde est notandum quod duplex est digre-
ssio. Una per quam recedimus a proposito et numquam revertimur et hec est viciosa
et de ista non est hic sermo. Alia est per quam digredimur et postea re-
vertemur ad propositum nostrum et ista est utilis et necessaria, que secundum tu-
llium in quarto libro est quando orator egressus ad aliquid diver-
sum a materia diutius stilum ad eandem cum modestia induxerit revertimur ad eam
sicut facit iuvenalis in penultima satira quinti libri qui cum per septem versus
diutentius a materia postmodum dicit adventiculo repetatur fabula postquam.
Deinde cum dicit et si exitus hic ponit aliam regulam accidentalem et duo
facit: primo ponit regulam, secundo exemplum, secunda ibi eidem genus. De prima et secunda dicit quod
etiam narrabimus breviter si ita dicam quod posteriora per predicta

1

intelligantur l3 non dicam ut si dico demo de provincia potest intelligi p hec q'uii
v est no q causa huius est ista qr posterius dat intelligimus prius i dicto
et facto et peccat p superflui. dum dicendo ista repetit, no expedit dicere. exeptis
Deinde cum dicat, et omnis hic ponit aliam regulam accidentalem dicens q nar-
rabimus breviter si precidimus id q nec prodest nec obest. v est no q h re-
gula peccat p habundantiam et tenet in dicto et facto, qr non debemus nar-
rare aliquid verborum vel factorum q no prodest nec obest. Deinde cum dicat
nobis hic ponit aliam regulam accidentalem narrandi br et dicit q narra-
bimus breviter si non dicemus bis aut sepius idem, v est no q dicere
bis aut sepius idem p colores repetentes vocabula sicut est repetitio conversio
et complexio, et similes aut p colores repetentes similes. modo isti colores
vel sunt necessarii et tunc sine dubio i narratione ponuntur l' non, et sic
ab ea in toto dimictuntur. Deinde cum dicat cavendum hic ponit ultimam
regulam et p° h 2° ponit exemplum 2a ibi Athenis. de prima dicit q est cavendum
ne id q supradiximus iterum dicamus gradatim et p hec a narratione
differt color ille rhetoricorum qui dicitur gradatio. Deinde cum dicat
Athenis hic exemplificat ut q est sciendum q quidam dictus Simo
recessit ab Athenis et ivit Megarum q erat castrum Atheniensium et insidi-
atus fuit cuidam virgini causa violandi, modo dicit q no debeo narrare
repetendo semp precedens verbum ut si fecit Athenis Megare vespi i
ad vesperas adverbium advenit Simo ubi i postq advenit Megarum insi-
dias fecit virgini. ecce qualiter fuit prius dicta p eadem verba et q prius
dicta sunt repetuntur modo hec vitare debemus.

REM. DILUCIDE

Rem diluc(i)de

Auctor supius docuit narrare breviter nunc docet narrare dilucide et
apte et primo ponit precepta specialia dilucidata sive res 2° precepta gene-
ralia que etiam posita fuerit in brevitate, in 2a nec p in aliam. pa in duas
qr p° ponit precepta propria et specialia. 2°, removet quedam impedimenta
2a ibi herit. prima in duas ut duo sunt precepta specialia que ponuntur
ibi et rerum de pa regula simul qr quidam volunt q sit tota una pro dicit
q narrabimus dilucide si narrabimus facta sicut q facta fuerunt et q p° factum fuit
primo narremus et q ultimo factum fuit ultimo narremus servando tempus et
p° tempore factum p° narremus et in medio tempore factum i medio narremus
et in ultimo tempore factum ultimo narremus, ut p° die facta sit. 2a die factum sit,
3a die facta sit, servando ordinem naturalem. v est no q hec q hec q dicit rem
i materiam q duplex est materia, una cum contentione ut que versatur i iudiciali deli-
berativo et demonstrativo genere. alia sine contentione, ut que versatur i complexis
ad comprehendendum. unaquaeque assumpsit vocabulum etc. 2° q sunt aliqui
legitur tota ista littera sub forma istius partis et tunc ponemus, r. p. i.
ut sit sensus narrabimus apte si narrabimus unumquodque primum factum
ita primo ut erat gestum, r. p. i. si servabimus ordinem et etc. Alii di-
cunt q iste due regule sunt, et tunc est sciendum circa primum q est
duplex ordo. s. simplex et compositum. simplex est qui solum dicto
ordinem materie et rerum. p° sermo. 3° rerum et p istas regulas tangitur.

iste ordo. Compositus est ordo materie et temporis ut quando narro principium materie primo et tempus
primo in quo illud principium materie fuit finem in ultimo tempore ut prima die iui bononiam. 2a die
florenciam 3a iui pisas etc. et istum ordinem compositum tangit 2a regula et tulius in rethorica
ops tempus conveniens cum negocio. Nam si tempus non conveniret cum negocio non esset
credibile. ut si dicerem me iuisse una die bononia romam non esset credibile quia non esset
conveniens temporis. Item sciendum est quod ordo duplex est unus compositus ut quando compono
rem per signa sic dicendo/ iste prius amavit etc. Unde hostem invaxit. 3o ipsum
interemit. Alius est tractatus ut mulier peperit filium sequitur quod incepit/ 3o notandum
per hoc quod dicit/ ut res geste erunt. tangit res que facte sunt et per hoc quod dicit. aut
possunt geri. vide. tangit verisimilia. Unde cum dicit hic erit/ removet quedam
impedimenta que sunt quatuor/ ne narremus torte/ ne ambigue/ ne perturbate. expo-
nitur dupliciter primo perturbate. ne dicamus rationem cum animo perturbato. quia homo iratus non
bene narrat. aliter exponitur perturbate. i. balbucienter. nam homo balbuciens non bene
narrat. sed isti non bene exponunt quoniam tulius loquitur hic de oratore perfecto. alij
exponunt perturbate. i. quod servetur ordo in rebus et temporibus ita quod non debeant mu-
tare ordinem rerum et temporum in narratione. Sed male dicunt quia cum omnis sit duplex
secundum commentatorem. s. positiva et negativa cum statim poneret impeditum id
quod debeo servare ordinem, tamquam positive statim diceret intelligi/ tamquam priva-
tive quod non debeo facere/ contra ordinem si volebam clare narrare/ et ideo dico
aliter. ad quod est sciendum ut comprehendamus clarum perfecte quod duplex est ordo. s. rerum
et gramaticus. ordo rerum est duplex. s. naturalis et istum tangit tulius in prima rethorica. cum dicit
si ut quicquid principium etc. Alius est ordo artificialis quo utuntur poete
qui interdum incipiunt a medio/ interdum a fine. Sed oratores semper utuntur
primo. Ordo constructionis est duplex. s. naturalis ut quando pono suppositum. preterea
verbum ultimo appositum. Artificialis est ut quando primo pono terminum 2o verbum
3o. suppositum. et vocatur prolusio et de isto loquitur tulius/ cum dicit in narratione
est inspiciendum/ ut dicamus perturbate. i. ut vitamus vitare perversio-
nem que perturbat ordinem gramaticum. 2o notandum quod contorte exponitur dupliciter.
primo contorte. i. enclitice hoc dicendo defective et est bona expositio. Sed alio modo
et melius contorte. i. ne utamur notabilis contra naturam suam ne quid nove. i. ne
utamur vocabulis novis et desuetis/ ne quid ambigue. i. ne proferamus
aliqua nomina nec aliquas sententias in quibus sit equivocatio et est duplex am-
biguum. s. in sententia et vocatur amphibologia et in vocabulis et vocatur equi-
vocatio. modo nullo istorum ambiguorum uti debemus. Unde cum dicit nequam
hic ponit quasdam regulas communes ut dicuntur que sunt communes brevita-
ti et dilucidati et primo ponit regulas/ 2o causa earum 2a ibi/ nam quo. primo in tot
quot sunt regule 2a ibi nec absque. 3a ibi ne longe. quarta ibi ne quid. quinta ibi et si longe
do omnia simul dicit quod narrabimus dilucide/ et si non faciemus transitum ad
aliquam rem. Item si non dicemus a fine remoto. Item si non patimur ali-
quid de media. Item si obscurabimus ea que sunt dicta super de narratione brevi
Deinde cum dicit. Nam quo. hic reddit causam et potest sententia. diceres tu contra eum quia
dicit quanto brevior tanto lucidior. ymo videtur quod non quia brevitas causat obscu-
ritatem. dicendum quod loquitur hic de brevitate necessaria. Unde in rethorica dicit quod aliquando
prolixitas magis impedit intellectum quam obscuritas et difficultas narrationis
Nam species est parum intellecta longitudine magis quam obscuritate narrationis/

Deinde cum dicit verisimilis. hic docet narrare verisimil'/ et p° h' duo facit rorabilibus
questionibus 2ª ibi si vera pª inducas scdm duplicem regulas q' ponit. pº e' ponit una
regulam que vocatur genus negocii 2° s'as regulas que dr circumstantia negocii
2ª ibi si spacia. Vb pª dicit q narratio erit probabilis si narrabimus res s'z
mores scdm opinionem et s'z nam illorum qui fecerunt. Vbi no. diceret aliquis que
est causa q' dicitur verisimile cum veteres dixerint probabile/ dico q' probabile spe-
ctat ad logicum. verisimile no ad rethoricum. mo ut uteretur clariori vocabulo
dixit verisimilis. Nam Gayus herennius rogavat ut uteretur claris vocabulis
2° no. q' duo sunt que faciunt narrationem verisimilem. s. genus negotium/ et
circumstantia negocii. pª regula facit genus negotium q genus negotium complectit
mores opinionem et nam 2° no. cum dicit mos q mos sumitur dupl'r pº idem
est q moralitas et maxime in plurali/ ut iste habet bonos mores .i. moralita-
tes sive virtutes. 2° idem est q consuetudo iuxta istud. Cum fueris Rome
Romano vivito more et h' 2° mo sumitur hic. Nam consuetudo probabi-
lem reddit narrationem si sumatur debito mo. no a' e°g ut mortuo rege fra-
cie/ si dicerem unu electum esse de domo sua/ esset verisimile pp consuetudinem
q' hec est in consuetudine semp' i regem elligere unum de domo sua. Si
dicerem unum canem esse ellectum i regem francie no esset verisimile ymo
improbabile p locum a consuetudine q' non est consueti elligere regem aliquem
de illa domo. 3° no. p hec q dicit opinio. q opinio est illud q omnes vel plu-
res vel maxime omnes sapientes existimant scdm Alanum. et ista re-
dit probabilem narrationem si sumatur debito mo/ no aut si sumatur
e°g ut ponatur q sit opinio priorem sci dominici esse bonum et virtuosum
si dicam ipsum dedisse multas elimosinas amore dei verisimile est p
opinionem q' est opinio ipsum fuisse bonum et virtuosum si aut dicere ipsum
vulnerasse unum fratrem non esset verisimilis narratio pp opinionem
bonam que est de ipso. Tulius ponit de opinione i uet'i tale exemplum. Nam
si quis dicat feneratorem mortuum fecisse miracula et virtutes no
est probabile q' opinio est q omnes vadunt ad infernum. unde dicit.
unde dicit impiis apud inferos pias esse penas opinio est. 4° no. cum
dicit ut na q na facit narrationem probabilem si narrabimus ut
debet no aut si e°g velud si narrarem puerum duorum annorum violas-
se virginem non est verisimil' narratio. sed si dicerem ipsum esse
iocosum est verisimil'. Deinde cum dicit spacia. hic ponit aliam regu-
lam que facit verisimilem narrationem/ et vocatur circumstantia negocii
Ad cuius evidentiam est sciendum q rethoricus ht septem circumstantias
p quas narrat probabil'r sicut p3 in 4° topicorum Boetii ut iste/
vult narrare hunc potuisse vel non potuisse facere h' p circumstantias ut s't
iste quis quid/ vel quibus auxiliis/ cur/ quo/ et qn/ quis est pª circumstantia
p quam notat pª et reddit maiorem probabilem si sumatur ut debet et e°g
si sumatur extra si dicatur legatum excomunicasse aliquem verisimile est dato
q no esset verum q' est psona que facere potest h'. Si uo dicatur quod
depredatur stratas no est verisimile q' ipse no est psona apta ad hoc/ quid
est s'a circumstantia p q' vocatur negotium sive factum/ ut si dicas q pote-
stas precomzari fecit q quilibet qui vult facere malum faciat sine pena no
est verisimile. h' posset facere/ q' no est tale factum q fieret. S'z si dicat/

ipsu3 iudicasse hominem est uerisimile. Ubi est iiij circumstantia per quam notatur locus unde
si narrares quod in altari caput amputatur quia non est locus ad hec deputatus non est uerisi-
mile. sed si dicatur hec fuisse in platea uel in campo fori uerisimile est. Quibus au-
xiliis est quinta circumstantia in qua notantur facultates et consilia ut si dicam ducem cepis-
se ciuitatem cepisse cum centum militibus uerisimile est / sed si dicam ipsu3 cepisse
eam cum decem militibus non est uerisimile. Cur est quinta circumstantia per quam notatur
causa facti ut si narrarem potestatem iudicasse hominem quia equitabat non est uerisimile nec
probabile / sed si dicam quia interfecerat hominem / tunc est uerisimile et probabile. quo-
modo est .6. circumstantia per quam magis notatur qualitas et modus facti ut si narrarem quomodo sco-
lares uadunt ad scolas et dicam quod nudi et cum guarnaciis in capite / non esset uerisimile
nec probabile. Sed si dicas quod uadunt cum libris et induti est uerisimile. Quando est alia
circumstantia per quam notatur tempus in quo negocium factum erat ut si narrares doctores intra-
re in capellam sancti petri tunc est uerisimile. sed si dicerem ipsos intrare in media nocte
non esset uerisimile. Et sic patet quomodo predicte circumstantie faciunt probabilem nar-
rationem si seruatur ut debent / non autem si sumatur contra. Modo auctor tangit sex pre-
dictarum circumstantiarum. unde per hoc quod dicit si spacia / tangit quando per prius tangit quis
per dignitates tangit quibus auxiliis per rationes tangit cur per locorum oportunitates
tangit ubi per constabunt tangit quid / et sic ista regula non deficit nisi in quo et ca-
potest esse quod non facit solum ad omne argumentum / et quia omnis causa non augetur ideo non
posuit ipsam circumstantiam et subdit ponendo causam quare circumstantiis istis utimur
et dicit ne refelli possit .i. reprobari. super narratio uera. aut tempus pax
fuisse tangit quando aut causam nullam tangit ubi aut homines tangit / quis facere /
aut pati / tangit / quibus auxiliis. Nam sunt quidam homines qui possunt facere
si non potuntur. Et sunt quidam qui potuntur facere sed non possunt. consta-
bunt .i. cum negotio concordabunt. Unde cum dicat si uera. hic respondet duabus
questionibus siue dubiis et primo uni 2° alteri 2ª ibi de hiis. in prima remouet
dubium id nam posset aliquis dicere debemus uti in re uera istis circumstanciis
Respondet quod sic / quia sepe ueritas nisi seruentur predicta non facit fidem et subdit ergo
magis est re falsa. Ubi est notandum per hoc quod dicit res uera .i. narratio quedam existens
et non apparens / quedam apparens et non existens. / quedam existens et appa-
rens. Modo debemus uti in uera que est existens et non apparens / et in apparenti
et non existenti. ut possumus uti inexistenti / et apparenti et tamen hic non est ne-
cesse. unde philosophus 3° rhetorice. incredibile et non uerisimile uerum utique erit lo-
quendo de uero non apparenti et non existenti. Unde cum dicat de hiis rebus respondet
alteri questioni. Si aliquis enim dicat sit narratio .d. in scripto et sine scripto debeone seruare
dictas circumstantias ut cum uulgarizo uel narro aliquod instrumentum uel priuilegium / circumstan-
cias predictas debeo narrare ex quo constat priuilegium uel instrumentum esse uerum Respon-
det quod sic et caute debemus interponere / ut dum priuilegium illud ponit tertium post tale
rem / 2° locum confligendum .i. prouide circandum / alia uia habetur colligendum
Unde cum dicat adhuc quare ipso debuit assignare in exordio quia in parte ista ondit
similiter usque nunc concordasse cum grecis ut scitur in hac arte. scilicet ipsi scripse-
runt. sed discordauit cum grecis in uno quia insinuatione dixit tantum scriptura .i. grandi dixerunt
tres sunt cause.

Nunc quoniam

NUNC. QUONIAM

Auctor superius determinauit de exordio et narratione hic tractare incipit
de confirmatione et confutatione / et duo facit quia primo dando ordinem premittit

intentum suum captando credulitatem 2° prosequitur declarando 2a ibi causarum divisio.
Dicit primo quod intendit tractare de confirmatione et confutatione que supersunt determinanda in quibus
consumetur officium oratoris et tamen prius pauca determinavit de divisione causarum et hoc
est quod dicit nunc i. deinceps quoniam i. quia est disputandum i. disputationem inquirendum de inven-
tione rerum i. argumentorum i. de confirmatione et confutatione quod scilicet genus vel
quod est i. restat determinare in qua scilicet inventione rerum i. argumentorum sumitur
singulare officium oratoris quia maxime est in istis partibus propter probare nostrum
propositum licet etiam sit in aliis partibus. dabimus operam i. tractabimus, et istud
est verbum principale, ut nihil omnimus industrie i. scientie. videamur quesisse
preter rei utilitatis postulabit i. ut non videamur eis deficere ad inveniendum
quod debemus inventa et sequitur si i. quod nos diximus pauca de divisione causarum.
Deinde cum dicat causarum divisio. hic prosequitur intentum suum et primo po-
nit divisionem causarum 2° membro declarat 2a ibi primum, dicit primo quod divisio causarum
habet duas species unde est notandum quod super illo verbo causarum quod dixit ipse quia causa est triplex
scilicet demonstrativa deliberativa et iudicialis, modo hic est sermo de iudiciali quantum ad
primam speciem divisionis, sed quantum ad 2am speciem attribuitur omnibus causis vel dixit
causarum ad differentiam causarum logicalium quia duplex est causa quedam cum circumstantiis
ut rhetoricalis et hic proprie dicitur causa quedam sine circumstantiis ut logicalis et hic dicitur
quod 2° est notandum per hoc quod dicit causarum divisio est distributa i. divisa in duas
species quia prima species divisionis vocatur separatio convenientie ubi convenientia
que utitur in genere iudiciali tantum. 2a vero dicitur distributio et hec ostenditur in de-
liberativo et demonstrativo. Deinde cum dicat primum. hic declarat membra
divisionis, et primo primum 2° secundum 2a ibi. Deinde autem prima in duas quia
primo ponit hanc regulam 2° declarat exemplo, 2a ibi hec modo. dicit primo
dicit quod finita narratione debemus ostendere in quo convenimus cum ad-
versariis et in quo discordemus sumendo in divisione vocabula que
sunt nobis utilia. verbi gratia, sum coram iudice volens petere decem ducatos
quos tibi mutuavi primo faciam exordium. Non dubito quod in reddendo suum cui-
cumque animus vester non modicum delectetur 2° narrando. Sane domine iste te-
netur in decem ducatis de labore meo 3° divido et dico convenimus in hoc
quod tenetur dare, sed discordamus quod dicit quod vult dare cras ego autem volo hodie,
Vel est notandum quod in divisione debemus ponere statum finita narratione quod declarans sequitur suum de-
clarabile modo narratio est declarabilis per divisionem et quod narratio narrat impli-
cite sed divisio explicite et manifeste ut patebit. 2° notandum est super illo verbo si-
cut que utilia quia interdum convenimus cum adversariis in eo quod est nobis nocivum.
interdum convenimus in eo quod est nobis utile, modo debemus sumere in divisio-
ne vocabula que nobis sint utilia ut statim probabitur in exemplo. Deinde cum dicit hec modo
hic ponit exemplum et in ... primo ponit exemplum pro 2° exemplum ex ... i. pro adversariis 2a ibi
Item ad evidentiam primi exempli est sciendum quod Agamenon rex Micenarum habebat
uxorem que vocabatur Clitimestra que cum Agamenon esset in exercitu contra grecos contra
troyanos, iacebat cum presbitero Egisto. Interim Agamenon est reversus habita
victoria contra troyanos et propter dilectionem quam habebat erga Egistum, dicta Cliter-
mestra temptavit mortem Agamenonis dando sibi camisiam absque ullo capi-
tio volens ponere camisiam non poterat precidere aut cum securi eum interemit.
// Tunc Horestes filius Agamenonis interfecit matrem et Egistum iste Ho-
restes accusatur et primo exemplum est contra Horestem possumus sic contra eum exordiri.

coram iudice Ab antiquo temp fuit vobis et uestris antiquis fama publica libenter puie
nocentes ne postea dnt eaz malignadi ablata iustitia a virtutuz excelentissima o iudices
humani gnis saam afferre conversationez necesse est pspicue ac clare honeste hoiez
ut sic dixerit i humanis nimia qz crudelitate efferum eaz q ipum genuerat
matrez/ phr/ scelus interfecisse i h aut equissimi censores queniz fatetur .n. se
pria mrez intfecisse sz iure intfcata assit qz falsuz esse multo clarius ac luce most^a bi
l se i aia b displicet lennadro assignant Facto exordio faciemus narratione sic
manifestum est qz horestes homo pfidus crudelitatis imbutus mrez nup occidit . Ista
est narrato i qua ellegi ut dicebatur prius nom utile qz matrez et non clitimestraz/ naz
mrz est nom pietatis et mouet fortiter auditores q adusarium . Modo sequitur diuisio
i qua est sepatio conueniente ab iconuenientia hec mo/ Dne iudex queniimus qz dicat
se bn intfecisse . disconueniz qz dicat qz licuit sibi iuste intfice/ Nos dicaz qz non
licuit e occidere . Ecce quo ondi i quo conueniamus et i quo no . dicat q queniz q
aduersarys matrem fuisse occisam ab horeste/ qz bn qfitetur ! si aut bn fecerit
ita facere loquitur i querela . i . qone qz dicat se iure fecisse . Nos autem no et hec
qtenus probare et hec iudex dabit sciam Vbi est no qz captatur beniuo^d dupli p^o
ab ocione sicut i exemplo pmisso exordii qnqz p uocablz sicut i narratione p^a qz
p mrez qz est uocabuluz pietatis . vn mouet ad beniuolentiaz mraz et ad odiu adu
sary . 2o no/ cuz dicat me no fecit qz 2m phum pmo dcto qda fuit iure . sz n lz
sic qn aliqs iffecat prez meu q iure possu itfice/ ipuz sz no lz qz potas debz hec
facere quedaz lz sz iure fuit sicut si potas faceret intfici aliquz hoiez p mous
iustitie et hec lz e qz nullus q dicat sz no fecit me/ et lz ita fecit/ qz potas su
spendat lz et sit me/ Deinde cuz dicat . Item si ex g^o hic ponit ex^m hec q^a
ad defendendum horestez et horestes uult accusare mrez condicitur sic Dne iu-
dex si peccata impunita ptransierint humanum genus periet qz credo uro aio
displicere p fama . hec est exordiuz inceptuz ab aute ucl prouerbio ut sic
dicatis est iudicibz cu malefactores apenis et supplicis absoluuntur . Nar
ratio . Manifestuz est dne/ qz clitimestra mulier maledca diabolico spu
plena agamenonez regem mruz intfecit . Dio et cuz i hec defendentibz ipaz
queniio qz qfitere ipam intfecisse agamenone sed disconueniut qz dicunt me
no debuisse ulcisci prez meuz/ et ego dico qz licuit . Ista est diuisio q uoca
tur sepatio queientie abiconuenientia et sic uerba utilia . na fuit clitime-
stras et no sumit mrez meaz . Et sumit agamenonez 2 no prez meuz/ qz
illa uocabula erant pl utilia qz ista . Eo qz agamenon dilligebatur ab hoibz
ciuitatis adeo qz ursuz erat eis uidere dum qn uidebat euz . Et clitimest^a
adeo odiebatur qz ursuz erat oibz qz audirent diabolus maxi qn audi
ebant ipaz noiari/ Deinde cuz dicat/ cum id . hic declarat 2am ptez diuisio- — 2a pars diuisionis
nis que uocatur distributo/ et qtinuado dicta dicendis pmictit itentionez
suaz 2o exequitur declarando 2a ibi ea diuidet/ d pma dicat qz cu fecerimus p^z
dictionem . s . sepationez conuenientie ab iconuenientia statim i dicto nro
debemus distributione l est no/ qz illud adiubiu dimus hic notat docte et no
me/ vn notat trasituz ad aliam spem diuisionis et no qtinuatoez eius ad illa in
eadz . q . d . dco d una spe dicamus alias . ali dicuz auctores esse fcz qbn
p sunt uti diuisione sine distributione . vn ua spes ad alia no ordinatur qz spes
sic comp . sb gne/ . Deinde cum dicat diuidet ea . hic exequitur et pmo diuidit

[illegible]

distributionem · 2° membra declarat / 2ª ibi enumeratione · et ps sca · ubi est no[tandum]
quod quandoque numero et expono simul ut iste peccavit in tribus · s · in furto / adulterio / et
homicidio / quandoque expono et non numero / ut iste peccavit furto / adulterio et ho-
micidio · quandoque numero et non expono ut i peccavit i tribus · 2° no[tandum] est quod ea
est dupl[ex] · s · simplex et composita ut quando nos dicimus aliquem peccasse
in pluribus in duobus vel in tribus / vel in quatuor / simplex ut dico aliquem hominem
peccasse sed i uno tantum / quando ea est simplex utor solum expositione / quando non e
composita utor expositione et enumeratione / Deinde cum dicat enumeratio-
ne · hic membra declarat / et primo declarat membra et 2° ponit notabile
2ª ibi eam plus quam / ea · 2ª in duas quia primo declarat primum / 2° secundum membrum
2ª ibi expositio · dicit prima dicit quod enumeratio est quando numero dicimus quot rationibus
sumus probaturi propositum nostrum · ubi est no[tandum] quod duplex est numeratio
s · probatio et ista est pars argumentationis necessarie · 2 de ista tractatur i
arte ueteri · Alia aptiens et de ista loquitur hic · Deinde cum dicat caplq · hic po-
nit quoddam notabile et primo hoc 2° reddit causam notabilis 2ª ibi narrare · dicit primo dicit
quod enumeratio non debet excedere numerum ternarium · ubi est no[tandum] quod diceret aliquis si vellem
dicere plura tribus quomodo faciam · dicendum quod debeo uti numero infinito aliquot · ut os-
tendam aliquot rationes · hoc quidem de exemplo posito quod horestem et loco ubi dicebatur
tur in quo conveniebat et disconveniebat cum adversario qui dicebat se interfe-
cisse matrem tamen iure / et illi dicebant · quod non iure / modo illi utuntur quod ipsum primo
dictionem statim enumeratione finita non numerando plura tribus · ut dico iudex
quod iste fecerit istud homicidium non iure ostendam per tria · Ecce quomodo numeravi quod
tria et quod que volo ipsum fecisse non iure vel dicam ostendam duabus rationibus / numero
infinito dicam / ostendam per aliquot rationes et eodem modo pone exemplum i
aliis exemplis · / Deinde cum dicat nam id · hic reddit causam quia non debemus
narrare nisi tria volendo quod nostra narratio sit utilis · Nam bene possum
ire ad quatuor · sed non utiliter et dicat quod causa est quia id est periculosum · i ·
viciosum vel periculosum ut quando proponeremus i expositione postea non
diceremus plura vel pauciora quam numeravimus / Item est alia causa quia
videtur quod fuerit meditata / et artificiata quia auditores statim dicunt
i loquitur rhetorice / modo debemus dare attemptationem quam possumus ne videamur
amur loqui artificiose quia est res que abrogat · i · removet fidem ora-
toris · ubi est no[tandum] quod ista regula plus vel minus legitur dupliciter primo plus vel minus · s ·
tribus · 2° plus vel minus · s · illis que proponeremus · quia diceremus os-
tendam quatuor rationibus et postea ostenderemus tamen tribus · Deinde cum dicat expositio
hic declarat aliud membrum distributionis et ps sententia · ubi est sciendum
quod secundum tullium inveniri debet hic tria primo brevitatem que brevibus verbis pro-
feratur 2° absolutionem · i · perfectionem ut perfecte exponamus · s · non
exponendo plus quam numeratum est · 3° paucitatem quia non debeo miscere genus
cum speciebus · unde hoc est viciosa · expono dicendo iste peccavit i tribus hic est
numeratio · expono modo · s · voluptate / libidine / et adulterio modo i expono
est viciosa est viciosa quia voluptas et libido sunt sicut genus ad alterum ·
2° est no[tandum] quod duplex est expositio · s · rerum et rationum / rationum est quod iste
interfecerit illum ostendam tribus rationibus / primo testibus 2° suspicionibus
3° quia erat suus inimicus

NVNC. AD. CONFIRMATIONEM

Nūc ad cōfirmatione

L

Auctor superius determinavit de exordio, narratione et divisione / hic determinat de confirma-
tione et confutatione simul et primo premittit sententiam 2° prosequitur 2a ibi tota de prima quia
firmandum est de confirmatione et confutatione simul et per hoc reddit auditorem docilem
quia tangit summam negocii breviter. / Deinde cum dicit tota spes. hic exequitur et
primo ponit prohemium 2° tractatum 2a ibi causarum constitutiones. prima in tres quia primo ponit
utilitatem confirmationis et confutationis captando benivolentiam a rebus ipsis / 2°
reddit causam 3° concludit. 2a nam cum. 3a ibi utrumque. dicit primo quod tota spes que habetur
in superando adversarium et in faciendo fidem auditori consistit in firmando et confutan-
do. hoc est sciendum quod captatur benivolentia a re ipsa eo quod dicit ipsas. scilicet confirmationem
et confutationem esse utiles et sic commendat eas / 2° est notandum cum dicit tota
spes. id est perfecta quia licet alie partes oracionis ut exordium et cetera conferant spem aliquam vin-
cendi non tamen totam vel melius dicit tota quia alie partes non conferunt spem vin-
cendi aliquam cum non ordinentur ad hoc. Nam exordium fit propter captare benivoli-
tatem docilitatem et attentionem non autem causa vincendi / Narratio fit causa ma-
nifestandi explicate / sed confirmatio causa probandi argumenta nostra et confutatio /
causa solvendi argumenta contraria / 2° notandum quod dicit spes vincendi. quia licet exordium ad ge-
nus iudiciale tum persuadendi hoc est quantum ad genus deliberativum et demonstra-
tivum. 3° notandum quod notanter ponit coniunctionem copulativam dicendo in confirmatione
et confutatione / quia ostendit ambas esse simul / quia non sufficit probare nostra dicta
nisi dissolvamus contraria / Deinde cum dicit Nam cum. hic assignat causam horum
et dicit quod cum exposuerimus nostra adiumenta id est nostra argumenta / et per hoc tangit
confirmationem / et cum dissolverimus contraria per hoc tangit confutationem absolu-
te id est perfecte / nimirum id est in veritate cum fecerimus id est simul fecerimus scilicet per
confirmationem et confutationem munus oratorium id est officium oratoris quia ex of-
ficio debetur munus et ponit officium pro causa. nam inde habebimus utilitatem
quia poterimus sperare vincere / quando confirmabimus et confutabimus. Deinde cum
dicit utrumque hic concludit et dicit quod poterimus confirmare et confutare si cognoverimus
constitutionem cause id est materiam questionis. hoc est notandum quod unde non possumus exor-
diri antequam cognoscatur materia sua / eo quod aliter exordimur in una materia aliter in
alia et non narramus nisi cognita materia / ita non confirmamus nec confutamus
nisi cognoscamus questionem quia aliter confirmamus in una questione et aliter in alia
Deinde cum dicit causarum hic ponit tractatum et primo ponit / quot sint con-
stitutiones 2° docet arguere in eis confirmando et confutando 2a in principio
2i libri / in primo libro. prima in duas quia ponit opinionem quorundam grecorum de
numero constitutionum / 2° diffinit constitutionem 3° ponit suam opinionem concluden-
do veritatem de numero constitutionum 2a ibi constitutio est 3a ibi constitutiones
de primo dicit quod antiquitus putaverunt constitutiones esse 4or. Licet hermestes
magister tulii posuit tamen tres / et dicit quod non posuit ne traderet inventioni illorum
quam sint tamen 4or / sed dicit quod due importantur in uno vocabulo unde id quod
debeant ponere / in diversis posuerunt divisim / nam iudiciale et coniecturale po-
nebant et usque hoc bene dicebat postea ponebant diffinitivam et translativam
tamquam duo genera. Ideo hermestes removet hoc et dicit legiptima. Nam legip-
tima est genus ad illas duas constitutiones causarum constitutiones id est
questiones causarum rhetoricalium / dividit in duas partes. Deinde cum dicit
constitutio est deprecatio defensoris iuncta cum accusatione. hoc est notandum quod
constitutio dicitur a con quod est simul, et sto, stas quia 2° simul stant opposita

Quod constitutiones sint tres

Quid sit constitutio

// [right margin]

unus opponit alter defendit / vel aliter accusatio quod est contra et sic / status quasi cum accuso adversa-
rium et postea stat contra me. Alio vocabulo vocatur status quia constitutio facit nos stare certam (?)
Nam cum aliquis petit constitutum / non esset aliqua lix nec constitutio. Alio vocabulo dicitur
controversia quia unus versatur contra alium / prima deprecatio id est prima depulsio / nam quod alio dicit fe-
cisti sic et ego dico non est verum, statim est constitutio verissima et est prima quia po-
stea in processu potest mihi multa obicere / et ego negare / tamen ista prima negatio vo-
catur constitutio que sic a victorino diffinitur. Constitutio est ratio ex qua ori-
tur cum a tullio iusti sic constitutio est prima conflictio causarum ex depulsione intentionis
profecta hoc non fecisti hoc non aut iure feci. Unde cum dicat constitutiones
hic continuat (?) numerum constitutionum et primo declarat istum numerum. 2o declarat mem-
bra constitutionis 2a in coniecturali. Dicit primo quod ut ante diximus id est ut ante dixit
magister meus quod sequuntur constitutiones sunt tres scilicet coniecturalis legiptima et
iuridicalis et dixit sunt et non videntur / quia suo tempore erat ita certa opinio quod
essent tres et non plures quod nullus contradicebat. Unde cum dicit coniecturalis hic
prosequitur declarando istas constitutiones 2a prosequitur de istis consti-
tutionibus 2a ibi constitutiones. prima in tres quia prima determinat de coniectura-
li 2a de legiptima 3o de iuridiciali / 2a ibi legiptima 3a iuridicialis prima
in tres primo diffinit coniecturalem 2o ponit exemplum tertio adaptat ad propositum
2a ibi hec non / 3a ibi hoc qui / Dicit primo coniecturalis est cum est controversia de
facto cum dicitur me fecisse / et ego non est verum. Dicit est notandum quod ista constitutio
est coniecturalis a modo probandi eo quod non habemus nec est per certum / et per aliquid
aliud nisi per coniecturam et suspitionem. 2o est notandum cum dicat de facto quod exponit
id est de substantia facti quia in facto sunt duo scilicet substantia et qualitas. Substantia facti hoc non feci / qua-
litas ut non fecisti hoc iuste ymo iuste feci / quia non nego factum sed qualita-
tem facti / nam prima fit de substantia et iuridicialis de qualitate facti / sed diceret aliquis dico
voluisti facere hoc / alius vero dicat immo non que controversia est ista cum non dicitur sit
factum. Respondetur quod est coniecturalis quia sumitur [illegible] factum pro facto / ut pro
voluntate. 2o est notandum quod interdum negatur factum ut interfecisti illum non
est verum ymo est verum quia hoc tractasti multotiens interdum negatur
in dicto ut tu voluisti interficere me non est verum ymo est verum / quia tu
extraxisti ensem de vagina. Unde cum dicat hec non. hic ponit exemplum autoris (?) /
exempli gratia est sciendum quod mortuo Achille in bello troyano ayas et
ulixes volebant arma sua quia fuit factum consilium inter grecos quis deberet
habere ista arma predicta. Tunc ulixes ayas qui odiebat ulixem surrexit di-
cens coram grecis quod debebat habere ista arma cum multa fecisset pro grecis /
surrexit ulixes et dixit quod aiax bene fecerat multa pro grecis / sed omnia
fecerat consilio ulixis et scivit ita suadere quod habuit arma / tunc ayax do-
lore insaniuit et incepit furibundus discurrere / per campos interficiendo
oves et boves et alia animalia credens ipsa esse inimicos / postea cum
redit sensus cognovit quid fecerat et dolens se super stratam propria
manu interfecerat. Ulixes non sciens illac invenit eum extraxit gla-
dium sanguinolentum de vulnere et dum hoc faceret teucer frater aya-
cis supervenit et invenit ayacem iuxta fine mortuum. Accusat ulixem
dicens quod interfecerat fratrem ipse negat et dicit quod ipse erat mortuus
ista est modo coniecturalis quod non potest probari nisi per suspitiones. restituit
id est reduxit ad memoriam, infuerunt id est iterum venit. discussat id est accusat /

L

Deinde cum dicit hic q̄n adaptat cau͠z ad propositu͠z dicit q̄ q̄ hec causa universalis
nisi p coniecturas ideo vocatur constitutio cause coniecturalis hic .i. ibi hec ca͠u v
.i. ùitans / Deinde cum dicit legiptima constitutione et p° eam diffinit 2° dividit
2ª ibi ea dividi. d p̄ dicit q̄ constitutio est legiptima cu͠z controversia nascitur ex
scripto aut ex scriptis q̄ pluribus scripturis ut puta q̄n una ps tenet l͠ra͠z
alia nō tenet sententiam et dr̄ legiptima a modo probandi q̄ probatur p leges.
Deinde cum dicit ea dividit. hic dividit eā et p̄ ponit divisionem 2° in ibi
declarat 2ª ibi. ex scripto p͠z sententia / scriptum et sentētia sunt unum membru͠z
huius constitutionis ubi est no͠t q̄ dicēs in coniecturalis nō nec ht̄ ptes i c̄ d
q̄ nō ht̄ ptes nisi ptes t͠pis ut festi d p̄sito l' ferias d p̄tinop̄ p
facto l' ferias tota die d p̄iti. Deinde cum dicit ex scripto. hic declarat
et sex facit ut sex sunt membra 2ª ibi ex contrariis. 3ª ibi ex ambiguo
qª ibi ex diffinitione. q̄ ibi ex translatione ibi ex rōcinatione pª in duas
p̄mo ondit qualiter legiptima constitutio fiat ex scripto et sententia 2° declarat
p cau͠z. 3° adaptat ad propositum 2ª i hec mō. 3ª ibi h lex sententia patet /
vd est no͠t q̄ rō dicit legiptima constitutio ex scripto et sententia q̄ una ps te-
net l͠ram .i. scripturā. alia ps tenet sentētiam l' contrariam l͠ralem et notat
dic videtur / nam ille qui fecit leges et scriptu͠z s͠z ùitate͠z nō dissentit p
multiplicē intellectum studentiu͠z et l'egentiu͠z / Deinde cu͠z dicit. hec mō hic
ponit cau͠z et legem pp q̄ est sciē q̄ Romani ibant pro frumento cu͠m l'
tis navibus contingebat interdu͠z eis q̄ pp tempestates naves sue merge-
bantur. unde constituerunt legem quandam q̄ si t͠pre tempestatis relicta fu-
erit navis i mari et aliqui remansissent i navi. sint illius qui re-
mansit i navi / casus contingit navē esse i mari et tempestate͠z super veni-
re omnes qui erant i navi ascenderunt scaffam .i. nave͠z parva͠z et fu-
gerunt mō remāsit. unus eger i navi qui nō poterat fuge / cau͠m fortuito
navis liberatur a tempestate et venit ad portu͠z / i eger possidet nave͠z
dominus navis cu͠z aliis qui fugerant petit nave͠z. iste eger tenet scrip-
tu͠z .i. l͠ralem contrariam et dicit se nolle reddere pp legem predicta͠z. isti
vero vadu͠z ad sententia͠z et dicunt q̄ debet intelligi qui remāsit i navi q̄
fugere nō poterat / nō autem ca͠u defendendi navē. Modo videtur lit͠a͠z
illius legis dissentire volendo sumere ut isti sumunt / Deinde cu͠m dicit
h constitutio. aptat ad propositu͠z dicens q̄ isto mō fit legiptima consti-
tutio et scripto et sententia / Deinde cu͠m dt ex contrariis hic ponit controversia͠z legiptima͠z
ex contrariis et p̄mo notificat ca͠m 2° ponit cau͠z. 3° adaptat ad propositu͠z
2ª ibi hec mō 3ª ibi constitutio d p̄ p͠z sententia q̄ dr̄ controversia ex contrariis
legibus p contrarias leges ex quibus conficitur et sumitur hic contrariu͠z large
pro oi oppositione. v est no͠t q̄ auctor invenit duplicē oppionē i diffi-
nitione p hec q̄ dicit una lex vetat alia narrat. una permittit. alia vetat
et in͠r permittit et vetat. Deinde cum dicit hec mō hic ponit cau͠z 2°
ponit una͠z legem. tertio aliam 2ª ibi altera res adiunius evidentia͠z
p̄mo est no͠t q̄ popul' romanus q̄n dominabatur toti mundo / imponebat dominos
sue rectores provinciis qui tenebantur colligere censu͠z quē Romanus
populus hēre debebat. unde in fine anni l' unius anni l' duorum ingebā-
tur p provincias illas si illi domini bn̄ administraverunt censu͠z fidei

Et si possuerunt aliquas occupationes vel corruptiones ultra illas quas imposuerat
Romani et sic tales rectores dampnabantur de pecuniis repetundis quia petebat ab
eis illam pecuniam dabatur hac lege et in actio intra annum diem taxat
in morte eius qui arguebatur et notatur quia ad legem iuliam repetundarum. ad quod
lex erat quod nullus dampnatus de pecuniis repetundis auderet loqui in contione. Deinde
cum dicit altera res. hic ponit aliam legem contrariam que erat augures tenerentur lex
petere nominatione locum inde mortui. propter quod est sciendum quod erant quatuordecim Se-
natores Rome et quando aliquis moriebatur augures tenebantur in contionem
et dicere domine mortuus est talis Senator. Sed talis et talis volunt succedere
loco eius. modo contingit quod augur qui condempnatus erat prius de pecuniis repetundis
stans in contione nominat quendam qui petebat locum Senatoris inde mortui. Deinde
per illam legem prohibentem ipsum non habere vocem in contione quia dampnatus fuerat
de pecuniis repetundis si se defendit propter illam legem iubentem augurem loqui in contio-
ne causa nominandi illum qui petit locum inde mortui est tota una dictio .i. mortui
in officio. vocatur inde mortuus. Unde est notandum cum dicit augurem. quod augures erant
sacerdotes qui diebus ibant ad statutis ad sciendum si qua volebat secundum dictum sibille
dicit vocabantur augures quia petebant responsa ab appoline. Deinde cum dicit constitutio
hic adaptat ad propositum et dicit quod ista controversia est ex contrariis legibus. Deinde cum
2m dicit ex ambiguo. hic declarat controversiam legiptimam ex ambiguo et postea
diffinit. 2o ponit casum. 3o adaptat ad propositum / 2a ibi pater familias. 3a ibi constitutio
De prima dicit quod controversia oritur ex ambiguo .i. ex scriptum ambiguum. ut quando unum
habet plures sensus diversas subi est notandum quod ambiguitas duplex est / quedam est in
vocabulo seu dicto et talis ambiguitas dicitur equivocatio quedam est in oratione et
talis vocatur amphibologia et sic sumitur hic. Deinde cum dicit hec modo hic ponit lex
casum. dicit quod quidam pater familias tempore tulii reliquit post eius mortem filium et uxorem
et in eius testamento dicebat. tulius filius meus et cetera. ut patet infra que modo
erant aliqua vasa pulcriora aliis mulier petit ea et dicebat ipsa quod in testamen-
to dixerat testator quod deberet accipere vasa que ipsa vellet. Tulius heres dicit non
tu debes sumere vasa que volo quia li que refertur ad me quia ipsa non erat prius
testamento et dixit vasa que volet ipse tulius et ita dixit pater meus. modo hic est
controversia et ambiguum nam ambiguum est in li que quia illud que potest referri
ad mulierem .s. terentiam et etiam ad tulium. Deinde cum dicit constitutio. hic ad-
3m aptat ad propositum et dicit quod constitutio legiptima constat ex ambiguo quia dubitatur cui 3m ambig
debet referri li que. Deinde cum dicit ex diffinitione hic ponit quartam speciem le-
giptime constitutionis que fit ex diffinitione et primo eam diffinit 2o ponit casum 3o
adaptat ad propositum 2a ibi / ea est. 3a ibi constitutio. De prima dicit quod ex diffini-
tione constat constitutio legiptima cum in controversia nomina negativa vocan-
tur diversis nominibus veluti si aliquis interficeret hominem / aliquis appel-
laret furtum / aliquis homicidium / aliquis adulterium. Unde est notandum quod ista consti-
tutio vocatur diffinitiva / quia oritur ratione diffinitionis / ut quia unus diffinit uno
modo alius alio / et sumitur hic large diffinitio prout cum diffinit tulius in quarto
.s. diffinitio est que rei alicuius amplectitur proprietates. Deinde cum dicit ea lex
est. hic ponit casum ad cuius evidentiam est sciendum quod Lucius Satur-
ninus consul Rome factor legum cum non esset in populo Romano pecunia causa
solvendi stipendia eis fecit legem quod peditibus daretur tria paria modii

ita q̄ solueretur eis de frumento. hoc sciens cepio qui tunc erat pretor Romanus audiens ista iuit ad Senatores quibus hec narrauit et dixit qualiter ista lex erat mala pro populo Romano eo q̄ mensure erant nimis magne pro dando stipendiariis nō erant admictende eo q̄ uacuaretur erarium .i. locus i quo stabat frumentum totum q̄ erat ex populi Romani et sic populus romanus haberet caritudinem Tunc quando Senatores audiuerunt hoc ordinauerunt q̄ si lucius auderet ferre istam legem ad populum causa manifestandi ea non permicteretur eam uideretur facere iniuste. Tunc lucius ferre cepit hanc legem in quadam cista sicut si diceremus in quadam pisside et portabat in manibus sociis suis. Nam socii sui dicebant ex quo non placet senatoribus non portes. Cum autem iam esset in scalis. Cepio fuit cum quibusdam aliis obuiam et prohibuit ne portaret et accepit cistam in qua erat lex et dicit in palatio. tunc lucius accusat cepionem de lesa maiestate iste defendit se dicens q̄ maiestas non est lesa illa dicit q̄ sic quia lexit legem que erat utilis urbi. Modo ista est questio ex diffinitione quia oportet uidere quid sit lesa maiestas. Lucius Saturninus est nomen et pronomen more Romanorum legem frumentariam .i. de frumento dat id temporis nam pretoria non erat nisi ad tempus annuum. Erarium .i. illum qui dispensabat ex communis .s. massarium uel locum in quo erat ex communis melior pars ex po. Collegae .i. socii eius Lucii saturnini qui erant in eodem officio eius ad leges faciendas intercedere q̄ intercedebat quia nolebant q̄ portaret talem legem. Cepio ut .i. postquam pontes .i. scalas disturbat .i. disturbauit est ipse directo .i. ipse cepio est ad impedimentum illi quo pro eo lucius .i. non illa lex ferretur accessit .i. accusatur maiestate .i. dampni maioris et status minoris quia status populi et communis uel domini ut imperatoris quando se habet ad duo ad statum maiorem et communis populi et ad dominum. Deinde cum dicat constitutio adaptat ad propositum et dicit q̄ constitutio nascatur legiptima ex diffinitione quando in controuersia diffinitur uocabulum diuersimode .s. quid sit crimen lese maiestatis quia lucius saturninus uno modo diffinit. Cepio uero alio Deinde cum dicat ex translatione hic ponit controuersiam legiptimam de translatione primo diffinit 2° ponit exemplum 2a ibi hac parte. de prima dicit q̄ ex translatione controuersia nascatur cum reus dicit tempus esse differendum aut iudicem etc. ubi est notandum q̄ prima constitutio de controuersia ex translatione quia reus transfert quia dicit non esse tempus soluendi aut nō debere conueniri sub tali iudice etc. 2° est notandum q̄ auctor ponit illa tria que potest mutare reus transferendo .s. tempus accusatorem uel iudicem etc. Tempus quia dicit reus se debere soluere de tali re hinc ad unum annum uel ad unum mensem accusatorem ut quia dicit nō posse accusare eum reum quia nō est par. Iudicem ut quia dicit se nō debere accusari sub potestate quia clericus est tamen sunt alia 4or que sunt ista constitutione ex translatione. Nam crimen ut quia dicit crimen nō esse tale sicut dicit accusator sed esse aliud ut patebit in exemplo sunt penam ut quia dicit reus se debere puniri alia pena sunt legem quia transfert ad se aliam legem per legem questio minoris uel ypotecharia sunt locum quia dicit se debere conueniri bononie et nō ymole sed sub istis tribus que ponit auctor comprehenduntur ista quatuor Nam accusator accusat reum de pena et crimine et iudex iudicat eum secundum legem et locum ita q̄ sub hoc nomine iudex comprehenditur lex et locus et sub hoc nomine comprehenditur crimen et pena 3° notandum q̄ translatio sumitur dupliciter primo ut est color rhetoricus 2° ut est pars siue membrum legiptime constitutionis ut cum reus

transfert aliquid et sic sumitur hic. Deinde cum dicit hac parte hic ponit exm.
et dividitur in duas quia primo ponit opiniones grecorum 2o causam 2a ibi in iudiciis
de prima dicit quod greci utuntur hac translativa constitutione in iudiciis i. coram
iudicibus sed nos Romani utimur in iure civili in iudiciis. hic ponit exemplum quo
utuntur coram iudice et primo ponit causam 2o ondit quo tractatur constitutio coram iu-
dice 2a ibi in hec partitio. prima in duas quia primo premittit intentum 2o exequitur
2a ibi hoc modo. de prima dicit quod nos latini utimur aliquando in iudiciis. Deinde cum dicit — d'prolog
hoc modo/ hic exequitur et dicit quod quidam accepit vasa sacra de loco privato accusatur
de peculatu dicit iste non est peculatus sed furtum et hoc dicit quia maior pena erat
peculatus quam furtum. Modo debet videre quid sit furtum et quid peculatus et est
constitutio translativa quantum ad translationem crimina quia transfert se a peculatu ad
furtum. Ubi est notandum quod ista constitutio differt a constitutione diffinitiva quia licet etiam
hic utamur diffinitione, tamen hic utimur dupla diffinitione/ in diffinitione licet
una uti oportet hic diffinire furtum/ et peculatum. Illic autem non oportet diffinire nisi — 4s peclatu
quid sit lexa maiestas. 2o notandum quod peculatio est subtractio rei publice i. comunis
vel sacre de loco publico sed furtum est subtractio rei aliene invito domino/ et ideo dicit
reus se non esse peculatum quia non furatus fuit in loco publico sed privato licet accepit
res sacras vel comunes. 3o notandum pro hoc quod dicit auctor supra quod utebatur ista con-
stitutione in iure civili i. coram pretore. Unde ibat ad pretorem sicut nos vadimus ad advo- — deinde ptor? ... ad quem pertinet ...
catos antiquitus accusatur ut daret eis modum procedendi coram iudice in concessione pur-
gatione autem quod purgat peccatum et per hoc differt a deprecatione/ Nam deprecatio
confitetur se sponte fecisse sed ponit aliam causam que venit cum ea que autem con-
tentur peccatum sed differunt quia una sponte alia non sponte. Ea dividitur hic po- — H vita? polu
nit divisiones et post hoc 2o membra declarat/ ibi imprudentia. Alii per impru-
p'd'??? — dentiam prima patet et est dictio genus in species per imprudentiam alii imprudentia. hic — usq fortu?
declarat membra et dividitur in tot quot membra declarat partes patent. casus
primus est talis. Nam erat quedam lex que licebat interficere servos modo erant
duo fratres habentes servos quorum unus infirmatus est alio fratre absente. Ceterum
infirmus vocavit servos dicens non possum evadere tamen quia fuistis boni vos
volo facere liberos et fecit testamentum fratris illis liberis dixit unus servorum quod fuit causam
libertatis certe si in deliberaret adhuc posset destruere et revocare testamentum et
iterum essemus servi et non amplius simus servi occidamus eum et eum oc-
ciderunt. Interim supervenit frater qui absens erat et interfecit servum qui manumissus
fuit erat quia interfecerat fratrem iste accusatur et defendit se dicens ille erat servus/ et
dicit ille non erat servus quia manumissus fuerat a fratre tuo dicit iste nesciebam/ et sic assu-
mitur defensionem sui/ imprudentia. constitue sic aliquis supplex defendit se per imprudenti-
am ut i. ille qui sumpsit supplicium de eo servo qui dominum occidit cum eo domino
esset i. super domino quod sumpsit supplicium antequam aperiret pro aperiret tabulas testamenti cum hiis
servis et cetera. Deinde cum dicit fortuna/ hic ponit exemplum iudicialem assumptiva
p'gne? p'fortune — purgationis per fortunam et quod est sciendum quod capio missus erat a populo Romano cum mi- — cap
litibus Romanis et quodam castrum iste repromisit se iusta quodam montem alium supervenit
subito aqua magna adeo quod fuit monos sive rupes et suffocavit milites plurimi. Accusa-
tur confitetur/ se peccasse sed excusat se per fortunam et in hoc convenit cum aliis quia
etiam sumit aliquid extra factum ad defensionem sui et fortunam. Tribunus plebis
erat ille qui dabat stipendia hominibus. Deinde cum dicit necessitatem/ ad convenien-
p'neces — dentiam est sciendum quod in Roma debebat fieri quoddam magnum festum. Alii dicunt quod

L

debebat sicut marchatus Romanorum ut haberent copiam rerum miserunt quidam cui dederunt multam pecuniam ut duceret multas bestias ad festum et ad alias marces i. ad mercha[tu]m et deberet venisse ad talem diem sub tali pena, cum fluvium accrevisse quod non potuit transire et commoratus diminutionem fluvii stetit tantum quod transivit dies indictus / iste accusatur quod non venit ad diem ordinatum / iste confitetur et se excusat propter necessitatem aque. Sed dicere posset invectivis istud exemplum et dicit quod est propter fortuna / hic dicit quod est propter necessitatem / quoniam hic videt quod aqua illa potest sumi dupliciter primo quod crevit in subito quod non potuit transire et sic est per fortunam. 2o notandum quod propter continuitatem cito sed ita erat potens aqua quod non poterat transire et sic est per necessitudinem.

Unde cum dicit deprecacio / hic declarat aliam speciem confessionis / et primo eam diffinit 2o ostendit ubi habet locum ibi sepius 3a ibi hic in iudicio. In prima dicit quod deprecatio est quando reus confitetur se peccasse consulto i. sponte et sciente et non petit veniam. Ubi est notandum quod ista constitutio vocatur deprecatio quia deprecando expellit crimen et differt a purgatione quia ibi reus dicit se peccasse non consulto hic notandum quod consulto. 2o dicit aliquis non videtur quod hic sit constitutio aliqua quia ubi nulla controversia, nulla est constitutio aliqua quia ubi nulla controversia nulla est constitutio ut dictum est. Si sic est hic quod maior est notandum quod constitutio est quando controversia nascitur de aliquo ut supra et probat maior quia confitetur crimen et de ignoscere precatur / modo non est controversia aliqua cum opporteat unum opponere, alium defendere / iste autem non defendit ymo confitetur. Ideo duplex est deprecatio directa sive apta et obliqua sive occulta prima sumitur in epistola ut supradicto quod mihi parcatis si in aliquo erravissem. 2a sumitur hic. Nam cum reus confitetur et petit veniam est quedam controversia ut videat sicut mea necesse. Verum iudicio hic ponit ubi habebat locum deprecatio et primo ostendit ubi debeat poni ista controversia 2o dat modum ponendi 3o concludit 2a ibi hoc modo 3a ibi ergo in iudicium. In prima dicit quod ista ratio potest venire iudicium i. coram iudice non ibi fuisset multa bona pro communi et peccavisset et tunc et causa est quia iudex non optat non confessionem / ex quo ergo confessus est peccatum suum iudex iudicat ipsum. hoc modo hic dat modum procedendi coram iudice quando reus fecit multa bona, et dicit quod debet uti loco communi et ampliare bona que fecit sic. Illorum domine est miserandum qui multa bona fecit. Sane per que est hic multa bona fecit quia si modo peccasset quod non credo deberet misereri eius / et dico si peccasset quia dicit tulius quod debemus ponere sic et non confirmare / ipsum peccasse unde subdit. Verum nihil postulabit ignosci i. non debemus petere ignosci nisi semper conditionali. Unde est notandum quod in tali constitutione tria requiruntur primo quod incipiam a loco communi i. a probitate aut benignitas principiis debet illius ponere quia virtutibus suis actibus gestis praeter cumulatem / 2o quod amplificem bona sua que reus fecit iste pauit / honore se totum disposuit ut mortis impetum liberet et facultatum nec non potentie vires emitteret. 3o requiritur petitio indulgentie ut si peccasset propter predicta bona debetis in eum laudabilem indulgentiam exercere. Ergo in iudicium hic concludit dicens quod coram iudice non venit hec constitutio, sed bene potest venire coram senatu aut coram Imperatore et coram consilio. Unde cum dicit ex translatione hic ponit aliam speciem assumptive constitutionis que dicitur translatio criminis et primo diffinit eam 2o ponit exemplum 2a ibi ut horestas. In prima patet sententia et vocatur translatio criminis eo quod transfert crimen in alio. Ubi est notandum quod translatio habet se ad duo primo est quidam color rethoricus 2o est quedam controversia constitutionis assumptive et ita sumitur hic ut horestes sic ponit exemplum quod est quia horestes confitebatur se peccasse in matrem / sed deffendebat se dicens

q: m̄ fuit causa illius peccati eo q: int̄fecit fr̄em · vn̄ comouit euz iuste ut ipse
peccaret i eam · Unde cum dicit ex remotione ponit aliam sp̄em ɔstitutionis assup
tiue · 2° p° ip̄az diffinit · 2° eam diuidit · 2ª ibi et uel · p̄ª p3 · et uocatur ex remotione
q2 remouendo a nobis non peccatuz sed culpaz peccati nos deffendimus / s3 uel hic
diuidit · et p° hic · 2° membra declarat · 2ª ibi i hominez · 8 p̄ma dicit q: possuz
trāsferre culpam ēmis i hominez ł in rem ut intelligatur p rem aliquid ab homine ·
In hoīez hic declarat membra · z p̄mo p̄m 2° s3 · 2ª ibi inre · in p̄ma pte ponit
tale exemplūz · Quidam pessimus homo uocatus publius supplicius nō
audebat puniri a ɔsulib3 8 mal̄ suis eo q: erat de nobili et magna pro sapia
Tunc consules uocauerunt q̄ndaz eius fr̄em iste sulpicius int̄fecerat et dix
unt p̄cipimus q: int̄ficias publiuz sulpiciū et nos absoluez te a pena q2
bn̄ possumus · Iste int̄fecit accatur nūc nō negat se fecisse s3 defendit
q2 dicit q: ɔsules fuerut eā cāuss · Illud est ex remotione dicit impasse pp
preceptum dicit rōnem q2 dicebant ō absoluemus te q2 possuz · Item rem
hic ponit exemplūz quō transfertur ēmen i rem et remouetur p rem et p ɔn̄s i rē
q̄ aliud ab homine et casus est talis · Quidam legauit quadam q: eo mortuo facet
hospitale prope plateaz et lex quedam fuit statutuz est q: nullus audeat hedificare
prope plateā aliq: hospitale pp fetorem mō iste nō facit · iste · accatur q: nō adi
pleuit uolūtatē testatoris iste nō negat peccatuz / sed culpam / dicit ē q: statutū
prohibet / et p ɔn̄s nō posse adimplere uoluntatem testatoris · Unde cū dicit
ex ɔparatione / ponit aliam sp̄em assumptiue ɔstitutionis et p° eam describit
2° ponit cāuz · 2ª ibi eam cām · 8 p̄ma dicit q: ex ɔparatione causa est qn̄ de
necesse fuisse facere alterum aliquoruz et melius fuisse facere id q: fecim᷒
et uocatur ɔparatio q2 ɔparando unū eorū que dicebamus facere altē depellit
crimen · Ƀ est nō q: duplex est ɔparatio · ē · cum necessitate et quedam sine
necessitate 8 p̄ma est hic mentio sanius · i · melius et utilius · Ea cā hic
ponit cāuz et est talis Gaius Pompeius erat positus ad custodiaz unius
castri Romani cū militib3 · Tunc galli · i · francigene uenerunt circuz
et ipuz obsederunt · Iste misit romaz q: daret q° d auxiliuz usq: ad talez
t̄minuz alioquī non poterat defendere castruz · Auxiliū nō uenit · Iste fu
gere non poterat · nec castruz defendere / tunc fecit colloquiū cū inimicis
et fuit pactuz q: deberet dimitte / castruz arma et equos et recederent inco
lumes de psonis et sic factuz fuit · Tunc iste accatur nō negat peccatuz
sed dicit melius fuisse facere q: fecit / q: si amisisset equos / arma / et oīa
et tn̄ non posset defendere se discessit · i · recedauit ·

QVE. CONSTITVTIONES

Que cōstitutiones

Auctor supius determinauit de triplici ɔstitutione sed ɔiecturali legiptima
et iuridiciali et de qualib3 earū pte · hic determinat de comunib3 oīb3 quib3
daz ɔstitutionib3 hec est docet eas pertractare corā iudice et p° ponit ite
ruz suuz dicta et dicenda tangendo 2° exequitur q: intendit · 2ª ibi
ɔstitutione · p̄ª in duas p° tangit dicta / 2° dicenda · 2ª ibi nūc quo · 8 p̄ª
et 2ª dicit uidimus que sint ɔstitutiones et q̄ sint ptes earū sed
nūc uidaz qualiter ipam oportuit tractari et p° quid oporteat ambos
facere i cā · s · accatorem et defensorē ii nō · q: notanter dixit uid
or q: uidori est uerbuz opinionis et quia p̄dicte ɔstitutiones et argu ta

L

erant ab opinione ideo dicit iudex · 2° no(tandum) q(uod) h(ec) dictio quo exponitur · i · ex qua forma
et dicit t(ulius) tullius i(n) firmando (et) (con)futatione q(uia) requiruntur duo · s(cilicet) forma ut sciret
formare p(ro) (con)firmationem et (con)futationem et requiruntur regule · dicit q(uo)q(ue) quo · i ·
qua forma et qua uia · i · quibus regulis eo q(uod) nos regulant in finem sicut uia
in t(er)minum eas · s(cilicet) (con)stitutiones tempti tractare · i · quo quilibet accusator et reus debe-
at procedere i(n) ca(usa) apperiemus · i · ostendemus ambobus · s(cilicet) · reo et accusatori desti-
natur · i · inuicem / et adiungemus in questione ipa incepta quo · i · ad q(ua)m constitutionem (con)fe-
rat · i · aggregetur omnis ro(tio) · i · omne argumentum q(uod) possumus · na(m) debemus co-
nari probare uram p(ar)tem / Deinde cum dicat (con)stitutio hic exequitur intentum
suum declarando et p(rim)o dat ordinem 2° imponit fine(m) isti p(rimo) libro 2a l Sedulo
ad euidentiam p(ri)me partis no(tandum) q(uod) requiruntur tria · s(cilicet) · accusator reus et iudex
io(deo) tria facit q(uia) p(rim)o ponit et ostendit quid faciat accusator 3° ostendit quid faciat
iudex 2a ibi inuenta ro(ti)one · 3a ibi ex ro(ti)one defensionis p(rim)a in duas q(uia) p(rim)o
ostendit quid faciat reus l quid facere debet q(uia) defendere se 2° ponit causam
2a ibi q(uod) ut ostendi (et) p(ri)ma dicit q(uod) i(n)uenta et facta (con)stitutione ut accusat se
aliquis et ipse negauit statim reus debet inuenire / ro(ti)one(m) · i · defensione(m) · unde
querenda est ro(tio) · i · defensio que · s(cilicet) defensio facit ca(usa)m et (con)trouersia(m) / na(m)
si no(n) defenderet se no(n) esset questio imo iudex statim iudicaret eum · sed p(er)
ro(ti)one(m) q(uam) adducat reus ad deffensionem / manutenetur questio et facit
defensionem ita q(uod) ro(tio) q(uam) adducamus h(abe)t duplicem effectum q(uia) deffendit
nos a s(ente)n(t)ia iudicis q(uam) statim daret et facit ro(tio)nem manere / et dicit quo debet
poni ro(tio) hoc mo(do) q(uia) ca(usa) docendi ca(usa)m · i · docendi defensionem ma(gis) debem(us) hoc
facere / ut (con)sistamus · i · stemus i(n) hac ca(usa) cum aduersario i(n) (con)stitutione
ne amictamus potissimum · i · simus potentes i(n) ca(usa) · i · in questione · u(nde) est no(tandum)
q(uod) ca(usa) h(abe)t se ad tria p(ri)mo idem est q(uod) questio 2 sic sumitur hic 2° idem est
q(uod) gratia / 3° idem est q(uod) ro(tio) / · Deinde cum dicat horestes · hic ponit exemplu(m)
et d(icit) ponatur causa horestes ut (con)fitebatur se occidisse matrem nisi
oportet ro(tio)nem · i · defensionem pretendit defensione · i · prauo mo(do) defe(n)-
dit si iudex iudicaret eum ro(tio) dicit affert · i · apportat cau(sa)m s(cilicet) ro(tio)nem
que · s(cilicet) · ro(tio) nisi intercederet quidem h(ec) est certe ne pro no(n) esset ca(usa) q(uia)
iudex iudicaret eum et ro(tio) dicit se iuste occidisse q(uia) interfecerat pa-
trem ista est ro(tio) sua · Nam dum ita dicit prolungatur questio q(uia)
opus modo ad aliam p(ar)tem opponere uerum · s(cilicet) · fuerit iuste l iniuste
et sic differtur questio et s(ente)n(t)ia et i(sta) est translatio q(uia) transfert
o(mn)is ca(usa)m i(n) medium · Deinde cum dicat q(uo)d ut ostendi hic (con)cludit dicens q(uod) illa ro(tio)
est p(er) qua(m) fit defensio / et tradatur dubitatio · i · iudex dubitans q(ui)a audit si debu-
erat ro(tio)nem nec ne · Nam cum (con)fessus fuit se occidisse matrem dedisset s(ente)n(t)iam
(contra) eum nisi fuisset ro(tio) q(uam) adduxit · q(ua)m oportet nunc discernere utrum iuste l
in iuste · u(nde) est no(tandum) q(uod) q(ua)nq(ue) (con)cludimus inferendo q(ua)nq(ue) colligendo / mo(do) hic
infert colligendo omnia predicta · Deinde cum dicat i(n)uenta ro(ti)one hic ostendit
quid faciat accusator 2 p(ar)tes (con)tinuat de accusatore et firmamento accusatoris
et p(rim)o p(re)mictit accusatione(m) accusatoris 2° ponit exe(m)plum 2a ibi id (con)stituitur · (et) p(ri)ma
dicit q(uod) i(n)uenta ro(ti)one · s(cilicet) · a reo que ro(ti)ondum est firmamentum accusatoris p(er) q(uod) argu(men)tum
fit (con)firmatio q(uod) afferatur · i · portatur (contra) ro(tio)nem defensionis q(uam) apportauit hore-
stes · u(nde) e(st) no(tandum) q(uod) duplex e(st) accusatio p(rim)a 2a / p(rim)a ut q(uando) accusauit horeste(m) de morte matris 2a q(uando) re-
plico sup(er) defensiam ostendo q(uod) n(on) iuste fecit 2 sic i(n) replica(tione) · uocat firmamentu(m) q(uia) firmamentum

9 relatione se h[abe]t ad r[ati]onem cum dicat h[oc] id 9stituetur h[ic] declarat 9 r[ati]one hore-
stis. Accusator dicens duo media p[ri]mo q[uod] no[n] decuit m[at]rem ab horeste occidi cu[m] non
sit potens, nec iudex q[uia] ad ip[su]m non spectat vindicta 2o q[uia] adhuc clitemestra
no[n] erat dampnata cum nondum erat 9fessa maleficiu[m] sive homicidiu[m], na[m] nec po-
testas nec iudex potest aliquem occidere nisi 9damnetur p[er] s[ente]n[ti]as nec da[m]pna-
ri potest nisi 9fiteatur peccatum, g[ra]tia q[uia] nondum erat 9fessa nec 9da[m]pnata
io no[n] debet occidi ab ipso. Deinde cu[m] dicat 9 r[ati]one hic ondit quid faciat iu-
dex i[n] iudicando et p[ri]mo 9n[tinen]s determinat de s[ente]n[t]ia et iudicio et p[ri]mo notificat iu-
dicantem 2o declarat exemplo 2a ibi ea 9stituetur de p[ri]ma dicit q[uod] o[mn]ia iu-
dicem sume[re] argumenta rei et acc[us]atoris et formare iudiciu[m] q[uod] iudiciu[m] nos
latini vocamus iudicatione[m], greci aut[em] appellant crimen et di[citu]r a crisis g[rec]e
q[uod] i[n] latino di[citu]r iudiciu[m]: q[uia] est no[tan]d[um] q[uod] auctor p[ri]mo determinat de defensione et
accusatione tamq[uam] de p[ar]tibus integralib[us] iudiciu[m], na[m] p[ar]tes s[un]t p[ri]ores toto.
Deinde cum dicat ea 9stituetur hic declarat p[er] exempla ondendo qual[ite]r for-
matur h[ec] iudicatio et p[ri]mo docet formare hanc iudicatione[m] p[er] ex[empl]u[m] 2o ponit
quedam notabilia 2a ibi g[ra]tia hac de p[ri]ma dicit q[uod] ea iudicatio formabitur q[ua]n[do] iu-
dex videbit defensionem et accusatione[m] s[ecundu]m q[uod] videbit iusticia. Nam videbit
utrum fuerit licitum et iustum fetum horestem occidere m[at]rem, g[ra]tia hac hic 9clu-
dit dicens p[er] hunc modum 9venit inquirere iudiciu[m]. Deinde cum dicat recta
hic ponit doc[umen]ta et tua faciat ut tua sunt 2a ibi i[n] o[mn]ibus 3a ibi si p[er]les. de p[ri]a dicit
q[uod] tria iudicationis eo q[uod] iudex dat p[ri]mu[m] ad defensionem 9ponebit 9fer-
re i[d est] portare o[mn]em r[ati]one[m] i[d est] o[mn]ia argumenta, totius orationis i[d est] o[mn]i[u]m dicor[um]
9 accusati et accusantis, eo i[d est] ad eam iudicatione[m], Unde iudices variant de ca-
usis i[n] s[ente]n[t]iis vel q[uia] q[ua]n[do] i[n]venit i[n] aliquo peccato ne cadant i[n] infamia[m] p[ro]ut ca
vitandi dolorem ut q[ua]n[do] aliquis debet q[uod] ali[us] dolet q[uod] ali[us] possidet que videntur
spectare ad ip[su]m ut te moveat dolorem p[ro]p[ter] absentia[m] illius ip[su]m dicimus eu[m]
occidisse aut ca[usa] vitandi supliciu[m] ut si fuerit duo ad unu[m] maleficiu[m] timens
unus q[uod] ali[us] no[n] manifestat eu[m] si p[er]venerit ad manus iudicis occidit eu[m] ne
nu[m]q[uam] possit eu[m] manifestare. Deinde cu[m] dicat accusator hic po[n]it notabile
vel fructu[m] huius accusationis et dicit q[uod] si ita ondet comodu[m] advenire vel
incomodu[m] removere, circa p[re]dictu[m] maleficiu[m] augebat formidine[m] ideo de-
inde cum dicat defensor hic docet quo reus vel defensor debet r[espo]nd[er]e vel 9fu-
tare et p[ri]mo f[acit] h[oc] 2o ponit q[uo]dda[m] notabile 2a i[bi] deinde iniquu[m] de p[ri]a dicit
q[uod] defensor negabit o[mn]ia si pot[er]it et si no[n] pot[er]it extenuabit. u[nde] g[ra]tia teu-
cer dicebat ulixem iniuri[a]sse se si pot[er]it negabit si no[n] dicet no[n] fuit
p[ro]p[ter] hec ymo q[uia] debebat transire per loca p[er]iculosa dicebat ip[su]m esse i[n]i-
micu[m], negabit si pot[er]it si no[n] dicet q[uod] no[n] erat i[n]imicitia magna et sic de al[iis].
Deinde iniquu[m] hic ponit notabile et dicit q[uod] q[ua]n[do] ita negaverit et extenuaverit
eam dicens. Domine iudex e[st] magna iniquitas vocare in suspicione[m] et h[ab]e[r]e i[n] su-
spectum o[mn]es ad quos p[er]venit aliqua utilitas p[ro]p[ter] aliq[uo]d peccatu[m] 2a ibi o[mn]io arguit i[n]duc-
tive q[uia] de tal[ibus] n[on] fuit peccatu[m] p[ro]p[ter] tale[m] utilitate[m] n[on] tal[i] p[ro]p[ter] tale et sic de al[iis], g[ra]tia n[on] i[n]feccat
2 e[st] valde notabile.

NE. INDE. VITA. HOMINIS.

Auctor supius docuit arguere et confutare in causa 9iecturali ac[t]a hic do-
cet arguere et confutare i[n] eadem ca[usa] iu[n]cta. 2 p[ri]mo ondit quo accusator debet argu[ere]
et p[er] 9n[tinen]s confutare 2o ondit quo defensor debet defendere se et p[er] 9n[tinen]s 9futare.

Ne inde vita hominis

L

2a ibi defensor. primo inducas quia primo premictit intentum, 2o declarat 2a ibi in qua primum
De prima dicit quod quando ita arguerimus per causam debemus videre si reus fecit in preterito
tempore aliquod crimen vel habuit famam malam, et arguere dicendo. credendus est ipsum fecis-
se quia olim ita fecit et habuit talem famam. Ubi nota cum dicit spectabitur. quod
dupliciter spectatur quo ad famam et quo ad facta. Item dicit ex ante factis. nam preteri-
ta dant nobis coniecturam futurorum. Unde petrus de uniteris preteritorum est presumptio ul-
terius consilium prebuit in futuris. In quo hic declarat quomodo debemus arguere si vita
adversarii non fuit bona et illud est peccatum, tamen bonum est scire tamen non operari
debemus. 2a ibi et si vehementer. primo inducas primo ponit secundum dicit arguere, 2o ponit
notabile 2a ibi in eo. De prima dicit quod debemus considerare si iste fecit aliquod
peccatum simile illi peccato de quo ipsum accusamus et tunc dicere. debemus domine
iudex olim idem fecit ideo credendum est quod illud fecit per locum a simili eo quod as-
sueti peccatis nesciunt desuescere. i. si non fecisset aliquod simile peccatum
debemus videre si nunquam habuit malam famam ipsum fecisse et dicere domine olim
habuit famam et accusatus fuit de simili peccato et cetera. et ideo hic ponit notabile
et primo ponit notabile 2o ipsum declarat 2a ibi hoc modo. De prima dicit quod
debemus comunicari coniunctim possumus iungere vitam cum causa ut si accusamus ipsum de
furto ostendimus ipsum fuisse furem ut patebit in declaratione. Unde cum
dicit hoc modo hic declarat notabile et primo hoc 2o respondet questioni 2a ibi si non. De primo dicit
quod declarando notabile quod si accuso aliquem de peccato videtur causa fecisse causa
pecunie tunc debeo dicere si possum ipsum fuisse avarum et in lucris avidum. Si
peccatum videatur fecisse causa honoris vel dominationis, dicemus ipsum fuisse
ambitiosum. Ambitio est honoris cupiditas ultra id quod debitum est. et
notanter dicit ultra debitum. nam appetere honorem non est malum nisi homo petat
ultra debitum. Item est nota quod duplex est argumentatio. s. par et impar. par quando vita
eius convenit cum causa, et primo ut dicit auctor impar ut quando non concordat. De-
inde cum dicit si non poterit. hic respondet questioni quia posset aliquis dicere, si non
possum iungere vitam cum causa quia non habuit famam nec consistentiam criminis quid faciam. respondet
et dicit quod si accusas ipsum de peccato facto causa pecunie et non posses ostendere
ipsum fuisse avarum quod concordat valde secum an ostendas ipsum fuisse homicidam
vel corruptorem quia tales corrumpunt officiales causa pecunie vel presidium vel aliquod
simile et arguere quod ex uno peccato sequitur aliud, sicut fecerunt accusatores tacy-
Non potuerunt accusare ipsum fuisse dampnificatorem ut concordaret vitam cum peccato
de quo accusabatur. i. de ablatione bonorum, sed dixerunt ipsum captare presidia
infirmorum spiritum et in fuit argumentatio quia vita non conveniebat cum peccato. De non
dicens que causa est quia sic arguimus. respondet tullius in veteri dicens quod quando plura mala
dicam de adversario tanto magis minuam defensionem suam quia non poterit ita
se defendere preparatam i. nequiter. Et si vehementer. hic docet arguere, cum
quando vita est bona et dicit quod debet tunc dicere accusator se facturum. i. pro-
baturum ab eo maleficium non ab alio. i. ipsum fecisse et dicit quod dicet tunc domine
licet iste habeat bonam famam non debemus aspicere famam sed facta. Nam in pluribus pec-
cata latent et tempore parent, et ipse domine iudex scit valde occultare sua pecca-
ta. primo, 2 dicit castus quo ad opera, integer quo ad famam. aliqui exponunt
et pro i. castus. i. ille qui propter libidinis abstinentiam pollicetur.

Defensor. hic ondit quo defensor debet incedere et per que cavillare et duo facit
quia primo docet defensorem cavillare quando vita est bona 2o quando vita est viciosa. 2a ibi si
vehementer. 3a ibi sin nihil. De primo dicit quod defensor ondit vitam suam fuisse inte-
gram. s. quo ad famam et quo ad facta si vero non potest ondere, quando peccavit vel
fuit fama peccati tunc confugiet ad ignorantiam, ut dicere quando feci quod dicunt eas
adeo iuvenis quod nesciebam quid facerem sed mutavi postea mores, vel me-
lius ad ignorantiam sicut debebatur quod de illo qui occiderat filium qui filius
occiderat dominum cum dicebat se ignorasse eum fecisse fuisse liberum. 3o ista est hec
si quis argueret nos olim fuisse homicidium diceremus dicere non simile quod accebam
mihi hoc accidere, quia ignorabam ipsum liberum fecisse esse et similia, item confugiet
ad stultitiam ut dicere tunc eram iuvenis sed postea correxi me. unde dicit horacius
non lusisse pudet sed non incidere ludum. Item ad persuasionem ut dicere consimiles
persuaxerunt ut facerem illud peccatum ut supra in gnothi seauton. Deinde vehementer
hic modum defendi quod vita est viciosa et duo facit quia primo docet nos arguere
quando vita est parum viciosa 2a ibi et si nihil. De prima dicit quod si impediret vehemen-
ter turpitudine quo ad facta et quo ad famam ut puta quod esset per famam ipsum
fuisse olim peccata sponte et predicta non valeret debemus uti loco contra famam
et dicere non debemus credere fame quia fuit falsa fama, et dicat falsos et
rumores . i. famam malam esse dissipatam de innocente ut dicat se i-
nnocentiam et sic non debere credi tali fame ut dicat se esse correctum quia homo
non semper manet idem. Et si nihil. hic ponit 2m modum defenden-
di quando vita hominis est in totum viciosa, et dicit quod si nihil predictorum pos-
semus facere tunc non est defensio, et quod dicat defensor. dicere non debemus
disputare de criminibus adversariorum coram iudice. q. d. dicet, debemus non
sumus modo ad disputandum de fama, nec de moribus sed de causa. unde nota
quod censores erant reprehensores morum quando videbant aliquem hominem vicio-
sum eum vocabant et corrigebant immo ponebant penam.

Collatio est cum.

Auctor superius determinavit de una specie constitutionis coniecturalis
que fuit probabile. hic determinat de 2a que dicitur collatio et si-
cut tunc advocati dant nobis hic ad faciebant ut esset docti quid age-
re debebant et causam erat quia statim dicet. Deinde cum dicit de partitio. hic ondit
qualiter ista constitutio pertractatur coram iudice. Respondeo tacite questioni et primo
premittit 2o declarat. 2a ibi quia prius data, de prima et 2a dicit posset aliquis
dicere quia ibant ad pretorem prius et quia raro utimur et non incipiebat
coram iudice. Respondet et dicit quod temporibus antiquis quod pretor faciebat eis accusato-
ribus exceptiones vel defensoribus ut fac sic et non sic et ita eos in-
formabat antequam venirent coram iudice, quia qui non accusabat secundum quod dicebat
amittebat causam. sed hodie amittit id quod petit et sic incipit et hec
est prima causa quia ibant ad pretorem ut scirent accusare ut debebant
ne caderent a causa quia in publicis. Cavetur . i. observatur legibus prius
quod inopia an sit reo comodum vel dispendium. 3a ut sciremus si potius
accusare nec ne. Deinde cum dicit ex ratiocinatione. hic ponit speciem
constitutionis legiptime primo diffinit ipsam 2o ponit et notifi-
cat causam 3o adaptat ad propositum. 2a ibi ea est. 3a ibi hec certa

L

d' prima dicit quod controversia ex ratiocinatione est quando res venit in iudicium sine propria
lege . l. suo more quia quedam civitates reguntur moribus quedam legibus . que tamen
res occupatur . i. accipit quandam similitudinem ab aliis legibus ut patebit in
exemplis . h' est nota quod res que venit in iudicium sine propria lege tamen capit
similitudinem ab alia lege quando negocia sui facta sunt plana quod leges . d' g' lex inter
fectionem matris non habetur aliqua lex . tamen per similitudinem illa lex videtur illud idem
de matre . Deinde cum dicit ea est . hic ponit exemplum et primo ponit leges 2° casus
2a ibi malcolus . prima in quatuor secundum leges 2a ibi et lex . 3a ibi et lex
4a ibi et lex . d' primo dicit quod quedam lex est que dicit quod si quis est furiosus
iste non possit facere testamentum / immo bona sua . s. post mortem suam sint sic
testis agnatorum et gentium usque ad quartum gradum gentilium l' nobilium ad in gradum
si non sint agnati / esto . i. sit . Et lex hic ponit 2am legem que erat quod quicum
que interficeret patrem deberet involvi in corio bovino l' lupino cum gallo musi
pula et serpente et proici in aquam . Et lex . hic ponit 3am legem que est quod bona
patris familias pertineant ad familiam l' ad filios vel ad filias 2am quod di
misit in testamento . Et lex ponit aliam legem que est quod si pater familias mo
ritur ab intestato bona sua sint gentilium . i. nobilium gentium . Deinde cum
dicit malcolus . hic ponit casum . malcolus occidit patrem l' matrem eius secundum
minor etas eum iste dampnatur secundum mortem legem gentium ille secundum sinus
erat contra eum secundum quidam alii volebant ipsum defendere . videntes autem quod non poterant
/ et quod dampnatus erat / venerunt ad carcerem et fecerunt ipsum facere
testamentum et legare eis bona sua . Eo mortuo illi qui defenderant eum
et fecerant facere testamentum intrant hereditatem . Frater malcoli
dicit quod hereditas non potest pertinere / ad istos secundum ad se asserens istum fu
isse furiosum et condempnatum ad mortem / ita quod secundum petit bona malcoli
lege agnationis . Isti conantur defendere lege . s. testamentoria hic est
casus // . Deinde cum dicit h' certa . hic adaptat ad propositum dicens
quod in predicto casu nulla certa lex est tamen per similitudinem inter adducitur . /

Quonia

QVONIAM. CVIVS MODI

Auctor superius determinavit de coniecturali et legiptima constitutione et
controversia . hic determinat de iuridiciali et primo continuendo dicta dicendis
premittit intentum 2° prosequitur 2a ibi iuridicialis per sententiam primo praesentem iuridi
cialis . hic prosequitur intentum et primo diffinit iuridicialem constitutionem 2° di
vidit 2a ibi eius constitutionis . d' prima dicit quod iuridicialis quando est quando est contro
versia ante factum sive res sit facta iuste l' iniuste . h' est nota quod ista constitutio
dicitur iuridicialis quia fit inquirendo de iure et inquirendo quis habet ius ut tamen
iniuste et differt a coniecturali quia in illa ratiocinatione factum hic conceditur . /
Unde hic est controversia de facti qualitate vel de facto secundum modum constitutionis hic dividit
eam et primo hec 2° membra declarat 2a ibi absoluta / et per hec patet quia illa habet
divisionem illa non . Item diffinit a legiptima quia ista non ex scripto . i. an factum
fiat iustum l' iniustum secundum ista ordinatur solum controversiam ex scripto . Absoluta
hic declarat membra et primo primum 2° secundum 2a assumptiva primo in duas quia primo dif
finit absolutam 2° ponit casum 2a ibi ea est huius . d' primo dicit / quod absoluta est
quando nichil sumimus extra factum nisi id quod est in facto et dicimus iuste esse factum et
per h' differt ab assumptiva quia ista sumit aliquid extra ad suam defensionem et de

absoluta .i. perfecta quia non indiget aliquo extrinseco. Assumptiua non sic et que sumit
foris in assumptiua sunt ista fortuna. ignorantia necessitudo / Deinde cum dicit ea
est hic ponit casum cuius gratia est sciendum quod quando aliquis poeta fecerat aliquem librum re-
citabatur in cenaculo .i. in loco illo deputato / et erat pena si quis nominabat illum poe-
tam qui fecerat librum eo quod si male fecerat nesciretur quis fuisset. Si autem bene fe-
cerat post ea manifestabatur quis esset modo contingit quod Actius poeta fecerat librum
et scripserat et in margine scripserat. Incipit liber Actii poete. Unde mimus .i.
ioculator qui recitabat hunc librum in cenaculo legit titulum. Actius petit penam
ab isto mimo / eo quod nominavit ipsum / iste non negat peccatum / sed dicit quod licuit nomina-
re eo quod nomen suum scripserat in libro quem debebat legere librum et nichil de foris diffi-
nit aliunde sumit et est constitutio iuridicialis quia est constitutio quis hic ius / Deinde cum dicit
Assumptiua hic ponit aliam speciem iuridicialis .s. assumptiua et primo eam diffinit
et diuidit 2a ibi assumptiue. Dicit primo dicit quod assumptiua est que se non habet de-
fensionem sed assumit aliquid de foris ad deffensionem suam ut fortunam
ignorantia vel similia. Ubi est notandum quod pro tanto sed constitutio iuridicialis uocatur
assumptiua quia assumit ad suam defensionem aliquid extra et per hoc differt
ab absoluta defensio .i. ipse defendens est infirma .i. non habet proprias potentias
in operationes suas sicut homo infirmus non habet in operationes proprias sic in ista
constitutio non potest in ius suum per propria sed per aliena. Ut si dicatur Horte-
nsius fecisti mortem et uidat interfecti sed iuste / infirma est ista defensio
nisi aliunde sumat robur dicendo .s. in ultionem patris vel tamquam furiosus.
sed assumpta extranea re .i. comprobatione / Deinde cum dicit assumptiue hic po-
nit diuisionem et primo hic duo membra declarat / 2a ibi concessio / dicit prima
pars sententia et differt prima assumptiua ab absoluta quia illa erat indiuisibilis / Deinde
cum dicit concessio hic declarat membra et tot facit quot membra declarat 2a ibi
ex translatione 3a ibi ex remotione 4a ibi ex comparatione prima in duas quia primo diffi-
nit 2o diuidit 2a ibi ex translatione 3a ibi ex remotione 4a ibi ex comparatione
prima in duas quia primo diffinit 2o diuidit 2a ibi ea diuiditur prima patet. Ubi est notandum
quod appellatur concessio quia confitendo peccatum petit sibi fieri concessionem uenie et conue-
nit cum aliis predictis speciebus quia omnes fatentur peccatum sed differt quia prima
petit concessionem uenie / alie non ut patebit. 2o notandum quod duplex est petitio uenie
est sine causa et ista utimur in epistolis non hic quia in epistolis petimus ueniam sine causa
alia cum causa ut cum facit causam remouet per fortunam et cetera et de ista est sermo hic / Ea diuiditur
hic ponit diuisionem et primo hic 2o membra declarat / 2a ibi purgatio patet
sententia et notandum quod purgatio et deprecatio sunt species concessionis eo quod participant
equaliter de ipsa. Purgatio hic declarat membra et primo primum 2o 2m 2a
ibi deprecatio / primo in duas quia primo diffinit purgationem 2o diuidit 2a ibi ea
diuiditur. Dicit prima dicit quod purgatio est quando reus dicit se fecisse peccatum non affectat / non
sponte. Ut dicitur tu fecisti hoc / uerum est / non tamen appensate. Unde est notandum quod duplex est
purgatio .s. anime et corporis hic est sermo debemus resistere / si possumus
Deinde cum dicit in omnibus hic ponit aliud documentum generale seu regulam excipi-
endo ab ea et primo ponit documentum generale. 2o facit exceptionem 3o reddit
causam 2a ibi preter 3a ibi nam. De prima dicit quod in omnibus constitutionibus et parti-
bus constitutionum predictis modo procedimus probationes et defensiones
et indicationes / Deinde cum dicit preter hic excipit dicens quod in coniecturali
non possumus procedere per confirmationem et rationem eo quod negatur delictum

l

negat se interfecisse Ayacem. Sed in ipsa questione procedemus per intencione
Deinde cum dicit. nam hic reddit causam quare non possumus uti iudicatione in
constitutione coniecturali et primo facit hoc 2o dicit quam 2a ibi intentio, 3a ibi
ro. De prima dicit legendo alias simul quod in coniecturali constitutione non
utimur modo predicto quia ibi non est qui faciat. Nam ipse negat se fecisse, nec
etiam replicatio eo quod non est ratio ex affirmatione accusatoris sed fit ex contraria firma-
tione aut ex negatione, nam ille negat in affirmat. Verbi gratia. intentio i. opinio
et accusatoris Ulixem interfecisse Ayacem. defensor defendit per rationem
negantem non occidi et iudex iudicabit utrum occidit nec ne secundum quod videbit
Ideo hic non est aliqua ratio, quia negat nec replicatio quia non confitetur sed est intentio
Deinde cum dicit si plures hic ponit aliud documentum et dicit quod si fuerint
plures constitutiones in una causa erunt etiam plures iudicationes ut puta
principalis constitutio ut aliquis accusat me de aliquo quod confiteor tamen sed defendo
quod iste non potest me accusare et quod non est sub illo iudice et similia, modo valet
prima iudicatio ad principale de peccato 2o iudicando ad 2as constitutiones
utrum possit accusare et utrum sub illo iudice et cetera. Deinde cum dicit 2o hic
postquam determinavit de exordio narratione et divisione et aliis constitu-
tionibus. nunc imponit finem primo libro, et primo tangit dicta et modum proceden-
di quem tenuit hucusque 2o tangit dicenda imponendo finem. 2a ibi nunc
quoniam. De primo dicit hucusque non recedendo a proposito principali dixit dicenda
breviter. Ubi est notandum per hoc quod dicit sedulo quod exponitur i. continue et sine
aliqua digressione et per hoc differt ab ordine quem tenuit in veteri in quo usus
fuit digressionibus alios improbando. Item dicit breviter per hoc quod remo-
vit quod in ordine non narravit superflua nec diminuta. Nam in veteri lo-
cutus fuit quandoque superflue. Item dicit dilucide i. clare nam in veteri fuit
quandoque obscure / Deinde cum dicit nunc quoniam. hic ponit finem tangendo di-
cenda et post hoc 2o tangendo dubitationem removet se excusando a tractatio-
ne libri 2i si non complebit ita cito ut valet. 2a ibi si quo primo dicit quod
iste liber est satis magnus velit nunc transire ad 2m ne aliqua fatigatio
possit removere te a studio propter multitudinem litterarum et dicit quod iste liber
est satis magnus ut faciat ut primus veteris qui fuit nimis magnus. Ubi e-
nim quod ex ista littera habemus quod litterarum multitudo duo affert incommoda primo in-
ducit fatigationem legenti 2o removet eum a studio. Et si quo hic re-
movet dubium et primo se excusat Gayo Herenio si nimis differt ad complendum opus
futurum 2o subiungit quedam 2a ibi verum. in prima parte removet dubium tale
quia posset dicere Gaius Herenius tu nimis differs ad complendum opus
sequentis libri. vel secundum in librum. Respondet si aliquo modo tardius determinasset de dicendis
in alio libro quem vellet Gaius Herenius hoc erit quia est tractatus de rebus
magnis quia est occupatus in aliis ut diximus in principio istius libri et hoc
est quod dicit sed si quo. i. aliquo modo absolverimus. i. perfecte tractaverimus
hec. s. dicenda quod studes. i. optas tu. s. Gaius Herenius vel absolventur
tua a nobis debes assignare suple dillationem tum i. partim quia pro in
nostris occupationibus quia sumus occupati in aliis ut dixit in principio huius
libri tum i. partim magnitudine rerum / quia sumus tractaturi de magnis re-
bus et cetera. Deinde cum dicit verum tamen hic subdit quoddam dicens et dicit. verum tamen per se maturabimus
i. festinabimus et exequabimus. i. complebimus quod fuerit. diminutum negotium in dispositione /

saa mea ita exponunt aliqui sed melius exequabimus industria .i. id quod fuit ut di-
minutum negotio .i. quanto magis tardabo opus ego faciam tanto cum maiori indu-
stria ut pro tuo officio impenso in nos et studio .i. amore mutuo .i. quem habemus
erga te . largiamur hoc munus tue voluntati accumulatissime .i. perfectissime./

IN. PRIMO. LIBRO. HERENI: 1 2

Postquam auctor superius ostendit quot sunt constitutiones ipse hic docet argu-
re in eis cum forma et sine forma et duo facit quia primo ponit prohemium
in quo tangit dicta et dicenda cum ordine procedendi . secundo exequitur ponen-
do tractatum . secunda ibi in coniecturali . prima in duas primo tangit dicta que ad
artem extrinsecam . secunda ibi verum . de prima dicit nos diximus breviter in primo quas causas
oratorem recipere conveniat .i. que sunt genera causarum que sunt demonstrativum deliberativum
et iudiciale et hoc tangit cum dicit quas causas . item diximus de quinque partibus
integralibus rhetorice que inventione et cetera et hoc tangit cum dicit in quibus offi-
ciis . item diximus qua via et regulam qua possumus hec predicta que arte usu
et imitatione et hoc tangit cum dicit quo ratione facilime prosequi posset ea officia
hic est notandum dicet aliquis que est causa quia non repetitur officium oratoris nec fine de quibus
supra fecit mentionem . dicendum quod causa est ista quia non intendit tractare de eis in isto
libro sed bene de aliis . deinde cum dicit . verum . hic tangit dicta quo ad rem intrinsecam
et primo tangit ordinem quem tenuit et tenebit . secundo exequitur declarando secunda ibi causarum
de prima dicit quod non potuit dicere de omnibus dicendis simul et causa est quia sunt distincta
formaliter et sic habet distinctum modum tractandi sed intendit tractare primo difficilia ut melius
faciliora intelligantur . hic est notandum diceres tu non videtur quod sit incipiendum a difficilioribus nec primo
facta preparatur et postea lac secundo tollitur et cetera dicendum est quod si loquimur ignorantibus debemus
incipere a facilibus . si autem sapientibus a difficilioribus modo Tullius loquebatur Gaio
Herennio qui erat sapiens nam studebat in philosophia . deinde cum dicit causarum . hic decla-
rat qualem tenuit modum quem dixit et primo declarat hunc modum procedendi quem
tenuit vel tenebit in tractando difficiliora secundo repetit quedam dicta secunda ibi de sex partibus
prima in duas sicut duo sunt illa in quibus tenuit modum procedendi a difficilio-
ribus secunda ibi hoc in superiore . de prima dicit quod tria sunt genera causarum demonstrativum deliberativum demo-
strativum et iudiciale et in eo de copiosius intendit . hic est notandum diceres quomodo iudiciale
est difficilius aliis dicendum quod propter duo . primo propter personam coram qua statur quia coram
iudice non est subtilior propterea coram quo statur demonstrativum et deliberativum dicendum tertio hoc quanto plus
maior tanto remotior intellectu secundo est difficilior propter materiam nam qui negat omnes nos probare per rationes
sed in demonstrativo et deliberativo non expedit probare per rationes sed per quasdam res sensibiles . deinde
cum dicit hoc in superiore hic declarat illum modum in quo quia in partibus rhetorice et dicit quod tractabit de quinque
partibus rhetorice .s. inventione et cetera primo de inventione que est difficilior aliis sed non complebi-
tur eius tractatus in isto libro sed in tertio . hic est notandum diceres quomodo inventio est difficilior
aliis partibus dicendum quod causa est quia supponitur alicui parte operis est inventio omnibus partibus
sed ipsa non supponit et est difficile invenire que adiuvat omnes partes et nulla earum . de-
inde cum dicit de sex partibus . hic repetit dicta in primo libro de partibus sex exordii
et cetera et tot sunt quot repetit secunda ibi deinde . tertia ibi deinde . quarta ibi post ea
de prima dicit quod nos perfecte sumus locuti in primo libro de quinque partibus ut exordio et cetera
deinde cum dicit conveniet hic repetit alia dicta et prius hic notandum quod non dixit convenit
que ex quibus locis conformamus etiam confutamus nec mirum quia sunt generalia./

que hūt fieri eiecta idem · 2° no͞d est cum dicat apimus q̄z apimus idem dupli ͂ primo
aprioni et hec p diffinitionem 2° apostriori et hec p diuisionem · mō ipse facit utraq̄z
aptionem ex quo · i · ex qua aptione 2 ꝯ · Deinde dicimus · hic tangit aliud dictus et
dicit se dixisse quali iudex debeat iudicare apposita iudicationi / omnibus argumentis
factis p accusatorem et reum · deinde cum dicat postea · hic repetit aliud dictū et
dicit se dixisse quali in causa principali sunt plures constitutiones · v̄ g̅ · accusas
me de furto sed de sacrilegio ego nego et dico te non posse accusare me de furto sz de sa-
crilegio opz te nō posse accusare me · Deinde cum dicat reliquz hic tangit dicenda
et p° h 2° dat modū procedendi · 2ª ibi primum · prima in tres sicut tria sunt di-
cenda 2ª ibi et item · 3ª ibi deinde · pª pz que rō · i · que doctrina possit
accomodari · scilicet · affirmando et confutando inuētiones · i · argumenta · Et item ponit
dicendum et pz · / Deinde hic ponit dicendū et pz cuiusmoi constitutionibus · i ·
partibus conclusionis qui locus · i · que pars est proximus alis extremus · Naz
res extrema potest dici rōne precedentium extrema et respectu sequentium proxima
quia nihil sequitur de sex partibus orationis / sed demostratiuo deliberatiuo et iudici-
ali · Deinde cum dicat primuz ergo hic dat sive concludit modus procedendi dicens
q incipit a coniecturali que prima est et difficilia ꝑ maz que negat · vn̄ dif-
ficilius est probare q negatur q̄ q probatur · iterū alio quoq ipsam presupponit /

Jn causa coniecturali

IN. CAVSA. CONIECTVRALI.

Postquam prohemium hic ponit tractatum vel postq̄ docuit cognoscere constitu-
tiones in a diffinita et exemplari · docet hic arguere in qualibet constitutione
et primo docet arguere sine forma 2° cum forma dando formā arguit
et tria ponit in ad constitutionū argumentationis 2ª ibi qm̄ satis ondisse
3ª ibi qm̄ ego ondemus prima in tres i prima docet arguere i constitutione con-
iecturali 2° legiptima 3° iudiciali · 2ª ibi cum voluntas · 3ª ibi absoluta
prima in duas primo docet arguere i coniecturali · 2° imponit finem 2ª ibi
q et difficilima · pª ad huc in duas primo dat modum arguendi i coniecturali
2° ipaz diuidit 2ª i huius constitutionis · pª in duas p° dat modū nar-
rationi accusatoris 2° defensoris in causa coniecturali · 2ª ibi defenso-
res v̄ pª dicat q defensor negauit sciuz nec habemus testes debemus po susp.
narrare p suspiciones infectas · i · i questione iactas et dispsas
q̄z istas suspiciones dicemus esse factas indistincto tpre et ita
faciemus ut dicamus nihil esse factum nihil esse dictus arco · et
ipsuz nusq̄ · i · nullū locū inuentuz / nusq̄ hituz · i · separatuz de ciui-
tate abrogatis · sine causa · v̄ g̅ · / Dices vlixem qm̄ mortuus
fuit Ayax se inuenisse q non consueuit et ipsuz dixisse q pulcr-
scretur qm̄ Ayas huit vba secum et ipsum esse inuētuz cuz gla-
dio et similia / mō hic sumit suspicionē i controuersia dispsas.
Vbi est no͞d q coniectura ex aligno sensibili orta opinio · 2° no͞d q iō debez
uti suspicionibus q̄z dicat lex incerta nomē certis loco coniecturis et probabilibus
argumentis · Deffensoris hic ponit narratione deffensoris et dicat / 2 dicat nota vau ꝯ susp.
q defensor debet tunc narrare simpli et apte remouendo suspiciones · vt dicere
verum est q minaui me et nō fuit cū q dicunt ymo q debebant transire
p loca periculosa et iō muniui me 2 accepi et accepi societatem et lz dixisses
q vlā ferrē h dixi tanq̄ iratus tamen postea commedi secuz · V est no͞d ·

z

q[uod] duplex est narratio. una cum narramus sine suspicione et de ista est hic sermo 2° no[ta]d[um] diceres no[n] ne posuit istam eandem narrationem, dicendo q[uod] illa narratio fuit ante negationem .s. an[te]q[uam] negavit reus ista autem est post negationem f[ac]ti. 3° no[tandum] est q[uod] duplex est narratio .s. rei affirmate ut s[upra]. alia est rei negate ut hic. Deinde cum dicit huius constitutionis. hic dividit causam coniecturalem et p[rimo] posuit divisionem 2° membra declarat 2a ibi probabile p[rim]a patet ubi est no[tandum]. diceres tullius posuit in rethorica q[uod] tres sunt partes huius constitutionis et hic ponit q[uod] sunt sex quo[modo] est. R[espo]ndit q[uod] illic tres includit in sex sine ordine hic aut[em] exemplificat ista sex cum ordine. 2° est no[tandum]. q[uod] dices requiruntur ne omnia ista sex in qua libet constitutione. R[espo]ndit q[uod] non s[ed] tullius dicit c[ontra] in rethorica q[uod] sicut non omne nomen h[abe]t omnes l[itte]ras alphabeti sic nec o[mn]is constitutio habet omnes illas sex partes cum no[n] sint partes integrales. Deinde cum dicit probabilem. hic declarat membra et sex facit ut sex sunt membra partes p[rim]a in duas p[rimo] diffinit probabile 2° dividit 2a ibi id dividi d[icitur] p[rim]a dicit q[uod] id probabile est p[er] q[uod] probatur reo fuisse utile peccasse et nu[n]q[uam] ipsum remotum fuisse ab illo peccato. ubi est no[tandum] diceres quare d[icitur] probabile et no[n] alie partes ut colla[ti]o 2[ª] c[ontra]. probant dicendo q[uod] b[e]n[e] probant sed no[n] sic sicut i[st]a et i[de]o p[er] excellentiam vocatur probabile. 2° no[tandum]. q[uod] probabile q[ua]n[do]q[ue] est idem q[uod] verisimile ut p[atet] 2° topicorum q[ua]n[do]q[ue] idem est q[uod] id q[uod] probatur q[ua]n[do]q[ue] est spe[cie]s coniecture 2[ª] sic sumitur hic. 3° no[tandum] est q[uod] q[ua]n[do]q[ue] arguimus p[er] attributa persone q[ua]n[do]q[ue] p[er] attributa negotio probabile autem arguit p[er] attributa p[er]sone. Deinde cum dicit id dividi, hic dividit probabile 2[ª] p[ri]mo ponit divisionem 2° membra declarat 2a ibi causa est ea 2[ª] p[atet] s[ente]ntia. Causa est ea. hic declarat 2[ª] p[ri]mo docet arguere in causa coniecturali a ca[usa] ut q[uod] ipse peccavit 2° p[er] vita[m] h[oc] idem ondit 2a i[bi]. Deinde vita. p[rim]a in duas q[uod] p[rimo] diffinit causam tangendo divisionem 2° membra declarat 2a ibi cunque utitur. d[icitur] p[rim]a dicit q[uod] causa est q[ua]n[do] ondimus reum fecisse maleficium ut 41
vitarentur incomoda, aut sequentur comoda ut patebit in exemplo i[n] exemplis. d[icitur] no[tandum] q[uod] duplex est ca[usa] una ro[n]alis ut q[uando] aliquis h[abe]t causam faciendi maleficium sicut si diceremus dominus i[n]terfecit istum q[ui] i[n]terfecit fratrem suum i[de]o voluit se ulcisci. Alia est causa inclusa que includit ira[m] dolorem 2[ª]. ut si dicerem d[omi]n[u]s no[n] est mirandum si fecit q[uia] erat iratus .a. sermo est hic de p[ri]ma 2° no[tandum] q[uod] aliquis p[otes]t appetere comodum de p[ri]mo ponitur ut latrone facit, 2° o[ste]ndit ut q[uan]do facimus malum p[ro]p[ter] h[abe]re maius bonum et comodum q[uod] h[ab]eamus Deinde cum dicit co[n]queritur. hic declarat membra et p[rimo] docet accusatorem arguere sive confirmare. 2° docet defensionem confutare 2a ibi defensor, p[rim]a in duas q[uod] p[rimo] facit q[uod] d[ict]um est. 2° ponit notabile 2a ibi accusator, p[rim]a in duas q[uod] p[rimo] docet arguere spe[cie] comodi 2a incomodi 3a ibi autem q[uod] de p[ri]ma dicit suspicionem q[ua]n[do] dicemus aliq[uod] comodum sequturum fuisse reo ex f[a]c[t]o illo aut reum fecisse aliquid causa honoris h[abe]ndi ut q[ua]n[do] essent duo equales in honore et in officio et unus occideretur possemus suspicari alterum fuisse causam huius mortis ut h[ab]eret maiorem honorem aut ca[usa] pecunie ut q[ua]n[do] hereditas perveniret duobus et unus interficeretur possemus suspicari malum de alio. aut ca[usa] d[omi]nationis sicut fecit Romolus p[ro]p[ter] d[omi]n[iu]m Rome aut cupiditate amoris. ut q[ua]n[do] duo dilligerent una[m] d[omi]nam et unus illorum occideretur. esset suspicatio de alio p[ro]p[ter] comodum ut h[ab]eret,

L

+

Nota istud et salva

dicam/ et ponitur hic comodum pro gñe. Reliqua uero ut honorē pecuniam ꝛc̄ /.
ponuntur ut spēs ubi nō ꝙ libido hic ad 3a tria/ p° idem est ꝙ pulcritudo 2° idem
est ꝙ uenus. 3° idem est ꝙ cupiditas siue effectus rōni pximus et sic sumitur
hic. Deinde cum d̄ aut nō. hic ponit modū arguendi ad suspitationes i comodi a ppi
et dicit ꝙ possimus facere suspicionem si dicamus ꝙ fecit peccatum causa ui-
tandi inimicitias ut qn̄ sūt duo inimici et unus occiditur si negaret se occidisse
possemus arguere ꝙ erat suus inimicus. unde timebat et sic est accidens ꝙ comodit
cā uitandi infamiā sicut multi int̄ficiunt sorores ł uxores primo docet accusatorem
arguē. 2° deffensorem confutare 2a ibi hoc loco. prima indiget et primo hic 2° remouet du- collat
bium ibi aut cum. D prima dicit ꝙ collatio est qn̄ accusator dicit illud crimen de quo
accusatur reus nulli alii profuisse nisi reo. aut qꝛ dicit nullum aliū potuisse
facere aut dicit ipsū aut non potuisse facere alio mō ꝙ faceret/ sꝫ bn̄ uolebat
si potuisset aut ipsum potuisse. alio mō facere sed nō tam bene, At cum hic remo-
uet dubium. qꝛ posset aliquis dicere/ si diceret defensor se habuisse abiliorē loci
ad faciendum hoc et tempus eo in quo fecit. R̷ ꝙ debes dicere ipsū nō expectasse
habiliorem locum ꝑ maximam cupiditatem faciendi predictū peccatū. ubi nō
ꝙ ista collatio arguit per 3m atributum p° et etiam negocio ꝙ appellatur adiunctum ne-
gocio et sit tripł id adiunctum negocio. s. ꝑ magis/ minus/ ł simile/ ut magis
potuit facere qꝛ nulli alteri contingebat fructus ex hoc minus/ ut qn̄ nō fecit tali
die cum posset qꝛ minus aptū. Simile sicut fecit tale/ equid et tale/ et similia/
Secundo nondū ꝙ fit ista collatio aut p comparationem faciendi peccatum predictū
loci ad locum aut rōnis ad rōnem aut psone ad psonam que auctor tangit p
hoc ꝙ dicit/ nemini alii/ tangit collationem rōnis ad rōnem pceā tangit alia
simpliciter. s. loci ad locum ut ꝙ nō fuerit habilior locus/ sꝫ loco. hic dicit quo
defensor debet confutare/ et dicit ꝙ defensor debet dicere illud maleficiū etiam
aliis profuisse ꝙ ꝺ et alios potuisse facere. ut dicē illud ꝙ dicitur nō est
uerum qꝛ ita bn̄ istud maleficiū ꝙ factū est erat utile tali sicut michi/ et tal'
potuisset facere sicut ego. iō est male electū unū solum de tot quibꝫ pfuit
et qui potuerunt i. simuletur. i. accusetur exempla ponantur de exemplis su-
perioribus de ayace et ulixe et similia/ Signum. hic docet arguere i coniectu- Signū
rali constitutione p 3m membrū qꝛ per signum et primo ipsū diffinit 2° diui-
dit 2a ibi/ id diuidit/ D p° dicit ꝙ signū est qn̄ ostendimus aliquē habuisse facultα-
tem peccandi. ubi nō est qꝛ dictū est ꝙ semp arguimus p atributa p° ł ne-
gocio qꝛ signū arguit p attributū negocio ꝙ appellatur gestio negocii. 2°
nō ꝙ duplex est signū unū necessariū ut mulier hic lac est signū necessa-
rium qꝛ est signū ꝙ pepit uel concubuit cū uiro. Aliud est signū uerisi-
mile ut si dicam aliquem fecisse aliquid ꝙ erat in occulto loco/ ita ꝙ pro
timuit/ signū uerisimile est nō necessarius et de isto est hic sermo facultas
i. aptitudo 2m comentatorem. sꝫ alii exponunt i. copia siue habundantia /
3° nō dicerent aliquis/ nō ne p has ptes ostenditur quesita esse facultas/ etc
ita sꝫ ista po i. signū magis iō p excellentiā ponitur hic. Id diuidit hic
diuidit signū et p° hic 2° membra declarat 2a ibi locus. de prima pꝫ
sentia. V nō ꝙ iste ptes sūt ꝓ partes et integrales qꝛ una deficiente
nō probatur bn̄ p signū hic fecisse peccatū nisi oēs. dat suspitionē
bn̄ dato ꝙ habet locum ad faciendum et nō habet tempus nō ualeret argu-
ere ꝙ fecit ꝛ sic de aliis. Aliqui tn̄ tenent oppositum. V nō dicere

z

non videtur bona divisio quia dicit tullius in veteri illa non est bona divisio in qua su-
mitur genus cum specie / ut homo animal et sic sumitur hic / quia tempus est sic
genus ad occasionem. Secundo tempus sumitur dupliciter / primo stricte ut est mora mot(us)
et quietis eorum que sunt ab animo vel forma fluens / 2º sumitur large ut
est quedam oportunitas probandi rhetorice / primo modo procedit argumentum tum 2º
solvitur. Locus hic declarat membra 2 / s. g. ut s. membra declarat
partes patent per divisiones primo docet arguere per signum 2º se excusat a confu-
tatione quia non docet defensorem confutare ut docuit in aliis 2ª ibi horum quid
de prima dicit quod argumus per locum cum querimus quis ipse locus fuit. Celebris de-
clinatur et antiquitus hic et hec celebris et hoc celebre. hodie vero hic celeber hec
celebris et hoc celebre / et est famosus vel frequens. An sit desertus quod tunc
non essent per se vel semper deserte sicut silve. Aut sit in eo loco solitudo satis
Nam antiquitus nullus capitaneus in eclesiis ut patet in Roma / ideo malefactores li-
benter faciebant mala iuxta eas. An profanus i. procul a fano i. ecclesia an
sit publicus ut platea vel palatium. Unde tullius in veteri. publicus est quem civitas
universa propinquat vel frequentat. An privatus modo ista dant suspitiones
magnas. Sed nota quod secundum comentatorem in veteri / locus sumitur secundum essentiam nil pro-
bat sed secundum qualitatem et sic consideratur quod philosophorum vel quod solitarius
vel sociatus et similia et quantitatem ut locus fuit tantus quod potuerit
quod dicitur et secundum comparationem suam ut melius in hoc loco quam in illo et sic conside-
ratur a rhetorico. Horum quid. hic excusat se a confutatione et dicit quod
non gravatur a confutatione quia facile est negare que accusator ponit et dicit
opponens postquam est incepta lis et reddit notabile / quia principia debent esse abiecte
sed postea excitatio dabitur sequentia. Tempus. hic declarat secundum quod argumus
per signum s. per tempus et dicit quod argumus per tempus si querimus qua parte
anni aut qua hora et cetera. Sed nota quod tempus sumitur dupliciter / primo essentialiter et sic
consideratur a physico. 2º nota per hoc quod dicit / qua parte anni. quod partes anni sunt
quatuor s. hyemps / estas / ver / et autumpnus / et quelibet istarum partium durat
tribus mensibus / modo aliqua fuit melius apta in uno tempore quam in alio
3º nota super illo verbo / qua hora noctis an interdiu. quod hore noctis sunt sex
s. crepusculum ut quando fit sero. Conticinium ut in primo sompno intempestum
ut in media nocte. Gallicantus ut in matutino. Antelucanum ut parum
ante diem. Diluculum ut quando nox incipit separari a die. Ad incontinentiam
magis esset verisimile furtum esse maleficium quam in crepusculo et similibus
inter diu i. de die / vel interim dum dies est aliqui i. inter diem et noctem
Spacium. hic docet arguere per spacium / et dividit in duo secundum quod duas ponit
rationes spacii. 2ª ibi debemus considerare an spacium fuerit satis longum
ad perficiendum delictum an potuerit scire et cetera. Sed nota quod spacium est duplex
s. loci / ut longum latum et cetera et temporis ut usque ad pascha / et sic sumitur
hic. Item spacium est duplex s. scitum / ut cum homo cognoscit se
habere tantum spacium ad operationem suam et nescitum. ut quando ignorat quantum
spacium possit habere / primum facit pro accusatore / ut dicit sciuit bene habere lo-
cum et spacium ad faciendum id quod fecit / 2m facit pro defensore ut
dicit tullius quod parum est utile habere multum spacii et nescire. Occasio hic do-
cet arguere per occasionem et dicit quod occasio est qua queritur an ille fuerit

idoneam causam faciendi / v̄ an potuerit habuisse meliorem ista an aliqua causa p̄strata
potuisset esse melior. v̄ no. q̄ occasio est oportunitas quedā tēta ex actibus hominū ut
sunt dies nuptiarum / dies vindemiarum dies festiui / l' occasio est p̄s tp̄oris hn̄s
in se aliquius rei idoneam faciendi / l' non faciendi oportunitatē ut dies festi et est
duplex ut dicit tulius in r̄ca. s. prestita / et nō expectata. prestita ut si dicat uolui
facere / h̄rē idem etiam tali die fori / l' festiua / uel si dicat d̄fensor. dn̄e potuit fac̄
h̄ec in tali die / sed non fecit g° non nunc. Nam si expectata ut si defensor melius po-
tuisset facere cras et accusator ueniim / sed p̄p appetitum magnū faciendi nō expectauit. /
Spes perficiendi. hic docet arguē / a sp̄e perficiendi et duo facit / ut duo sunt modi
fueriōnes per quas ponit in ista p̄te. 2ª ibi si p̄terea. d̄ p̄ma dicit quod ista spes
spectab̄r si cōcurrent p̄dicta signa quod probatur fuisse. Arguemus tunc huisse
spem perficiendi q̄r sperauit posse et utile esse. Si preterea. hic ponit aliā rōne
et dicit q̄ ondemus ex p̄te rei sufficiā / perficiendi q̄r sanus et potens et h̄rē q̄ptū
ad corpus. Item demonstrabitur q̄ fuit praua / quo ad formā / l' diuinas consilij
quo ad habitum ut q̄r habuit consilium faciendi q̄ fecit / nō fecit deliberatiue / sua
quo ad cognitionem factorum aduersariorū / ut q̄r sciuit tp̄us modum et ordiq̄
expediebant. operatio / ut q̄r continue iuit armatus ex p̄te altera. s. offensi de-
strab̄r fuisse / imbecalitas q̄r forte infirmus / inde q̄n aliqui h̄nt inimicū fortio-
rem expectant donec sit infirmus l' aliquo mō q̄ sit fortior eo ut d̄r imbecalitas
ḡ uires inopia ḡ pecuniā et c̄. que ponit inf̄ra. vbi nō diceres tu / nō uidetur
q̄ debuit argui p̄ ista. nā dictū est q̄ signū arguit p̄ atributa negotio / sed ista
que ponit sūt atributa p̄°. R̄x q̄ comentator dicit q̄ nō spectanda q̄ aducunt
ad probationem negocij io et c̄. Spes celandi. hic docet argui p̄ spem celādi
et dicit q̄ dicat accusator eos fecisse q̄r crediderunt q̄ nesciretur q̄ fecerunt
cum consilijs et arbitrijs et c̄. v̄ no. cum dicat consilijs et arbitrijs q̄ con-
silij sūt illi quorū unus sit peccata alterius et eō q̄r tales faciunt libent̄
simul malum q̄r sciunt q̄ unus nō accusat aliū nec eō. arbitrijs sunt
arbitri quorum arbitrio et consilio et uoluntate facimus quicqd facimus
ut dn̄e potuit fecisse q̄r habuit consiliū cum tali q̄r erat suus inimicus
et omnia fecit cum eius consilio. Adiutoribus / adiutores sunt q̄rū
unus alterum iuuat / ut dn̄e b̄n potuit fecisse / q̄r iuit cū adiutoribus. liberis
liberi / sunt filij / ut dn̄e iste fuit cum filijs ad faciendū b̄n credidit
celare illa q̄ nesciretur. q̄r filij nō accusarent patrem / l' cōfuīs ē s̄m celarent.

ARGUMENTUM. EST.

Auctor superius posuit et docuit arguere in constitucione coniecturali p̄ partes /
tres hic docet arguere in eadem constitucione p̄ quandam p̄tem et p̄rimo
diffinit argumentum 2° diuidit. 2ª ibi / id diuiditur. d̄ p̄ma dicit argu-
mentum est id q̄ controuersia comprobatur certioribus rōnibus et fir-
mori sufficione q̄ p̄ alias p̄tes p̄ quod l' quo / et magis / et potius p̄ i. /
v̄ no. q̄ arguitur q̄nq̄ est io rei dubie / faciens fidem q̄nq̄ idem est q̄d
res facta sicut sumebatur argumentū q̄n dicebatur / quid esset fabulā
et quid argumentū / q̄nq̄ est pars coniecture et sic sumitur hic. 2°
no. q̄ ista pars uocatur argumentū p̄ excellentia / q̄r probat certioribus
rōnibus sufficionibus alijs. nā alie p̄tes arguunt p̄ se sed illud probat
p̄ suam naturam. 3° no. q̄ notanter dixit / coarguitur. i. simul p̄bat

2

per tria tempora s. pro preteritum et futurum in quibus fit argumentum. Quo non dicas
tu docuit quod argumentum arguit certioribus argumentis. Secundo idem probatur per se ipsum
ergo. argumentum sumitur dupliciter primo pro illa parte constitutionis secundo sumitur
argumentum pro ratione. Unde certioribus argumentis. exponitur .i. certio-
ribus rationibus. Id dividitur. hic ponit divisionem 2 primo hec 2o membra
declarat 2a ibi in preterito/ circa primum dicit quod argumentum dividitur in tria tempora
preteritum instans et futurum. Vel nota quod per preteritum intelligit quod precessit
maleficium/ per presens intelligit/ id quod fiebat dum maleficium committeretur per
consequens eaque facta fuerant post modum et arguit argumentum per primum attri-
butum negotio et vocatur negotium continens./ In preterito/ hic declarat
membra et tria facit ut tria sunt membra 2a ibi in instanti/ 3a ibi
in futuro/ circa primo dicit quod in preterito tempore quecumque vel fuerit nam fuit in quadam
obsessio valde celate/ multis diebus non vidi non meretrix cum fuit egisse
quia inveniente fuit tellecto sed loco cum quo usus fit quia erat cum predatoribus
et sicariis/ numquid apparuerit toto loco quesivit et invenit/ numquid cum
manu cepit/ quia venit mecum et ego traxi vel eum tenui .i. perpugnavit
quia fuit pactum cum eo quod daret ei viginti solidos si iret secum./ numquid
dixit quod interfecerit eum odio./ numquid habuit de causa/ nam ipse ha-
buit quendam secum cum illa die fecit simile. de adiutoribus. nam ipse ha-
buit multos coadiutores/ dicit/ adiumentis/ nam ipse bene habuit id quod bene po-
tuit facere. Numquid in loco preter consuetudinem/ Nam visus fuit
per illam contratam per quam numquam ivit. Aut alio tempore. nam ivit in nocte
et numquam erat solitus ire/ ubi non/ primitus probabili collatione et signo
contrarium ponemus statim istam partem ut dicit iste semper fuit maliciosus/
et male fame/ ecce probabile/ et hoc quod factum est nulli potuit prodesse
nisi sibi/ ecce collatio/ et hoc fuit factum in crepusculo ecce signum si
ante fecerat apparationem ecce argumentum eorum que dicta sunt sicut pono
unam partem cuiuslibet partis/ ita possum ponere multas. in instanti hic
docet qualiter per argumentum in re presenti/ et dicit quod que tenuit est/ numquid
fuit/ fuit visus/ quando id faciebat ut verisimile est hunc vulnerasse
istum nam visus fuit quando vulneravit ipsum. Nam visus est certior reliquo
aliorum signorum. unde Seneca. homines amplius oculis quam auribus
credant. Et qualiter fidelis. Certior autem arbiter est oculus./ Numquid stre-
pitus. ut auditus fuit/ auditus fuit quando persequebantur eum currendo
strepitus/ est fractio ensis vel lancee/ vel pulsatio impulsione/ clamor
ut quando clamabat occide occide eum/ vel quando alter clamabat succurrite succurrite
strepitus est collisio pedum vel clipeorum. dicit 2 quod est videndum an il-
lud fuerit aliquo sensu sensu exteriori. s. aspectu ut aspexit eum in fa-
cie/ auditu/ nam vox tua audita fuit cum clamabas occide occide/ tactu
quia aliquando habuit tantum durum tactum/ quod non cognoscebant/ odore quia aliquando sunt
mentes ita malefactum quod non cognoscebam/ gustu/ quia in comedendo vel
bibendo/ In consequenti. hic docet arguere per tertiam partem argumenti
posteriorem et primo ponit divisiones istius membri scilicet quod possumus arguere/
et continetur dupliciter primo cognoscendo factum 2o personam 3o membra
declarat 2a ibi factum esse. circa prima dicit quod post rem dicebat aspicere
an relictum sit aliquid quod demonstret aut malum esse factum aut a quo./

factum sit factum esse. hic demat membra 2a aquo. de pma dicit q post re possumus cognoscere quale sit factum. na si uidemus corpus alicuius mortui esse suffectu liuidum et decoloratum possumus arguere eum fuisse uenenatum. A quo hic ondit qualr ex quibus possumus cognoscere et psona a qua fctu sit ut hoc mo/ na si dimisit cultellum uel ensem et similia possum/ arguere factum illud comisisse. Consecutio. hic docet arguere i coniecturali constitutione p quam prem. s. p consecutionem et p diffinit 2o docet arguere p ipsam 2a ibi accusator. d pma dicit q consecutio est qn queruz que signa ex pte rei et ex pte accusatoris soleant consequi. U no q consecutio arguit p quartu attributu negotio q applicatur gestis negocii et dicit q consecutio a gestis tpore q gestis fuit post fctm i mediate/ sed consecutio p mediata. Item illud cognoscatur quibusdam signis exterioribus i no/ signis naturalibus. 2o no/ q signa st triplicia. s. na. ut p alor. rubedo. et albedo/ testes ut hic testes. scriptura ut hic instm. mo hic loquitur p de sigs Accusator hic docet arguere et pmo confirmado 2o confutando 2a ibi defensor. pma in duas pmo docet arguere qn reo appuerit dicta signa nalia 2o qn non appuerint secunda ibi si reus de prima dicit q accusator dicet. i. accusando probabit. reum erubuisse. i. paluisse. i. titubasse. concidisse. i. in terra cecidisse/ l partum fecisse ut dato tibi tm et ne dicas aliquid. Si reus. hic ondit quo debemus facere si reus nil fecerit. i. nil predictorum signorum attulerit/ et dicit q si no dederit signa dicemus dne iste in tm premeditatus est/ non time q no timuit. i. erubuit. i. dicemus. dne q no fecit signu magne confidentie q confidit malum facere et proponit non timere et dat exemplu de q da sine capto sub lecto et tracto per pedes ex eu den est/ eu dens sli i domu non nsi i causa furandi. hic respondens clamauit no est uerum ymo malefactus capere homines instrata/ sed illi nihil profuit exclamare/ q finalr est suspensus. Defensor. hic docet confutare et dicit q si defensor timuerit dicemus dne no timuit q fecerit peccatum sed pp penam peccati/ q dixit sibi iste/ tu occidisti hunc hominez et q sciebat esse penaz capitis occidere hoiez timuit no q fecisset et si no timuerit/ dicemus illu fictum. i. refuz innocentia q innocens fuit/ ut dnc q no erat nocens io no timuit/

APPROBATIO. EST.

Auctor superius docuit probare coniecturalem constitutione p qnqz partes. hic docet p sextam et ultima/ et pmo diffinit eam scdo diuidit secunda ibi eth locos. d prima dicit q approbatio est qua utimur in fine predictarum probationiz quando iam confirmauiz suspitionem per predicta. U no/. q ista constitutio coniecturalis dicitur approbatio p excellentiam/ q continet inferiores superiores et suas uel q alias antecellit/ et dr ab/a/ q est ualde et proto. i. ualde probatio. 2o no/ diceres quare sit tm in fine causa est/ q approbatio fit dupl. s. probando l augendo. q ut ponit tullius delictum nuqm potest augeri nisi pus sit probatuz

z

esse factum a reo uel sit facta suspicio ipsum fecisse peccatum. Item quod probatur per
testes quod licet secundum ueritatem debilem probationem faciant / eo quod possunt corrumpi precio
tamen maximum firmamentum dant / ideo fiunt in fine. Ea hic diuidit approbationem
et primo diuidit 2o membra declarat 2a ibi propria. In prima dicit quod approbatio
habet argumenta propria et communia. Unde nota quod propria rationes diffiniunt propter
utitur solum accusator et tamen defensor aliquando utitur. Sed uno utente alteri non
damus illos. Sed communes dantur ambobus tam ex una parte quam ex alia
uel aliter propria id est certi. communes id est dubii. Nota exponit tulius proprius auget
communis probat. propria. hic declarat membra et duo facit quia primo docet
qui sint loci propri et communes 2o docet accusatorem et defensorem arguere
per illos locos 2a ibi mea / prima in duas primo ostendit qui sint loci communes 2a
communes / in prima dicit sunt quibus solus accusator utitur uel solus defensor
unde nota quod ideo dicuntur propria quia cum accusator utitur eis ita sunt sui propria quod
defensor non utitur eis et eodem modo defensor. communes. hic ostendit qui sunt
loci communes / et dicit quod loci communes sunt illi qui conueniunt accusatori et defe-
sori / et patet / mea. hic docet arguere per istos locos proprios 2o communes 2a
ibi communes loci. prima in duas primo docet accusatorem arguere per locos so
docet defensorem cum fiducia 2a ibi defensoris / de prima dicit quod postquam pro-
bauit accusator peccatum per superiora debet tunc dicere per prouerbium / domine non
debes misereri malorum ut postea arguere nullum delictum est adeo displica-
bile deo et mundo sicut homicidium. Unde G. Theucer postquam probauit ulixem interfe-
cisse ayacem per supradicta ut quod erat homo male conditionis et uite et quod nemo potuisset
facere nisi iste et quod habuit tempus et quod ille inuentus est et quod erubuit et tunc debet
assumere ad probandum proprium locum id est sciam uel dictum generale quod ita proprium est
sibi quod non defensori. defensoris. hic ponit locum proprium defensoris et
dicit quod defensor sic dicit domine misericordiam uitam peto. Nam et iniqui et false accu-
tus fuit ulixes. communes. hic docet arguere per locos communes et primo ponit
quandam diuisionem 2o declarat membra 2a ibi a testibus et patet sententia et
dicuntur communes quia possunt competere defensori et accusatori / secundum diuisionem me-
bri / scilicet a testibus. hic declarat membra et quatuor facit ut quatuor sunt
membra 2a ibi a quibus / 3a ibi ab argumentis. prima in duas primo docet arguere
a testibus 2o epilogat 2a ibi hec ad probationem. prima in duas primo docet arguere a testi-
bus 2o contra testes / 2a ibi contra testes. In prima dicit quod postquam probauerimus
factum per supradicta debemus dicere tria que debent esse in testibus scilicet accusatorem
uitam et constantiam ut domine testes inscripti sunt prudentes uiuunt honeste et
in suo proposito sunt constantes. Unde nota quod secundum tulium hic testes debent habere
tria primo namque debent habere auctem id est quod sint prudentes nam stulti non possunt
testificari. 2o sint uite honeste. Nam lenones uel similes inhoneste uiuentes
fiduciam non habent. 3o quod sint constantes duplici constantia. primo ut omnes dicant
idem / ita quod unus ab alio non discordet / 2o quod firmissimi sint in hiis que
dixerunt. Contra testes. hic docet contra testes et debemus dicere contra tria que debet
esse in testibus quia contra auctoritatem uitam et constantiam / ut domine testes adducti sunt
dementes et turpissime uite et inconstantie / et sedent unum quod si non potuimus
ostendere in tam tua debemus dicere / nos non fecisse id quod dicitur / et illos scire non po-
tuisse / et ipsos cupide testificari et argumentari. Unde nota per hoc quod dicit uite
turpitudinem tangit duo scilicet remotionem prudentie, nam turpitudo non cadit

inpudentem et uite honestate · Item per hoc quod dicit testimoniorum inconstancia tangit duplicem inconstanciam ut dicas eos discordare in dicto et a proposito recessisse / 2° cum dicit cupide / quod secundum tullium dicere possumus testes esse cupide pro hodio quem habent contra accusatum / ut illi oderunt ulixem ideo sic dicunt / 2° precio ut quia habuerunt precium / ideo sunt pro accusante / 3° amore ut quia diligunt te ideo dicunt malum de isto / 4° timore / ut quia timent ideo dicunt malum de isto · 3° non cum dicunt argumentari · quod secundum tulium testes non debent arguere / nec argumentari sed solum ad quesita respondere · unde si testes argumentarentur possemus dicere contra eos ut domini id est argumentantur quod non debent facere testes / non quo respondendi hic et adhuc epilogat dicens quod hec predicta pertinent ad probationem et ad improbare testes ·/

Ad questionibus · hic docet quomodo debemus arguere de questionibus / et primo quomodo a questionibus debemus arguere 2° quomodo contra questiones 2a ibi contra questiones / prima in duas secundum quod duas rationes ponit argumentandi a questionibus 2a ibi et preterea prima ratio pro accusante est quod diceremus reum debere torqueri postquam habemus suspicionem ut fateatur uerum et hec auctoritas antiquorum · ubi nota quod questio habet se ad quatuor primo est ea sive lex / 2° lamentacio / 3° tormentum / 4° questio est dubitabilis propositio ·/ Et preterea · hic ponit 2am rationem argumentandi / a questionibus et dicit quod si reus confitebitur aliquid in tormento / debemus confirmare per ea que dicta sunt in coniectura / ut si dicat domine / bene feci preparationem armorum / debes tu dicere et dicebam bene nobis / ita est sicut dicit / quoniam semper fuit malus / et similiter in testibus / ut quando testes dicunt pro nobis / debemus confirmare · domine dicunt uerum quia ita fuit / sed si essemus ex parte defensoris diceremus ea que dicta sunt iniuriatus ut domine per tormenta dicit id quod dicit quia non est aptus tormento 2° ut statim ponit tulius ·/ contra questiones · hic docet arguere contra questiones et primo ponit regulam contradicentem illi qui dicebat quod debebat tormentari 2° docet arguere duplici ratione contra rationes aliorum 2a ibi deinde dolori · de prima dicit quod contra tormenta dicendum quod auctoritas antiquorum uolebat quod non deberet tormentari nisi de rebus certis et non de omnibus ut accusator dicebat ·/ deinde docet arguere duplici ratione et ideo facit ut duas rationes ponit / 2a id est hec disputatio / de prima dicit quod diceremus domine / non debes credere hiis que dicuntur propter dolorem quia aliqui sunt recentiores · id est debiliores ad tormenta / aliqui ingeniosiores / et aliqui precogitat / id est quod uult petere · iudex / et dicunt si uult ponere in dictam uobis quis fuit et accusant innocentes et ipsi euadunt / et ideo non debet credi ·/ hec disputatio · hic ponit tertiam rationem et dicit quod tunc ualebit hec disputatio quando aduersarii dicunt contra nos / nam hic intellimus dicta illa cum argumentis et probationibus propter coniecture ·/

AB. ARGUMENTIS.

Abargumentis

Auctor superius docuit arguere per locos et rationes communes a testibus et a questionibus propter hoc docet arguere ab argumentis et primo ab argumentis docet arguere / 2° contra argumenta 2a id est contra argumenta · prima in duas ut duabus rationibus arguit ab argumentis · id est a probationibus argumentis et a signis · id est a probationibus signi · id est a probationibus aliarum · o · collatione probabili et quibus augetur peccatum tunc debes dicere cum multa argumenta concurrat que inter se consentiat · id est concordetur oportet uideri rem prospiciam · id est manifestam et non suspiciosam · id est dubiam arguere sic ita domine iudex quecumque ad aliquam rem probandam concurrunt multa argumenta et multa signa et omnia conueniunt in una re manifestum est quod est uera et ita dicitur esse ut rationes probant · Ex ad probandum ulixem occidisse aiacem multa signa

et multa argumenta circuiunt / quia non videtur res dubia sed bene certa. Vel non / per hoc
quod dicit argumentis sua tempora omnia s. preteritum / instans / et futurum / per hoc quod dicit signis
tangit sex partes signi. Item cum dicit / ceteris locis / tangit approbationem et
eius partes / tangit et partes aliorum que sunt in causa coniecturali / s. probabile
collationem / et cetera. Et non dicas tu quia magis exemplificat de argumentis et signis quam de
probabili et collatione. Dicendum est quod non propter aliud nisi quia sunt magis in usu. Item
plus. Hic ponit 2am rationem quomodo arguitur ab argumentis et dicit quod diceremus rationibus
et signis magis credi debemus quam testibus. Hic oportet exponi hoc modo / quoniam re-
vera et cetera / qui vellet sic arguere. Domine iudex licet breviter testes magis debetis cre-
dere rationibus / et meris argumentis quam testibus / nam illis est magis credendum quoniam
possunt corrumpi. s. precio ut dabo tibi et dicas contra eum / metu vel nisi dicas contra talem
mittam vel expellam te de terra / gratia et amore / nam aliquis ita diligit alium quod
diceret omnia pro eo / simultate id est latenti odio / ut quando qui odivit ali-
quem occulte et in capiatur libenter dicit contra eum ut condatur / et dicitur a simula-
to leone qui generatur in capite arietis et manet occultus / ita similiter iste
homo portans occultum odium / unde simultas id est odium latens / Contra argumenta. Hic docet
arguere contra argumenta confutando et tamen facit sed quod tres rationes ponit contra argumenta
2a ibi Deinde. 3a ibi indignum. De prima dicit quod volendo probare quod non sit credendum ar-
gumentis et signis et ceteris suspicionibus ab adversario adductis infirmabis
omnes suspiciones irridendo dicta accusatoris dicens / nullam rem esse que non possit
suspicionibus criminari. Verbi gratia. Domine iudex non est res aliqua ita casta / ita iusta /
ita honesta / que non possit suspicionibus involvi et cum persona est honestius inqui-
est credendum suspicionibus / et ita ratio est contra illam que incipit ab argumentis qui
vellet sic arguere / illi non debet credi quod equaliter se habet ad utramque partem contradic-
tionis / sed predicta sunt huiusmodi. Ergo maior est. Non minor apparet quia stant cum bo-
nis et cum malis / et cum nocentibus et innocentibus. / Deinde hic ponit
aliam rationem s. quod non sit credendum argumentis et suspicionibus et hec est contra
illam que dicit Item plus / et dicit quod predicta extenuabimus utraque partem suspi-
cionem ex dictis adversariorum / et dicamus illas suspiciones ita convenire
aliis sicut et nobis. Verbi gratia. Ulixes de huiusmodi inimicitiam / dicam tunc bene fuerunt
inter me et ipsum quedam verba non tamen quod essemus inimici dicas quod in hac
utilitate etiam talis habuit utilitatem dicens quod hoc tempus et sic de aliis. Vel nota
quod Deinde exponitur id est postea quia dicit ordinem nam fecerat duas rationes confutatur
una nisi confutaverimus / aliam non sufficeret / indignum. Hic ponit 3am rationem ut
non credatur argumentis et suspicionibus et dicit quod diceremus esse magnum facinus
huiusmodi suspiciones famam de aliquo sine testibus id est sine testimonio humano et quia dicit hec
non habuit testes et cetera. Ut arguatur sic illi rei non est fides adhibenda que testi-
bus non probatur / sed hec non probatur per testes ergo et cetera / A rumoribus. Hic docet arguere
per locos tres a rumoribus et primo a rumoribus. 2o contra rumores / 2a ibi contra rumores
prima mittes ut tres rationes ponit / partes patebunt legendo litteram. De prima dicit quod
dicemus debere famam numquam nasci temere / id est sine causa de aliquo quin habeat aliquid de illo de quo
accusatur ut arguatur sic Domine iudex nullo modo potest esse fama / explico de quo fuit
dicta ut sume aliquem accusatorem et nomen auctoritatis. Verbi gratia / confama esse falsam
et tunc dico ponendo positionem cum nomine illius qui dixit illam. 2o nota quod notat
dixit exemplis in plurali et non in singulari quia alias dicit quod plurali debemus pluralitate certum
et aut inimicos. Hic ponit 2am rationem et dicit quod et arguemus contra rumores si dicemus

nō esse credendum fame q̄ sunt iposite ab inimicis nris. Item a maliuolis. Item a ma-
ledictis ut sic arguatur quicquid ab inuidia uenit ueritas nō putetur ut d̄r Catil. g°
i isfamie nō ē fides adhibenda q̄ inimici et iuidi cōposuerunt et aliq̄. hic poit 3ᵃᵐ rōēz
et d̄r q̄ ꝯ rumores arguez si afferemus l' refferem' ꝯ adūsarios aliq̄ ficta fabl'az sic :
aliquis accusaret me q̄ esset fama me luxisse, tunc ꝯtra surge et dice. ha. credis
tu d̄r p̄o, 2 g° audiui ꝯ te q̄ pp̄ ludū tu uendideras ptem librorū tuorū tn̄ nō credidi
et ibi de vlixe dicens q̄ fama ē ip̄m occidisse ayacem 2 dic̄ nō credans q̄ au-
diui et est fama q̄ isti qui accussat ip̄m uoluerunt facere pdicōnez ꝯ ciuitate
q̄ g° nō credo et debemus dicere istam famaz q̄ fingimus esse i ore om̄iz .i.
maxie diuulgatā aut debem' proferre uerū rumorem qui affert eis turpi-
tudinē ut si sit bene uerū famā malam ꝯ eis esse proferemus cā mala famā
et dicemus nō credē q̄ quilibz potest proferre turpem rumorē ꝯ aliquo cui
credi nō debet et ita nō debet credi fama de nobis. Verūm hic ponit 4ᵃᵐ rō-
nez 2 dicit q̄ si tn̄ esset fama que nō posset remoueri debemus arguendo p
argumēta fp̄ā cōtectur abrogare et diminuere uerā fidem ut nō credatur ita
bene 2 q̄ licz credant ip̄m fecisse nō debz credi q̄ ē talis potuisset facere et
melius q̄ g° huit locuz huit tp̄us ut g° et melius. Quod et difficilima
hic ponit finez huic constitucioni cōiecturali et ptibz eius et dicit constitu-
cio cōiectural' est difficilima ad operandum 2 sepissime tractanda et ē i causis ueris
locum diligencia pfecte t'minauit et ꝯ omibz eius partibz. ꝯ nō dicites
q̄ dicit in ueris causis cā est q̄ ut ē usuz est quedaz st̄ uera et nō uidentur
esse uera 2 quedā cō° et quedz utroq̄ iō egimus predictis sex partibz
ut quidam esse uera 2° nō p hec q̄ dicit titubatōne. debet intelligi q°
ad ptem. vn̄ qn̄ hō sit ptim ic 2 ptim ignorat tunc titubat. ite d' offē-
sione debet intelligi quo ad totuz nā qn̄ hō ignorat offenditur amus
2 iō pfecte determinauit ꝯ omibz istis constitutōnibz ne ignoret pte
nec totuz.

NVC. AD. LEGITIME.

Auctor supius docuit arguere in cōiecturali cōstitutiōe h' docz argue i cā legiptia probādo et
confutando 2 ut dictū fuit i p̄mo libro legiptia constitutio habet sex ptes iō sex facit p
p° docet argue qn̄ scriptū et sn̄ia scriptoris uidentur dissentire 2° qn̄ due leges uident
cōtrarie 3° ab ambiguo. 4° a diffinitōne ꝯ a translatione ꝯ a rōcinatione 2ᵃ ibi
sic. 3ᵃ ibi si ambiguū. 4ᵃ ibi cum diffinitione. ꝯ ibi in translationibz. ꝯ ibi ex rō-
cinali. i p̄ᵃ parte ponitur casus positus ꝯ infirmo qui stetit i naui l' i naui
q̄ illa pos disputatur et p° docet egrotuz argue. 2° ptem oppositam 2ᵃ l ex mā
p' indicas p° ponit itentū 2° declarat 2ᵃ ibi p̄mū scriptūa appet discordare
si a scriptura dicem' ꝯtemur istis locys et dicit a scripto ad dictaz illorū qui
dentur dissentire sn̄ia ꝯm narratione et ꝯm qualitatez rei narrāde q̄ talē
narramus hic alz alys sz māz et p° facie mus exordiū ut dic uidey fama
cā pū. unus cōtollit ut leges i integrū obsuatis et cōfaciens puitis ut docet. 2°
narratione ponā. Sane dūc lex est q̄ fugientes ꝯ naui tp̄re tempestatis amit-
tat oīa q̄ st̄ i naui 2 manes i ea lucretur nauiz 2 ita cōtingit ita me 2 illos q̄
omes fugierunt ꝯ naui. Ego solus remāsi. vn̄ peto uos ut postulat neg-
tiu. Tertio diuidā. verū est q̄ cōuenio sociū q̄ bn̄ dicit q̄ remāsi discōue-
niunt q̄ dicunt q̄ cū egrotus ita nō steti cā ꝯffendendi naui. vn̄ dicit
q̄ lex predicta debz intelligi qui stat i naui potens ip̄az deffendere. 4°

Nūc ad legitime

sc' ptis in legittima

debeo probare illud membrum quod lex non debeat ita intelligi et dicam domine non intendo probare
quod non debet intelligi nisi ut stat littera. primum. hic prosequitur et primo docet contra arguere — arguere per locos
per locos proprios secundo per locos communes. secunda ibi locus communis. primo ibi tot quot locos po-
nit speciales partes patebunt legendo et omnes in capitulo. Deinde. de prima dicit quod debemus — primus
uti collaudatione id est laudare scriptorem legis fuisse bonum ostendimus legem esse bonam
que a bona causa producitur bonus effectus. Et nota quod notanter dixit collaudatione id est simul
laudatione, nam debemus scriptorem legis laudare cum pluribus virtutibus, ut domine qui fecit
hanc legem fuit magne discretionis et immense prudentie etc. Et nota quod laus est triplex
scilicet anime corporis et fortune. hic est sermo de laudatione anime et ideo dicemus ipsum
fuisse perfectum etc. ut arguatur sic scriptor fuit sapientissimus ergo sua scriptura
sapientissima. si sic credendum est ei. Deinde scripti. hic ponit secundum locum et dicit — 2us
quod etiam debemus recitare legem illam vel scriptum illud dicens pro nobis. lex
vel scriptum quod vel quod fecit est hoc vel hoc et narrare vel recitacione quod debemus narrare
quod habuit intentionem laudem, et arguatur sic lex est sanctio sancta ergo legi est credendum
lex que est quod navis debeat esse illorum qui stant in navi et si hec dicat navis debet
esse mea. Deinde provocatione. hic ponit tertium locum proprium et dicit quod etiam — 3us
debemus uti interrogatione scilicet an sciebant illam legem qui intraverunt navem vel
non. ut domine vel sciebant qui intraverunt navem hanc legem vel non, si non debent
amittere navem, quia ut dicit lex nemini licet ignorare ius suum, si sciebant debent
puniri quod fecerunt contra legem. aut testio id est utrum scirent hoc esse scriptum in testamento/
si sciebant fecerunt contra voluntatem testatoris et contra testamentum, aut stipulatione
id est interrogatione cum responsione ut promittis licet dixit ita et contra faciunt propterea non
debet puniri. Deinde collatione hic ponit quartum locum et dicit quod debemus — 4us
uti collatione scilicet videre quid sit scriptum et id quod dicunt adversarii dicat se se
esse quid sit melius, an iudicem sequi scriptum an servare id quod sit excogita-
tum/ acute id est subtiliter ut arguatur/ omnes sunt puniendi qui faciunt contra legem sed
vos facitis contra legem ergo estis puniendi/ maior est / quia minor probatur / quia vos
fecistis contra legem que dicit quilibet de navi recedens debet amittere navem que etc.
Deinde ea. hic ponit quintum locum et dicit quod debemus infirmare et contempnere — 5us
sententiam quod addunt adversarii quia si faciamus comparationem ut dicendo dimisso scripto sequi
sententiam ita contingeret in omni lege. unde posset dari solum una sententia ymo tot quot
sunt intellectus humani unde numquam perveniretur ad finem et nichil valeret lex et ideo
debemus servare leges secundum scripturam et non sententiam. Deinde queretur hic ponit 6um — 6us
locum dicens quod statim ostendemus quod scriptor fuisset defectuosus, nam sibi nichil
nocuisset scribere/ ut ipsi dicunt si ita voluisset intelligere. Deinde a nobis
hic ponit 7um locum et dicit quod postea debemus sumere rationem nostram et profferre — 7us
eam esse factam cum causa item per verba necessaria ut arguatur illa que habet iusti-
tiam causam debes servare sed ista habet iustam causam ergo debet servari. Antecedens notum probatur quoniam
quia iusta causa est quod magnanimi reportentur quod quidem primum est verbis confirmatum
et quod pusillanimi habeat dispendium scilicet quod amittat navem suam, et illa que non habet ambigu-
um debet intelligi secundum quod iacent verba sed ista lex est huiusmodi ergo etc. maior nota minor
declaratur quia dilucida et necessaria. Deinde exempla. hic ponit necessarium vel octavum — 8us
locum et est locus a simili et dicit quod postea debemus dicere exempla in simili causa esse iudicatum secundum
scriptum. ut domine in Romana curia vertebatur talis questio pridie qualis est in certe iudi-
ces voluerunt sequi scriptum et non sententiam et ita nos debetis ut arguatur similis sententia
fuit iudicata coram imperatore et coram rege et dixerunt scriptum prevalere sententie et si

ipsi fecerunt sic ergo et nos debemus facere. Deinde ostenditur. hic nonum et ultimum — 9 et ult.
locum et dicit quod postea ostendemus quod valde periculosum est discedere a scripto et sequi
sententiam ut ergo arguatur illud quod est periculosum illud est vitandum sed discedere a longe quam
contra est affirmatur est periculosum ergo et cetera. Item si deberet observari sententia et non scrip-
tum sequeretur quod homo debilis numquam posset facere bonum hoc est falsum et quod probatur quia cum quo
non debeo hic navem eo quod arguunt me impotentem ad defensionem navis ergo pune
non potest hic voluntatem faciendi bonum. Item multe leges essent superiores locus
Communis. hic docet arguere per locum communem id est a sententia sive proverbio et dicit quod locus communis
est contra eum qui confitetur se peccasse et tamen vult se defendere ut arguat. Omnes isto
sunt puniendi qui faciunt contra legem vel scriptum aliquid sed iste fecit huius ergo debet puniri. Ad
laudandum hic docet arguere et primo docet arguere tenentibus sententiam et per omnes quos contrario — a sententia contra dissentientem
per locos speciales ponit partes patebunt. Ideo prima dicit quod si volemus tenere sententiam tunc lau- — primus
dabimus commoditatem scriptoris et brevitatem et quod breviter scribere fuerit commodum
eo quod pueri ille esset quod in legibus explicaret omnia et quod scripsit tamen necessaria et quod scrip-
sit id quod credidit posse intelligi per legem ut arguatur omne quod est debet esse per opinionem
sed nulla fuit vera opinio ergo et cetera. Maior est nota quia ad hoc ut res hereatur debet illi esse
opinio minor apparet quia in navim nihil fecisset et ideo stetur sententie. Nam illa quam scripsit
commode et breviter volens scribere ponit tamen necessaria et non superflua que a se pos-
sent intelligi. Deinde dicemus hic ponit 2us locum et dicit quod preter hoc dicemus — 2us locus
quod non est mirandum si iste vult sequi verba et non sententiam quia est calumpniator et calumpni-
ator semper vult sequi verba et non voluntatem id est sententiam ut arguatur calumpniator
sequitur literam et non sententiam ergo iste non debet hic contra te animus est notum quia calumpniatores
conantur stare scripto et non sententie. Deinde hic ponitur 3us locum et dicit quod preter hoc — 3us
dicemus quod illud quod est scriptum non est secundum leges nec secundum mores nec secundum naturam et
dicemus scriptores ita voluisse intelligere sicut dicimus non autem ut iacet littera ar-
guitur sic quod est impossibile adimpleri non debet servari sed id quod dicit contrarius
est hoc ergo et cetera. Maior est nota et minor est in littera quia nec est in consuetudine nec
legibus nec moribus et cetera. Unde est nota dicat scriptorem voluisse debet dicere nec
dubitet. Deinde. hic ponit 4us locum et dicit quod dicemus iustissimum esse id — 4us
quod dicimus et id quod dicit contrarius nihil esse et dicemus esse sententiam stultam dicere
quod debeamus servare solum corticem literalem aut iniustam esse aut non posse fieri aut
non convenire cum legibus superioribus nec inferioribus ut quia alie leges intelliguntur
secundum sententiam et non secundum verba aut dicemus disconvenire cum iure communi et naturali
ut arguatur illa sententia non est tenenda que nulla est et que est contra prudentes sententia
ideo est hoc ergo et cetera. Deinde hic ponit quintum locum et dicit quod debemus adducere — 5us
exempla et iudicium aliorum ut tale iudicium fuit servatum secundum sententiam et non secundum scrip-
tum fuit iudicata et servata coram imperatore presente et rege in quo sententia prevaluit ergo nos debemus
facere. Deinde legum hic ponit ultimum locum et dicit preterea dicemus in multis legibus — 6us
tamen teneri sententiam. Locus communis. hic docet arguere per locum communem contra observatores
scripti et dicit quod dicemus illos puniri qui accipiunt verba scripti et non sententiam
ut arguatur. Omnes sunt puniendi qui non servant sententiam legum sed iste est hoc ergo et cetera.

Cum due leges

CVM. DVE. LEGES.

Auctor superius docuit arguere in causa legitima quando scriptum scriptoris voluntas videtur disse-
ntire. Hic docet arguere in eadem constitutione legitima quando due leges videntur convenire et primo ponit quandam necessa-
ria, 2o docet arguere et dicit in causa hac primo in duas partes primo ponitur contrarietatem legum 2o ponit causam contentionis.

z

secunda ibi infirma. p^a in duas ut duas repugnatias ponit 2^a ibi deinde adeui-
dentiam prime partis est sciendum q auctor hic ponit casum quem ponit i p^o libro de lege ca[…]
que prohibebat condempnatum de pecuniis repetundis aliquem nominare i contione et
de alia lege q iubebat augurem nominare eum qui petat locum mei mortui. mo. ce[…]
hunc casum docet arguere, et dicit q^o de p^a parte q quando due leges discrepant, debemus
videre utrum altera illorum legum sit abrogata l' derogata. Secunda dicit q debemus considerare
utrum una lex iubeat altera vetet sicut i q^o de augure aut una cogitat altera permittat ut
quia lex est que cogit me ire ad palacium omni mane et est alia lex que permittit q non
vadam si nolo. Sciendum est. q hic tangit quadrupliciter repugnantiam legum ex earum pro-
prietate. Nam legum una abrogat, alia derogat, 2^a q legum una iubet alia vetat. 3^a
quia una cogitat alia permittit. 4^a quia una prior alia posterior. illa que abrogat in totum di-
struit, illa que derogat in partem destruit. Unde sciendum q quando est una lex, et sit
alia ad emendationem illius quandoque emendat in toto et dicitur abrogata quandoque eam in
parte et tunc dicitur derogata. nam lex posterior tollit priorem si de eadem summa tractent
Infirma, hic reddit causam quia oportet considerare hanc proprietatem contrarietatem et p^o po-
nit casum quia debemus considerare utrum una iubeat alia permittat. 2° quia debemus
considerare utrum una abrogat l' deroget. i. utrum una emendet alias in toto
l' in partem. 2^a ibi, item illa. In prima dicit q causa huius est q lex que iubet
et cogit plus valet q lex que permittit. Unde si accusator dicat te non fecisse, id q lex
iubet l' cogit quia est alia que permittit et defensio non valet quia non est excusato si dicas
q non ivisti ad palatium eo q dicas esse legem que non permittit te non venire quia
est fortior lex que iubet q illa que permittit. Sanctio i. lex constitutis permissive i. lege
permittente, item illa. hic ponit alium casum et dicit q defensio illius non valebit
qui defendit se quia fecit id q lex iubebat si posterior lex abroget l' deroget. Nam p[…]
valet lex posterior et cogit q correcta sit illa augurius que dicebat q lex iubebat nominare
potentem loci mei mortui. si alia lex posterior est. q dampnatus de pecuniis repetundis
non audeat loqui in contione abrogat, quia debet intelligi q augetur bonus et perfectus
et iustus non factus contra rem p. Cum h. hic docet arguere et ita facit ut ita argu-
entia
facit l' narrat 2^a i. deinde continuatur. 3^a deinde. In prima legendo sic l' alias dicit
q statim cum consideraverimus hoc exponemus replicabimus et collauda-
bimus legem nostram. In 2^a dicit manifestabimus legem contrariam et trahemus
casum ad commodum nostre cause dicendo nostra iubet sua permittit, l' nostra abrogat
sua derogat. In 3^a dicit q querimus rationem nostris de absoluta iudicialis que separatur
et querimus partes nostras de quibus partibus dicit ita. differemus i. disputabimus
Ex ambiguo. hic docet arguere in legitima constitutione per ambiguum q est — per ambiguum
quando ille dicebat in testamento. Tulius heres meus xxx. pondo argenti tenetur uxori
dato que volet, et primo docet arguere, 2° removet q dicas opinionem contrariam
incipiendo casum 2^a ibi. sunt qui, p^a in duas p^o permittit 2° docet arguere
2^a ibi primum. p^a p^a nota equivocationem ambigui quia quandoque fit in dictione quandoque
in oratione ut de h[…] primum. hic docet arguere et tot facit quot rationes ponit
2^a ibi deinde quo. 3^a ibi. deinde id. 4^a ibi nec esse. In p^a dicit arguendo pro
uxore testatoris q querimus utrum scriptura sit ambigua et ea est quia stante
ambiguo stat questio et remoto ambiguo removetur et questio. Nam probando q
non sit ambiguum certa removetur. Deinde quo. hic ponit 2^am rationem et dicit q^d
preterea querimus quando scriptum sunt factum ut quando pater familias scripsit predictum
testamentum filius forte fecerat iniuriam patri, io voluit intelligere q publice acciperet.

que vellet vel quia stabat male cum uxore ideo voluit quod filius daret ad libitum suum. Item ostendit testatorem noluisse sicut ea que dicunt adversarii eo quod filius pauper remaneret aut quod uxor non posset bene vivere si filius daret ad libitum suum. Deinde id. hic ponit tertiam rationem et dicit quod postea dicemus id quod nos interpretemur esse omne honestum rectum secundum leges et mores et dicemus quod id quod adversarii interpretentur esse impossibile fieri et ideo dicit contra quod. nec esse. hic ponit quartam rationem et dicit quod dicemus non esse necesse dicere tale scriptum ambiguum et intelligatur et sic sententia illa que significatur dicit scriptura non est ambigua in qua potest optime discerni utra sententia id est que sententia sit vera secundum hoc est gratia etc. Sunt qui. hic ponit increpando grecos opiniones quorundam et primo ponit opinionem grecorum secundo suam secunda ibi nos vero. Et primo dicit quod aliqui greci crediderunt nos non posse uti istis generibus ambiguis nisi cognosceremus doctrinam amphibologiarum id est equivocationis vocabulorum que traditur a philosopho in secundo elencorum vel propter motum suum erat quia in constitutione versatur circa amfibologias ideo non credebant posse tractari sine cognitione amphibologiarum. nos vero. hic ponit suam oppinionem et primo dicit secundo probat per causam tertio concludit quarto imponit finem vel excusat a quadam digressione secunda ibi omnes enim tertia ibi itaque quarta ibi inprimitiarum. Et primo dicit quod non est adiumento ymo nocumento sine amphibologias ad hanc scientiam. Omnes. hic reddit causam et dicit quod hoc est causa quia illi aucupantur id est dolose capiunt amphibologias et nullas sententias interpretantur ex alia parte imo omnes dubias. unde non faciunt nisi distinguere ut si est sic et sic etc. itaque semper ponunt distinctiones et dubitationes. itaque. hic concludit et dicit quod isti sunt molesti in fallaciis alieni sermones quia sicut bene volunt alios incrapare ut puta quod male dicat vel quilibet verbo faciendo fabulas eis et isti obscuri inepties et odiosi dicti sunt quia numquam interpretabuntur nec [gap] et qui volunt loqui expedite videntur infantes. Nam videntur balbutire et ignorare quid dicant quia timent loqui ne reprehendantur sicut alios reprehendunt ideo nesciunt proferre nomen suum. unde si queratur ab eis quo nomine vocaris distinguunt statim timentes peccare aut tu queris de nomine proprio aut de nomine communi etc. et ita distinguendo numquam veniunt ad propositum et subdit quod ut esset id est reprobabit has opiniones et dicit quod quam vellet facere, ex inprimitiarum id est in principio et est tota ista dictio non intendit facere etc.

pueriles. Inprimitiarum. hic excusat se a quibusdam digressionibus quia hic potuisset facere potuit contra improbare has oppiniones

Cum diffinitione

CUM DIFFINITIONE

Auctor superius docuit arguere in constitutione legiptima a scripto et a lege contraria quo hic docet in eadem constitutione a diffinitione et qua super huius est causa de illo lucio qui fecerat legem frumentariam et cepio contradixit, non credebant se incurrere de lexa mayestate tunc oportebat quid esset lexa mayestas ideo cum diffinitione quia debes diffinire lexam maiestatem vel simile et primo docet confirmare et confutare. Primo ponit quedam notabilia secunda ibi primum quare per individuas primo docet accusatorem arguere ut lucium secundo deffensorem scilicet cepionem secunda ibi item ex contrario. Prima in tres primo ponit quedam precepta secundo ondit diffinitionem tertio docet ad aptare ad propositum secunda ibi maiestatem tertia ibi nampe. Et primo dicit quod debemus vocabulum breviter. Maiestatis diffinit et primo interrogative infert que sit illa ex quibus constat amplitudo civitatis quia suffragium populi et consilia magistratus. Nempe adaptat ad propositum et dicit quod ondemus quo in dignitatem ponis id est gradus scallarum et dicunt esse in quibus erant leges probatur populi suffragio et maiestatis consilio ideo lexit maiestatem arguit quia sic quicumque removet auxilium populi et consilium magistratus ledit mayestatem tu ex hoc quare etc. Maior est nota per diffinitionem minor patet quia lex quam portabat erat auxilium populi conbere seditiones evitandas et erat consilio quia nesciebant.

z

videre modum solvendi stipendia&c nisi p hanc legem. Item ex contrario. hic docet
contrariam partem arguendi. et p° ponit diffinitionem contrarie ptis 2° adaptat ad pro
situm 2ª ibi ego non. in prima 2 2ª arguit sic quicunque nō afficit āplitudinem
civitatis detrimento sed probibet afficere nō ledit maiestatem g° sic, huius g° 2c
dr maior nō p diffinitiones. minor pz q prohibui tibi q nō portares leges q adsta
bant exercitum 2 ita diffinivit diversimode. primū hic ponit quedā notabilia et in
tra facit ut tua sunt. 2ª ibi deinde sciz. 3ª ibi Deinde. d omnibus partibus simul
dicit q debemus p° diffinire 2° diffinitionē nram ad nrm ppositum adaptare. 3°
diffinitionē adversarii reprobare dicendo q est falsa aut ꝯtraria et c. Et sbdt
q id habebitur ex ptibus nris que dicentur. Queritur in translationibus. hic docet
arguere a translationibus que erant ut ē dictū est qn mutabamus tpus iudices
2 similia 2 p° pmittit intentū 2° docet arguere remittendo ad iuridiciales ꝯsti
tutionē absolutam. 2ª ibi H legibus. d p° dicit q translatio d ꝯstitutione. i. ipsius
translationis q ꝯstat septem. s. tpus actator 2c. actator possit accusare defen
sorem de tali re d iure d qua cū accusat petitione. i. an possit petere id q petit de
iure. ꝯpulsatione. i. si iudex pōt mandare executionem alio mō. i. alia pena vel
alio crimine. tempore. ut si confiteantur se debere solvere sz nō adhuc. querente.
i. petente. aut agente. i. accusante. queritur. i. arguitur an actator 2c. ō pz
totum. Ex rōnali hic docet arguere in constitutione legiptima p 3ª pte q2 p rōci
natione et ita facit ut tres rōnes ponit. 2ª i deinde. 3ª ibi. deinde. d prima dicit
q dicemus quali iudiciatū sit simile i aliis d. g°. d cū suo posito sup ille fe
cerat testamentum qn fuit se esse iudicatum 2 dimisit omnia illis qui adiuverant
eum, ne sc̄ haberet aliquid eo q ꝯ cum fuerat. Modo isti adsunt hereditatem. frater
dicit q nō potuit facere testamentum sed d hic nō potuit onde legem q dicit
q non nisi q arguit p simile q2 dicit quod hō mortuus nō pōt facere testm
sz i habebatur pro mortuo qn fecit illud testm q2 iā dampnatus erat ad mortē
Item furiosus nō pōt facere testm. sed iste diceret ille furiosus fuit i q tum
occidit mrem. vel arguit dnē idm fuit iudicatū d tali 2 tali. Deinde dr q de
bemus qnderare illud esse simile ei q tali fuit iudicatum l dissimile quo adpte
adversam. Deinde dr q arguemus utrū i fecerit testm cōsulto. i. sponte vl
coacte l utrū voluerit cavere pp q fiebat illud esse simile alteri negocio si
mili facto io ne posset reprobare ut illud voluit esse cautum.

Nunc. ad. iuridiciales.

Nūc ad iuri dictalē

Auctor supius docuit arguere i ꝯstitutione ꝯiectuali 2 legiptima hic docet arguere i iudi
ciali 2 p° ꝯtinuando dicta dicendis pmittit itentionē suam. 2° exequitur 2ª ibi ab
soluta pz smia 2 ibi est color q dr trāsitio qn diximus nos dixisse sufficienter de una
re et velle trāsire ad aliā. Absoluta. hic exequitur 2 p° docet arguere i iuridiciali
absoluta 2° i absontiua 2ª ibi mea conuenit. d p° dicit q nos utemur
absoluta iuridiciali constitutione qn rem q confitemur dicemus esse factam iure
sine ulla assūptione extra̅ri defensionis. i ea. hic docet arguere i ea 2 p° pmittit 2°
exequitur 2ª ibi constat. d p° dicit q opz querere si sit factum iure 2 dicit q po
terimus hoc scire si cognoscemus ex quibus partibus constet ius et cā est q2 oppz
cognoscere partes iuris q2 aliter nō possemus cognoscere ipm ius cū totum nichil
aliud sit q sue ptes. Constat hic exequitur et p° pmittit ius p tū iuris
2° declarat 3° concludit. 2ª ibi nā. 3ª ibi hiis g°. i p° dr q i constitucio

iurisdicialis constat ex hys sex partib9/ s. nā lege z cᵗ. Nam hic declarat has ptes
et sex facit ut sex sunt partes patent d pᵃ dᵗ q ius nāle est q obsuatur cā cognatōnis
aut uirtutis. v est nō q scdm tuliū i rethorica sua ius. Ius est rō equi et boni q quis nō ui
to iusticie appellat. 2ᵒ nō q duplex est ius. s. diuinū z humanū. humanū est
duplex aut cōmū aut nō cōmū. cōmū est ius nāle q unus iustificatur alterius z dig
nificat alteri et id est ciuilē nō cōmū est dupᵉˣ ut scriptū l' nō/ si nō est scriptū et
hoc est consuetudo/ si scriptum et hec dupli uel comune uel speciale coe ut lex co
dicis, speciale ut sūt statuta ciuitatū. Aᵈ hic tangit ius humanū et cōmū cū dicat
cognatōnis aut pietatis z p hec nō. duas ptes iuridiciales. 3ᵒ nō q iᵃ est di
uisio gnis in suas spēs qᵒ nō. q nā/ diffinitur a tulio i sine dictis. Nā est
q nō opio genuit s quedā inata uis inseruit. Lege hic declarat scdā ptē et dᵗ
q ius legale est id q i populo est firmatū. v nō q lex est sanctio scā iubens ho
nesta z prohibens ↄ̄ria l' scdm tuliū inpᵒ de leg. lex est sūma rō i sita i nā q iubet
ea que facienda sūt prohibetq ↄ̄ria. Consuetudine hic notificat 3ᵃᵐ ptem
iuris z pᵒ diffinit 2ᵒ exponit. 2ᵃ ibi q genus. d pᵃ dᵗ q ius cōsuetudina
riū est id q sine lege obsuandus est z ponit cāū sue qᵉ. q si dicitis auruz
uel simile alia mouantur possiz repetere a socio ipius scdm consuetudinē/ sicut
qñ duo cambsores ad unū dicāz. v nō q ↄsuetudo ↄuenit ↄ lege/ nā sicut
est equitas i lege/ ita et i ↄsuetudie tñ differt ab ea/ q lex est in scripto, ↄsuetu
do nō/ 2ᵒ differt q nō est tanta integritas i cōsuetudine sicut i lege/ et ↄ
uenit ↄsuetudo cū nā q nulla cōiū est i scripto/ differt q ↄsuetudo nō ē cōmū
sed nā sic. s nō q h' hic expensuz exponitur dupli pᵒ expensuz. i. ruinatū
z ponderatū sicut auruz/ 2ᵒ expensum. i. ad exponendū ut duo sociāt se ad
expendendū l' ad faciendū aliq̄ meū opus. ut do dn̄i illorū noie amborū xx
expensis. unus moritur repetā ab alio illos uiginti d cōsuetudine. Iudicatuz
hic declarat 4ᵃᵐ partem iuris z pᵒ diffinit 2ᵒ ponit diuersitatez iudicatorū
2ᵃ ibi ea sepe pz pᵃ pars. v nō q si aliquis iudicetur z sumetur a iudice uocat
sn̄ia si a pretore l' cōsule uocatur decretū. Ea sepe. hic ponit diuersitatē iudica
torum. i. d una z eadm re aliquis iudicabit q ↄdempnetur aliquis alr absol
uat eū/ z pᵒ ondit diuersitatem/ 2ᵒ declarat tertio ↄcludit. 2ᵃ ibi q genus
3ᵃ ibi qᵒ q. pz sn̄ia pme partis. dicit decreūt/ quo ad tribunū dᵗ iudicauit
qᵒ ad iudicem. q genus hic declarat hanc diuersitatez i exemplis et pᵒ ponit
unū 2ᵒ aliud 2ᵃ ibi. Item. s. d pᵃ dicit q marchus drusus dedit iudiciū
q ageretur cū herede mādati. i. cū accōne mādati ↄpetenti. s. sextus iulius
dixit et iudicauit q nō deberet agi. Ecce quō i duo discrepauerūt i sn̄ia
Item sex. h' ponit scdm exemplū z dᵗ q iudex celius absoluit illū q nōiauit
luciū poetā i scena d quo ē uitiuz est. Ez. p. mucius eūdm d eadm noiā
none ↄdempnauit. Ergo hic concludit et dicit q quia ē q̄drantur diuse
sn̄ie d eadm re qñ cōtinget nobis uidere diuersas sn̄ias d eadm re debem/
proferre iudicē cū iudice/ ut uideamus/ quis illorū iudicū qui dederūt illas
duas sn̄ias fuerit melior z tūc dicemus sn̄iaz illius meliorē. aut debez
proferre tpus cū tpore ut q ūa sn̄ia data fuit tpīe seruitutis qñ eramus
sub dn̄io alterius alio tpīe libertatis q sn̄ia data tpore libertatis ē melior/
aut nūz cū nūo. ut q ad unā sn̄iaz fuerit octo ad aliā unus. Ex equo no
tificat quintā ptem iuris z pᵒ diffinit 2ᵒ ponit cāū 3ᵒ concludit. 2ᵃ ibi

z

quid genus. 3ª ibi ex quo pz sñia / utilitatem. i. necessitatem. Ex genus hic po-
nit exemplum cuius exemplicatus est. Cum quis non erat lx annorum aut fuisse infir-
mus ut credat se hre tot annos qt dicit. Ĝ nō / q h lrã cumulatorem. exponit
dupli qz primo refferendo ad reū ut expõitum est / 2º refferendo ad iudicem ut q
lex erat q iudex deberet esse omni mane ad scannum ad reddendum ius. dº quidem
iudex est xl annorum uel ht malum non potest uenire ex equo et bono est q̃d. i.
sz opiones bonam debet aliū mittere qui reddat ius pro eo. Ex quo / concludit et
dicit q cõuenit constitui nouū ius p dignitatem hominis. Ex pacto. hic non facit
sextam ptem iuris et primo diffinit 2º diuidit 2ª ibi pacta. pz sñia / pacta diui
dit et pº ponit unū genus 2º aliud 2ª ibi sunt item. dº pª pz lrã et exponitur pa
gunt. i. fallauū acceperit d iure reddendo sicut iudices qui dicunt pro tubus Flor
reddant ius sibi uel isti inpallacio. Orionem pagunt. i. debeant dare ius sicut
acceperunt pecuniam ex pacto et dr in comitio. Comitiū erat locus Rome ubi elige
bantur consules / aut in foro ante meridiem tn comitio. Nam erat statutū Ro
q iudices deberent reddere ius usq ad meridiem rō pz q debebat stare / et ipi Ro-
mani tenebantur iponere causas suas usq ad illam horã. Sunt item. ponit ad gen
pacti et pz lrã hys hic concludit et pz. /

C VIII. EX. COMPERATIONE.

Cū excomparatione

Auctor superius docuit argue / in iure sidiciali absoluta nunc docet argue in iuridiciali as
suptiua et q'r facit ut assuptiua ht q'r ptes ut supra patuit i casibus suis. pº do
cet arguere ex cumparatione 2º ex translatione 3º ex cõcessione 4º ex remotione crimi
nis 2ª ibi translacio. 3ª ibi cuncessio. 4ª ibi cū a nobis. pª indiuas pº docet ar-
guere i cõpato. mō a locis specialibus 2º a locis comunibus 2ª ibi hys locis pª
indiuas qz pº docet accusatorem argue i istis specialibus 2º defensorem 2ª ibi / a
defensore. pª in q'r ut q'r sit uel ponit argumenta specialia 2º. s. argumentum
rationem documentum qz opz qui si fact. i. melius fuerit agere / id q dicat reus
s. reddere castrum et homines cuadere q omnes mori an melius fuerit
id q dicat accusator oportuisse qz. s. dicat melius fuisse mori pro re. pũca q
sic moriendo uiuit. dº queri debz ex cõtentione. i. ex qõne argumentando / ponit
q honum fuerit utilius. / Deinde hic ponit sim argumentum et dicat q posito q fuerit
melius reddere / castrū iustum debuerit facere / hoc ex suo cõsilio an / nō qz erat priuata pª
rō nō debuit hoc deliberare sz pũca ut putans ancianam et consiliū qz isti debent
iudicare de re pũca nō at de psona priuata. i. priuata officio cois. / Deīn h põit 3ª rōez et dt
q posito q potuerit deliberare p se et iudicare et reddere castrū tn ī debuisset sicut rõnabili
q nō est factum probatur q nō rõnabili p illa q̃ dca sunt i cõiecturali q fuerit sex ut
qz huit in pecunia q pz qz an q dicerez castrū dix q penitus uiaretur / postea huit
locum et tpus faciendi qz i nocte iterū tota nocte uigilauit iimicus. it qz recepti
fuerint hec et filia / ita q ondem deliberatonez nō esse iustam p suspicionē. q. arguat
sic / illeq peccauit cū pecunie nō fecit cū utilitate h c h q° 2et. Deīn. h põit 4ª rō-
nē et q posito q fecit cū utilitate debemus inquirere arguendo uni potuisset
euadere / qn uenisset i eū locū et nō oportuisset ipm facere id q fecit. dº nō.
est q rõnes huit sicp oidies et rō dt. Deīn. nã si uã n ualz alia debz seq. a defensore hic
põit quo deffensor debet arguere et dt q debz repbare pdicta. pº ondere qz fuit uti-
lius face / id q fecit / itē nō fecisse amore pecunie / eo mō quo dixes defendebat

L

se quando arguebatur contra eum / ita cum iste contraderet tempore et loco etc. que dicebantur contra eum esse
non potuisse uitare quin ueniret in eum locum etc. et quod de hoc non sunt testes non habuit tempus nec
locum et similia. hijs ita. hic docet arguere per locos communes et primo accusatorem 2o deffensorem 2a
ibi deffensor. de primo dicit quod accusator ponit unum prouerbium contra eum qui preponit. ut digni merito
sunt puniendi illi qui preponunt malum bono. nec habent potestatem hoc permittendi. per quem est
hic est hoc ergo etc. Nam preposuit seruitutem libertati nec habebat potentiam iudicandi super
hoc cum esset priuata persona. deffensor. hic ponit locum communem deffensoris et arguit sic dicens
omnes debent misereri illorum qui sunt positi in miseria / et cogitare quid fecissent si ipsi fuis-
sent in eodem statu / modo sum positus in miseria etc. quia cum circumdatus hostibus sueremus
non habebamus uictualibus carebamus si uare gentes incolumes tenebamus / de hoc cogita reguardo
uos fecissetis / rem pretiosam i. mortem utili i. castro translatio. hic docet arguere
in alia specie assumptiue constitucionis iuridicialis et primo premictit diffinitionem / 2o docet
arguere 2a ibi in qua primum prima in qua. hic docet arguere et primo deffensorem 2o accusatorem
2a ibi deffensor. prima in duas primo docet arguere in locis specialibus 2o communibus 2a ibi
locus communis. prima in quatuor ut quinque rationes speciales ponit / pro utroque patebit de prima dicit
quod est iudicandum unum ille qui transfert crimen in alium ne possit sustinere quia opus peccare eius
moderamine dignitate tutelle i. secundum quod denauit damnes cum si fecisti maius peccatum
quam ipse tibi uel amico tuo. de nostro quod notanter dixit primum nam eo posito omnia alia ponuntur
et remoto omnia remouentur. quod si ipso quod mihi hostis non interfecerat prius patet quod et ille
puniatur. ut arguatur sicut uita tua fuit honesta uirtuosa nec habuit tempus nec locum nec fu-
it uisa ergo non fecit / antecedens est notum quod fama bona est manifesta contra probatur quia si esset bona non fecisses.
deinde. hic ponit 2am rationem et dicit quod postea est querendum quod peccatum est maius antequam id quod iudica-
uit an primum quod fecit primus quia peccatum debet esse causa correctionis non causa peccati ut ar-
guatur peccatum non est cum moderamine dampnate tutelle ergo est puniendus. antecedens notum per legem
contra tenet quia maius peccatum est interficere matrem ex qua ortus est quam uxorem interficere / ma-
ritum quia non est de eius carne nec parentella. deinde. hic ponit 3am rationem et dicit
quod postea est querendum quod dato quod iste fecisset eo quod peccatum est equale utrum de-
buisset fecisse cum non esset data per iudicem nec esset dampnata. modo debet querere
utrum debuerit dampnari cum iudicio uel sine. arguatur ergo peccatum non debet esse causa pe-
ccati sed correctionis ergo puniendus est hostes. antecedens notum contra tenet quia si mater
hostis interfecerat maritum non debebat ipse interficere matrem / ymo corrigere. deinde
hic ponit 4am rationem et dicit quod postea debemus dicere quod iudicium non debuisset ante sententiam
fieri i. dari ut arguatur ille est puniendus qui puniuit aliquem ante sententiam datam et
iste est huius ergo est puniendus contra tenet / antecedens notum quia interfecit matrem de qua non erat data sententia /
deinde hic ponit quintam rationem et dicit quod posito quod non sit lata sententia de primo attamen non debuit fieri
iudicium de illo a te id est iudicata sine presidice / ut arguatur / iudicium debet fieri / per publicam personam
et non priuatam ergo hostes debet puniri antecedens est notum quia iudex debet dare penam de criminibus peccati
et non alia persona contra tenet quia tu fecisti uindictam sine iudicio. locus communis. hic docet
arguere / in casu per locum communem accusatoris 2o deffensoris 2a ibi. et ab de prima dicit quod lo-
cus communis est contra deffensorem si dico ipsum magis confidere in ui quam in iure
dicit dicere illis non debet parcere qui magis credunt eorum uiribus quam iuri. arguas ergo
ille est puniendus qui putat plus ualere uim quam equitatem. sed iste est huius ergo est
puniendus. deinde hic dicat quod accusator inquirit quid contingeret si talis non punitur
cum superfuit supplicium de primo que nundum dampnata erat et dicit quod malum contingeret
quia omnes facerent malum et uolent esse pares / et si hoc accusator fecisset quid fieret de eo /
Nam si ergo fecissem optime dampnaretur / ergo ipse debet dampnari quia magis

z

accidet invicibus quod vivi et si peccatum omnes facient malum. Deffensor hic docet argu-
ere deffensorem per locum comunem et dicit quod deffensor primo arguet deffendendo atrocitatem
iniquam transferendo peccatum, et dicit quod debet ponere ante oculos illorum qui audi-
unt locum ubi erat et tempus ut ipsi extimet non fuisse utile re dixisse in iudicium ut hec
sic esse arguit incliti menstram hoc modo. Nullus peccatum est maius quam occidere se ipsum
et qui occidit patriam et caput civitatis virum deffensor et maritum suum. Cum maritus
et uxor sint unum et idem in carne per atrocitas scelus quod odio est punienda, nec valet
si dicatur quod debui dimittere iudicem condempnare quia erat in nocte et potuisset fugere
cum domine. Item erat in castro ubi quedam turrim fortissimam super quam ascendere potuissent.
Item quia erat de magna parentella et regna ideo iudices non ausi fuissent ipsam
condempnare, quia melius fuit filium facere ultionem.

CONCESSIO EST. PER.

Auctor supius docuit arguere in duabus partibus scilicet comparatione et translatione assump-
tiva cum situatione. Hic docet arguere in tertia parte scilicet in concessione et primo reducit diffi-
nitionem aut divisionem supius datam. 2o dando ordinem procedendi docet arguere
ibi secunda illa de hiis partibus prima per supius dicta ut ponebatur causa et de hiis partibus sic docet arguere
ibi 2 primo dat ordinem procedendi 2o exequitur 2a ibi primum et illa in quarta quia primo determinat
de hiis partibus de quibus dicit se determinaturum 2o reddit ad terminandum deprecatione
2a ibi deprecatione. Prima in duas primo ponit locos speciales spectantes ad has tres partes
scilicet imprudentiam fortunam et necessitatis 2o locos communes 2a ibi locum comunes
per maiores sicut tria sunt membra purgationis, nam primo docet arguere in necessitate
2o per imprudentiam 3o infortunia 2a ibi sicut 3a ibi cum fortuna. Prima in quinque dicit quas
rationes ponit partes patebunt. Ad evidentiam partis videndum est causa iste partis
super hiis de illo qui ivit ad accipiendum merces pro populo romano et non reddivit ad
terminum deputatum propter flumen qui impediebat eum, modo dicit quod debemus querere utr-
um in necessitas fuerit ex culpa sua nec ne. Nam duplex est necessitas una cum
culpa et alia non excusatur, ut cum homo potest facere, item et propter pigritiam differt
et diceret tamen quod postea non potest facere quod vult et contra istam possumus arguere
dicere non est parcendum ei qui propter pigritiam vel aliam causam per se dedit necessitatem non adimple-
re mandata sibi imposita hic est hoc quo 2 et. Maior nota in minori probatur quia propter pigritiam
aut ignominiam suam 2 et dedit sibi necessitatem. Alia est necessitas sine culpa et ista
est excusabilis nisi per aliam viam arguamus contra eum, ideo posito quod ista necessitas non
fuit culpa sua, dat aliam rationem arguendi contra eum. Deinde hic ponit aliam rationem
et dicit deinde quia habuit ordinem dicit quo querere utrum potuisset facere aliquid ut ista ne-
cessitas vitaretur aut alleviaretur ut facere pontem aut clausam et dicit si potuisse
facere aliquid propter quod vitare potuisset necessitatem arguamus contra eum sic dicere quod
potest vitare necessitatem et non vult debet condempnari 2 et. Sed sic est quod iste po-
tuit facere aliquid propter quod vitaretur necessitas quo 2 et. Unde nota cum dicit vis quod vio-
lentia est duplex una vitabilis id est que potuit vitari id est si ivisset ad pontem positum
ibi prope. Alia alemabilis ut quando talis violentia non potest vitari sed bene alleviari videlicet
quia potuit primo lintres 2o castiones ut arguatur, pons erat ibi prope per quem potuit transi-
re. Item potuit alleviare, sed neutrum fecisti ergo es puniendus contra non quia ibi erat
pons ut omnes sciunt. Minor declarat quia fuisti piger ad transeundum quia
debes bene puniri. Deinde hic ponit 3am rationem et postea querimus an ipse fu-
erit expertus resistere necessitati vel cogitare, quia deinde per aliam viam ubi potuisset
vitare necessitatem, quia sic dicat quod potuisset fieri vel cogitari aliquid propter quod vitaretur

L

h necessitas nō excusatur imo arguimus ipm̄ debere dāpnari ut dr̄ qui pōt uitare neces-
sitatem et nō uult debet cundempnari si nō poterit fieri uel cogitari aliquid pp qd
uitaretur necessitas excusatur. h nō qd duplex oppōnitur. s. ope et nō ope/ qr noluisti
facere naues et cogitasti transire meis pedibus arguat g̃ tu nō apposuisti te illi uo-
lentie nec consilio nec ope g° debes puniri. dr̄ nō notū qd nō fecisti naues nec aliqd
cogitasti ḡ. t3. qr fuisti piger et tua pigricia debes puniri. Deinde hic ponit q̄rtā
rōnē. p quā possumus arguere ḡ et dicat qd si nō possumus p h que dicta sūt probare
debes sumere argumenta ex coniecturali constitucione/ s. p probabile t̄pus loci.
ut arguere hoc consulto factum esse per necessitatem ut fecit ea auaricie qr nō uidet
se hic utilitatē magnā io tradauit et se dixisse qd oportebat cū lucrari/ et huisse
locum t̄pus et c̄. Ad hanc necessitatē Deinde hic ponit quītā rōnē et dt̄ qd posito
qd adeo fuisset magna necessitas qd nullus posset arguere/ p predicta tunc arguet
c̄ eum dicendo/ nulla necessitas est p qd debeas sibi parcere ex quo confitetur pecca-
tum. ut dīri nescio p quā necessitatem uellitis ipm̄ excusare cum ipe cōfiteatur de
peccato confesso nō est parcendum. Arguatur g° sic postqā peccata confessa sūt puni-
enda sūt g° ipe puniendus. dr̄ nō notum ḡ. t3/ qr ipe met cōfitetur se peccasse/ Sicut
hic docet arguere ad aliā ptem ut qn̄ quis excusat se p ignorātiam sicut ille
qui occidit seruū/ et q̄re facit ut q̄re rōnes ponit ptes patebunt. d̄ p̄ dicat
qd si reus excusat se p ignorātiā tunc p̄quirimus utrum potuerit scire hunc
fuisse manumissum uel utrū laborauit scire nec ne. d nō qd notandū dīx. An
ne qr i istis ptibus. s. necessitate/ imprudentia/ et fortuna nō limitat se
magis argumēta accusatoris qr defensoris. possunt ē arguere/ ex utraque pte
cogitandi argumenta ut dicere qd potuit scire qr erat sūs suus qd sciebat esse infir-
mū et qd domus sūs sit facta alterius. Item qd uidit testamentum et similia/ qr non
potuit scire/ ut qr erat in uirē t qr habebat odiū eccha sicm/ et nesciebat quicqd qd
fecerat sūs. a° posito qd probet se nesciuisse respondit statim ponendo r̄ʒ rōnem
dicens. qd statim queremus utrū laborauerit se scire uel si dicat qd nō arguemus.
Dic nulli est parcendum qui incurrit ignorātiā pp negligentiā i est h g° 2 c̄. maiu
ū. minor pz. nam fuit negligens inquirere testamentum utrum i filius esset liber
nec ne. Ex alta pte dicemus quali nō habuit t̄pus ad inquirendum qr ipe iter
accepisset fugam aut ille qui fecerat testām nō erat 2 similia/ 2° nō. qd du-
plex est ignorātia scibilis ut qn̄ ignoraui qd potui scire/ iscibilis ut qn̄
ignoraui qd nō potui scire. Arguatur g° sic i p° membro. Tu potuisti uidere te-
stamentū filius tui 2 nō noluisti g° es puniendus. dr̄ est notum qr erat i
ciuitate/ ḡ tenet qr noluisti uidere et potuisti g° debes puniri. 2° arguatur pro 2°
membro/ tu nō laborasti ut scires testamentum filius tui g° ex puniendus/ dr̄
notū qd i domo erat/ ḡ tenet qr pigri puniendi sūt. Deinde hic ponit 3ᵃᵐ rōnē 2
primo dicat qd debemus inquirere/ utrū h fuerit causa dicat se peccasse pp diuinū
qr erat ebrius t pp amorē t nō/ excusat se p ignorātiā si nō sit factū aliqua i3/
causa. h nō. qd ignorātia dupx ē ua cāl ut q̄ fit a casu/ ut si proiecit unū lapi-
dem p fenestrā 2 percutit quedā nā scitē p uiā. Alia ē culpabilis/ ut qn̄ qs
ignorat ob sui defectum ut qr uel pp ebrietatē t irā et similia et tal igno-
rantia ueniā nō meretur ut arguatur pp nam i ignorauit testamentū filius sui
g° est puniendus dr̄ nō notū qr natus erat cum sic/ et notus nam mī fuit homines
liberū ḡ tenet qd si fecit pp nam est culpabilis. Deinde hic ponit 4ᵃ ratione

rõnem / et dicat q si predicta nõ ualebunt q̃rere d̾bemus p illas sex ptes circũstãc
e· utrum sciuit an ignorauit et an habuit tp̃us locum et similia· Arguatur g°
sic iste peccauit i illum ut hiet bona sua g° est puniend̾· dñs notũ q ille erat p̾xi
mior agnat⁹ / q̃ tenet q si ille fecit et sciuit g° deb3 puniri· Et considerab̾
hic ponit q̃ntam rõnem 2 d̾t q debemus argue̾ ipm p ignorãtia3· Nam debe̾
excusari cũ3 confiteatur peccasse· Cum i fortuna· hic docet argue̾ q̃n reus
d̾fendit p fortunã ut Cepio cuius gētes a brute s̾t amõte et p̃mo dat cũ3
2° reddit cãm 2a ibi et enĩ3 q̾ p̃ma dicit / q q̃n reus excusat se p fortunã et
iõ petit ueniã debemus argue̾ sicut i necessitate ł ignorãtia querendo utrũ fuit d
i for̾tuna culpa sua nec ne / et utrum potuit ut resistere et utrũ sponte fecerit q̾
huit in locum 2 similia· Et ipse deffendit se p oppoitas rõnes et semp q̃n po
terimus p̾l arguemus nõ esse pcendum cũ confiteatur peccatũ ut dictu3 est su
prius· Et enim· hic reddit cãm huius dicti· et dicit q omnes ptes purgatõ
nis s̾t similes pro tanto q̾ omnes confitentur peccatũ s3 petunt excusatio
nem p extrinsecum et dicit fore· i· q̃ q̾ s̾t aliq̃ argumẽta magis attributa
uni q̃ alt̾i· loca comunes· hic ponit locos comunes i his p̃dictis tribus
ptib3 2 p° ponit locum accãtoris 2° deffensoris 2a ibi d̾fensoris i p̃a ar
guit sic omnes qui confitentur peccatu3 et d̾niectur iudices i mora s̾t pu
endi· h̾ e h g° 2 c̄· Deffensoris· hic ponit locu3 comunẽ d̾ffensoris et
d̾ q deffensor debet adduce̾· locos d̾ hũanitate et mĩa et dice̾ / uolũta
tem peccãdi omnib3 conuenire ut arguatur p° d̾ humanitate sic hũa nã /
est fragilis et caduca neq̃s ẽ caue̾· i· cũb3 fortuitis· nã hũanũ ẽ peccãe̾ iõ
pcendũ est / mĩa / ut dñe qui s̾t misericordes hy gr̃am ab cõsequuntur uolũ
tatis· ut dñi uolũtas et ppositũ distiguit maleficiũ· uñ g d̾us nouit nõ
sit fct̾3 uolũtate ẽ pcedũ·

DEPRECACIONE.

depreatione

Auctor supius d̾t̾minauit d̾ una spẽ concessionis q̃ erat purgã· hic d̾t̾minat
d̾ alia que uocatur d̾precatio 2 p° ressumit diffinicione3 data premictendo in
tentionem suam / 2° prosequitur 2a ibi h ignoscendi / d̾ p̃a d̾t q d̾precatio q̃n
confitemur nos peccasse nõ p ignorãtia nec p fortunã / nec p necessitate et tñ
ueniã postularnus· ubi nõ / q auctor diffinit d̾precatione exclusiue q̾ remo
tione cõtrariũ spẽrũ· Nam dicit fateamur et postea concludit nõ i prudent̾
aut i fortunu 2 c̄· que erãt spẽs concessionis· 2° nõ / q dicit̾ i qua nulla c̄
trouersia est nõ est cõstitutio s3 h nulla ẽ questio· Nam cõfitetur d̾lictu3 sine
aliqua cõtrouersia· dõ3 est q duplex est d̾precatio una directa ut q̃n loquĩ3
i cõplis ut dicendo supp°co q m peãtis si i aliquo erauissem3· Alia obliqua
ut q̃n peto m ignosci probando et cã3 adducendo et i tali bñ est cõtrouersia
et ita sumitur hic 3° nõ / q i hac spẽ auctor nõ potuit locos speciales accã
toris s3 potunt sumi p oppoitu3 locorũ d̾ffensorũ / nã qui bñ diffinit
cõ d̾signat· h cognoscenda· hic prosequitur docendo argũe 2 p° premictit
intẽtõne suã3 2° d̾clarat 2 3° remouet dubiũ 2a ibi h ca· 3a ibi / si pla c̄·
d̾ p̃a d̾t q doctrina petendi ueniã et mĩa3 est ex hys locis qui sequitur·
Si pla· hic d̾clarat docendo quali arguim⁹ et p° docet argue̾ p locos spe
ciales 2° p locos comunes p̃ itot q̃t locos speciales ponit· 2a i si qua c̄·
partes partibũ d̾ p̃a d̾t q postulabimus ignosci d̾precatõne si ondimus
pla cõsẽ bnĩficia q̃n maleficia et locus cõparatione· Et arguamus sic

L

domini vrris gratis et dilectis cumuit reg̃o fore et memorie ducat/ esse parcendum
eis qui plura bnficia contulerunt suo con̄ et nobis. Sane. p. qui est l3 multa z plura
bnficia q̄ maleficia cumulit ut vestra dilectio potest cognouisse q̄ cu̅ sitis uu̅/
nō ingrati nec indilecti audeo rogare q̄s sibi parcatis et similia. Si q̄a. hic ponit
siam rōnē et dicit q̄ utemur d̃ precatione si ondimus esse nobilez et maiorez
illiz cui postulamus ignosci et est locus ab habitu cu̅ dicat/ virtus/ et a fortuna
cum dicat nobilitas/ et dicemus sic dn̄i/ magna et imensa virtus et dilectio
petri qui est hic fuit et est tanta q̄ toti ciuitati splendore effulsit. Vā ōm̄e se studiu̅
imensos sapie fontes hausit. Q̃ r̃/ ne tanta virtus scīa atq3 pfectio pereat si i
aliquo peccasset/ indubitant̃ est ē parcendu̅. A nobilitate sit magna et p̄ cl̄a no-
bilitas q̄ dicat. p. vndiq3 circu̅ilustrat adeo q̄ ne dn̄i ipe s3 circu̅stātes splendorez
ciuitatis assumat/ testatur ē fore parcendum/ si q̄a ptulisset i cpta. Si qua. h̄ po-
nit 3ãz rōnē et est si ondemus q̄ h̃ebimus spem et utilitatez q̄ cu̅ fecerat rei p.
si sibi parcatis et est locus agnti. Et dicemus si dn̄i imensi fructus utilitatis
et multiplicat̃ fame augumentuz q̄ nobis a populo bononiēsi p mictit dicta do-
nata. p. qui est vris carceribus inclusus cuius oppositum affert iaculum sue
necis. oritur ē parcendum fore. Si ipse. hic ponit q̃z rōnē/ et est si ondimus
ipuz fuisse humilez et familiarem in suo dn̄o/ et hic est locus a[n]i/ et dices
sic/ magnã humilitas q̄ dn̄us petrus/ huit et alios i suis officiis et dignita-
tibus vobis dat mãz humiliandi penes ipum/ z vros cīos ad mãz remo
uet si peccauit ad p[re]s. Simili mō d̃ mãsuetudine z mã potest dici addendo
et diminuendo. s[ecundu]m q̄ ingeniu̅ vobis tradet. Et sic a. hic ponit quitã rō-
nē et est si dicemus/ reum nō peccasse odio/ nec crudelitate/ s3 motus bō
intentione/ et est locus ab effectu ut arguamus sic iuste procedendum est
hoī qui volutate bnfici incidit in errorem. Sane. p. voluntate et aīo sano
aduersus tale negociu̅ errorē modicu̅ incurrit. vn̄ ē parcendu̅ est ut in vid-
tur officio. i. volutate/ odiu̅ est inceptata immania d̃ iudicta cogitãs. Si
tali. hic ponit 6ãz rōnē/ et est si ondemus fore parcenduz reo a simili cau̅
q̄z d̃ simili cau̅ alis indultuz fuit et est locus a simili cau̅/ multi reges
barones indulserunt multis qui simile commiserunt q̄z et c. Si nih. hic po
nit aliam rōnez et est q̄ d̃bemus ondẽ/ q̄ nulluz maluz sequitur ex hoc si pa
tis sibi/ et est locus agnti et dicemus nullu̅ dãpnu̅ esse ciuitati si relassetis,
p. imo magnã utilitatem ex hoc sequi q̄z parcendum est. Si nulla. hic ponit
vltimã rōnem et est q̄ ondimus nllã vituperiu̅/ nec infamiã accidere pplo nec
iudicanti et est locus a gnti/ et dicemus sic nulla vituperatio nec ifamiã
eueniret ciuitati et ciuibz/ s3 laus et glã magna si parcitis q̄z et c. Gloaciones
hic docet arguere/ d̃ iforsorem z° oratorem z° ibi hijs locis. d̃ pª dicit
q̄ loci communes sunt si profferamus d̃bã d̃ humanitate/ l̃ d̃ huana beni
gnitate. q̄z d̃bemus ondẽ/ auditores esse beniuolos. i. misericordes. Alio mō d̃
huanitate. i. d̃ huana fragilitate ut ondez iux̃ illud petri blesensis. Audi miser
audi successor veteris adde. Testa fragilis luti solubilis/ pestis mortuana.
vas putredinis/ fomes tinee/ cibus vermis. z° nō/ s hoc q̄ dicit fortuna q̄
qponitur. i. q̄ d̃bemus ondere quali fortuna sua sit est misera z miseris
infortunatis parcenduz est. Item d̃t mia. i. ondere qual̃z mia est in omn̄
statum et hominem inic plus placere d̃o aliquo alio. iux̃ illud tulli pº offi
ciis/ nih laudabilius/ nihil uo dignius placabilitate atq3 clementia. Item z dt./

z

rerum commutatione. per hoc tangit casum ut ostendat qualis in causa non possunt providiri ideo

inspiciendum. hys locis. ostendit qualiter accusator arguat et dicit quod ex quo possumus ut

locus predictis ut ostendere esse plana quod virtutes et ipsum non habere virtutem nec voluntatem.

Hec ca. hic removet dubium quod posset aliquis dicere. hic locus controversia in coram iudice

hec quod raro et fere numquam causa reddita fuit quod in causa suo sed coram pretore bene hec

tenere ideo non est relinquenda. Cum a nobis. hic docet arguere in qua est constitutionis assump-

tive que dicitur remotio criminis et primo ressumit diffinitionem secundo docet arguere in ea 2a

ibi si causa. dicit primo dicit quod quando removemus crimen a nobis aut ipsum transferemus

in hominem aut in rem. Unde nota quod remotio criminis convenit cum translatione eo quod

ambe removent crimen. sed differunt quod translatio criminis est indivisibilis et in

divisibilis. Item translatio transit in peccatum in rem punitam sed remotio criminis in

rem non punita. Cum causa. hic docet arguere quando transfertur crimen in homines secundo ibi

2a ibi si causa. primo in qua ut ponit rationes transferendi crimen in hominem 2a ibi 2 quando

petitores patebunt dicit primo dicit quod quando ille Sulpicius transferebat crimen in sena-

tores debemus inquirere utrum potuit resistere preceptis senatorum et fuit ita

potens quod ausus fuerit dicere se nolle occidere homines et est locus a facul-

tate. Unde nota quod notantur duo primum non si illud posset removeri. secundo quod ille non habuit

tantam potentiam quanta fuit interficere dominum hominem quo petit 2 quando hic ponit

2am rationem et est quod querimus utrum honeste sine periculo potuerit resistere istis

senatoribus quod non faceret si diceret et ostenderet quod non et tunc ponit 3am rationem sima

xime et dicemus non esse peccandum propter alicui eo quod alterius inductu peccavit.

Deinde hic ponit 4am rationem et est quod contrahemus controversiam coniecturale

secundo ostendendo ipsum fuisse luam vel fuisse suum inimicum unde timebat de eo et

Et si causa hic docet arguere quando crimen transfertur in rem 2dicit tamen fere

omnia que dicta sunt de necessitate ut cum ille dicit se non fecisse hospi-

tale propter statutum populi. dicemus hoc fuisse propter pigritiam quando tantum distulit

ad faciendum quod statutum fuit factum et similia dicemus que dicta sunt de neces-

sitate.

QVONIAM. SATIS.

Auctor superius docuit arguere in omni questione non secundum formam hic docet arguere secundum for-

mam et primo premictit intentionem suam dando ordinem procedendi 2o exequitur

declarando 2a ibi nam fere. dicit primo dicit quod hucusque satis ostendit arguere in con-

troversia coram iudice sed de inceps vult dicere qualiter argumenta debeant orna-

ri et perfecte compleri et hoc mittit argumentum ponit verbum dubitativum videmur

Nam fere. hic exequitur et primo premictit intentionem suam 2o reddit causam 3o

concludit 2a ibi hoc est 3a ibi itaque. dicit primo dicit quod bene dixi quod volo ostendere ar-

guere ornate et perfecte quia per quinque partes que dicentur. et quia quia dato quod

fores invenire argumenta id esset facile sed est difficile expolire quo ad

vocabula et expedite pronuntiare quo ad verba et id nesciunt omnes ideo hoc

volumus tractare. Hec est. hic reddit causam et dicit quod loqui ut dictum est ornate

et in forma ut expedit facit vitare 4or incomoda. primo quod non monitur in eodem

loco satis et per hoc removetur secundum quosdam quidam color qui dicitur commoratio

secundum alios removetur prolixitas sermonis quando sunt quidam qui numquam sciunt

venire ad finem. 2o per formam vitabimus hec 2o per hoc removetur nugatio

3m vitium quod vitatur est quod non relinquimus inchoatam argumentationem.

quoniam satis

argumentum in forma

L

et p hec remouetur inplectio / q2 qn̄ scimus formā arguēdi pficimus / q'uz utilu
est q nō trāsimus incomodum et p hec remouetur transitus d mā i mām / mō
ista remouentur p scām argumentationis q̄ tradit · Itaqz cōcludit offm̄ p̄dicte
cause z p° cōcludit effectum 2° concludit nūz ptiū argumentatiōis 2ª ibi / q° ab
solutissima / d p̄ma dicit q duplex effectus inde psluet si inde faciemus ita
Nam qn̄ nos cumus loqui potimus meminisse illius q diximus et auditor
poterit percipere distributōnem totius cause · s · cuiuslibet ptem · s · rōnez ppositōz
et alie ptes que dicentur / q2 effectus nō sequitur post dictuz nūz nisi loq
remur per formā q° absolutissima h' cōcludt nūz ptiū argumentationis / 2 p° cō
cludit istum nūz 2° explicat illū nūz 2ª ibi propositio · ps sīna / ubi nō · q no
tant dixt psectissima qm̄ tuplex est argumentatio · s · psecta ut hn̄s tres ptes
s · propositōnez / rōnem / z qfirmationē / psectior ut hn̄s 4ºr ptes et p
fectissima que h' quinqz / Nō / 2° q istarum ptiū alique sunt essentiales ut
propositio / rō / et cunfirmatio · Alique sunt accidentales ut exornatio / et ople
xio · propositio · hic explicat p diffinitōnes dictum nūz 2 p° diffinit q̄libet
ptem 2° cōcludit uolens dare exemplum 2ª ibi hijs q2 · p̄ª inquiqz ut qnqz
sunt ptes argumentationis / patres patent / d p̄ª dicit ppositio est qn̄ propōiz
sumatim id q uolumus probare ut dn̄i Iudices omdam eam qua fecit
furtum · d nō / p hec q d' sumatz · q p hec propositō captat docilitatē · Naz
auditor cupiens intelligere / hec stat attentius et fit docilis / eo q dicamus nos
breuiter z ato ōnsuros ea que pponimus ita paucis dbis z p hec q
dicit uolumus probare · dicit ab alijs partibus · Nam alie ptes probāt
iª autem non s3 soluz ppōit q2 uult probare · / Ratio · hic declarat 2ªz   p[ro]po[siti]o
ptem et d' q rō est qn̄ ondimus ueruz esse id q intendimus probare   rat[i]o
ubi nō · q rō h' se ad duo · p° idem est q delectio que s'm phm discernit bo
nuz a / malo · Alio mō idem est q cā / et sic sumitur hic · dn̄ dixt rō est
cā / ad dicāz rōnis humane / 2° nō · cum d' ueruz / q tuplex est ueruz / q̄dam
q̄tuz ad extrinsecaz tm̄ z sic nō sumitur hic / q̄dam est ueruz q̄tuz ad appē
rtiaz / z extrinsecaz et sic sumitur a rhetō / mō ueruz sumitur hic large pro
necessario et ueri simili / Rationis cunfirmatio · hic declarat tertiaz ptez   r[ati]o[n]is [con]f[irm]a[tio]
et dicit q rōnis cunfirmatio est que pluribz argumentis cunfirmat rōnez
an deaz et d' plibz ad dicāz rōnis que nō cunfirmat nisi una rōne · d nō
q cunfirmatio duplex est una est sicut totuz ut 4ª ps rhetō · alia est
sicut spēs et ps argumentatiōnis et d ista loquitur hic / Exornatio ·   exornat[i]o
hic ponit 4ªz ptem argumentationis et d' q exornatio est qua utimur
ad exornanduz et locuplectanduz māz z h' cunfirmata rōne et ptibus
spēdās · d nō / q duplex est ornatus · s · uōr z sine / hic est mentio d
utroqz 2° nō / q iª ps / iō d' exornatio q2 ornat māz p uerba et colo
res et facit duo p̄mo ornat siue honestat māz p uerba adducēdo
locos comunes qui ponuntur i ipa / 2° locuplectat ipāz matiaz et hec
q̄tuz ad collores · Complexio · hic declarat ultimaz ptem / et dicit q cōple   [com]plexio
xio est que q̄ oēs ptes argumentationis breuiter et h' tuplicē unitem
q̄ tangit infrā / hijs q2 · hic q̄ hec 2° ponit exemplum / 2ª ibi q° amplissiā ·
p̄ª inquiqz / ut quiqz st ptes argumentationis / d quibz exēplificat / z p°
ponit exm̄ · in propositione / 2° i rōne / 3° in rōnis cunfirmatione / 4°
in exornatione / 5° in complexione / 2ª ibi in minū / 3ª ibi / inuidebat

d' p'tib[us] arg[umentationis]

qa ibi omnes - q ibi signo. de prima uolo probare quod ulixes interfecit aiacem / modo confirmatio propositi
h est propositio que bene proponit id quod uult probare - h nota quod causa duplex est una
inpulsiua ut cum credimus ipsum occidisse quia erat furiosus uel stultus etc. Alia
rationalis ut cum credimus occidisse solum propter maliciam actoris et h 2o modo intelli-
git auctor / inimicum - hic adducit causam quia optabat occidere inimicum fortissimum in fine
quem timebat eum plus quam mortem et bene habebat causam timoris - ad h est ratio que
missa propositione bene sequitur causam que demonstrabat esse uerum id quod uolumus pro-
bare - Acerrimum i. fortissimum. unde uersus dicitur arbor acer uir fortis et in-
probus acer. h nota / per hoc quod dicit tollere de medio i. interficere quia uita que appel-
latur media. Nam triplex est uita s. infima ut uita brutorum media ut ho-
minum suprema ut superorum / Non iniuria sed bene iure - uidebat / hic exempli- confirmatio
ficat de tertia parte que uocatur rationis confirmatio et primo ponit quattuor rationes 2o conclusionem
2a ibi quoniam et metus - prima in quattuor ut quattuor rationibus patent 2a ibi sperabat 3a
ibi consueuerat - qa ibi cum mors - de prima dicit sic ad dicit ponendo primas rationes
quia timebat illo uiuente sibi mortem, de 2a quia sperabat morte illius salutem
de 3a quia erat assuetus facere malum de qa probat ex pallamidis fecit ul-
xes mori / deinde concludit quod timor quem habebat de illo commouit eum occidere
ut usus maleficiorum ad ea quibus assuetus erat fecit ipsum securum et reperit
in conclusione tamen duas rationes quia argumenta fortiora et talis conclusio debet
+ reprehendi / Omnes hic exemplificat de exornatione que habebat duas par- de exornatione
tes s. honestatem / et amplificationem et primo ergo exemplificat de honestate po-
nendo locos communes - 2o de amplificatione inducendo colores 2a ibi Virum
fortissimum - in prima arguit sic / omnes peccantes peccant per causam sed ulixes
habuit causam peccandi quare non est mirum si peccauit - Maior patet quia maiorem
declarat per inductionem ut patet in - M i. declarauit / nam habuit acerrimam for-
titudinem aiacis etc. h 3a facit que ponit exornationem 2o declarat 3o conclu-
dit 2a ibi Si multos - 3a ibi cum mirum et est h exornatio / eo quod facimus
causa rei honestande / et ista est illa pars exornationis que uocatur honestatio
quia ibi non est aliquis color Virum fortissimum - hic exemplificat de 2a
parte exornationis que uocatur amplificatio siue locupletatio que fit
per colores et dicit facit ut duos ponit colores 2a ibi Nam de prima
construendo textum dicit quod homo timidus s. ulixes nocens conscius sui
peccati insidiosus uoluit aiacem inimicum esse incolumem. unum dico aia- primus color conte...
cem fortissimum / integerrimum persecutissimum iniuriarum / acerrimum iniuriam / exa-
tatum ira / cum tandem hec mirum uidebitur q. d. nulli debet uideri mirum si interfe-
ceret. Modo hic est contentio / Nam timidus aliquis fortissimum / nocens aliquis
integerrimum - nam integer est cui non potest imponi mala fama / sed nocens cui
potest imponi - Conscius sui peccati - Aliquis persequentissimum iniuriarum
quod conscius est qui offendit sine causa - insidiosus aliquis acerrimum scilicet
est auctus et adiuncto quia distinctiones ille adiunguntur aliquis uoluit esse
Nam cum / hic ponit alium colorem et arguit sic si bestie cupiunt alteri bestie
nocere que carent ratione ergo homines habentes rationes sed ita est hic ergo etc.
Maior est nota et minor probatur quia ulixes erat homo magni ingenii et est hic color similitudo
qui dicitur similitudo - dicit quod bestie nullam habent rationem nec bonitatem - hoc dicendo est
ne aliqua ratio mala credatur quod nulla est ratio mala si uidetur mala patet
Unde hominum iudicatio uidetur sententia esse mala. cum bona sit. s. eo dicendo etc.

dicat vnde quod apes habent partem diuine mentis. ergo bestie non sunt sine ulla ratione. Responsio dicendum quod videt sanctus thomas primo ethicorum quod hoc non est in quantum apes sed ex instinctu nature. vnde sicut sagittarius emittit sagittam quia natura dat sibi talem instinctum sic et apes ex instinctu nature. bestie sunt sine cogitationibus et rationibus secundum tullium officiorum primo rationes et cogitationes iusta illud Aristoteles primo politicorum dicit sic est in perfectum et omnium animalium homo. sic separatum a iustitia et lege est pessimum omnium. Ergo. hic exemplificat de conclusione sue cum passione dicit sic si ergo dixi me velle ondere etiam quod preuit vlixes. et si ondi quali volebat vitare acerrimam inimicam dyanis si dimostraui metum pericli non debet esse dubium quin fecit contra ea que in exordio.

Ergo absolutissima

ERGO. ABSOLUTISSIMA.

Auctor superius docuit argumentaciones constare ex quinque partibus hic concludit et primo ponit conclusionem primam argumentationis 2o vindicat quoniam 2a ibi sed ea. de prima dicit quod argumentatio est perfectissima que integratur ex quinque partibus predictis. sed ea. Responsio et quoniam et primo ponit questionem 2o declarat 3o concludit 2a ibi tum ex 3a ibi ergo amplissima. de primo remouet dubium. posset aliquis dicere debent necesse semper esse quinque partes in argumentatione. Responsio quod non oportet. Tum cum hoc declarat quod non utimur eis in omnibus et primo reddit causam huius 2o dat notabile 2a ibi in omni persona in textu sicut tres causas assignat 2a dum exornando 3a ibi sin breuis. de prima dicit vnde dicit quod non oportet semper esse quinque partes. nam si causa fuerit breuis tunc relinquenda est complexio eo quod complexio non fiebat nisi causa replicandi res longas ut auditores finale sciret et adiferret modo capitulatione quod arguat remota causa remouetur effectus sed longitudo erat causa complexionis quod et cetera. supersedendum id est relinquendum. tum exornationem hic ponit 2am causam et dicit quod debet dimitti exornatio quando materia est parum locuplex quod non posset ampliari nec honestari et hoc quando materia est uilis ut arguatur sic. Remota causa remouetur effectus et cetera. vnde phisicorum 2 libro primo. sup omni vili non ponatur ornatus. sin breuis hic ponit aliam causam et dicit quod si fuerit breuis materia et res est vilis quo ad ornatus et tenuis quo ad amplificationem est relinquenda exornatio et complexio et tunc habebit tantum tres partes. In omni hic ponit notabile et dicit quod in omni argumentatione est habenda doctrina quod exponit de duabus partibus. scilicet remouere eas si fuerit breuis vel tenuis. Ergo amplissima hic concludit dicens quod argumentatio que habet quinque partes est amplissima. que non habet tres breuissima est. que autem habet quatuor est mediocris. a qua remouetur tantum una pars. et per hoc habetur quod prime tres partes sunt essentiales et due ultime sunt accidentales. Duo genera.

Postquam dedit formam arguendi hic docet vitare vitia argumentationis et primo ponit vitia communia 2o specialia 2a ibi quoniam genere. prima in duas primo ponit vitia 2o effectum 2a ibi hec cognitio. prima in duas primo ponit hec duo vitia 2o remouet quoniam 2a ibi que sint. prima in duas primo ponit diuisionem 2o membra declarat 2a ibi vnum. de prima dicat quod duo sunt genera vel modi viciosi argumentationis et dicit genera et non modi quia modi sunt genera. quia genera sunt illa que habent in se multas species. vnum hic declarat et primo vnum 2o aliud 2a ibi alterum. de prima legendo sic 2as dicat quod vnum est reprehensibile scilicet quod habet apertam et dicat factum sicut fallacia et hoc pertinet ad omnem causam scilicet demonstratiuam deliberatiuam et iudicialem. aliud uocatur nugatorium et hoc non debet reprehendi quia de se est manifestum.

z

Que sunt/ hic ridet quom questio talis est q2 posset aliquis dicere l querere
debent ne confutari cum reprehensione. Fuit et dicit q nō potat intelligere/ n poat
exemplum / h cognitio. hic ponit effectum et utilitatem istorum locorum / et dicit
q ex cognitione istarum argumentationum locorum duplex est effectus. s. q2 facile
eā vitia confutare et alios intellectus ex aliis reprehendere utilitatem l cū mō nā
in reprehensione debemus hic modum q2 nō cum superbia increpare debemus/
qm ḡ hic concludit vitia specialia 2 p̄ premittit intentum suum 2° exequitur
2ª ibi expō. d pª dt oñdi plenā esse argumentacionē que constat ex quinque
partibus. deinceps videamus vitia que sunt vitanda ut caue/ et nō vitantes
increpare possumus / Expō. hic exequitur ponendo vicia vitanda i ppoi-
tione. 2° in rōne. 3° in rōnis confirmatione. 4° in exornatione. 5° in
conclusione/ 2ª ibi rō. 3ª ibi in confirmatione. 4ª ibi qm exornatio. 5ª
ibi complexio. prima initiat quot vitia docet vitare/ ibi 2ª ibi item falsa et
partes patebunt/ pª in duas q2 p̄ ponit vicium/ 2° exemplum/ 3° increpat
2ª ibi omnes. tercia ibi si quis / p̄mum vicium est qn procedimus a parte
una vel duabus l pluribus in totum vel sumptum ut si dicatur i scolaris
vagatur ḡ° omnes scolares. 2 p°. Illud vicium p falsam enumeracionem q2 nō sequitur
q omnes vagantur si unus vagatur/ et appellat collectam universita-
tis/ q2 fit colligendo universale. Dicit nō q ista collectio pōt fieri dupliciter
p° absolute sine signo et sic est viciosa et ita sumitur hic alio mō cū
dictione 2 sic d alijs et sic nō est viciosa/ ymo est inductio. Expō. i.
ppō. Omnes. hic ponit exemplum huius vicij et est/ aliquis videt unum ut
duos pauperes qui volunt potius parare divicias male agendo q3 bn fa-
ciendo. 2° dt hec esse i omnibus sine ullo signo et nō ponit nisi pro
positionem q2 rōnē et rōnis confirmationem. ponit i. tn possent
poni q2 bn faciendo durum et laboriosum eis videtur/ et d alijs probatur.
Si quis. hic increpat h facientes/ et dicit q si h respiciemus
. s. qualis sit rō vel rōnis confirmatio utrum vera vel falsa sta-
tim videbimus qualis erit ppō. et redarguemus. s. q h nō est
d omnibus pauperibus id q ipse dicit 2 dicit q qualis est rō talis est
ppō q2 una pars sequitur ex alia. vn rō sequitur ppositione et
sic d alijs. Nam si una est vera reliqua est vera/ 2 si una est falsa
reliqua est falsa. Item viciosa hic ponit aliud vicium vitandum i pro-
positione et p° ponit vicium 2° exemplum 3° increpat hec facientes. 2ª ibi
nemo pōt. 3ª ibi nā cum. d p̄ma dicit q expositio est viciosa qn
negat omnino posse fieri id q raro fit ut patebit. h nō/ illud vicium
convenit cum p° q2 ambo peccant p falsam contraria dicerent tn q illa
erat affirmativa ut quia augebat hec est i i pauperi l i illo ḡ° i
omnibus mō nō sequitur sz id est negativum. Nemo hic ponit exemplum
et vult probare q nō dilexit puellam uno intuitu. Nā videtur femina
mulierem hō nō cadit i amorem suum. h est ppō. Alias partes ut rō-
nē et rōnis confirmationē 2 et fac ut sic. dī nō q hō pōt capi
amore dupliciter stando. s. et transeundo et hunc duplicem modum tangit
i lrā. Nam cum hic increpat et dt q ppō p̄dcā est viciosa q2 dt
nemo dummus potest cadere i amore uno intuitu. 2 ppō dt nō
pōt ḡ° potest reprehendi 2 dt aut posse fieri intelligatur nā lz nō
possumus hec omnia contingere. s. aliquem uno intuitu incidisse

L

i amorem tamen possumus ostendere hec potuisse contingere et sic dictum contra erit falsum et ergo
(?) incipiendus. Item vitiosa. hic ponit aliud vitium et primo hoc 2o ponit exemplum
3o incipit 2a ibi quoniam 3a ibi nam. Dicit primo dicit quod vitiosa expositio est quando accusatoris
argumentum a sufficienti enumeratione et tamen non arguimus quia dimittimus aliquid et vocatur
pretitio quia preterit dicenda et in hoc differt a superioribus. Quoniam. hic ponit exemplum et causa
est in furtorum bonorum. tunc per aliquot dies interficitur testator. modo vult probare
illum esse mortuum ab herede instituto propter patrem et arguit sic aut inimici occiderunt
eum aut predones aut tu quia heredem fecerat. non inimici quia non habebat aliquem
nec ibi fuerunt predones ergo tu fuisti. et tria facit primo ponit exemplum 2o refutat
3o concludit. 2a ibi predones. 3a ibi relinquitur. et ponit illud vitium per insuf-
ficientiam et enumeratione ut patet ab ista .i. aperte experte. nam duplex est. est heres
vniversalis ut instituo te heredem solum. particularis ut quando aliquis relinquitur pluribus
ut ego relinquo domum petro iohanni dominico et illud est experte. nam hic incipit
et primo premittit intentum suum 2o concludit 2a ibi quoniam. Dicit primo dicit quod reprehendi
hic facientes si possumus ostendere plura fuisse membra in quo quod dixerat ut potuit
occidi a familia vel ab uxore qui non erant inimici nec predones nec heredes
ergo nec bene arguebas. ergo hoc concludit et dicit quod cum sit ita quod existat insuf-
ficientia enumeratione maior locus defendendi si relinquitur cautatur ab ipsa.
Item vitiosa. hic ponit aliud vitium et primo hoc 2o exemplum 3o incipit 2a
ibi omnium. 3a ibi huius. Dicit primo dicit quod ipso est vitiosa quando nimis alonge
incipit et vocatur illud vitium remotio et est illud vitium quod dicit tullius in de-
ratione vitandum quando dicit esse incipiendum unde opportet. Omnium. hic po-
nit exemplum volens aliquem commotum avaricia peccasse et incipit a stul-
titia et dicit stultitia est mater omnium malorum .i. principium atque maties .i. causa
que causa parit immensas cupiditates infinite et immoderate. sunt in cupidita-
tes que pariunt avaritiam que avaritia impellit hominem ad peccandum ergo
ipsi inducti avaritia hoc facinus commiserunt. Ideo patet quod quia nimis alonge
incepit peccavit. Incepit enim dicere iste peccavit per avaritiam hic id. hic in-
cipit 2o primo incipit 2o ponit quoddam exemplum 2a ibi ultimam. Dicit primo dicit incipiendo
quod sufficiebat dicere id quod dictum est ultimo .s. dum adversarium nostrum inducti
avaritia hoc facinus amiserunt et causa ne imitetur ennium illum poetam
et alios poetas quibus concessum hoc loqui est .s. incipiendo alonge et
dicit hic narrando poetica a narratione rethorica quia rethorica semper incipit
unde opportet. sed poetica incipit alonge et est sibi licitum incipere. Utinam. hic
ponit quoddam exemplum poetarum incipientium a remotis et introducit hic fabulam
qualiter Iason filius Exonis instinctu pellie patrui sui fecit fieri naves
de lignis Nemoris pellie ut iret ad acquirendum vellus aureum et hoc faciebat
at ut moriretur timens ne dominaretur in regno etc. ut habetur in ovidio
methamorphoseos. et tria facit primo ponit exemplum 2o docet quod non est incipiendum 2a ibi
ergo hac quoque. prima inducas primo ponit exemplum 2o quo non incipit unde
debebat 2a ibi nam hic. ad evidentiam primo partis est sciendum quod est quedam domicella
medee que vult probare quod medea non recessisset a domo prius si non fuisset
capta amore yasonis. ideo ad hoc faciendum incipit dicere quod numquam fuisset
incisse arbores de quibus facta fuit navis. Argo in qua intraverunt et
ita quod nimis a remoto incepit. Nam hic ostendit unde fuisset inchoandum et dicit
quod incipiebat incipere utinam medea non fuisset capta amore quia non recessi-
sset a domo. ergo hic docet concludendo quod non debet incipere et primo hoc 2o.

Rn̄ questioni secunde ibi / nō enim / in p̄ma ondit supsedendum fore ab
istis propositionibus a nimis remotis. Non ē. hic r̄ndet questioni
q̄ posset aliquis dicere, p̄pōnes sic incipientes debent ne rephendi / a
nobis sicut alie. Rn̄t q̄ nō. Nam cum sint uicose p se / iō incepatō
eius est manifesta / ita q̄ nō opꝫ incepare. Ū nō / dicit eos sunt ne aliq^a
uicia impo^ac ddꝫ q̄ bene sunt alia / ꝫ tulius narrauit tm̄ usitata.

Vicosa. Ratio. Est.

uiciosa ratio

Auctor superius docuit uitare uicia propōnis / nunc docet uitare uicia rōnis
et p^o ponit q̄dā diuisionem / 2° declarat membra 2^a ibi infirma / d p^a dicit q̄d
rō uiciosa est illa que nō conuenit cū p̄pō^ne. uel p̄p rōnis infirmitatem uel
p̄p uanitatē et sic dupl̄r istud uiciū p̄p infirmitatē et p̄p uanitatē / Nam
infirma rō est rō debilis. ꝫ uana est que in totū est f̄l̄a / et p h̄ h̄emus
q̄ sunt duo uicia i rōne. Infirma hic declarat membra et p̄mo ponit
uicia rōnis p infirmitatem 2° p uanitatem 2^a ibi / uana / 3° reddit ad
uicia infirmitatis rōnis ibi. Item infirma. p^a in tres p^o ponit uiciū
2° ex^m 3° incepat / 2^a ibi uelud. 3^a ibi ex eo. d p^a dicit q̄ illa rō est
debilis que nō ondit ita necessario esse sicut p̄ponim^r. Velut. hic ponit
ex^m et dicit q̄ istud apd plautū .i. illū hominē qui dicebat q̄ castigare
amicū obnoxā meritā i mane facinus erat. ꝫ i etate utile et conducible
hic est p̄pō^ne. Ubi nō / q̄ h̄ l̄ra habet triplicem expōnē uno mō legitur sic
castigare amicuꝫ obnoxam meritā .i. q̄ bn̄ meruit i mane facinus ē
.i. magnū peccatuꝫ ita q̄ nullo mō debebant corrigi et hec est s^ia dn̄i
tulius. Amicū tuū iacentē i comodo excita et i uia dirige meliorē / 2° mō
s^m alios / legitur sic castigare amicuꝫ ob meritā noxiaꝫ .i. p̄p peccatū co-
missuꝫ i mane .i. in iuuētute cōmissuꝫ est facinus .i. peccm̄ magnū / ꝫ
i etate .i. p^o q̄^o creuit magn^e cōuētibile erit et ista est s^ia et ꝫ omnes q̄
pueri in etate iuuenili debent corrigi / et dicit sunt iuuenes q̄ pandit
tulius i 4° huius libri i colore qui dr̄ s^ia ait. Qui adolentium
peccata ignosci putāt oportere / falluntur. p̄pea q̄ etas illa nō est im
pedimento bonis studiis et^c. q̄ i illo colore et inuenies. 3° ꝫ q̄s
dam legitur sic / castigare amicuꝫ ob mitam noxiam .i. p̄p peccatuꝫ
i mane .i. cito et statim post culpam .i. facinus .i. peccatuꝫ. ꝫ i etate
.i. stando p horam et p aliq̄ spatiū est conueniens q̄ uellet dicere / q̄ amicus nō
debet corrigi statim post peccatuꝫ q̄ homines s^t / tunc inflamati
ita nō intelligūt q̄ dicant sicut femina plorans maritū / si dicatur
statim noli plorare magis flebit. sed est differendum p aliquod
spatiuꝫ donec ira recedat secundum q̄ dicit tulius i p̄mo ueteris
Nam si ab iratis pax et beniuolentia petitur ea nō solum i uenitur
ꝫ inflamatur atq̄ augetur odiū / et hec mō sumitur hic et duo facit
p^o ponit p̄pōnes predictaꝫ 2° ponit rōnē dicte propositionis 2^a ibi
uidetur etiō q̄ adducit est q̄ ipse nō corrigitur amicuꝫ h̄ est sua rō.
Ex eo. hic incepat rōnē et dicit q̄ rō est uiciosa eo q̄ rōcinatur .i.
rōnēꝫ inducit q̄ ipse nō faceret aliq̄ nō / facerent. Nam rō debet cōis
omnibꝫ / sed h̄ est particularis ubi i^a fuisset bona rō nō debet amicꝫ
corrigi i mane q̄ ad huc excitat furoꝫ ire et magis accenderetur

L

inculpam q̄r h̄ est comunis rō omnibꝫ natis. Una est. hic ponit maiū uane rōis et p° minū / 2° cōm̄ 3° incipit / 2ª ibi amor. 3ª ibi nā hec /. d p° dicit q̄ uana .i. f̄l̄a rō que cōnstat ex causa falsa / nā īō dr̄ uanū q̄ non est uerū / nec ūisimile ū no / dicentes uidr̄ auctorem nugari q̄r dr̄ q̄ uana rō est que cōstat ex causa f̄l̄a / mō rō et causa s̄t idem / R̄x it q̄ causa inplus s̄ch̄r cām impulsiuā et rōnalem / Amor. hic ponit ex̄m̄ et p̄mo dicit 2° aliud 2ª ibi / aut hec mō. de p° dicit q̄ amor nō est fugiendus q̄r ex eo nascitur uerissima amicitia. ppō sit amor nō est effugiendus īō ex eo q̄ nascit ef . et dr̄ intelligi de amore pp̄ bonū utile et d̄lectabile / nā bn̄ esset uera ppō et īō de lō hec sto. Aut hec mō. hic ponit aliud ex̄m̄ et dicit q̄ nō debemus studere phy c/et sedit cām q̄r fiat homines d̄siides .i. stultos / et secordes .i. seorsum a corde. Nam nō uidentur hec secum cor mō est totum oppositum. naz fiat homines sapientes īō uana sit illa rō / bene tn̄ uidentur phy stulti / et seorsum a corde / ut dicunt rustici q̄ nō curant d mūdanis solū cogitant in s̄cia / et in speculationibꝫ. nā h̄ hic incipit dicens q̄ ī rōes sunt f̄l̄e. Item infirma. hic reuertitur ad dicta infirmitatis ergō fiat / ut q°z uera infirme rōnis ponit / partes patebūt. p° inuēs p° ponit maiū 2° exemplū 3° incipit / 2ª ibi uelut. 3ª ibi nā h̄. d p° dicit q̄ nō uiciosa est illa que nō assignat necessaria propositionis d nō / q̄ illud uerū est positū sup̄. R̄x eo q̄ illud sit particulare istud autem ūniūsale et ūe. Uelut h̄. hic ponit exemplū et sciz q̄ hercules fuit Rex. unde f̄cus fuit paup et mendicus / mō p hec ex̄m̄ q̄ f̄cus est paup uult probare aliquis q̄ oīa accidūt casuali / eo q̄ hercules f̄cus est paup / et p° ponit opinionē q̄rūdā ph̄oꝝ ponētiū oīa regi fortuna et temeritatis / 2° auctorem pauerini. 2ª ibi nā h̄ pauerini / p° indicas p° ponit auctorem dicentiū omnia regi fortuna / 2° ponentium omnia regi temeritatis / 2ª ibi sūt aūt. p° indicas p° ponit q°z prospetates fortune 2° declarat / īō q̄r d p° dicit q̄ quidaz phy posuerūt fortunā esse insanā / cecham obrutā / et uolubilē ad similitudinem rotandi saxi. sicut ille pauentinus / īō q̄r declar ponendo cām q̄r dicitur hec alias prospetates / et q°z fiat ut q°z declarat / 2ª ibi c ecam. 3ª ibi / insana. qª ibi. brutam / d p° dr̄ q̄ īō dicunt fortunā esse uolubilem q̄r existimāt fortunā .i. hominez fortunatū cadere / eo mō saxum globosum de uertice .i. summitate montis uoluitur infra / d 2ª dicit q̄ īō dicunt cecam q̄r nō uidet cui applicet se. Nam ipā se applicat ita bono sicut malo. De tercio dr̄ q̄ īō dicūt esse insanam / q̄r est atrox et instabilis. d qª dr̄ q̄ īō dicūt brutā q̄r nō cognosit dignū ab indigno / si ī rez dicit id q̄ 2ª uel 3ª īō uiciosa ē ī infirma q̄ est. Sunt aūt h̄ ponit auctorē et opinionē dicentiū oīa regi temeritate et appellat ipposito regi fortuā id q̄ regitur regulari ācā / s̄ temeritate q̄ nō hūt cāz ī regimine dr̄ q̄ s̄t aly phy ponentes oīa gubnari temeritate .i. temerario motu cōtillos q ponū oīa regi fortuā. Id mag h̄ fortat ex̄m̄. ponendo rōnez istorū qui dicebāt oīa posse regi temeritate / 2 p° poīt 2° rōnē / 2ª ī q̄ uisus. d p° dr̄ q̄ magis ē uisile oīa regi temeritate q̄ fortuā / d 2ª poīt rōnē dicēs q̄ hercules erat rex et est f̄cus paup et mendicus / et concludit q̄ h̄ simile tangit naufragio .i. temeritate / nō aūt forte uel fortuna h̄ est eorum rō.

Nam pauentinus :-

Nam pauc(ri)anus. hic ponit auctem paucani cum incepatione eius. Nam paucianus
erat de s(ente)n(t)ia illorum qui ponebant omnia regi temeritate / et primo ip(su)m incepat
r(ati)o(n)em assignat / 2a ibi / nam utraque. d(icit) prima dicit quod unius r(ati)o(n)e infirma
paucianus qui dicit omnia regi nimis temeritate q(uam) fortunam. de 2a reddit causam d(icens)
q(uod) hoc est p(otes)t esse fetus mendicus fortuna / et temeritate id(e)o peccavit. de eius
i. dissimilius / Item infirma hic ponit aliud vitium infirme r(ati)onis et p(rim)o po-
nit vitium 2o exemplum / 2 3o incepat / 2a ibi magno. 3a ibi / nam h(ec). d(icit) p(rim)a dicit
q(uod) infirma r(ati)o est que dicit id(em) i(n) r(ati)one q(uod) dic(tu)m est in p(ro)p(ositi)one. d(icit) no(ta) q(uod) hoc vitium vocatur
identitas sive nugatio. Est aut(em) duplex nugatio quedam repetens quo ad res
et vocabula 2a q(ue) repetit idem / quo ad s(enten)tiam et no(n) vocabula et p(rim)o 2 2o m(od)o sumit(ur)
hic nugatio. Magno. hic ponit ex(emplu)m et ponit p(ro)p(ositione)m quoru(n)dam q(uod) avaricia est ma-
gnum malum hominibus. id circo. hic assignat r(ati)onem predicte p(ro)p(ositi)onis q(uia) avaricia
est da(m)no homi(ni) q(uia) homines cum flictantur. Nam hic. hic incepat dicens
q(uod) idem dicunt in s(ente)ntia s(ed) non in verbis cum dicat / p(ro)p(ter) immensam cupiditatem n(ummorum) et c(etera).
in r(ati)one q(ue) idem dicat i(n) p(ro)p(ositi)one / id(e)o infirma est r(ati)o. d(icit) no(ta) per hoc q(uod) dicat
immensam pecunie cupiditatem l(ege) cupiditatem / tangit diffinitio avaricie unde
diffinitur sic. Avaricia est cupiditas immensa pecunie. Item infirma
hic ponit aliud vitium p(ro)p(ter) q(uod) r(ati)o infirmatur / et p(rim)o vitium 2o ex(empl)a 3o ex(empl)um ponit / vel
incepat 2a ibi utilis. 3a ibi nam. d(icit) prima dicit q(uod) r(ati)o infirma est que no(n)
affert ita idoneam causam p(ro)p(ositi)oni sicut illa p(ro)p(ositi)o requirit. d(icit) no(ta) q(uod) illud
vitium vocatur insufficientia et p(er) hoc differt ab aliis q(uia) a(liqua) probat d(e)b(et)
id insufficienter. Utilis. hic ponit ex(empl)a et p(rim)o unum / 2o aliud / 2a ibi / item utile.
d(icit) p(rim)a ponit tale ex(emplu)m aliquis p(ro)ponit sic sapientia est utilis et postea ponit r(ati)onem
q(uia) illi qui s(un)t sapientes amant pietatem. modo l(ice)t h(oc) sit verum t(ame)n h(oc) no(n) suf-
ficit. Nam multa alia h(abe)nt sapientes q(uam) dis(ciplin)a(m) et us(um) cog(ita)t(i)o(nem) magna(m) r(ati)o(n)e(m) car(itatem)
et similia. Item ponit 3m ex(emplu)m / et dicit q(uod) utile est h(ab)ere amicos h(oc) est p(ro)p(ositi)o et r(ati)o
q(uia) potes secum iocari. modo h(ec) est r(ati)o infirma / q(uia) p(ro)p(ter) hoc solum no(n) queruntur
a(mi)c(i)a, sed ut succurrant in necessitatibus et similia. Nam. hic incepat 2 p(atet) p(er)
p(re)dicta. Item mocosa hic ponit ultimum vitium et p(atet) per predicta. /

INCONFIRMATIONE.

In confirmatione

Auctor supius posuit vitia propositionis et r(ati)onis et q(uia) h(oc) est valde difficile id(e)o
duo facit q(uia) p(rim)o ponit proh(oe)mium 2o tractatum / 2a ibi unimur / p(rim)a in duas p(rim)o ponit i(n)-
tentionem suam 2o confirmat r(ati)one / 2a ibi preterea. d(icit) p(rim)a dicit q(uod) in confirmatione
r(ati)onis multa vitia sunt vitanda / a nobis et multa s(un)t observanda confirmatori
ad vis(um) a(uditorum). d(icit) 2a assignat causam / q(uia) cum firmator r(ati)onis bene accurata i(d est) facta cum cura
cum probat vehementissime / argumentationem sed diceres / q(uia) facit proh(oe)mium ma-
gis q(uam) in ponendo vitia aliarum pa(rtium) / dico q(uia) p(ro)p(ter) a(liqua) p(ro)p(ositi)o m(ul)t(as) alias obtinet p(ro)p(ri)etate(m) p(ro)pagani-
Nam roborat alias p(ar)tes et continet plures r(ati)ones / id(e)o plura vitia possunt i(n) ea fieri / 2 sic d(e)b(e)t
solempni(us) tractari / et i(deo) i(n) p(ro)h(oe)mio / captat benivolentiam a(uditoris) p(er) hoc q(uo)d d(icit) q(uod) accurata
confirmatio comprobat. Item captat attentionem p(er) hoc q(uod) dicit / multa sunt vitia
q(uia) p(er) h(oc) l(ector) stat attentus ut intelligat illa vitia. Unimur. hic ponit tractatum i(n) quo
ponit vitia et tot facit quot vitia ponit partes precedunt. p(rim)a innes / q(uia) p(rim)o ponit qu(o)n-
dam modum arguendi qui vocat complexio 2o ponit ex(emplu)m / 2o incepat r(ati)ones 2a i(bi) i(n)iuria
3a i(bi) q(uo)n(ia)m hominum. d(icit) p(rim)a d(icit) q(uod) studiosi i(d est) pleni studio utitur duplici complexione i(n) confirmatione r(ati)onis. unde q(uod) /
d(icit) studiosi i(d est) pleni studio q(uia) studiosos quaq(ue) sunt p(ro) ambo so quaq(ue) p(ro)soluto sic suum i(n) epistolis. /

L

quaque pro pleno studio vel dedito studio / et sic sumitur hic / Iniuria · hic ponit exemplum et hec est quedam puella vult probare vult probare patri volenti ipsam separare a coniuge suo quoniam improbus erat qui vocatur Chresphontes quod non debeat eam separare a coniuge · unum non facit propositione sed faciamus nos · pater tu male facis hec est propositio / ratio quod vis invite separare me a marito meo quod facere non debes · Nam quando dedisti me aut vel sciebas Chresphontem improbum esse vel probum / si sciebas eum esse improbum non debebas me dare aut / si sciebas esse probum quare vis separare me invitam ab ipso quod non debes / et sic est conclusio quia habet duo membra · quare hic modo hic docet inculpare hunc modum arguendi / et primo premittit intentum 2o declarat 2a ibi Ex contrario dicit primo dicit quod modo in arguendi potest inculpari dupliciter primo sumendo contrarium ambobus ut patet · 2o ponendo oppositum alterius membri tantum · Ex contrario · hic ponit modum inculpandi et primo docet inculpare utrumque membrorum / 2o ostendat que est melior inculpatio / 2a ibi ergo prima in duas primo docet inculpare unum membrorum / 2o ostendat que est melior inculpatio 2a ibi ergo prima in duas primo docet inculpare a duabus partibus / 2o tantum unam 2a ibi Sic ex simplici / primo facit propositionis opposita propositioni filie / filia non male facio / propositio quia nullam iniuriam tibi facio ratio / Nam si Chresphontes est probus collocavi et volo te collocavisse / si est improbus · ecce liberabo te in commodis quia separato te ab illo divortio id est separatione matrimonii / et sic arguitur contra ambas partes simul · Ex simplici · hic docet inculpare unam partem tantum / 2 primo premittit intentum 2o declarat 2a ibi Nam si · dicit primo dicit quod ex una parte inculpat quando accipimus alterutram id est modo unam modo aliam partem · Nam si · hic declarat 2o primo filia arguit vita ratione 2o pater illam rationem inculpat / 2a ibi Dixi · dicit primo propositione alia fecit filia et eandem rationem iterum sumit et facit confirmationem quod ponit quia non probat modo patrem fecisse aliquam iniuriam nisi quia locavit improbo · Dixi · hic inculpat et facit eandem propositionem / et rationem quod ante fecit pro parte et tunc sumit istam confirmationem que non inculpat / nisi id membrum quod adduxit filia / et dicit bene dico quod non feci iniuriam / nam duxi probum esse id est cogitavi sed postea cognovi ipsum esse improbum / ideo fugio ipsum cognitum quia separato te ab ipso quare iste rationes confirmationes fuerunt infirme eo quod adversarius non habet ubi sumere oppositum ergo hic ostendat has inculpationes ad invicem et dicit quod illa que increpabat duo membra est acutior reprehensio / sed illa que inculpat tantum unum est facilior ad cogitandum · Item vitiosa · hic ponit aliud vitium et primo hoc / 2o exemplum ponit / 3o inculpat / 2a ibi necesse · 3a ibi Nam hec · dicit primo dicit quod vitiosa confirmatio est quando sumimus ad confirmandum rationem vocabulum vel potest [illegible] rebus adaptari pro una re determinata · unde nota / quod illud vitium vocatur communis ex eo quod dicitur ratione vocabuli et committitur fallacia contra illos qui simplices interrogationes ut nuptias / Deinde cum dicat necesse · hic ponit exemplum 2o primo unum 2o aliud 2a ibi aut necesse · dicit primo vult probare aliquem fuisse infirmum / et dicit sic fuisti infirmus / ecce propositio / ratio quia habes signa morbi / confirmatio est in hac quod necesse est omnem qui palleat egrotasse quia in pectore quia non potest pallere timore et multis aliis modis · 2a vult probare istam peperisse / et dicit hunc filium propositio / ratio quia habes signa mulieris parientis filios · Nam est necesse omnem tenentem infantem puerum in brachiis peperisse · Hec est vitiosa confirmatio / quia virgo potest puerum tenere · Nam hec inculpat / 2 dicit quod illa non sunt certa signa ideo non possum arguere certum esse / nisi addatur illa signa ut palles debilis es magis solito · habes lentum debilem vocem habes etc. · Non bene sequitur quod fueris infirmus 2 similiter de peperisse · id est aperte · Ubi nota quod signum est duplex scilicet determinatum

et verisimile demonstratum convertitur cum sua causa ut mulier peperit filium
ergo habet lac / convertere habet lac ergo peperit verisimile non convertitur ut pluit ergo
terra madida est sed non convertitur terra madida est ergo pluvit. hic est sermo de
utroque sed magis de verisimili. Item viciosa. hic ponit quartum vicium et primo secundo po-
nit exemplum. tertio incipit 2a ibi miser. 3a ibi at tu. in prima dicit quod confirmatio est viciosa quando id 2-1
quod dicit potest in eum vel intentionem contra attribui ut in presentem vel in futurem et cetera. in secundo po-
nit exemplum. volens probare aliquem esse miserum et facit eos miser / propterea quod tu facis
opera miseri ideo duxisti uxorem / et miser iste ducentes uxorem contra contrarium / et aliter
et statim dicens / et tu duxisti statim alteram et sic attributum est contra id quod
dicebat contra adversarium. Item viciosa hic ponit aliud vicium 2 primo hic secundo exemplum tertio in- vulgare
cipit 2a ibi iracundia 3a ibi huiusmodi. in prima dicit quod est viciosa confirma-
tio quando defendimus nos per vulgarem deffensionem / et dicitur istud vicium vulga-
ritas. Iracundia hic ponit exemplum unus vult probare istud qui peccavit
non debere puniri / et ponit primo propositionem / domine bene peccavit sed debet contra peccatum / ideo
quia non fecit studiose. Confirmatio rationis quia fecit adolescentia ut amore
huiusmodi. hic incipit et dicit quod est viciosa quia adversarius non habet non dicere
dicere si in hoc modo peccentur peccata homines labentur in multa peccata / et dicitur iracundia
ibi ira quia dicitur est inter ira et iracundiam / nam ira cito transit / nimis iracundia
durat. Item viciosa. hic ponit aliud vicium 2 primo secundo secundo ponit exemplum 3 incipit
2a ibi heu. 3a ibi nam ista. in prima dicit quod viciosa est confirmatio que non constat
inter omnes quia est dubia et que hodie adest in controversia et vocatur dubitatio 3-1
pater et dicit. Nunc. nam aliquid potuit esse olim dubium quod tamen nunc esset certum dubi-
et istud non esset viciosum / aliud est dubium quod fuit dubium olim et etiam nunc
est dubium et tale est viciosum. Heu. hic ponit exemplum et vult probare
Chresphontis puerpelle quod debeat facere pacem facit propositionem / tu debes facere
pacem / ideo quia debes sequi id quod faciunt dii pacem. Nam ita. incipit et dicit
quod Ennius id est ille poeta docuit Cresphontem facere talem confirmationem tamquam certa
certa / ideo sed non fuit certa sermo dubia. Nam est dubium utrum dii faciant pacem
et erit semper. Item viciosum. hic ponit aliud vicium et primo secundo secundo ponit exemplum 3-1
3o incipit 2a ibi in mentem 3a ibi nam secundo. in prima dicit quod confirmatio est
viciosa quando excusamus factum necessario per ignorantiam. secundo non quod illud vicium
vocatur sera probatio quia fit solum post factum negocium. et dicitur sera-i- sera probatio
tarde. unde habemus exemplum de quodam transeunte flumen / qui cum fuit in
medio ipsum periculum. Item dicit acto id est facto et dantur exemplum de rustico
qui postquam amisit boves clausit stabulum. Item in mentem hic ponit exemplum
et est de quodam qui debebat defendere quemdam passum ut removeretur
ab hostibus. hic ivit ad aliud passum unde inimici transiverunt et fecerunt
magnum malum Romanis. cum autem accusaretur quod non fuit in loco ordinato / deffen-
dit se quod debet contra peccatum de hoc peccato / et primo formare propositionem concedendo quod peccavi
non debeo / propterea quia non feci consulto Romanorum / confirmatio rationis et in
hac dum dicit sic si hoc venisset mihi in mente non commisissem et cetera quasi di-
ignoravi quia tunc non recordatus fui 2 et cetera. Item viciosum hic ponit
aliud vicium et primo secundo secundo ponit exemplum 2a ibi cum tu. in prima dicit quod viciosum 2-1
est illud quod est positum in apto delicto / quia manifeste peccavit et deffendit levitas
se levi deffensione et vocatur levitas. Cum tu hic ponit exemplum et est
de quodam imminatio / qui cum suus et amicus suus erat in exercitu quando habebat

discordiam cum inimicis suis. modo unus suus uel amicus suus de probioribus arripuit
fugam et dominum reliquit in prelio / et affligitur et relinquitur ab omnibus et est uictus
et inuenit suum dicens / male fecisti quia reliquisti me in prelio quare ego sum
ab hostibus uictus. / Ille se excusat dicens bene reliqui sed sum paratus redire
et optime pugnare / et uult probare quod debet excusare / et dicit peccaui sed debes
parcere ipso quod reliqui te quando omnes persequebantur te et est ratio. Nam nunc quia ego so-
lus nolo parare me ut restituam te domino. Hec est confirmatio uitiosa quia debilis
probat / et est tarda quia tarde uult se parere. Item uitiosum hic ponit aliud ui-
cium et primo hoc. 2o ponit exemplum. 3o manifestat. 2a ibi / ut si quis. 3a ibi nam hoc. Dicit primo 7
dicit quod est uitium quando loquimur / et locutio nostra potest intelligi pro alio quam
pro eo pro quo dicitur est. ut si loquor de bono potest intelligi de malo et propter tanto
est uitiosum / quia cum debemus captare beniuolentiam auditorum, captamus
suspicionem contra nos / et dicitur suspicio. ut si quis. ponit exemplum et est populus [suspicio]
Romanus male regebatur. unus quidam potens ac factiosus dicit in contione
sanctius est gubernari in domino quam malis legibus. Factiosus enim est ille qui habebat
consortiam populum malorum. Nam hic manifestat dicens / quod licet ipse non dicat mali-
ciose uerba predicta tamen propter suam potentiam possunt homines credere ut dicat
pro belle dominum habere. Item uitiosum. hic ponit aliud uicium / et primo ponit ui- 6
cium. 2o declarat. 2a ibi Ille per se tria et uocatur dandaria diffinitio et su-
mitur hic diffinitio pro omni diffinitione. Ille. hic declarat et primo que sit
diffinitiones ille. 2o que sunt diffinitiones uulgares. 2a ibi uulgares. Dicit primo
dicit quod sunt false hoc modo ut si quis dicat iniuriam esse nullam nisi illam que [[false diffinitiones]]
constat aut ex pulsatione aut opprobrio modo iste peccat quia plura continet
diffinitio iniurie quam ponat in uerbis et collocutionibus propter uitium. Unde nota quod falsum su-
mitur dupliciter primo stricte ut est adequatio rei et 2o intellectus et sic non fuit
sic. 2o pro defectu et sic sumitur hic. Vulgares. hic ostendit que sit [diffinitiones uulgares]
diffinitio uulgaris et primo ponit uitium / 2o exemplum. 3o effectum. 2a ibi / si quis
dicat. 3a ibi. nam nihil. Dicit primo dicit quod uulgares sunt que possunt ita applicari
uni rei sicut alteri et dicuntur uulgares id est uiles uel quia uulgares utuntur.
Ut si quis. hic ponit exemplum et uult diffinire quadruplatores et feneratores
et dicit quod quadruplator est capitalis id est mortalis rei. modo ista diffinitio est
uiciosa quia potest applicari homini homicide / quando est ciuis pestifer ipsis et ca-
pitalis etc. et multis aliis potest applicari. Unde nota quod quadruplator
est fenerator qui dat denarios ad quatuor uel fraudat alios qui uult plus quam debet
dando unum / accipiendo quatuor et dicitur quadruplator a quadruplando. Nam
hic ponit effectum siue manifestat / et dicit quod illa diffinitio est uulgaris
et propter hoc uitiosa quia potest competere [illegible] in diffinitione et predicationibus etc.
Et diffinitio bona debet concludere omnem aliam speciem a diffinitione. Item
uitiosum. hic ponit aliud uicium et primo hoc. 2o ponit exemplum. 2a ibi ut si quis 8
Dicit primo dicit quod est uitiosum sumere pro argumento id quod est dubium. Unde nota
quod id uicium dicitur probandi inspectio et differt ab illo uicio superiori quod
sumebat dubium ad probandum cum dicebat. Heu tu qui illos [non prius]
dubitant etc. Item hoc non mihi ymmo concedit hanc rationem. Ut si. hic ponit
exemplum et uult probare quod ipse fecit furtum et probat modo est uitiosum quia quamuis uero
sit fraudulentus / et omnia que sunt in illa non tamen debet dicere fur. Nisi aliqui
hic suspicant tamen esset dubium. Item uitiosum. hic ponit aliud uitium. 8

et primo hoc 2° ponit exemplum 3° increpat 2a ibi non convenit 3a ibi hic ideo. Dicit primo quod vicio-
sum est velle deffendere vel solvere controversiam alia controversia et dicitur nova [illegible]
tio controversie. Non convenit. hic ponit exemplum ad cuius evidentiam est sciendum quod Rome
erant homines vocati censores qui ponebant Romanos de vicijs. Item
erat quidam dictus tribunus plebis qui habebat punire milites non euntes
ad exercitum. Modo quidam iuraverat venire ad talem locum et non venit ac ci-
tatus pro punitione coram censoribus ex eo quod iuraverat interesse et non interfuit et quod
de tali causa debet puniri. Iste vult se excusare coram censoribus eo quod non in-
fuit illi rei cui iuraverat interesse, et dicit quod tribuni bene deberent parcere si sic
si diceret vos debetis hoc facere quoniam talis magister bene faceret hoc. hic ideo
hic increpat et dicit quod est viciosum eo quod utitur re expedita. Nam ne-
scitur utrum ille pareret. Unde notandum quod res potest esse expedita dupliciter primo modo de via sua
2° iudicatione iudicis, ideo dicit inexpedita et iudicata. Item viciosum hic 9
ponit aliud vicium et primo hoc 2° ponit exemplum 2a ibi hoc modo. Dicit primo quod vicio-
sum est quando questio est summa et difficilis et adducimus parvam rationem quasi di-
quimus ac si probatum esset negotium et vocatur insufficientia confirmandi quia insufficientia
insufficienter probat. Unde notandum quod hec littera summa potest exponi dupliciter primo pro re
sumenda 2° quare est magna i. difficilis et sic sumitur hic. hoc modo. hic po-
nit exemplum ad cuius evidentiam est sciendum quod mortuo achille in exercitu troyano greci dubi-
tabant cui illa arma dari deberent et ut scirent posuerunt calculum. unus
ipsorum ivit ad petendum appollinem ut diceret quis deberet habere arma. Unde dixit
quod deberent dari uni qui esset similis achilli hoc narrato grecis. Ayas et ulixes
dicebant se debere habere modo uterque eorum volebat arma pro se. modo ayas vult
probare quod debet habere arma, et dicit quod debet habere quia est fortis ut ipse, modo quia dicit
se esse similem et esse amicum suum credit se probavisse omnia et non curavit
quare oportet probare quod sit probus ut ipse, et duo facit primo ponit verba illius 2° po-
nit probationem ulixis. Ayas quod deberet habere alia arma. que ego met. Dicit prima
dicit quod illa arma dare illi deberent qui esset similis achilli si volebant etc.
que ego met hic ponit probationem ayacis et dicit Ayax illa arma deberent
esse mea [illegible] quia merui hec est ratio quia apolo iubet arma dari simili achilli
in probitate. Rationis confirmatio modo viciosum est quod dicit se esse similem
et non probat qualiter sit similis. Item viciosum. hic ponit aliud vicium primo 10
hoc 2° ponit exemplum 3° increpat 2a ibi que causa 3a ibi non incommoda. Dicit primo di-
quod est viciosum in confirmatione rationis et vocatur inconstantia quando non inconstantia
firmiter probat. Que causa hic ponit exemplum, et vult probare
quod non debet reprehendere socium suum, ad quod probationem complexionem utitur
i. illo colore ingenii de [illegible], et dicit vel est probus vel improbus si probus
quare debeo ipsum reprehendere, si improbus non veretur reprehensionem ideo non debeo
ipsum reprehendere sed tamen manifestabo ipsum, et vita sua a principio usque ad
finem sue vite. Non incommode hic increpat et dicit qui probat quod non debet
reprehendere, et postea contradicit. Nam primo dicit non debere reprehendere nec narrare
vicia alicui et postea dicit dicere omnia sua vicia. Item viciosum 11
hic ponit aliud vicium et dicit quod est viciosum quando dicimus contra volunta-
tem auditoris ut puta dicere malum de alijs quibus volunt auxiliari
iudices vel de alijs qui sunt cari vel amici auditorum. Unde notandum quod illud.

L

vitium dicitur offensum et est vitiosum quia facit contra finem rhetorici qui capere benivo-
lentiam auditoris. Item vitiosum. hic ponit aliud vitium et primo dicit quod vitiosum quia non pro-
bantur omnia que promissimus dicere ut promissimus dicere de decem et non
dicimus nisi de quattuor vel quinque et dicitur imperfectio. Item vitiosum. hic ponit aliud
vitium et primo hoc secundo ponit exemplum, secunda ibi ut apud. de primo dicit quod vitiosum est quando dispu- 12
tavimus de una et transimus ad aliam, hoc est quando transimus de genere ingenue
ut quia disputo in philosophia et transeo ad principia rhetorice, et dicit quod peccat per addi-
tionem vel per detractionem vel per omnimodas mutationes non facientes ad propo-
situm quando si aliquid additur quod non esset vitiosum ut si vellem probare ali-
quem esse furem et adderem in probatione ipsum esse lusorem non esset vitium, sed
si adderem ipsum esse luxuriosum ut accuso istum de furto et incepto de libi-
dine bene esset vitiosum. ut apud. hic ponit exemplum quod pacuvius in libro
suo de duobus fratribus et dicit quod zetulus disputabat cum amphione qui cum cepisset
disputare de musica transiverunt ad disputandum de sapientia. sed nota quod
virtus duplex est scilicet intellectualis et moralis, modo per hoc quod dicit virtutis
utilitates, tangit virtutem moralem. Item considerandum. hic ponit 13
aliud vitium et primo ponit hoc secundo exemplum. secunda ibi ut si quis. de primo dicit quod vitio-
sum est quando defendimus nos de aliquo alio quando accusemur et dicit quod hoc ac-
cingit per angustiam cause id est penuriam rationis ut quando aliquis reprehenditur in pecca-
to ita quod non potest negare et diceretur o fili male facis ipse respondet
curialitas est tanta quod debes facere mihi hoc et vocatur remota purgatio.
Si quis. hic ponit exemplum ad maius evidentiam est sciendum quod erat pena magna
in Roma si quis decapiebat dignitatem propter aliquam pecuniam ut quod expenderet
pecuniam propter habere dignitatem, modo quidam petiit magistratum id est dignitatem ab
imperatoribus id est ductoribus ambitu pecunie id est interventu pecunie, in defen-
dit confirmando rationem suam et dicit se habuisse multas dignitates et dicit
se bene respiciemus rationes adversariorum sepe reprehendimus eos in tali causa
eo quod multum peccant. Item vitiosum. hic ponit aliud vitium et primo hoc secundo ponit 14
exemplum. secunda ibi velim. de primo dicit quod est vitiosum in confirmatione rationis re-
prehendere sive vituperare scientiam aliquam propter vitium studentium in ea ut dicit in exemplo,
Si quis vituperaret rhetoricam propter officium oratoris dicendo quod sit superbus
vel mendicus et similia et causa est quia scientia est de bono et difficili modo est
reprehendere bonum et vocatur communis dampnatio. Item vitiosum. hic ponit ali- 15
ud vitium et primo hoc secundo exemplum tertio inquirit. secunda ibi mortuum. tertia ibi non est, et dicit quod vitiosum
est arguere ex facto et invento communem dicere, fecit talis, et vocatur commutatio
vana et continet fallaciam consequentis propter id est pueriliter. Mortuum. hic ponit exemplum vo-
lens probare istum interfecisse illum hominem mortuum et facit propositionem. iste
interfecit illum, quia manifestum est per signa rationis confirmatio rationis est in litera. Sed
nota quod dicit constat id est manifestum est. manifestatio fit dupliciter primo evidentia testium vel evidentia
rei in quo quoque modo non sequitur in fuit venenatus ergo fuit per istum. secundo nota quod ponit evidentiam rei quia
ponit signa manifesta ipsum esse venenatum et illud vitium potest medicus cum reffer[illegible]
accusanti ut sit vitium dicere illum accusare et non probare. Non est. hic inculpat
et dicit quod est vitiosum quia probat ipsum esse venenatum quod manifestum est et quere habetur
quis occiderat modo non probat illud, sed dicit tamen ita esse. Item. hic ponit 16
aliud vitium et primo hoc secundo exemplum secunda ibi ut si. de prima dicit quod est vitiosum quando de-
bemus facere comparationem duorum et unum comparo, et de alio non facio mentionem.

et sic facio peruaz/ et qn facio cumparationem duarum rerum et unam laudo et aliam vitu-
po/ vel modicum laudo ut si hic ponit exemplum. pp quod est scilicet quod fuit facta lex
rome quod deberet accipi frumentum modo debebat proponi in consilio utrum utrum
placeret populo vel non/ sed lex tunc ponit solum comoda et bona que accipiat
sed tetigit mala que possunt contingere. Item vitiosum. hic ponit aliud 1a
vitium et primo facit 2o exemplum. 3o inculpat 2a ibi quod genus. 3a ibi non est. dicit primo dicit
quod vitiosum est in rebus cumparandis unam laudare alteram vituperare. unde nota
quod vitium istud vocatur maiusfultum et non differt a precedenti/ nisi quia id fitti
quando deliberamus et istud in genere demonstrativo. Quod genus. hic ponit exemplum pp quod
est scilicet quod albenses/ et venetiani vicerunt Romanos/ proponitur in consi-
lio quis eorum magis debet honorari/ tunc quidem laudavit unam partem alteram
vituperavit vel non laudavit. Non est. hic inculpat et dicit quod est vitiosum quia
non debet vituperare et dicit quod bene potest laudare magis unum quam ali-
um sed si vituperat alterum propterea videtur fecisse pecunia vel amore vel similibus
Item vitiosum. hic ponit aliud vitium et primo facit 2o exemplum 3o inculpat 2a ibi videlicet 1b
3a ibi verum. dicit primo dicit quod est vitiosum facere contrarium de nomine et verbo. id est
nominare rem nunc uno vocabulo/ nunc alio. similiter id est ordinare. unde de nomine li-
nguam vocatur et pro id est aliquid de nomine quo ad pedes delinabiles et dicit/ potest videri
quod dicitur si plus posset perpendere esset et vitiosum sive non est vitiosum. Velut
hic ponit exemplum pp quod est scilicet quod quidam arengans fecit legem quod exules non redi-
rent/ sed mutata voluntate fecit ut redderent expulsi modo patet quod id appellat
duobus verbis exemplum tale patet rem dicturus sum/ o/ iudices rem utilem
pro et dico utilem que ad totam rem publicam videtur pertinere ideo non approbo seu
commendo illes hos lares non patere qui sunt eiecti. sed confirmato rationes. unde
nota quod exilium antiquitus apud Romanos erat triplex nam quidam vocabantur de
portatio/ nam quidem exules portabantur ad cavandum aurum vel ad leones custo-
diendos. Aliud vocatur vetatio ignis et aque et isti debebant mori quia prohibe-
bantur callido et humido. Aliud erat exilium illorum qui stabant ad tempus et debebant
redire/ sed illa calumnia prescriptus maneat roman. verum hic inculpat et dicit quod iste dicit causam boni
ideo patet sed quia ad vetitam male dixit/

QVONIAM. CONSTAT.

quoniam constat

Auctor superius purgavit alias partes. hic purgat vitia exornationis et primo
premittit intentum 2o exequitur 2a ibi simile. dicit primo dicit quod exornatio est or-
namentum et locupletatio necesse est ideo consideremus vitia vitanda in ea. unde
nota propter hoc quod dicit ex similibus implicite quia similitudo duplex est quedam intrin-
seca et quedam extrinseca que quando fient dicitur in modo tangit utramque simili-
tudinem dum dicit simplici. Item dicit exemplis implicite quia duplex est exemplum scilicet
dicti et facti. Item dicit/ certis rebus videlicet ad significandum quod
dicitur amulus scilicet a rege ab imperatore/ a pretore/ et a consule/ etc.
Simile. hic exequitur ponendo vitia et duo facit quia primo ostendit quod similitu-
do est vitiosa 2o quod exemplum etc. Partes parebunt. dicit primo dicit quod
similitudo vocatur dupliciter ut patet. unde nota quod secundum commentatorem duplex est similitu-
do scilicet totalis et particularis/ modo autem dicit. vitiosum est quod ex alia parte
dissimile est. ut dicendo in assimulatur [illegible] quo ad cautellam ta-
git similitudinem particularem ut cum dicit nec pre. id est hic ratione parem

L

expergationis. tangit similitudinem totalem ut dicendo iste est ulixes / quia astutus et istud vicium habet duo falsitatem qn non est vera similitudo ut est de mo̅vili asimulato leoni. Aliud vicium est incomoditas qn est contra asserentem / aut contra obiectum sic dicendo / ut si defensor diceret perdendum huic est quia est simplex sicut (?)es et mansuetus ut nichil aliud quam camus ad bellum qn simulat ambos / consequenter hic ponit vicium in exemplo et sit triplex primo qn falsum est 2o qn improbum 2o contra ut pz in primo ponit falsum dicit faciamus vel faciamus sicut cesar in talibus et cetera dicit adversarius sinon est / 2o est turpitudo / ut si dicam faciamus est occidere filios / non medea occidit filios suos consequenter istud est improbum / et non imitandum. faciamus sicut fecerunt proditores / sicut traxo. 3m est maioritas ut si cicerones diceret faciamus sicut Rex hoc est maius quam non possent / 4m est minoritas ut si rex diceret faciamus sicut ciceroni maius est qn debeo dare exemplum de iusticio de dicere unus non detur per oppositum. Res iudicata. hic ponit vicium rationis iudicate et primum vicium vocatur dissimilitudo et dicit quod res iudicata profertur viciose si proferamus de simili re aut de dissimili dicit quod iudicatum ut quidam interfecit michi et ego volens eum defendere / dico domine non iudicetis eum ut suspendatur quia occidit michi / qn quidem latro non fuit suspensus / 2m est improbum ut peccans isti quia occidit sponte / quod apparet alia die eandem qui occidit fortuitu. 3m ut domine iudicetis hunc puniri quia potestas iudicavit alia die alium. fiat male dicens quia male iudicavit. Item viciosum. hic ponit aliud vicium et dicit quod est viciosum velle probare id quod adversarii confitentur / et dicitur superfluitas quia probat id quod iam pz per dictum adversarii. unde debemus arguere et non probare. Item viciosum. hic ponit aliud vicium / et primo dicit 2o exemplum 3o inquirat 2a ibi ut si quis. 3a ibi non est. dicit primo dicit quod vicium est arguere / id quod nos oportet probare / ut vellem probare ipsum esse furem / et dicerem nullum peccatum esse maius furto et similia. unde nota quod illud vicium dicitur superfluitas et differt a precedenti quia illud arguit prius quam probet peccantem / sed precedens probat quod deberet arguere. Ut si quis / hic ponit exemplum. de quodam accusante brutum quod alium accusaverat et pz. Non eius. hic inquirat dicens quod est viciosum quia non queritur an sit maius vel parvum sed queritur an ipse fecerit vel non. Complexio. hic ponit vicia complexionis et tria facit ut tria vicia ponit partes patent. dicit primo dicit quod complexio est viciosa qn non repetitur ordine et vocatur inordinatio. Item quod non concludit breviter et cetera ut pz in littera et vocatur hoc vicium prolixitas 3m vicium vocatur inconstans conclusio qn non concludo firmiter ut dicitur adducendo rationes que necessario non sequuntur /

conclusiones que — de ultima parte scilicet de conclusione

CONCLUSIONES QUE /

Auctor superius determinavit de exordio / narratione / divisione / confirmatione et confutacione / simul. hic determinat de conclusione / et primo diffinit / 2o declarat membra / 2a ibi Enumeratio. prima in duas primo ponit divisiones 2o quod ubi debemus uti conclusionibus 2a ibi quatuor. dicit primo dicit quod conclusiones que dicuntur apud grecos epilogi / sunt divise in tres partes. scilicet enumerationem. amplificationem / et conmiserationem /

Ubi no(tandum) p(ri)mo h(ab)et quod dicat conclusiones .i. c(on)cl(usi)o et facit ibi intellectione(m) .i. illuz
colorem. Nam po(n)it singularem pro plu(rali) / et dicat q(uod) dicu(n)tur Epilogi / co
q(uod) concludit epilogando et inferendo et c(on)clusio a colligendo. Item no(tandum) q(uod)
iste ptes quas nu(m)erat s(unt) structure in quatuor locis. hic c(on)cludit ubi d(ici)t
un(de) et p(ri)mo h(ab)et 2° declarat unu(m) q(uod)q(ue) membroru(m) 2ª ibi in c(on)clusione p(ri)ª p(ar)s.
V(bi) no(tandum) uide(tur) q(uod) auctor co(m)mittat nugatione(m) / t(ame)n est sci(endum) q(uod) c(on)cl(usi)o d(e)bet sumi du
pl(iciter) p(ri)mo mo(do) pro c(on)cl(usi)one / alio mo(do) pro ult(im)o loco i(n) quo ponitur et sic i(n)telli
gatur hic / 2° no(tandum) diceret aliquis / uide(tur) q(uod) i(st)a l(itter)a sit mala eo q(uod) d(icitu)r q(uod) p(otes)t c(on)cl(usi)o
poni in p(ri)ncipio q(uonia)m c(on)cl(usi)o d(e)bet in fine. dicendum q(uod) c(on)clusio uel ptes eius poni
in p(ri)ncipio impossibile est 2° potest sumi u(t) h(abe)tur ut quorundam proverbioru(m)
et sic possumus uti i(n) c(on)firmatione / et confutatione / et c(on)cl(usi)one capit(ur)
e(nim) c(on)cl(usi)o aliq(ua)n(do) pro forma partis aliq(ua)n(do) pro situ .i. pro loco i(n) quo debet
poni . s(ed) pro fine dicendo q(uod) c(on)cl(usi)o est in c(on)cl(usi)one motus c(on)clusiuo est in loco d(e)
bito s(ed) in fine. Emulatio. hic declarat membra. et p(ri)mo emulatione(m) 2° ampli
ficatione(m) 3° ma(teriam). 2ª ibi amplificatione(m) 3ª ibi ma(teria). p(ri)ª in duas p(ri)mo dif
finit eam 2° ponit q(uen)dam uitiu(m) uitandu(m) 2ª ibi in qua enu(m)erad(um). p(ri)ª i(n) du
as p(ri)mo ponit q(ue)dam notabilia / 2ª ibi breuiter sci(endum) q(uod) h(ab)et duos effectus
p(ri)mo colligere dicta 2° reducere ad memoria(m) et uidet ista colligit no(n) i(n)fe
rendo / s(ed) in complexio colligit et infert. Breuiter. hic ponit duo nota
bilia et p(ri)mo unu(m) 2° aliud / 2ª ibi i(n) ordine. d(icit) p(ri)ª d(icitu)r q(uod) enu(m)atio colligit b(re)
uiter ora(tionem) remouet / et no(n) re integretur. U(bi) no(tandum) q(uod) d(iffere)n(ti)a est int(er) renouar(e)
et reintegrare / Nam renouare est reficere q(uod) erat d(e)finitu(m) / s(ed) reinteg
re est dicere omnia u(er)ba que p(ri)mo dicta erant. Et ordine. hic po(n)it 2m
notabile / et dicat q(uod) no(n) sufficit resumere dicta nisi resumantur p(er) ordi
nem ut p(atet) e(ss)e in textu. Sciendu(m) q(uod) auditor est duplex. s(cilicet) no(m)i(n)e (et) re /
h(ab)et qui no(n) h(ab)et a(n)i(mu)z audiendi / quidam no(m)i(n)e et re. et d(e) h(oc) loquitur Sa
lamon . Audiens sapiens sapientior erit / et intelligens guberna
cula sapie(n)tie possidebit reducantur .i. iteru(m) ducantur. In qua hic po(n)it
q(uo)ddam uitiu(m) uitandu(m) et p(ri)mo h(oc) 2° reddit ca(usa)m 2ª ibi id ficta. d(icit) p(ri)mo d(icitu)r
q(uod) est caue(n)d(um) / ne enu(m)atio ponatur i(n) exordio / aut narratione. U(bi) no(tandum) q(uod) alie
ptes c(on)cl(usi)onis s(cilicet) amplificatio l(icet) enu(m)atio i(n) q(uan)tum essent c(on)cl(usi)ones ut s(upra) d(ictu)m e(st)
non d(e)bet locari i(n) exordio nec i(n) narratione / s(ed) ut s(unt) prouerbia b(e)n(e) poss(unt)
poni. Ficta hic reddit ca(usa)m q(ua)re non debet repeti i(n) exordio / Emulatio
et p(ri)mo h(oc) 2° concludit 2ª ibi qua p(ro)p(ter) d(icit) p(ri)ª d(icitu)r q(uod) triplici d(e) ca(usa) no(n) debet
repeti i(n) exordio emulatio . Qua p(ro)p(ter) hic c(on)clud(i)t quo(modo) d(e)bet incipi
et p(atet) u(bi) s(upra). Unde uobis ulixem peccasse auaricia ulixes / et 3ª ca(usa) ti
moris et auaricie / unde uobis duplici ro(ati)one . ulixes / unde uo
bis una ro(ati)one q(ua)re h(ab)ebat ipsi i(n)imici et ca(usa) timoris unde duplic(iter)
et tange(re) ro(ati)ones. U(bi) no(tandum) q(uod) interdum repetimus ea que c(on)firma
uim(us) et confutauimus simul et h(oc) puleus est.

AMPLIFICATIO.

Hic determinat d(e) amplificatione et p(ri)mo diffinit 2° diuidit 2ª i(bi) loca
comunes. d(icit) p(ri)ª dicit q(uod) amplificatio est que fit p(er) prouerbia

Amplificatio

et h' causa mouendi auditorem ad ira͂ / et no͂ q' triplici de causa uocantur comunes
p° q' sic eos potest uti accusator sicut defensor / 2° q' comuniter dicuntur argutibus
verba que continentur i ipsis locis 3° habito respectum ad moralia solemus
dicere tales sn̄ias morales quales i hijs locis continetur vn̄ auctor i uetu cos
vocat prouerbia · prouerbium autem uerbum morale est · vn̄ no͂ dicis cui [illegible] phus
p° rhet' q' no͂ debemus comouere iudicem &c. R' ille loquitur de passione i-
artificiali sed bn̄ commouere passione artificiali / 2° no͂ q' amplificatio h't du-
plicem effectum scilicet indignari et amplificare vn̄ in uetu / a suo effectu appellatur
indignatio / h' amplificatio eo q' ampliat siue auget malum · 2° no͂ q' ampli-
ficatio pot̄ fieri dupl' p' large pro amplificatione boni q' mali / et i mo sumitur
hic / 3° no͂ q' h' litera cum instigationis auditorum exponitur · i causa commouendi
ad ira͂ et odiu͂ auditorem et inter differt a ma que mouet opponitur / loca ...
hic diuidit 2 p° diuidit 2° membra declarat / 2ª ibi primus locus · d' p° dt
q' amplificatio fit ex decem preceptis causa augendi crimen · comodis-
sime i principalissime · vn̄ no͂ dicet aliquis q' q' i uetu ponit · xv · dd'm
q' illi includuntur in istis / io dixit comodissime / sed dicis debent ne similiter
laude cum rhetorica sit sciā ... · R' q' no͂ q' aliq dantur pro laude / un͂
si nos darentur illi bn̄ uiderentur eis et no͂ expedit semp poni omnes / 2° no͂
cum dt criminis q' hec ponit ad differentiam mīe que 2 fit · x · modis / sed fit ea
mīe captande · Primus · hic declarat membra et tot facit quot mbra de-
clarat / partes patent pª dicit q' primus locus ab auctoritate / cu͂ commemoramus
quanta cure ea res fuerit dijs / et suis scīs · Item maiores ut reges et prin-
cipes &c. Item cum ostendimus quali leges de hoc uiderent · vn̄ no͂ cu͂ dt primus q' dupl'
est ordo · s · s'm rem et ro͂ne doctrine / mo iste est primus ro͂ne doctrine no͂ aut
s'm rem · Nam possum incohare a 2° sicut a primo / et ita ab octauo sicut a 2°
et ita de alijs / 2° no͂ diceres tu quo scimus qu͂ res dilligatur a deo dd'm q' p'
hoc cognoscere p' miracula uel p' scripturas &c. · boni q° boetius qualis suus
secius deus ulcisset · vn̄ q' de pace si uellem augere a... / sumerem quo dicit ... dilex'
pacem q' cum ascendit in celu͂ eam reliquit aplis suis dicens pacem meam
do uobis / pacem mea͂ relinquo vobis / et sic p's quo sumens argumenta que
placent parentibus / et nationibus · Natio est regio p' diuersas linguas disti-
ncta · Quis · hic ponit 2m locum superiorum aut inferiorum · Ex'm ut i uo-
luit prodere ciuitatem dictam esse nephariam nepharium audire et iniquu͂ / quo
ad necem puerorum mulierum et omnium pertinebat et sic de similibus peccatis et maies-
tatoribus · sicut ponitur in q° libro i ex gratis figure · 3us locus · hic ponit
tertiu͂ modum amplificandi et dicit q' est qn̄ inquirimus q' eueniet
si no͂ corrigatur tale peccatum ut arguat p' locum ab euentu / ut dn̄e iudex
si uos pretis latronis que ... omnes mali supplebunt et boni suffucabun-
tur · periculorum · quo ad p'sonas · i comodorum · quo ad bona fortune · 4us
locus · hic ponit 4m locum et est qn̄ ostendimus q' si isti dimittitur erunt
alliciores isti malefactores ad maleficia · vn̄ no͂ q' iste locus arguit
ab euentu ut precedens sed differt q' i erat ut no͂ periret / sed i ut fiat
vindicta uel i probat malum p' aduentum maliciae argentum · Quintus
locus · hic ponit quintum locum et est qn̄ ostendimus q' si iudices dant
semel sn̄iaz aliter q' debeant q' no͂ erit aliq bonum et arguit p' locum a co-
paratione · vn̄ q' dn̄e si dabitis sn̄iaz alit q' istum hominem malum erit /

d' locis . i . q̄lhoy

Nam numquam poterit corrigi s; quedam sunt que possunt iuste dare collaudari et
moveri vetustate vetustate temporis ideo non propter atrocitatem facti quam videtur non de-
bent sedari vel removeri et hec est quod comparatione octavum erit ut si dicam si pro isto
reo sententiam dabitis o iudices sic erit de illa sententia sicut de dato facere quod postquam se-
mel impositus fuit nec temporis vetustatis nec consilio corrigi potuit. Sextus
locus. hic ponit sextum locum amplificandi et dicit quod etiam amplificabimus quando
ostendimus fore consulto et dicimus peccato commisso et scito non est parcendum
et est a modo facti et utitur sententia duplici et hunc locum ut dominus qui peccat ex
consensu veniam non meretur nec qui facit propter imprudentiam sed qui facit per
causam et necessitatem debet parci quia cum iste peccavit voluntarie puniatur
Septimus locus. hic ponit septimum locum et est quando ostendimus plura no-
mina obscura et odiosa propter augere peccatum et est facinus crudele
nepharium et cetera quia omnia ista sunt idem sed ad peccatum augendum ponuntur et
est admodum facti et utitur vel o saevum crudele impetus ut occidere eos. tyrap-
nicum ut immonere ut occideret eos. Nepharium ut idum et dicit malum
de deo. Octavus locus. hic ponit octavum locum et est quando ostendimus
non vulgare esse maleficium et est a modo facti ut dominus fuit peccata insolita
et illis detur pena ut convenit sed in fecit et contra naturam vel nello cius
Nonus locus. hic ponit nonum locum et est quando comparamus peccata pec-
catis ut maius peccatum est occidere hominem quam violare virginem quia
occidere hominem fit per superbiam violare virginem fit per cupiditatem carnis
et tenet in locus comparatione. Decimus locus. hic ponit decimum lo-
cum et dicit quod est quando ostendimus quid ante rem quid in re quid post rem acute
criminose et diligenter ut negotium ante oculos factum esse videatur
et fit in eo color qui dicitur demonstratio et dicit acute contra adversarium commo-
tionem peccati diligenter ....

Misericordia

Misericordia

Auctor superius determinavit de duplici parte conclusionis quia de enumeratione et amplifica-
tione hic determinat de tertia scilicet de misericordia et primo facit sic secundo imponit finem secunda ibi
fere locos. prima in duas primo proemium secundo exequitur secunda ibi si ostendimus dicit primo dicit quod
auditor movebitur ad misericordiam si narrabimus infortunium de nobis quod sic littera legitur
misericordia cum movebitur auditor et tunc misericordia est casus rei et exponitur sic misericordia
imperitur animis auditorum secundo nota quod misericordia est tristicia quedam super apparentem mala
corruptio vel contristatio eius qui indignus est quod sibi ipse expectat se passurum
sive aliquis suorum amicorum ut ait philosophus in secundo rhetoricae vel causa est premitio aliis
sed misericordia est exterior operis exhibitio. Si ostendimus. hic exequitur et primo
ponit modos quibus captamus ad benivolentiam vel ad misericordiam secundo
ponit nobile generale secunda ibi commiserationem. prima in tot quot sunt modi. primus patent
de prima dicit quod commovebimus auditores ad misericordiam si ostendimus in quibus
commodis fuimus et in quibus incommodis sumus hodie comparanda illa
incommoda commodis et est primus locus a comparatione et a toto quia comparat
bonum malo. Nam opposita iuxta se posita magis elucescunt pone exemplum ut
placet. Si que nobis. hic ponit secundum locum et est si ostendimus mala
que paciemur si non optinemus intentum et istis auditor movebitur
ad misericordiam et est locus ab eventu ut dominus accusor coram nobis

qui si non optinebo propositum mendicabo facere uerecunda. Si supplicabimus hic ponit tertium locum et est quod etiam mouebimus auditorem ad misericordiam si supplicabimus et subiciemus nos eorum potestati quorum misericordiam uolumus habere utendo colore qui dicitur promissio. Unde nota que est causa quare debemus nos subicere et humiliare potestati eorum quorum misericordiam uolumus optare dicendum quod ideo quia ut dicit Salamon/ humili sermo frangit lapides. Sermo durus suscitat furorem. et psalmista/ cor contritum et humiliatum deus non despiciet. et plures humiliantes cessant ira/ et canes manifestant non mordentes eos qui resident. Unde si canis mouetur ad iram propter humilitatem multo fortius homo et de hoc habemus habemus exemplum in punctura dei. tolle flagella. parce mihi. prohibe/ facias ad humilitatem/ Ecce seruus/ ecce domine/ sicut liber/ uel seruo. Si quid. hic ponit modum et est quod captabimus beniuolentiam auditoris si ostendemus quid accidat parentibus nostris et filiis propter nostras calamitates et dicemus de nobis non dolere sed de futuris. Unde nota. quod hic locus est ab euentu et differt a precedenti quia illic supplicat pro se hic pro parentibus. Sed de clementia hic ponit alium modum et dicit quod mouebimus auditorem ad beniuolentiam si ostendimus fuisse misericordes erga alios semper uel diu et tenet ad bonitatem. Si nimium hic ponit alium modum et est captabimus beniuolentiam auditoris si quem de nostro infortunio. Si autem. hic ponit ultimum locum/ quo mouebimus auditorem ad misericordiam si ostendimus nos fore participes in commodum. Conquestio hic ponit notabile generale et est quod quando cito uidebimus auditores lacrimantes et participes moueri ad misericordiam petere debemus/ nec debemus facere multa uerba quia forte illi mutarentur. Nam nil citius lacrima arescat. Unde in Mauia eorum qui nubes matutina sicut ros cito pertransiens. Unde nota quod lacrima duobus modis sumitur/ primo pro aqua emanente ab oculis/ 2o pro passione et utroque modo sumitur hic. Gere. hic ponit finem et primo ponit finem huic libro 2o ortatur ad addiscendum/ 3o ponit dicenda 2a ibi hec si. 3a ibi uerum. De prima dicit ego dixi tibi fere obscuriores et difficiliores locos totius rethorice in isto libro/ et tractabimus alias partes in tertio libro/ sed quod uidetur nobis et dicit fere propter quedam fortissima que ponuntur in libro sequenti. Hec si. hic ortatur discipulum ad addiscendum/ et dicit o herenni si studebis hec precepta sicut tractauimus/ consequeris fructum et laudabis nostram diligentiam. Uerum. hic ponit dicenda uel causam assignat et bene scio quod facies que dicta sunt quia hec non ignoro de moribus. ad dicenda transeamus et de hiis futura .s. quod facies ea que dicta sunt uel quia firmiter complebit que dicta sunt ne credat eum uelle complere sicut fecit de dicte ueteri.

ad omnem iuridicialem causam de deliberatiuo

AD. OMNEM. IVRIDICIALEM. CAVSAM. QVE. L 3

Auctor superius determinauit de genere iudiciali hic determinat de genere deliberatiuo et primo ponit prohemium 2o tractatum. 2a ibi deliberationes. prima in tres. primo tangit dicta 2o dicenda 3o ortatur discipulum 2a ibi nunc causam. 3a in extrema parte. de prima dicit nos diximus habundanter in prioribus libris qualiter debemus arguere in iudiciali causa cum forma/ Nunc causam. hic tangit dicenda/ et primo quo ad totum 2o quo ad partes. 2a ibi reliquas/ de prima dicit uidamus nunc in isto libro. rationem rerum. i. moralem doctrinam qua possumus arguere coram populo ita quod omnis ratio inueniendi hic finitur/ Reliquas. hic tangit

3

dicenda quo ad ptes vel removet dubiu et p3 / Interea hic ortatur discipulu et d
q multu ortaru q studeat scilicet p remove dubiu que oritur ex libro et ut sine
eo possit et absq3 impedimento hanc scientiam adipisci / no. q nobcu3 et sine nobis
q studiu duplex est .s. p modum inventionis et cum studemus non audiendo ab ali-
quo et p modum doctrine ut cum a doctore audiuimus. unde Salamon audiens sa-
pientiam et sapiens erit / 2o nota q p hoc qd d pgemus q pergo habet se ad duo
primo idem est q vado, 2o idem est q incipio et sic sumitur hic / Deliberationes
hic ponit tractatum et primo determinat de genere deliberativo 2o docet uti isto ibi 2a
Cum huiusmodi / prima in tres, primo ponit tres divisiones se tenentes ex parte forme
et ex parte materie, 2o exequitur dando documenta et precepta generalia 2a ibi omnes
orationes. prima in tres sicut tres divisiones ponit 2a ibi Item 3a ibi partium principia /
primo ponit divisionem, 2o ponit exemplum 2a ibi utrum potius / deliberationes q ex-
ponitur .i. questiones vel themata super quibus fit genus deliberativum ut dicantur delib-
erationes quia super pla deliberant, et similiter dicit q debemus considerare utrum delibera-
tio sit binibre an ternibre / Sed dicas posset ne esse quatrimbre dico q non quia ni-
mis esset difficile cogitare arengam de quatuor membris / Ubi nota q deliberationes
dicuntur a libra quia sicut libra ponderamus et mensuramus res ita per de-
liberationes mensuramus res .s. utrum sit melius vel ad exercitum vel ne /
2o nota p hoc q d utrum potius q exponitur .i. utilius vel melius / quia semper
quicquid proponitur in consilio debet esse bonum vel apparens bonum unde nullus
proponit malum apparens ideo debet videri quid illorum duorum membrorum sit me-
lius. Item dicit potissimum .i. optimum quia interdum proponuntur tria unum
bonum aliud melius / aliud optimum quia interdum proponuntur tria // Utrum potius
hic declarat p exempla et primo ponit deliberationes binibres 2o ternibres
2a ibi ubi / quid potissimum // Ad evidentiam primi premittendum est scilicet q cartago preter
10 civitatibus odiebatur a Romanis et tamen q quotidie deliberatur cum ea
Sed contingit q accepta fuit cartago prudentia Scipionis .a. dicto proponitur in con-
silio utrum debeat destrui intotum cum male fecisset Romanis, Anibal af-
ricanus an debeat relinqui / Istud thema habet duo membra ut patet dic-
gatur primo q debet destrui et sic, domini licet insufficiens sim super tanta et tali
deliberatione proposita consultare tamen confixus ingenii sapientia et discretione
ad stantium que si quid minus bene et incomplete dixero / dictis meis
argumentis complectionem imponet / et emendationem regulam dabit / dicam ut mi-
hi videtur / hoc est exordium / Sane dominum propositum est ut sanus unum debeat
destrui cartago vel firmari / et certe mihi videtur q debeat destrui pro
meliori. Ecce narratio / Et q debeat destrui pro utilitate romanorum
ostendo tribus rationibus / ecce divisio / prima quia illa civitas facta est paupe-
rima unde occurrunt nobis magne expense velle ipsam manutenere /
2o quia nobis non potest esse magni auxilii vel dampni cum possit utrum capi
ab inimicis et facere iterum nobis guerram / 3o quia fuit semper nobis
inimica et insidiatrix nostrorum. / Ecce confirmatio / Et si aliquis dicit
q nonquam quando erit refecta poterit esse nobis honori et utilitati dando
nobis gentes et auxilium quando expediet / quod dico q multos populos habemus
nobis gentes et milites / et honorem magnum ex aliis terris a nobis sub-
iugatis. / Ecce confutatio / quia cum nobis ostendum tribus rationibus esse
destruendam mihi videtur q debet destrui / tamen estis sapientes et cogitat

Capta Cartago

quid sit faciendum et vos concedat elligere melius. xxx g. 1. Arguatur modo
quod non debeat destrui, ymo servari et hec sit. quid gratius est quam videre arces
priorum deorum, quibus bonum optimum desiderium semper est. hoc est exordium. Est vere
quod Cartago subdita imperio et magnitudini Romanorum queritur contractantibus vi-
ris utrum sit melius quod destruatur an relinquatur incolumis. hoc est narratio.
Et ostendamus duabus rationibus quod debet destrui sed debeat incolumis rema-
nere. xxx dico primo quia maius molimentum est civitati habere aliam civitatem sub suo
dominio, nam ex inde sequitur comoditas et honor magnus. 2o quanto nos sumus
fortiores, tanto inimici sunt inferiores. Cartago ipsa non tantum impediet inimicos
quod contra nos insurgere non audebunt. hoc est confirmatio. Et si aliquis diceret
vellet quod auferretur nobis per inimicos, dico quod si in ea habebimus custodes
numquam audebunt auferre. hoc est confutatio. Ostendi duabus rationibus non esse
destruendam sed incolumem dimittendam, vos tamen estis viri sapientes illustra-
ti, ita quod salubriori consilio sic procedet. hoc est conclusio. Quod potissimum
hic ponit exemplum deliberationis cum membris. Ad cuius evidentiam
est sciendum quod tempore quo Romani erant in bello contra Cartaginem erat quidam
dux Hanibal tante potentie quod dominabatur omnibus affricanis et cartagine-
sibus qui per suam potentiam transivit per lombardiam et multas civitates
abstulit romanis, demum obsedit Romam. taliter quod certius Romanorum
exire non audebat. hec videntes collegerunt consilium querentes aliquem magne
probitatis ac etiam etatis idonee quia 3o annorum eligeretur in consulem. sed non eta-
tis tante hic exigens gentes Anibale non perpendente cum talibus militibus Romanis
ivit contra Cartaginem gentem quam invenit unde accepit ipsam sine aliquo im-
pedimento et omnia sub potestate sua subiugavit. modo nullus venit ad Aniba-
lem propositum fuit utrum deberent stare circa Romam an redire domum et obviare
Scipioni an ire in Egiptum et capere Alexandriam quam cupiebat dominus Hanibal.
Aliquis dixit quod melius est stare circa Romam. sed ego modo domine multum gravatur animus
meus quamvis oporteat loqui de presenti materia, tamen semper cum bonum et utilitatem domini mei et aliorum
dicam pauca que michi videbantur utiliora semper recurrens ad presentem correc-
tionem. hoc est exordium. Manifestum est quod propositum est utrum sit melius stare
circa Romam an redire domum an ire in Egiptum Alexandriam. sed michi
videtur quod sit standum circa Romam. hoc est narratio. quod vobis ostendam duabus
rationibus. dico primo quia Roma iam est obsessa et amplius manutenere non potest.
2o quia vituperium esset relinquere inceptum. confirmatio. Nec verum, si quis diceret
quod melius sit redire domum quia bonum est recuperare propria, dico quod occupata sunt
castra civitates ab hostibus. unde ad hunc non oportet obsidere nostras terras. etiam
Si quis diceret eundem esse ad accipiendum Allexandriam, dico quod non est bo-
num dimittere certa pro incertis. confutatio. quare cum ostenderim duabus rationibus
esse standum circa Romam consulo quod stetis, tamen sapientes estis et scitis
melius quid sit faciendum quam sciam dicere. hoc est conclusio. Modo
facit dicengam quod sit melius redire domum, exordium, narrationem, et
divisionem. Fac ut placet confirmando quia bonum est propria recuperare quia
nondum occupate sunt terre omnes nec populi et quod facili de
capite abominacionis querentur ad nos quamvis videbunt signa nostra et
similia. Similiter fac quod sit eundum Allexandriam, eo quod est ornata di-
tissima divitiarum. 2o quod ibi sunt populi multi et gentes, et cetera

7

q̄ de facili et sine labore habebunt eam, ita q̄ postea eos possimus subiugare
exordia. narrationes divisiones. confirmationes. confutationes. et conclusiones for
ut libet. Item deliberationes. hic ponit aliam divisionem generis deliberativi ex
parte forme. et dicit q̄ quedam deliberationes queruntur propter se, quedam deliberatio-
nes propter utilitatem, et quedam propter utrumque, et primo hoc secundo ponit duabus conclusionibus
2a ibi in quibus causis primo intres q̄ primo ponit exemplum quando fit deliberatio propter se
2o quando propter utilitatem, 3o quando propter utrumque. 2a ibi partim propter aliquam. 3a ibi partim
propter se. Dicit primo q̄ deliberationes alique fiunt propter honestum, ut si ponatur in con-
silio, an captivi redimantur ab hostibus an non, sed cuius evidentiam est sciendum
q̄ Rex hanibal cum esset circa Romam pugnavit cum Romanis, ita q̄ utraque
parte multi fuerunt capti, unde Romani habebant multos de gente hanibalis
et hanibal multos Romanos, modo misit Romam si volebant dimittere
suos affricanos et ipse dimitteret suos Romanos, cuius rogationes effectum
exierat Regulus romanus unus de captivis, data hanibali fiducia re-
deundi. hic proponit senatus in consilio utrum vellent dimittere, vel non, aliqui
dicunt q̄ non deberent dimitti et hoc sic, domini dicam aliqua patrie utilia que
temporibus mei maiores colluere, intima civitate q̄ gestio sus facere con-
spicere. exordium, verum est q̄ hanibal habet nostros carceratos, ut nos
habemus suos modo proponitur in consilio utrum sit melius redimere nostros car-
ceratos pro suis vel non. narratio, tribus rationibus ostendo ne id utraque
faciendum sit. divisio, primo q̄ Romani qui sunt in carceribus sunt quasi senex. Sed
affricani sunt bellicosi et iuvenes, quos carceratos habemus, 2o quia hanibal
non moveretur ad petendum hoc, nisi videret suum melius. 3o quia nimia auge-
rentur. Confirmatio. et si quis dicet q̄ pium est redimere carceratos cives
de carceribus dico q̄ verum est. Sed virtuosius et maius bonum est mori
in carceribus pro bono patrie q̄ exire cum dampno. Confutatio, ostendi vo-
bis triplici ratione, non redimere carceratos nostros pro suis tamen vos estis
sapientes, ita q̄ faciatis eligere quid sit prestantius et honorabilius in
pro Romanorum q̄ vobis tribuat bonorum omnium distributor. Conclusio
Sed ille qui volet dicet primo q̄ pium est redimere carceratos de locis
tribulationis 2o quia alii erunt audatiores in prelio Romano quando vide-
bunt nos curam habere de ipsis, tertio quia ille gentes libentius suffragabi-
tur eis. Confutabit, et si quis vellit dicere nostri carcerati iam sunt se-
nex et affricani sunt iuvenes q̄ dicet q̄ maius auxilium sit habere senex
q̄ iuvenes propter consulere civitati et cetera. ubi non quia deliberatio propter se, quia solum
propter pietatem et virtutem, non autem propter utilitatem. Quandoque partim propter aliquam. hic po-
nit deliberationes que fiunt propter utilitatem exceptam circa .i. utilitatem, propter quod
est sciendum q̄ lex erat Rome, q̄ nemo posset Rome esse consul nisi
haberet annos xxx, modo Roma erat in magno periculo quia erat obsessa
ab hanibale, et credebant Romam servari, si Scipio nepos alterius Scipi-
onis fieret consul, si non habebat xxx annos proponitur modo in consilio,
utrum sit bonum elligere in consulem et frangere legem, quod honestum
est, et tamen utile, an servare legem et stare in periculo, quod honestum est
tamen non utile. Surgunt aliqui dicentes q̄ melius sit frangere le-
gem, hoc modo, domini scio me non esse sufficientem, coram tantis dominis
arengare, sed ex bono zelo et amore patrie et utilia proponere dicam tamen si

aliqua dicerem iustitia u̅ra prudentia corriget. Ex(em)pl(u)m. Narra ut placet cu̅
firma sit et arengatur q(uod) sit melius frangere legem. Romani legem
fecerunt ita q(uod) possunt eam frangere, 2o q(uia) leges no(n) s(unt) nisi p(ro)p(ter) bonu(m)
commune, s(ed) istud erit bonu(m) comu(n)e si eligatur ratio q(uia) om(n)es debent
appetere salutem potius q(uam) mortem et da(m)pnu(m). Confutabit sic si quis
dicat hoc esse (contra) honestate(m) frangere leges, dicet non q(uia) qu(an)q(ue) co(n)uenit
obuiare honestati p(ro)p(ter) utile commu(n)e. S(ed) ille qui uellet dicere q(uod) no(n)
frangatur lex (con)firmabit. Non est faciendu(m) (contra) p(re)cepta antiquoru(m)
2o q(uia) p(er) istius electione(m) no(n) t(amen) fecimi a remotione dampni et c(etera) ut
scis imaginari. Ex(em)pl(u)m. Alias p(ar)tes fac ut placet. Co(n)firmatio(n)em et p(ro)p(ter) se.
hic ponit deliberatio(n)es que fiunt p(ro)p(ter) honestatem et utilitatem et est ex(em)pl(u)m
de Romanis qui uolebant ire ad exercitu(m) et miserunt pro auxilio ad alias
ciuitates, mo(do) deliberandu(m) est, utru(m) melius sit milites forenses custodi-
re ciuitate(m) an Ro(man)os, aliqui dicu(n)t q(uod) melius et honestius est q(uod) tigenie uadat
ad bellum et forenses custodiant ciuitate(m), q(uia) legalius obseruabunt et ciues
fortius pugnabunt, et erunt magis legales i(n) pugna(n)do et sine proditio(n)e,
q(uia) forenses possent i(n) exercitu p(ro)p(ter) pecunia(m) facere proditio(n)e(m) et c(etera). Alij di-
cunt q(uod) melius est q(uod) ciues custodiant ciuitatem q(uia) legalius obseruabunt
et similia ut scis facere. Nos no(n) diceres tu no(n) uideri q(uod) diuisio auctor-
is sit bona, q(uia) omnis bona diuisio debet esse bimembris u(e)l reducibilis
ad bimembrem, ista aut(em) est trimembris, (ergo) dicendum q(uod) ista diuisio b(e)n(e) est trime(m)-
bris s(ed) b(e)n(e) est reducibilis ad bimembrem p(er) hunc modum. Omnis p(ro)positio
aut est utilis aut honesta aut h(abe)t plus honestatis q(uam) utilitatis et tunc
uocabitur honesta et e (con)uerso.

In quibus causis. Hic et duabus q(uesti)onibus et p(rim)o uni 2o alteri 2a ibi in quibus
(contr)a. D(icit) p(ri)ma dicat possit aliquis dicere proponitur aliquid i(n) deliberatio(n)e de
honestate. quero utrum possit arengare (contra) uirtute(m) d(icitu)r q(uod) no(n). ymo de-
bemus semp(er) dicere augumentando uirtute(m). b(e)n(e) si dicatur. demus de-
narios isti paup(er)i q(uia) honestum est no(n) possumus (contra)dicere, ymo s(em)p(er)
debemus p(ro)ponere augumentando uirtutem, t(ame)n occulte interdum dicerem
(contra) ut dum dicam uirtuosum igitum posito uirtute nich(il) est melius n(on)
aliquid in placabilius, t(ame)n q(uod) oppositum est no(n) est uirtuosum, et ostendere quo(modo)
id q(uod) p(ro)positum est sit uiciosum ostendere, t(ame)n nos diligere uirtutem. b(e)n(e) eius
tullius. Nullus e(nim) erit, qui censeat a uirtute esse recedendum. In quibus
hic r(espo)ndet alteri q(uesti)oni q(uia) posset aliquis dicere, si p(ro)ponatur aliquid de uti-
litate possum ne (contra) i(m)pugnare, et si sit quo(modo) dicam. R(espo)ndet et dicit q(uod)
debemus ostendere diligere utilitatem occulte, et sine odio aliquo, ut dum
q(uod) dicam ad utilitate(m) co(mmun)is et omniu(m) hic ad-stantiu(m), t(ame)n q(uod) p(ro)positu(m) est
no(n) uideri utilitas uel ali(ter) ut placebit. Omnes ra(tio)nes. hic prose-
quitur dando documenta quo(modo) d(icen)tes semp(er) debet uti fine, ut puta s(em)p(er)
debet uidere ad quid ordinetur dicenda siue p(ro)positus, 2o distinguit.
ip(su)m fine(m) puta utilitatem 2a ibi utilitas, d(icit) p(rim)a dicit q(uod) omnes sua-
dentes debent p(ro)ponere utilitatem omnium. Ubi no(n) p(ro)p(ter) q(uod) d(icitu)r s(e)c(un)d(u)m

quod sententia habet se ad tria. primo idem est quod expositio, ut dicit simias lectionis i. expositionem; 2o est color rethoricus; 3o idem est quod sumptio cum salis et sic sumitur hic
1o nota cum dicit finem utilitatis. quod finis que debet habere rethoricus in arenga est utilitas sicut dicit philosophus primo rhetorice. proponitur finis consulenti. confe-
rens i. utile. unde orator semper debet videre ad quid ordinetur arenga
sive propositio et tunc si ordinatur arenga sive propositio, et tunc si ordina-
tur in virtute debet proponere utilitatem, et non virtutem, tamen postea debet pro-
bare et reducere ad virtutem, ut dicendo quod dicam erit ad virtutem omnium et si ordinatur
in utilitatem debet proponere utilitatem, ut dicendo quicquid dicam erit ad utili-
tatem. 2o nota dicit aliquis bene video quod finis rethorici sive oratoris
in arenga honesta est utilitas. Ergo ecce volo probare quod sit iustum et honestum
quod non possum sic intelligere, sicut sunt iustum et honestum utile. Ratio
philosophus primo rhetorice. quod iustum et honestum est virtus exterior modo propius est generi
suo et quanto maior tanto remotior intellectui, modo optat magis exteriora quam interiora, sed quia iustum et honestum est virtus intellectualis
non intelligent et per consequens non consistet, nec laudabitur orator, nec cap-
tabit benivolentiam, sicut proponendo utilitatem que est sensibilis. 3o
nota diceres quare dicere iusta vel honesta debet dicere dicam utilia, idem
est quod sicut debeo dicere quod utilitas comprehendit in se illa. 4o nota cum
dicit conferens i. utile. secundum philosophum quod salvat civitatem utilitas est.
Ab hec civitas est quadruplex. prima vocatur democratia in qua principatus Civitas quadruplex
sorte distinguitur, ut in civitatibus que reguntur populis, que eligunt
dignitates et dominos per tempus sorte ut quisque veniet vices sit consul
vel potestas sex mensibus vel simile et in tali civitate oratoris
est libertas, ut dicendo quod dicam erit ad utilitatem populi et communis nostri. Secunda vo-
catur Oligarchia, ut illa quibus dominantur divites, et potentes sic
Venetie, et finis oratoris in tali civitate debent esse divitie et tunc
dicet sic quicquid dicam erit ad utilitatem potentium et divitum huius
terre, non dicit populi, quia ibi plures non habent dominium in prima vero civitate bene po-
test dicere, quicquid dicam erit ad utilitatem populi et communis. Tertia
vocatur aristocratia que est civitas in qua dominantur excellentes
secundum sapientiam et eruditionem, et finis eius virtus et tunc orator dicat
quicquid dicam erit ad utilitatem sapientum et bonorum morum huius terre.
Quarta vocatur monarchia in qua est principatus unius super omnes
ut civitates que sunt subiugate alicui domino, ut regi duci vel tiranno est
vel similibus. tunc dicet orator quicquid dicam erit ad utilitatem et honorem domini nostri.

UTILITAS. IN. DUAS. Utilitas in duas

Auctor superius tetigit finem quem debet intendere orator scilicet utilitatem, in parte ista dividit
ideo consequenter scilicet utilitatem, et primo hec 2o declarat rubrica 2a in tertia, primo dicit quod utilitas
in arenga dicitur id quod petunt iustum et honestum. 1a nota quod dicit in utilitatem civilem quod
exponitur in ecclesia civili in qua petitur consilium, et hoc dicitur ad differentiam aliarum utilitatum, quia
est duplex utilitas simplex et quedam composita, simplex que est sine aliqua
honestate et virtute, composita que est cum virtute. Tertia hic declarat rubrica primum 2o.

L

aliud secunda ibi honesta distribuitur / d p^a dicit q tutuz est q uite periculu pns
et futuru / et uidete tutu est populuz ad utilitate tuta ortari / ut dixi q dicta sit
ad utilitate et tutellam / u no q piculz duplex . s . instans et remotu siue ue-
turu / Remotum siue futuru dup^x est / remotu et remotissimu / mo i p-
mis duobus ortamur / i remotissima aut no ut q distaret p annos . x .
uel . xx / 3° no qualiter d . qualibet ratione . q exponitur mo uo mo sto . qua-
li cumque possumus / q l odio uel dolo / uel proditione / et d hoc est maxia
questio ap^d theologos / hoc distribuitur . hic diuidit 2^a p^s 2° mebra
declarat 2^a ibi uis / d p^a dicit q utilitas tuta diuidit i uiz et dolu . i . bo-
nu consiliu / uis . hic declarat membra et p^o primu / 2° secundu / 2^a ibi
dolus . d p^a dicit utilitas fit tuta p uim q fit p exercitus p naues et
similia / discernitur . hic diuidit / u no q ortamur ppl^m ad utilita-
tes tuta p exercitum . hoc mo / ut si bononienses hient inimicicia cu muti-
nensibus . suadere pplo bonome q mittet exercitu q mutinenses / ut d
sint magis securi / p classes . hoc mo / ut si uenit hortaretur facere na-
ues ad tutellam urbis / p armatos hortari hic stipendiarios ut ciui-
tas sit magis tuta / p tormenta ut hic balistas machinas et similia
que sunt tormenta q offendunt hostes / p reuocationes hominum
ut consule / q reuocaretur rustici ad ciuitatem et oes exules l
banniti / Alij exponunt reuocationes . i . restaurationes / ut q uia
naues est lesa centuz hominibus restaurare eam totidem / et quilibet expo
est bonus / dolus declarat secundu mebru et d q dolus fit ipecunia etc .
Posita i h^a / u no q dolus sumitur p3 et tunc idez est q fraus / qnque
idez est q consiliuz bonuz et hoc mo sumitur hic / et di dolus q quasi
q dolose ortatur pplm per peccatuz . s . ortari q dentur pecunia dnis
regibus l commilitonibus obsidentibus terras ut sint tuti / pollicitacione
ut promitte multa sicut bononienses dnis p^a st arno et nihil
attenderat / dissimulatione . ut rex robertus coradino dissimula-
do no hic gentes et cum fuerunt dispsi p campu aggressus fuit
eos / maturatione . ut i cautos hostes preoccupare / ut q proditione
facimus inimicos / sicut fecit cesar q gallos i cautos q quo iuit
sbito / mitione . i . recordatione / ut marsilienses cesari / memora-
do sibi bona que fecerant pro Roma . ut mitione . i . fallatia seu
mandato ut aikulo nobis q dicatis hostibus nos hic duo milia
militum et tamen non fuit forum castos / u no q qua dicit loquimur de re
militari q tractat plenius i illo libro sed no repetitur / honesta .
hic declarat secundu mbru utilitatis q est honestissimo diffinit ips /
2° mbra declarat / 2^a ibi rectu / et d p^a dicit q honesta res e diuidit i rectum laudabile
dabile / u no q honestu sumitur dupl / p^o i se / 2° i gparatione ad auditorem h sumitur
p^o mo q uirtuosum honestum diffinitur h mo rectu . i . uirtuosu siue laud .
Laudabile e uirtuosum q laud / rectum . hic declarat 2^a p^s primu 2° 2^a 2^a i lauda-
ble / p^a i duas / p^o diffinit / 2° diuidit / 2^a i id diuidit / d p^a d q rectu
i . uirtuosuz siue laud e q fit cu officio et uirtute / u no q rectu du-
plex est . s . rationale / 2 intentionale . h accipitur 2° mo / 2° nota
q uirtus est habitus ai nae / mo ronis consentaneus / Officium

3

est congruus actus secundum mores et patrie instituta / alanus ¶ Ideo dividitur. hic dividit
et primo hic / 2o declarat ibi prudentia / prima pars / ubi nota quod duplex est virtus actu-
alis et possibilis (potentialis). Actualis habetur per actum et secundum hoc homo dicitur virtuosus / sed
quod operatur / potentialis est quod aliquis homo habet virtutem per potentiam et secundum
hoc homo non dicitur virtuosus / 2o nota quod virtutum quedam morales ut iste quattuor /
quedam intellectuales ut scilicet theologice scilicet spes / fides / et caritas / et
secundum vulgus una virtus est sine alia / sed secundum veritatem una non est sic
alia sufficiens / et dicuntur cardinales / quia regunt hominem ut car-
do hostium ¶ Prudentia. hic declarat primum membrum / et primo diffinit illud membrum
2o docet arguere in eis. 2a ibi prudentie / prima in quattuor sicut iste
virtutes / partes patent / ideo primo dicit quod prudentia est calliditas id est ingeni-
ositas que ratione etc. / ubi nota quod ista diffinitio est data per divisionem quia ista vir-
tus ut ponit tullius in rethorica habet tres partes / primo intelligentiam ut cogno-
scere bonum a malo / 2o provisionem ut providere rem futuram / 3o memoriam preteri-
tum / 2o nota cum dicit artificii. artificium est quo ad aliquid faciendum certis
preceptis formamur / et istud artificium est duplex / quia mechanicum
et scientificum. hic est mentio de utroque / 3o nota cum dicit usus quod bene
scire / et nescire operari non sufficit intellectum id est electionem. ¶ Iustitia. hic
declarat aliud membrum et primo / ubi nota cum dicit equitas quod dicitur ab equo quia
sicut sol unicuique calefacit sicut et equitas unumquemque ut congruit /
unde tullius officiorum primo equitas est quod tribuit / 2o quod notandum dixit in aliquo
rei et non homini / quia utrique debetur iustitia pro dignitate id est sicut
meruit / ubi nota quod iustitia est duplex quedam cum scripto et quedam sine
scripto et etc. ut patet aliter. hic loquitur de utraque ¶ Fortitudo. hic
declarat aliud membrum et dicit quod fortitudo est passio id est passio etc.
ubi nota quod fortitudo duplex est scilicet corporis et anime / hic loquitur
de 2a / Contemptio id est despectio. humilium quia contraria non stant simul / et
per hoc differt a timiditate / Item dicitur cum ratione utilitatis / Nam si
nos aggredimur sine causa temeritatis et si cum causa speciali vocatur auda-
cia / si tamen causa precipua vocatur fortitudo ¶ Modestia hic declarat aliud mem-
brum alio nomine dicitur temperantia / et dicit quod modestia est moderatio id est
moderata actio / eo quod voluntates corporice non possunt amoveri totaliter
sed possunt temperari / continens id est abstinens secundum aliquos sed non
bona expositio sed debet intelligi id est perseverans / quia abstinere semel non
sufficit in animo / et per hoc tangit subiectum virtutis ¶ prudentie partibus
hic docet arguere ab istis partibus / et primo hic / 2o docet obviare /
2a ibi huiusmodi. prima in quattuor. secundum quod docet arguere quattuor partibus / prima
tres sicut tres partes insunt prudentie / 2a ibi aut si qua
3a ibi aut si suadeo prima dicit quod utemur partibus prudentie in da-
cendo id est in arguendo. Si conferemus comoda in comodis
ut dicamus de comodis sequi quia comodum / et vitare illud quia ^[qui ad cognitionem que rerum [illegible]]
incomodum / et per istud membrum tangit prudentiam / Et dicit dominus sic
sapientis est cognoscere bonum a malo / et scire eligere bonum
et spernere malum / in hac parte ostendo quod si equitabimus comminuti-
cos sequentur tot utilitates / et non equitare sequitur tot incomoda
ideo bonum est eligere quod equitemus / etc. intelligere et cetera /

prudentia sed
duas partes

discernimus bonum a malo / Aut si quis. hic docet argue(re) p(er) aliam parte(m) p(ru)-
dentie que d(icitu)r p(ro)visio / et dicit q(uod) (secundo) utemur p(ar)tibus prudentie si cogitabimur
aliquid d(e) quo habemus cog(itati)ones et dabimus via(m) quo h(oc) possit fieri / ut d(icendo)
signum prudentis est illa facere p(ro)p(ter) que civitas sit melior et fortior et tu(n)c
sed facere hic pontem vel turrim i(n) tali loco tante magnitudinis e(st) ut valde
utile / q(uonia)m nimia gens / hanc insule non potest esse p(ro)visionem q(ue) docet eli-
gere factionis modum. / Aut si sua(s) hic docet argue(re) p(er) aliam p(ar)tem pruden-
tie que vocatur memoria / et dicit q(uod) etia(m) utemur partib(us) prudentie si suadebi-
mus aliquid facere vel fieri et dicemus nos vidisse illud aut vidisse
aliq(uo)s fecisse id q(uod) dicemus / ut d(icendo) signu(m) sapientis est p(er) preterita p(ro)videre
h(oc) dico q(uod) claudantur porte civitatis n(ost)re i(n) nocte q(uia) recordor multas fo(rt)e
captas p(ro)p(ter) no(n) claudere portas et etiam talis t(er)ra capta fuit p(re)sentem i(d est) q(ui) p(re)sen-
tem / v(e)l p(re)sentem i(d est) te(m)p(o)r(e) ut sa(n)c(t)us Iustitie. h(ic) docet arguere a p(ar)tib(us) i(ustiti)e 2o
concludit 2a ibi h(is). p(rim)a i(n)decem / ut decem sunt p(ar)tes iustitie partes
patebunt / D(icit) p(rim)a dicit q(uod) utemur partib(us) iustitie si dicemus necesse esse dare
veniam innocentib(us) et supplicantibus / ut d(icendo) iustus et benignus est misereri
potentium pietatem / (Unde) no(ta) q(uod) d(e) i(n)no(minat)o p(ar)tiu(m) iustitie quedam s(un)t i(n) scripto et h(ec) v(e)l ex
s(un)t et sic sunt leges vel speciales et sic s(un)t statuta / vel sine scripto et hec
s(ecundu)m na(turam) / et sic sunt sex s(cilicet) religio pietas / vendicatio g(rati)a observantia et
veritas / vel s(ecundu)m usum / et sic sunt tres pactum / par bonum / et iudicatum
p(er) innocentias aut supplicia(m) tangit illa(m) parte(m) que vocatur pietas / ut d(icendo)
dignus et benignus est misereri potentium / pietate i(n) oppositum argue ut
tibi placet / Sp(er)ondimus. hic docet arguere i(n) 2a p(ar)te iustitie que vocat(ur)
g(rati)a vel gratitudo / et dicit q(uod) etiam debemus partib(us) iustitie / si dicem(us)
q(uod) g(rati)a debet dari b(e)n(e) merentib(us) / et iustitia unicuiq(ue) t(ri)buenda / ut d(icendo) i(n)t(er)
alias virtutes debemus uti illa parte iustitie que d(icitu)r gratitudo q(ua)m vult

castag ut q(ui)s(que) sit manus grato si v(e)l q(uia) nob(is) meritum tribuerit / iux(ta) illud tul(lii)
debemus imitari agros fertiles qui plura reddu(n)t q(uam) acceperi(n)t / et tangit
promerentib(us) p(ar)tem que vocatur g(rati)a / Si vi(n)dicabimus. hic docet uti 3a p(ar)te i(ustiti)e
tertia parte i(ustiti)e et d(icit) q(uod) (secundo) utimur si o(ste)ndimus q(uod) male meritis est
ulciscendum / ut d(icendo) iustitia omnib(us) observanda est / que vult ut vi(ol)uta-
rio facinori detur pena et p(er) hec tangit p(ar)tem que vocatur vendica-
tio / (Unde) no(ta) q(uod) p(ro)p(ter) duo debemus ulcisci male meritis p(rim)o ne alii accipi-
ant audaciam malefaciendi / 2o ut alii stent tardiores ad malum /
Si fidem. hic docet uti quarta p(ar)te que d(icitu)r pactum / et d(icit) q(uod) (secundo) utem(ur)
partibus iustitie si dicemus fidem cu(m) maxima dilligentia observa(n)-
dam / ut d(icendo) fides que est iustitie fundamentum debet agentibus
observari / (Unde) no(ta) q(uod) fides h(abe)t se ad t(ri)a p(rim)o idem est q(uod) credulitas / 2o idem
est q(uod) spes / 3o idem est q(uod) legalitas et sic sumitur hic / Si leges. hic
docet uti quinta parte iustitie s(cilicet) iustitia scripta / et dicit q(uod) etiam
utemur partib(us) iustitie / si dicemus leges et mores civitatis
debere observari p(er)fecte / ut d(icendo) ut iustitie c(on)s(er)vamur. s(er)vemus
leges et statuta civitatis n(ost)re et s(er)vemus fidem et pacta p(ro)-
missionis / Si societates. hic docet uti 6a p(ar)te s(cilicet) caritate
et d(icit) q(uod) utemur p(ar)tibus iustitie / si dicemus debere coli i(d est) amari /

3

socios et amicos .s. necessaria caritate. Vnde nota quod socius et amicus dicunt. Nam socius est qui sociari solet alicui sed amicus qui amare solet. Si quis. hic docet unam septimam partem iusticie si dicemus esse colendum deum, parentes primum ac ceteros quos amamus ratione demonstrat, ut deus dominus suus est preceteris venerandus. Si hospicia. hic docet unam octavam partem iusticie si dicemus hospites vasallos et attinentes tam ex parte patris esse diligendos. Si nec pacto, et dicit quod utemur nona parte iusticie si dicemus non esse discendendum a virtute nec precio nec amore. et cetera. nec dissimulatione .i. odio latenti. Si dicemus. hic docet unam decimam partem iusticie et dicit quod utemur etiam partibus iusticie, si dicemus quod debeat reddi in omnibus ius equale. Hys atque. hic epilogat, concludendo et dicit quod per has partes iusticie si ostendimus faciendum aliquid in consilio per arengam esse iustum vel optimum, et ideo per istas partes suademus et dissuademus si placebit.

VIM. FORTITUDINIS.

Vim fortitudinis

Auctor superius docuit arguere in arenga per partes prudentie, hic docet arguere a partibus fortitudinis, et sex sunt ut fortitudo habet sex partes, partes patebunt. Et primo dicit quod si volemus suadere aliquid magnanimum esse faciendum, debemus ostendere quod res magne debent appeti et sequi a viris fortibus, et res viles debent contempni tamquam indigne ut domini sumus fortes oppositum nos hic dicimus ad faciendum res magnas et excelsas. Vnde nota per hoc quod dicit res magnas quod duplex est res magna .s. cum virtute et sine virtute, modo subdit excelsas .i. virtuosas. Item dicit sequi .i. facere quia si non reducuntur ad officium nichil valerent quia ius esset voluntas. Unde Tullius primo officiorum virtutis enim omnis laus in actione consistit. Item dicit appetiti .i. cum dessiderio velle quia non debemus ostendere sequi invite nec coacte sed voluntarie, aliter non esset fortitudo, iuxta illud tullii loco preallegato nichil est honestum quod idem non sit voluntarium. Item dicit humiles et indignas quod dato quod sint humiles et digne, debet vir fortis eas sequi. Item animus. hic docet unam aliam partem fortitudinis si dicemus quod vir fortis numquam debet desistere a limite virtuoso, nec magnitudine periculi nec laboris, ut dominus virtuosum est perseverare rem inceptam cum honore, et per hoc tangit perseverentiam, sed per personam tangit magnitudinem. Nullo dolore hic docet arguere de alia parte fortitudinis que dicitur paciencia, et dicit quod utemur fortitudine si dicemus nos non velle removere ab actu virtuoso aliquo dolore et per hoc tangit pacientiam. Antiquorem. hic docet unam aliam partem fortitudinis que dicitur confidentia et dicit quod utemur partibus fortitudinis si dicemus potius esse moriendum quam velle pati aliquod opprobrium. ut dominus fortitudo est magnificis appetenda cum per ea potius velle mori quam obprobrio confirmari. Antiquiores .i. nobiliorem rem per hec. Nullus hic docet unam aliam partem fortitudinis ut dicit quod utimur fortitudine si dicemus inimicum non debere timeri pro veritate dicenda iuxta illud Socratis. Amicus Sortes. Amicus Plato, sed magis amica veritas. Philosophus dicit duobus existentibus amicis sanctissimum est perhonorare veritatem. Pro liberis hic docet unam aliam partem fortitudinis et dicit quod utemur fortitudine si dicemus esse patiendum periculum et laborem pro parentibus.

pro pria hospitibus et amicis / Modestie. hic docet uti partibus modestie et
tria facit ut tres sunt partes eius / 2a ibi si una. 3a ibi si quo ad. dicit primo dicit
quitem ptibus modestie / si dicemus esse ut inquidas cupiditates honoris pe-
cunie et aliarum rerum similium / Unde nota quod libido idem est quod pulcritudo quoque
idem est quod luxuria quoque idem est quod appetitus voluntarius sine ratione et hoc
tertio modo sumitur. hic / 2o nota quod honor appetendus / sed non nimis quia omnis
virtus tenet medium et habet duo vitia ad sostentia quolibet virtus nimis
et paucum. unde philosophus extrema sunt viciosa / medium vero laudabile / Una. hic
docet uti una parte modestie que dicitur temperantia et dicit quod utemur
partibus modestie / si diffinierimus unamquamque rem certo limo ne [...]
quod castitas est stare cum uxore / et non destruere matrimonii honorem / Si quo. hic
docet uti / alia parte modestie que dicitur clementia / et dicit quod utemur mo-
destia si dicemus medium tenere / unamquamque rem. ut dominum pulcrum est et com-
munus ut quilibet cupiat habere honorem sed secundum medium et non superflue. Nam
appetere ut videamus excedit terminum virtuosum quia medium -

huiusmodi ptes

HVIVSMODI. PARTES.

Auctor supius docuit uti partibus virtutis / hic docet dissuadere oppu-
gnando eis virtutibus / et primo ponit causam et rationem suam 2o prosequitur dando
regulas / secunda ibi. verum / prima in duas quia primo ponit intentum / 2o causam istius
2a ibi / nam nemo / dicit primo dicit quod partes virtutis sunt ampliande / si volumus dis-
suadere debent attenuari pro parte / Ut si ego volo probare quod debet misereri
supplicium / probato per exempla que cause carentes sensu miserentur / Item
volo probare quod detur elimosina pauperi / et hoc in suadendo attenuando
sic non / dicam debere recedi a virtute / sed quia ille dicebat misendum
esse supplicium dicam verum sed est parum supplex / Ille dicit pium esse
dare ellimosinam pauperi non repugnabo huic veritati / sed dicam dum bo-
num est benefacere isti pauperi sed magis pium est dare alteri / Vel sic dum
illud quod vos dicatis pium esse est crudele / aliud in denarium per ellimosinam huic
ludit ipsum deum blasfemando / si dicet nos debere esse largos non
negabo quia non captare benivolentiam ymo captare malivolentiam a virtu-
tibus discordando / tunc dicam verum est sed non nimis / sed ita est ma
largitas et similia / Nam nemo. hic reddit causam eius quod dixit ut patet.
Verum aut. hic sequitur modum dissuadendi virtutibus et tria facit ut
tres ponit modos / 2a ibi / aut in quas. 3a ibi item si quo / dicit primo dicit quod
debemus ondere non proprie esse ut dicunt illi / si quis dicat virtuosum esse
dare pecuniam isti pauperi dicas verum est / sed magis alteri / Nam dare isti
non proprie est multum virtuosum nec gloria / Aut in quas. hic ponit aliud
modum dissuadendi quo oppugnamus virtutem si ondemus virtutem
potius esse in contrario quam in eo quod dicit ille / ut si dicat pium esse donare dena-
rium tali / dicam id quod dicam esse pium est impietas quia ludit eum et blasfemat
deum / Item si quo. hic ponit alium modum / ad cuius evidentiam est sciendum quod quelibet
virtus habet duo vitia opposita s. propinquum et remotum / ut fortitu-
do habet temeritatem que est sibi propinqua / et vilitatem que est ab ea
remota / et quartum facit ut quartum vult attenuare / 2a ibi quod. 4a ibi quos / dicit primo
dicit quod si possimus demonstrabimus illud quod dicit adversarius esse

3

iusticiā ignominia ī hac/ ut si quis dissuadet/ et dicat nō eamus ad bel-
lum q͡z iniustū est destruere aliena. dicā dn̄i q͞p ī appellat iustū esse
potius est timiditas q͡z timet venire et similia/ q͡z ꝑ pigritiā nō vult
venire et similia ut scis dicere / Qͥ hic ponit aliam repugnātiam
virtutis et dicit illud q͞p adversarius dicit esse prudentiā/ nos dicemus
esse ineptā garulitam et odiosam sciam. vt si quis dicat bonū est facē
unā turrim vel plateā vel unū pallatiū ī tali loco dicā ego nō est pruden-
tia s͡z inepta scia q͡z male staret / Item si quis diceret prudentia est re-
remotū/ dicam q͞p dicis prudentia esse est garulitas/ item si quis di-
ceret. bonū est ponē. cōemptionē populo/ dicā id q͞p dicis esse prud-
entiā est odiosa scia q͡z omnes odient / Quā ille. hic ponit 3am repu-
gnantiā virtutis et dicit q͞p dicemus illud q͞p dicis esse modestiā esse stulticiā
vt si quis dicat nō est bonū exurgē nimis cito/ dicā nō est modestia s͡z
inercia. Item si quis dicit eamus spatiū illos qui vexantur q͡z ē honestū
dicā nō q͡z ē inhonestum / Quā illā. hic ponit 4am repugnātiā virtu-
tis/ et dicit q͞p dicemus artem gladiatoriā et inconsideratā temerita-
tem id q͞p dicit ille esse fortitudinē. vt si quis dicat esse fortitudinē
aggredi inchatores et dixit dicā dicā esse temeritatē et artē gladi-
atoriā 2 et / Laudabile. postq͞p auctor docuit arguē ab honesta re-
hic docet arguē a laudabili/ dividit ī duas et p° diffinit laudem 2°
comparat ipam laudem ad rectū 2a ibi hec nō/ dicit p° dicit q͞p laudabile
est illud p q͞p homo laudatur/ tn̄ s͡m tuliū p° offitiorū dicit sic laudā-
dos/ sequit ē sic tulius. Quid ille/ dicamus si a nullo laudetur lau-
dabile est nāq/ hoc nō q͞p duplex est laudabile. s. potentiale et hoc
ī omni virtute/ aliud actuale ut cum fecemus opa virtuosa/ et de hoc
est hic s͡mo/ 2° nō q͞p laudam tpl/ .s. in pn̄ti/ pt̄ito et futuro/ nō
hic tangit de pn̄ti et futuro/ ut dn̄i si h faciemus consequemur lau-
dem preterm et futurā / hec mō. hic cōpat rectū et laudabile ad invicē
2 p° hec 2° reddit cam/ 3° concludit modū laudandi ī isto gnē 2a
ibi n͡z. 3a ibi cū g͡z/ dicit p° dicit q͞p debemus separe rectū a laudabili ita
q͞p illa nō sit laudabilia/ 2° omnes sciō/ q͞p ius laudabile nascat
ex recto/ et hec tn̄ cognoscemus in arguendo/ ita q͞p vellit dicē qn̄
nō laudo virtutē vocatur rectū/ qn̄ pō laudo virtutē vocat lau-
dabile / Itaq͞p hec virtutes sit ī laudabili et recto/ s͡z nō diceret
nisi ī arguendo/ q͡z cū dicā dn̄i hec est virtuosū/ tunc h est rectū/
s͡z cū dico ex hoc hētis laudē, h est laudabile dicit g° auctor q͞p p° facio rec-
tū/ deinde ex illo facio laudabile / dicit g͡z si misericors innocentiū est rectū
et si hec facio sequitur laus/ nō nō q͞p ille q°2 virtutes .s. iusticia
temperantia/ prudentia/ et fortitudo/ si nō laudantur vocantur rectū
si laudantur vocantur laudabile. / N͡z ē. h reddit cā et dicit q͞p
nō faciemus bonū ut laudemur/ et si laus sequitur/ magis au-
getur voluntas faciendi / Cū ū g͡z. h concludit modū laudandi
et dicit q͞p cū video hominē virtuosū esse. tunc debemus dicē q͞p lau-
dabitur a sapientibus/ s͡z a malis vituperabitur / Item laudabi-
mur ab omnibus sociis et a civitatibus et ab aliis nationibus.

Ex͡m uolo laudare ut quis faciat iniuriam nocenti et p° posui i ex͡ p̄ ptes qñ dixi
bruttus sum esse iniu͡s/eu nocentiũ et uocatur rectũ cũ dixi et cui laus uoca-
tur laudabile / Cum huiusmoi· hic docet uti rhetorice isto· i· quo modo in su͡l
tacione et arenga d͡bemus uti sex partibus/ et p° premictit itentũ 2°
exequitur/ 2a ibi exordiũ / d͡ p̄a dicit q͡ cũ omnis diuisio locorũ· i· argu-
mentatione d͡liberationis sit in constitutione i· arenga· inuic iudamus q͡ ke
sit tractanda / b͡ no͡ cum dicit tractato cause· i· confirmato arenge/ q͡ tri-
plex est cã iudicialis/ d͡mo/ et d͡libtiã· quarũ quelibet h͡t sex ptes/ exor͡
narat͡ez 2c͡· et hec ptes i una quaq͡ scia diuersificantur· Nã sic
logicus utitur i diuersis rebus diuersis instriũs sic rhetoricus / diuisio
cãis et arengis/ q͡ ali͡ facit i cã d͡mo/ ali͡ i d͡liba/ ali͡ iudiciali/ Exo
diũ· hic exequitur et diuidi͡ i quinq͡ q͡ p° docet uti exordio 2° narrato-
ne/ 3° d͡one/ 4° confirmatione/ 5° confutatione/ 2a ibi si cuius 3a
ibi qñ / 4a ibi confirmatice· 5a ibi conclusione / d͡ p̄a d͡ q͡ i causa d͡liba-
tiua poterimus uti exordio sumpto ab isinuatione aut a pncipio/ ul͡
illis modis poterimus exordiri quibus facimus i cã iudiciali q͡ i ispe
apud uel a re/ uel exordio/ uel prouerbio/ ul͡ lege aut similibus ut
dixit tunc / Si cuius· hic docet narrare et dicit q͡ si incidit narra-
tio/ d͡bemus narrare sicut facimus i cã iudiciali/ b͡ no͡ cũ dicit
incidit q͡ narrato duplex est· s· incidens et pncipal͡/ pncipal͡
que i quit nã si͡lata et h͡ i cã iudiciali / incidens que notat futurã
et h͡ i ingnie d͡libatiuo et i hec differt a narratice iudiciali· Nã illa
narrat semp preterita/ h͡ uo͡ futurã /

QM. HVIVSMOI.

Auctor supius docuit exordiũ et narrare / ii a cã d͡libatiua hic docet diuidi͡ /
et p° dat inouz siue documentũ gnale 2° speciale/ 2a i aut si maz d͡ p̄a d͡ q͡ daz
est i cã d͡libatiua q͡ cuius finis ẽ utilitas/ q͡ utilitas ẽ diuisa i tutũ et honestũ/
mo si poterim͡ ondere utrũq͡ i 2/ duorũ d͡monstrabimus si no͡ poterim͡ ondere
utrũq͡ / ondemus d͡mũ tantũ· i· rectũ solum ul͡ solũ honestũ/ ut dum dicã utilia
ciuitatis et populi / i duobus in tuto et honesto / b͡ no͡ q͡ i hec differunt a d͡io adiui-
sione iudiciali/ q͡ illic d͡i ẽ peccauit i tribus/ et hec dico dicã utilia que ondã i duo-
bus/ et si ambo potero monstrare ondam simul/ si no͡ tñ unũ / Dur si· hic d͡-
clarat in speciali et p° docet diuidere honestũ/ 2° rectũ/ 2a ibi si rõnis· p̄a i duas·
p° docet diuid͡ unũ membrorũ/ 2° remouet dubiũ/ 2a ibi / nã quod· d͡ p̄a d͡
q͡ si dicemus aliquid tutũ esse diuidemus unũ i iuz et cum saluz / Nam qd͡
hic remouet dubiũ/ dixisti q͡ tutũ diuidebatur i iuz et dolum/ et hic dicit q͡
diuidi i iuz et cum saluit Rñdeo q͡ supra appellauit cum saluũ doliũ/ q͡ a mere
prie d͡bemus uti malo ĩ inimicos / sed i arengando debemus uti cum salio
et dicam me uelle ondere tutũ i iuz et cum saluz / Si rõne hic· hic docet
diuidere rectuz et dicit/ q͡ si dicemus aliquid esse rectuz i quo sint omnes
quatuor ptes predicte· s· iusticia· prudentia 2c͡ / Confirmato· hic docet
confirmare et confutare simul i ingnie d͡libatiuo/ et p° pmictit intentum
2° declarat/ 2a ibi sed si accidit / d͡ p̄a dicit q͡ d͡bemus querere/ formã confir-
mationis et confutationis i 2° libro· s· qñ confirmabat et confutabat
ĩ ulixem / Sez si· hic declarat p̄ exemplũ qualiter confirmato confutatio d͡bet

quoniã huiusmoi

ĩ fieri ingnie

fieri in genere deliberativo, et primo ponit causam, 2° docet confirmare / 2a ibi tutam / Ad evidentiam primae partis est sciendum quod Romani erant obsessi ab Aniballe in quodam castro
dicto Aigon. modo misit Aniballus ambaxiatores, quod eis placeret dare castrum, quia promitteret eos ire incolumes. Aliqui tenent tutum et honestum. Aliqui arguunt a tuto
dicentes esse bonum reddere castrum. Aliqui ab honesto dicentes quod obprobrium
est reddere; et hec in genere deliberativo, et hec faciebant illi qui erant obsessi ab afficanis / Tutam hic ponit causam et primo tuti 2° honesti 2a ibi qui tute / prima in duas, primo premittit intentum, 2° declarat, 2a ibi nullam et cetera / De prima dicit quod si aliquis dicat rationem esse tutam dicat sic / Nullam et cetera. hic declarat et quattuor facit ut quattuor rationes
ponit 2a ibi virtutibus. 3a ibi ydoneos. 4a ibi honestum, in prima parte primo ponit primam
rationem / Ad confirmandum quod tutum est dare castrum, sic pone alias partes articulorum
hoc modo. quilibet debet omni cautella qua potest in columitatem civium procurare. et cetera.
Manifestum est nos hic esse obsessos quod evadere non valemus / Et proponit sic
utrum debeamus dare castrum incolumes exeundo, an hic stare et pro patria mori.
certe dico bono et tuto consilio, quod debemus castrum narrato / et hoc demonstro quattuor
rationibus dico et pone rationes quas ponit Tulius hic quia nulla res est melior incolumitate / 2° quia nemo potest esse virtuosus qui non sit tutus / 3° quia deus non
auxiliatur desperatis / 4° quia nihil est virtuosum quod non sit salubre / confirmatio
Et si quis diceret hoc esse contra voluntatem nostri populi et comunis, dico quod magis
erunt contra eorum voluntatem amittere gentem nostram irrecuperabilem quam castrum quod potest
recuperari / confutatio / Unde cum rationibus quod tutius est reddere castrum quam mori quod
est contra voluntatem nostri comunis / tamen hoc sermoni consilio nostros cives et nos
facit locupletes / conclusio / Qui tute / hic docet confirmare et confutare illos
qui suadent tenere castrum, et hec ab honesto. Et primo premittit intentum, 2° declarat
2a ibi virtutem. de prima dicit quod ille qui suadet ab honesto utetur hiis locis / Virtutem
hic ponit rationes arguendi pro honestum et tot facit quot rationes ponit / 2a ibi
de dolore / partes patent / de prima dicit quod debemus dicere virtutem nullo tempore esse
relinquendam / Item melius esse mori pro patria quam vivere in dedecore. Item
turpitudo est vitanda / Item illi merito possunt tenere castrum qui consequentur immortalitatem eternam. Item illi possunt se tute tenere castrum non qui securi sunt
quod dictato isto periculo possit evadere ab alio / Item honestum est proficisci
ad mortem sponte pro patria. Item fortuna iuvat magnanimos. unde Virgilius:
Audaces fortuna iuvat timidosque repellit / Item qui vivit honeste vivit
tute. Item qui vivit turpiter numquam est tutus / Conclusionibus hic docet concludere in genere deliberativo / et dicit quod uti debemus similibus in illis tribus partibus conclusionis in genere deliberativo que fuerunt enumeratio confirmatio et conplexio et dicit quod in istis similes iudicialibus nisi quod addimus hiis exempla ut
exempla Lucani ut de Cesare / et exempla Virgilii ut Troyanorum.

NUNC. AD.

Nunc ad demonstrativum

Auctor superius determinavit de genere deliberativo et iudicialibus, determinat de demonstrativo, et primo proponit 2° prosequitur, 2a ibi quoniam hec causa / et illa in duas, quia primo ponit doctrinam qualiter laudabimus vel vituperabimus / 2° imponit finem / 2a ibi nunc
absoluta / prima in duas, primo ponit loca generis demonstrativi / 2° docet uti isto
rhetorico / 2a ibi in huiusmodi generi / prima in duas primo ponit divisionem / 2° concludit
suum intentum / 2a ibi laus generis / de prima dicit quod causa demonstrativa non est nisi

L

laudando uel uituperando / a quibus locis aliquem laudamus / per contrarium possumus uitu-
perare uel e contra / Unde nota quod hoc genus cause est de presenti ut quando laudamus aliquem uel
uituperamus / et olim tractabatur Rome in campo marcio / hodie autem in isto patrio in
conuentibus / et finis eius est honestum / et per hoc differt a genere iudiciali et deli-
beratiuo / nam finis iudicialis est accusare uel defendere / finis deliberatiui est sua-
dere uel dissuadere / et ponitur et pro uel / nam si laudo aliquem non debeo ui-
tuperare uel e contra / Laus hic concludit / ista res ex quibus laudamus / et prima parte dati-
onem / primo membra declarat / 3° concludit / 2ª ibi rerum . 3ª ibi erit igitur / In prima parte dicit
quod laus et uituperium est uel fit tripliciter / quia aut rebus externis / aut corporis
aut animi / Unde nota quod dicit aliquis omnis bona diuisio debet esse bimembris et hic
est trimembris / dicendum quod reducatur ad bimembrem / uel quia sunt bona corporis uel animi
uel extrinseca uel intrinseca . / Intrinseca ut iustitia fortitudo et cetera . Extrinseca
ut honor et fama et cetera . Sed corporis aut extrinseca aut intrinseca ut robur
fortitudo et cetera . Extrinseca ut diuitie proles et cetera . et sic reducatur ad
bimembrem / Rerum hic declarat membra et tria facit ut tria sunt membra
2ª ibi / corporis . 3ª ibi animi . In prima dicit quod res externe / sunt ille que possunt casu
aut fortuna prospera uel aduersa seu aspera euenire sicut genus
educatio et diuitie et cetera et hoc laudando uel uituperando . Circa 1um nota
quod dicuntur externe / eo quod sunt extra essentiam animi et corporis / Item nota quod casus
et fortuna differunt / quia casus sumitur pro omni eo quod accidit alicui ab
homine / Sed casus contingit rebus inanimatis / et sicut casus in plus se
habet / et tunc quando dicit casu et fortuna ponitur hic et pro i . 2° nota cum dicit
genus tripliciter sumitur / primo est quod predicatur de pluribus differentibus
specie ut animal / 2° sumitur pro specie ut duo sunt genera i . species / 3° pro
origine et sic sumitur hic . Nam habere nobilem patrem seu matrem
est a fortuna / 3° nota cum dicit educatio / eo quod Romani dabant filios
ad educandum / moribus et uita quandoque educabantur bene / quandoque male et
hoc erat a fortuna / 4° nota cum dicit diuitie quod ideo dixit impliciter quia sunt
aut in auro aut in argento / aut in agris et possessionibus / 5° nota cum dicit
potestates / quod duplex est potestas spiritualis et temporalis ideo dixit impliciter / Item
gloria est duplex aut ficta aut uera ideo dixit gloriae impliciter / Item dixit a
uictrice quod quedam gubernantur forte quedam animo et cetera ut sunt dicitur /
et ideo dixit impliciter / Item amicicia est triplex . honesta utilis et bona et ideo dicit
impliciter / et omnia ista contingunt fortuna / quia non insunt animo / et per hoc habes
quod bona essentialia ut puta que insunt a natura non eueniunt a fortuna
Corporis . hic declarat secundum membrum et dicit quod commoda corporis
sunt illa que dat natura corpori sicut est uelocitas uires et cetera . Unde nota quod da-
tum a natura est duplex . s . comodum uel incomodum / et primum ad laudem
2m ad uituperium pertinet . ualitudo i . sanitas uel fortitudo est Animi . hic decla-
rat 3m membrum et dicit quod illa sunt animi que contingunt aut consilio
aut cogitatione et cetera . Sicut prudentia fortitudo et modestia et hec
laudando / sed uituperando sumitur contraria / Unde nota quod bona animi sunt duplicia
aut per se et sic sunt quatuor uirtutes cardinales . ut iusticia que
sunt nobis innate iuxta illud tulii in tusculanis / innata est sunt non uirtutum /
scientia aut sunt per accidens ut scire gramaticam et cetera / Consilium est
alicuius rei faciende excogitata ratio tulius in uetus / Erit igitur /

Hic concludit res que possumus laudare vel vituperare et dicit quod possumus
uti confirmatione .i. laudatione et confutatione .i. vituperatione per hunc modum

IN. HUIUSMODI.

Auctor supra conclusit res que possumus laudare vel vituperare in genere de- In huiusmodi
monstrativo / hic docet uti rhetorico instrumento in hiis locis / et primo docet exordiri / 2º
narrare / 3º dividere / 4º confirmare et confutare / 5º concludere / 2ª ibi pre-
tractato / 3ª ibi divisione · 4ª ibi sed exponere · 5ª ibi conclusione / prima in duas /
primo ponit divisionem quandam / 2º membra declarat / 2ª ibi ab nostra / dicit primo dicit
quod exordiemur captando benivolentiam 4or modis aut a nobis / aut ab au-
ditoribus aut a persona de qua loquimur / aut ab ipsa re / et non fit mentio de
docilitate nec attentione / eo quod ille non valent ad laudem vel vituperium
Ab nostra · hic declarat membra et 4or facit ut quatuor sunt modi · partes
patent · prima in duas primo docet captare benivolentiam a nobis dicen-
tibus laudando / 2º vituperando 2ª ibi / si vituperabimus / prima in tres ut
tres sunt modi laudandi / 2a ibi aut studio / 3ª ibi aut ex aliorum
dicit primo dicit quod nostra sic exordiemur laudando / ut domini laudo Petrum officio laudando
meo quod est laudare bonos et sapientes quia quisque bonus cogitur lauda-
re bonos / dicit nota / cum dicit / necessitudinis / quoniam sicut homo vinculo ligatur
ita servicio obligatur / 2º nota quod hec littera dupliciter legitur ut ponatur li quod
pro quia · ut domini semper natura mea est laudare quemlibet virtuosum quia ne-
cessarium est quod que laudamus sublimentur / alio modo quod li quod sit relativum et
tunc dicatur sic domini laudo hunc pro servicia que fecit mihi / nam ipsa
mihi necessitudinem laudandi posuerunt / Aut studio · hic ponit Studio
2am regulam laudandi / et dicit quod dicemus sic · Domini volo laudare stu-
diose et libenter quia eius virtutes sunt lucide et manifeste quoniam habet in se illam virtu- sedule
tem quam quilibet debet habere / Aut ex aliorum · hic ponit 3am regulam et dicit quod
sic dices · domini laudo istum ut cognoscatis mea voluntatem que est velle lau-
dare bonos et virtuosos et non invidia conculcare / Si vituperabimus · hic vituperabimus
ponit duas regulas vituperandi et tamen facit ut tres regulas quarum 2as ponit
2ª ibi aut studio · 3ª ibi aut quod / dicit prima dicit quod dices sic · ego cogor
hunc vituperare propter mala que fecit que volo preterire / dicit 2ª dicit domini stu-
diose et non coacte vitupero istum quia utile est quod cognoscatis eius maliciam /
De tertia dicit domini vitupero istum ut cognoscatis peccata mihi non placere /
Ab eius · hic docet exordiri captando benivolentiam a persona de qua loq-
uimur / et primo laudando 2º vituperando 2ª ibi si vituperabimus · prima in
tres ut tres ponit regulas / 2ª ibi homines / 3ª ibi imperfecta / dicit prima dicit quod quando
volumus captare benivolentiam a persona eorum de quibus loquimur dicemus
domini non possum exprimere verbis meis virtutes istius tot sunt / dicit 2ª sic
domini omnes deberent laudare virtutes que sunt in isto / et est locus ab habitu
De tertia dicit sic domini tot sunt virtutes eius quod non possunt explicari per
aliquem eloquentem / Si vituperabimus · hic docet vituperare / et dicit si
vellimus captare benivolentiam a persona de qua loquimur vituperando de-
bemus sumere oppositum exemplorum positorum supra / Ab audi-
toribus · hic docet captare benivolentiam a persona auditorum / et primo laudando

L

2o vituperando / 2a ibi q(ua)ntum ad prima in duas p(rim)o docet laudare notos 2o ignotos /
2a ibi aut sicut / d(icit) p(rim)a dicit q(uod) captabimus benivolentiam ab audito
ribus si dicemus d(omi)ni scio me non dicere novum q(uia) hoc est manifestum
apud vos. s(ed) causa recordationis pauca de ipso narrabo. Nam in hoc
commendo auditorem q(uia) dico ipsum cognoscere hominem virtuosum q(uod)
est laus magna / Aut sicut. hic docet laudare ignotos / et d(icit) q(uod) dicam
sic d(omi)ni / rogo vos q(uod) velitis cognoscere istum q(uonia)m estis scient(es) eius
dem virtutis q(uod) non dubito omnes laudaturos cum audierint et est
benivolentia / ideo q(uia) dico auditorem h(ab)ere eandem virtutem quam h(abe)t ille
quem volo laudare / Contraria. hic docet vituperare et p(rim)o notos 2o igno
tos / 2a ibi q(uod) si ignorarent. d(icit) p(rim)a d(icit) q(uod) si vituperatio fit p(er) contraria ut
d(omi)ni scio vos cognoscere maliciam et iniquitatem istius / tamen pauca de
sua narrabo malicia / de non / q(uod) sicut est laus et virtus in cognoscendo
bonitatem ita etiam est magna laus in ~~captando~~ cognoscendo malum / et ideo sicut
captabimus benivolentiam in eo q(uod) dicimus auditores cognoscere
virtutes sic est captatio benivolentie p(er) contrarium cum dicimus eos cogno
scere maliciam eorum / Quod si hic docet vituperare ignotos / et dicit q(uod)
dicemus sic d(omi)ni volo vos cognoscere istum ut cognoscatis mali
ciam suam, q(uonia)m estis ei dissimiles / ideo ut possitis cavere ab eius ma
licia / A rebus. hic docet captare benivolentiam a re ipsa et p(rim)o laudando
2o vituperando / 2a ibi in quibus s(ed) non / d(icit) p(rim)a d(icit) q(uod) si volumus captare
benivolentiam a rebus ipsis dicemus sic ut d(omi)ni timeo ne p(os)sim d(icere) in
mensam de pace nescio quid potius dicam de ipsa q(uonia)m multa bona et
infinita continet. Oppositum vero dicam de guerra et similibus / Principio
tractabo / hic docet narrare in genere demonstrativo / et dicit q(uod) facto exordio et
captata benivolentia aliquo istorum p(re)dictorum modorum non erit necesse narra
re / s(ed) si vis tamen narrare narra ut dictum fuit in p(rim)o libro. s(cilicet) breviter dilu
cide et verisimiliter / ubi no(ta) q(uod) non erit necesse uti narratione in hoc genere /
q(uonia)m narratio est de re preterita et istud genus est de futuro vel de presenti / Divisio
hic docet dividere in genere demonstrativo / et duo facit / ut duo ponit precep
ta 2a ibi deinde / d(icit) p(rim)a d(icit) q(uod) debemus uti in divisione que est exponere res de
quibus volumus tractare / ut laudando istum a duobus vel tribus / q(uia) animo / corpore /
et rebus externis / et potest esse divisio et subdivisio ut laudando istum ab animo / et lau
dando a tanta cum virtute / et ab in divisione de corpore et de divitiis / Deinde hic
ponit aliam regulam sive doctrinam / et dicit finaliter q(uod) facta divisione et con
firmatione debes tenere ordinem quem promisisti in divisione ut quo tempore
et qualiter ipse fecit has virtutes vel vituperationes ut videantur q(ua)li
tate / quo ad virtutes corporis / et qualiter cautus quo ad virtutes animi h(ec) facta
d(icit) gratia / volo hunc laudare a duobus / ab animo q(uia) est sapiens et suam
sapientiam / nullo periculo evitat / et exercet / Item a corpore q(uia) est ditissimus
de suis divitiis et omnibus liberalis et q(uod) hoc sit verum p(ro)batur q(uia) tali tempore fecit sic
et tale / Sed exponere hic docet confirmare / et p(rim)o ponit notabile quoddam /
2o exequitur declarando / 2a ibi ab externis rebus / d(icit) p(rim)a dicit q(uod) si vis
commendare aliquem vel ab animo vel corpore vel rebus externis / debemus p(rim)o incipere
a virtutibus si laudamus vel a viciis si vituperabis. Deinde laudare ex
commodis corporis vel vituperare / 3o a rebus externis / et oportebit

inquirere comoda corporis et rerum exteriorum cum comodis animi laudando vel vi-
tuperando ut est pulcer de sua pulcritudine est castus est dives est largus etc.
2o nota quod in eo debemus magis primo ab animo quia a perfectiori semper debet esse inceptio sed
cum bona animi sint perfectiora aliis inde inchoandum est ab ipsis tamquam a potiori
2o nota quod dicit comoda aut incomoda corporis quia duplex est laus corporis et
fortune. scilicet simplex que est vera sed non perfecta quia est equivocatio tam ad bon-
um quam ad malum. Nam si dico iste est dives possum intelligere quod sit avarus
et liberalis. Composita est vera et perfecta laus ut cum laudo aliquem
a bonis corporis vel animi ut est sapiens vel magnus vel a bonis fortune
vel a bonis corporis commendare iuxta illud tullii in rethorica. Nam et fortuna
quidem stultitia et vituperare superbia actus et laus honesta utriusque
est virtutis. Ab externis. hic exequitur declarando et primo docet
confirmare et confutare, 2o epilogat, 2a ibi. Perspicuum. prima in tres, primo do-
cet laudare a rebus exterioris, 2o a comodis corporis, 3o a comodis
animi, 2a ibi a comodis corporis, 3a ibi. ad omnes autem. prima in duas
secundum quod duas ponit, 2o comoda fortune, 2a ibi educatio. prima in duas,
primo docet laudare, 2o vituperare, 2a ibi vituperatione. prima in duas, primo docet laudare
a genere nobili, 2o ab ignobili, 2a ibi si vilis. Dicit primo quod si genus est in
laude id est si volumus aliquem laudare a genere debemus videre utrum maiores
sint de nobili vel ignobili genere nati. Si nobili tunc dicemus illum quem
laudamus esse parem virtute vel esse excellentiorem suis virtutibus
maioribus eius, ut dominus pater istius fuit nobilis et bonus in virtute quia est
eius filius vel maior eius in moribus et virtute. unde boetius. imposita est nobilibus
necessitudo ne a maiorum virtute degenerent. Si vilis. hic docet
laudare si maiores fuerunt de genere vili et dicit quod si dicemus dominus
iste habuit satis vilem patrem quia velles non similiter, quia fulget su-
is virtutibus, ut dixit tullius contra salustium increpantem eum quod fuerat
rusticus ait. Ego maioribus meis virtute preluxi. ut qui prius no-
ti non fuerunt, a me principium sumant sue memorie. In vituperatione
hic docet in vituperando arguere et dicit quod debemus dicere si sit
natus de bono genere, ipsum esse dedecus suis maioribus, sed si ex vili genere
tunc dicemus esse additamentum suorum maiorum, ut dominus iste habuit lauda-
bilem genitorem sed suis pravis operibus patrem dedecus magnum infert, ut
sic dicimus iste habuit patrem plenum vicijs que tamen incomodum fuerunt. Edu-

hic docet / catio. arguit ab educatione, et primo docet laudare, 2o vituperare, 2a
ibi in vituperatione. Dicit primo quod si volumus arguere ab educatione
dicemus, quod fuit educatus bene et honeste a pueritia, ut dominus
toto tempore vite sue voluit bonis moribus amonerii et se informari
2o nota quod tangit triplicem educationem, primo corporis per hec quod dicit bene quia
homo bene nutritus sed quod dicit cato suo amico querenti qualiter familiam suam
educare deberet. Respondit ut patet per tullium primo offitiorum circa finem, 2o dicit
honeste, tangit educationem morum, 3o tangit educationem scientiarum secundum
catalinum quod dixit pro discipulis. In vituperatione. hic docet sumere
argumentum si volumus vituperare, ut dicimus iste numquam fuit bonis moribus.

L

nec ferus informatus. Aut corporis. hic docet laudare a comodis corporis
et primo docet laudare et vituperare. 2o revertitur ad res extrinsecas. 2a ibi divitiae.
prima in duas. primo docet laudare. 2o vituperare. 2a ibi vituperatione. prima in tres. ut tria
ponit comoda corporis. 2a ibi si viresc. 3a ibi si validitudo. dicit prima dicit quod si
sit pulcer dicemus illam pulcritudinem non in esse sed in dampnum sicut aliis.
ut dominum pulcritudo illa non convertitur in eius dispendium nec iacturam sicut
in aliis contingit. sed laus inde ut exima condensatur. vel est notandum quod duplex
est comodum corporis. ab arte. s. artificiale. et aliud naturale. artificiale ut quando
mulieres ornant se ornamentis. et de isto non loquitur. Naturale ut est
pulcritudo forme. Dicit merito quo ad dampnum. atque decorum que ad
famam. Seu vires. hic ponit 2m comodum et dicit quod sicut fortis
vel velox. dicemus id acquisivisse exercitatione et industria maxima
ut dominus iste est velox vel fortis quia fuit dispositus ad currendum et continuo se
habuit in armis. Seu valido. hic ponit 3m comodum et dicit quod si est sanus
dicemus quod est ex temperantia maxima quam habuit in comedendo et bi-
bendo. diligentia. i. cura. validitudo. i. sanitas. In vituperatione. hic
docet vituperare. quo ad comoda corporis. et primo docet vituperare. 2o
respondet questioni. 2a ibi si non erunt. dicit prima dicit quod dicemus quod male u-
tetur illis ut iste est pulcer. sed male utitur ea pulcritudine quia cottidie
stat cum meretricibus. Item est fortis. sed continuo actus hominum
domitum exercet. Item est sanus quia suam sanitatem contra mores exercet.
Seu erunt. hic respondet questioni. nam diceres tu si nihil horum erit
nisi forma quia forma corporis non inest. quo vituperabimus. Respondeo
quod si non erit pulcer fortis et cetera. dicas hoc fuisse sua culpa quia propter
intemperantiam et cetera. ut dominus iste non est sanus eo quod vult carere anima casta vita.

Deinde revertemur. Postquam superius docuit confirmare a bonis corporis hic docet
super res extrinsecas. et primo premictit intentum. 2o declarat. 2a ibi divitiae. dicit prima dicit videamus
nunc res extrinsecas et ponamus in eis vicia aut virtutes animi ut iste est dives et
de suis divitiis existit omnibus liberalis. Item etiam vituperando ut iste est dives
et suas divitias non expendit. tanta est eius avaricia detestanda. vel notandum
quod ista lectio differt a superiori quia in illa erat simplex solum et tangebantur res ex-
trinsece. in ista quae tractatur est coniuncta quia animi virtutes iunguntur cum rebus extrinsecis.
Divitiae. hic tangit et declarat bona extrinseca. s. bona fortune et primo hoc. 2o iun-
git eas cum animo. 2a ibi et quid fortiter. dicit prima dicit videamus utrum sit di-
ves vel pauper et quam potentiam habeat. qualem gloriam qualem amicitiam. qualem inimi-
citias ut tangat divitias de possessionibus et in auro dixit in pluribus. item dixit
amicitie. quia duplex est amicitia. Et quid fortiter. hic tangit res extrinse-
cas vel iungit ipsas cum animo. et primo docet laudare vel vituperare eas res extrinsecas
cum animo in vita. 2o post mortem. 2a ibi si interierit. dicit prima dicit quod si iste habet
inimicos est videndum qualiter sit magnanimus contra eos. et que causa sibi sapit
inimicos. Item si habet amicos est videndum utrum sit legalis benivolus et
fidelis erga omnes. Item si habet divitias est videndum utrum sit libe-
ralis. Item si habet divitias est videndum utrum sit liberalis. Item si est pauper

utrum sit superbus uel humilis / Ex potentia quomodo se gessit in potestatibus utrum iuste
uel iniuste / Verbi gratia in laudando dicam sic. dominus iste hostium inimicos suscipiendo et
cum eis bellum pugnavit quos inimicos suscepit cum suis probissimis genitoribus
vituperando dicam sic hostium inimicos sed fuit fugitivus et timidus contra eos quos
cum omnibus meretricibus assumpsit et sic de aliis / Ex interitu. hic ostendit lau-
dare uel vituperare post mortem reginendo fortune cum animo / uel respondet questioni. pos-
set dicere aliquis mortuus est ille / quomodo laudabo. dico quod debemus consid-
rare / quid ad mortem consequatur. scilicet que fama que bona fuit et dicit res
ut comprehenderet bonam famam / Verbi gratia. dominus mortuus est talis sed mortuus dici
non potest quia tot bona et talem famam dimisit uel tales filios et filias. Vitu-
perando sic. dominus mortuus est talis de quibus morte unusquisque de eo leta-
tur quoniam erat malorum suffragator et bonorum insidiator. / Ad omnes autem
hic docet laudare vel vituperare a rebus anime / et primo laudare. secundo vituperare 2a
ibi si vituperabimus / de prima dicit quod si laudabimus aliquem a rebus animi ut ille
a rebus quorum virtutes applicabitur animi. videlicet quod dicamus ipsum fuisse / iustum /
fortiter / modestum et sapientem / vero non quia ille virtutes vocantur res quia ipsas
cognoscimus per res et operationes. ut iste fuit iustus quoniam nihil dimisit irre-
munerate pro iustitia et sic de aliis virtutibus applicamus operationibus quas fecerit
Item dicit factum. id est gestum / quia homo meretur laudem secundum operationem. / Item dicit factum
id est gestum quia homo meretur laudem secundum operationem virtutis suæ / Vituperabimus
hic docet vituperare a rebus animi et non est nisi assumere / contrarium per principium
hic epilogat et primo hoc. 2o respondet questioni 2a ibi si illud / de prima dicit quod
docuit laudare uel vituperare tripliciter. id est secundum quod laudamus uel vituperamus aliquem
circa ad bona corporis animi et fortune / Per principium. id est clarum numerum / id est certe
dispositione. id est doctrina ordinata / Si illud. hic respondet questioni diceres tu
dixisti quod debeo laudare uel vituperare a rebus scilicet corpore animo et rebus / sic
nec semper necessarie in tres partes respondet quod non / quia quandoque non cadunt omnes
utamur tamen illis partibus quibus melius laudamus vel vituperamus ut tum modo
/ Conclusionibus. hic docet uti conclusione 2a parte. hoc 2o sed et quorum 2a in nec hoc de prima dicit quod utentum partibus
conclusionis sine narrationibus et imponemus crebras et breves amplificationes et
probationes Verbi gratia. dominus omnibus nobis quorum est iustum. et contra animi commodum et fortune modo imponam amplifi-
cationem et dicam quomodo iustitia est mater virtutum et sic concludere quod a predictis sit laudandus
Nec hoc. hic respondet questioni et primo hoc 2o reddit causam 3o concludit 2a ibi neque est 3 ibi quoniam hoc. de
prima dicit quod posset aliquis dicere hoc genus raro accidit quod ergo de eo debemus face-
re quod nihilominus debemus facere / Neque est hoc reddit causam et primo unam 2o aliam 2a ibi 2 si.
de prima dicit quod causa est in prima si quando fiat nos sciamus facere commodissime / quoniam sed quod
potest plurimus primo. sed charius honor fertur de re singulari quod de re communi / Et si hoc ponit
aliam causam et dicit quod licet hoc genus raro per se contingat tamen valet in omni genere cause
unum per se laudamus in genere demonstrativo et per accidens in deliberativo et iudiciali. Nam quandoque
non laudamus iudicem vel reum quod volumus extollere vel vituperamus oppositum / Ergo concludit
dicens quod propter istas causas fecit hoc capitulum / Nunc imponit finem transeundo ad aliam et de tractatu
de inventione quod est difficilior aliis partibus et accommodata in qualibet genere cause sed non est tempus. id est opus tractare
aliquas partes et nobis completur iam uel perpolita. id est ornata aliquid. id est plura

QVONIAM. DISPOSITIO. / quoniam dispositio

Auctor superius determinavit de inventione. hic determinat de dispositione 2o per eam dividit distinctionem

dispositionis dando intentionem / 2o exequitur diuidendo 2a ibi / gnā dispositionum
Dicit primo dicit quod dispositio est per quam ordinamus inventa ut quando dicamus breviter partes
in suo loco videamus qualiter nos debemus exercere in dispositione rationem et doctrinam
que inventa ut constituimus narrationem / et cetera intelligit tam in ordine naturali quam artificiali / Ge-
nera hic exequitur diuidendo et primo diuidit / 2o membra declarat / 2a ibi ex institutione
id primo dicit quod dispositionis duo sunt genera unum causale aliud artificiale / et ordinamus partes
aut a causa aut ab artificio / a causa quando non servamus ordinem / ab artificio id est ab arte quando
incipimus ab exordio narratione / 2 et cetera differt ab eo ordine de quo dicit pre-
tua / quia ipsa loquitur de ordine materie / iste de ordine partium ut ergo per epistolam / Ex
institutione / hic declarat membra et primo primum / 2o 2m / 2a ibi est autem / aliud primam in du-
as / primo ondit duplicem modum disponendi ab ordine artificiali / 2o concludit sive
epilogat / 2a ibi hoc genus primam in duas sicut duos modos ponit declarandi / 2a ibi / item / dicit primo
dicit quod in artificiali ita disponimus quia primo facimus exordium 2o narrationem et cetera
ut supradictum est / Item hic ponit secundum dat aliam dispositionem artificialem et dicit quod
non solum servabimus hunc ordinem in partibus orationis sed etiam in partibus argumentatio-
nis retinendus est modus positus supra in 2o libro scilicet quod utamur primo propositione
2o ratione 3o rationis confirmatione 4o exornatione 5 conclusione / totas causas / quia omnes
cause scilicet demonstrative deliberative et iudiciales continentur in illis sex partibus
scilicet in exordio et cetera / hoc genus hic epilogat et dicit quod hec dispositio artificialis duplex est
una que fit per partes argumentationis / Est autem hic declarat aliud membrum
dispositionis scilicet ordine causalem / et primo hoc / 2o dat causam / nam si / dicit primo dicit quod est alia
dispositio sive ordinatio non tenens ordinem sed fit sicut placet discretio et sapien-
ti oratori / quod est quando debeo exordium et narro et postea reddo ad exordium
vel quando debeo narrare confirmo et postea reddeo ad narrationem vel similes
mutationes faciemus / et subdit quod non debet fieri sine causa in iudicio id est
disceptatione / Nam si hoc reddit causam quare ita permutemus ordinem / et primo ponit causam
in partibus orationis / 2o argumentationis / 2a ibi in confirmatione / primo in duas
primo ponit in causas in partibus orationis / 2o epilogat / 2a ibi hys translationibus / primo in
tres ut tres causas ponit partes patebunt / dicit primo dicit quod si auditor erit fessus
ita quod non possit intelligere ea que dicimus propter multa dicta ab adversariis
tunc dicit quod possumus supersedere id est dimittere exordium et incipiemus
aut a narratione aut ab argumentatione / et deinde possumus reverti ad exordium
quod tamen non est semper necesse scilicet causam id est gravitatem principii id est exordii / Si causa non
hic ponit aliam causam ut videtur quomodo / et dicit quod si materia nostra erit nimis sub-
tilis / ita quod auditor intelligere non possit / tunc dimittamus exordium et incipi-
amus a narratione / et postea reddamus ad exordium verbi gratia quando volumus
dicere super quodam consilio amicorum subito obsessorum vel rem importantem
pondus subito / Si narrationem hic ponit tertiam causam vel facit alteram quoniam
et dicit quod si volumus narrare non verisimilia incipiemus ab argumenta-
tionibus firma argumentatione deinde narrabimus / et si velle dicere aliquam
apparentem bonum fore fuit eo quod non videtur audientibus statim incipio pro-
bare antequam narrem / ut domini tali causa et tali potuit fecisse / His translatio-
nibus hic epilogat dicens quod non debemus uti istis commutationibus causam
aliis cum non sit necessitas / Nota quod commutatio differt a translatione
Nam translatio est quando commutamus et non revertemur super partes

dictionis. Sz comutatio est qn reuertemur ad id quod diximus. In confirmatione
hic docet uti hoc ordine in partibus confirmationis, et primo dat doctrinam di-
sponendi argumenta, 2o concludit effectum, 2a ibi. Sz dispositio. prima in duas: primo dat
doctrinam, 2o probat per causas, 2a ibi nam statim. Dicit primo dat hanc doctrinam in con- — q[...]
firmando et confutando et argumentando et dicit quod debes ponere fortissimas
rationes in principio confirmationis et in fine, sine argumenta mediocria et non utilia pone
in medio sicut de gentibus debilibus ad pugnam ponendis in medio fortium.
Nam statim. hic assignat causam et primo dat causam quare fortia argumenta debent col-
locari in principio. 2o quare debeant collocare in fine 2a ibi et quoniam. Dicit primo dicit
quod in negotio narrando auditor expectat qualiter id probari possit et ideo primo
sunt ponendae firmissimae rationes. Dicit 2a dicit quod ideo in fine ponuntur quia audi-
tor melius recordatur finalibus quam aliis. Sz dispositio. hic ponit effectum
doctrinae quam tradit nobis et confirmatione et confutatione et dicit quod haec or-
dinatio sic se habet sicut se habent milites in ordinando gentes quia ante ponuntur
fortiores et probi, in medio uero debiliores et mediocres quia pro maiori
parte remanent uictores.

PRONUNCIATIONEM MULTI MAXIME

pronunciationem

Auctor superius determinauit de inuentione et dispositione, hic determinat de pro-
nunciatione et primo ponit prohemium in quo ponit opinionem quorundam et improbat eam,
2o ponit tractatum, 2a ibi diuidit. prima in duas: primo ponit opinionem quorundam,
2o improbat eam, 2a ibi nos quidem. Dicit primo dicit quod multi erant dicentes quod
pronunciatio erat utilior oratori quam aliae partes. Sed nos. quia motiuum erat
tale quod dicebant quod omnes aliae partes dicebantur ad effectum per pronun-
ciationem et sine ipsa nihil ualere alias partes. Nos quidem. hic re-
probat dictam opinionem eorum ponendo suam et primo hoc, 2o probat
per causam, 3o concludit, 2a ibi nam commode, 3a ibi quare quamuis. Dicit primo dicit quod
pronunciatio non multum ualet per se nec magnam habet utilitatem et probat
per rationes. Sed nos. quod duplex est probatio: una cum causa et ratione, alia sine causa
et ratione. prima est laudabilis et de ista est mentio, 2a est inculpabilis. ideo dixit
audacter quia dicit audacter quando dicit cum ratione et causa. Nam commode. hic
probat suam opinionem adducendo causam et dicit quod inuentio, dispositio, mediocria
et cetera non plus ualent sine pronunciatione quam ipsa sine ipsis. Unde est notum
quia quamuis inueniam dispositionem sine pronunciatione tamen nihil ualet, contra tenet
quia si non habeo inuentionem et aliquid debeo pronunciare quid dicam? nihil. Ergo quod
non plus ualet quam aliae. Sed nos. cum dicit inuentiones in plurali quod triplex est inuen- — tryplex
tio scilicet iudicialis demonstratiuus et deliberatiuus. Item dicit in plurali elocutiones quia triplex
est elocutio scilicet grauis, mediocris et firma. Item cum dicit dispositiones in plurali
quod duplex est naturalis et artificialis, modo utraque dicuntur artificiose quando fi-
unt per artem. ista, commode id est cum modo conueniente est breuiter ordinata compo-
sitis. Quare hic concludit perfecte de pronunciatione esse determinandum et duo facit
uel duas causas assignat, 2a ibi et quia. Dicit primo dicit quod multum perfecte est determi-
nandum de ista pronunciatione, quia nullus unquam de ea scripsit diligenter
putans non posse scribi nec dilucide nec commode nec perfecte, quoniam uox
uultus et gestus pertinet ad sensus nostros, quia uox ad auditum, gestus
et uultus ad oculum. Et quia. hic ponit aliam rationem et dicit se uelle

tractare pfecte de pronũtiatione [dividitur] et p diones / 2o membra / 2a ibi figura uo-
cis / d pa dt q pronũtiatio diuiditur i figurã uocis et motũ corporis / aliq
dicunt q h gr ponitur illatiue eo q probauit se uelle determinare d uoce
aliqui dicunt q ponitur causa ornatus . p motũ corporis intelligr gestũ et
vultuz / z est dio totius i partes modales / figurã hic declarat mẽbra
po figurã uocis / 2o diuidit / 2a ibi . h diuidr / d pa dicit q figura uocis
est pfectio acquisita doctrina et idustria / d nõ / q p figurã uocis i-
telligitur grossitudine l molicia / tarditatem l simila per habitũ pfectõ-
nem / p industriã naz uel igeniũ l excitatione p ingeniũ / p rõne artes
rhe acquisitam ad vocem / hec diuidr . hic diuidit figurã uocis z po h
2o membra declarat / 2a ibi magtudine / d pa dicit q figura uocis diuidr
i tres partes . s . magtudine / fortitudine / et molitudine / Magnitudiez
hic declarat mẽbra et po declarat h 3a mẽbra 2o q moũ determinãdi d
eis / 2a ibi qua pp / pa intres sicut tria st membra pt q patent / d pa dt
q hemus magnitudinẽ uocis maxie a nã / q augetr q qto magis hã
cessit tanto magis augetur uox / et istam magtudinez q seruat ua
medicarũ qñ medici hñt eã cõseruare / et p magnitudinẽ itelligit grossaz
vocem magnã / puã / et raucaz z q / fortitudinẽ hic declarat fm mbrũ
et dt q hemus fortitudinẽ / et ea auget q accendo fit firmitez et
maxime usus cõtinuus z facit eam durabilem ne fiat rauca / d nõ /
q firmitudo cõueit cõ magtudine eo q ambe a nã st / s pa cõseruatur
a medici z a ab usu clamatõnis / sicut fies qui pp usuz cõtinuũ p̃dicã-
di hñt firmã uocem / Mollitudinẽ / hic declarat 3m membrũ et dt q
molitudo uocis h est q possumus uertere vocem qñ uolumus et eã retor-
quẽ ad cõmodũ nrẽ cursus fit et hetur ab excitatione / d nõ / q mollitu-
do uocis nih ~~hetur~~ aliud est nisi retorsio uocis ad quelibet sonuz /
declamatoribus uariatur sepissime . Nam mõ nũ uoce magna nc pua
uteimur / et oio cõsideratur ab oratore / et differt ab aliis qm h fit
soluz p uiã declamatõnis / alie uõ ptes a nã / Quia pp . hic cõcludit
moũ procedndi / et po h / 2o exequitur de uz moũ / 2a ibi firmamto
pa in duas / po cõcludit illa quibs rhetoricus nõ exercet / 2o illa que exeat
cõdet / 2a ibi d ea parte / d pa dicit q d magnitudine cuius una ps
est a nã / alia a medicos / nih uult dicere nisi q querimus qui st nõ
in sey . i . bñ sciũt . s . medicos ut firmet nobis ipaz / nec aliud dt
d illa parte firmus que est a nã / De ea parte . hic ponit alia que
spectant ad rhetorẽ cuz / et dicit q uult dicere d illa pte fortitudis que est
p cõsuetudine / et cõseruatur rõne declamatõnis nõ at d ea pte fir-
mitudinis que est a nã / et z d mollitudine uocis cuius quelibet
ps est ab arte uult dicẽ / et dt q mollitudo uocis est ualde necessaria
oratori / q acquiritur modatõe declamatõis /

FIRMAMENTO

Firmamnto

Auctor supius ondt triplicem uocem / hic exequitur declarando illas uo-
ces que spectant ad oratorẽ / et po ponit regulas hñdi uocem firmaz
2o mollem / 2a ibi mollitudo . pa in duas / qz po ponit regulas quibz
possumus hr̃e uocem firmã / 2o ondit eisdz regulis / quõ faciez
vocem delectabilem z suauẽ / 2a ibi sepe uox / uc / pa intres / qz po pon

3

regulas quibus uti debemus in principio ut habeamus vocem firmam / 2° in medio /
3° in fine / 2ª ibi et continui / 3ª ibi uno spiritu / prima in duas · dat duas regulas
ponit quibus servabimus vocem firmam / 2ª ibi et intervallis · prima in duas
primo ponit regulas 2° causam 2ª ibi nam leditur / dicit prima legendo similis · servas
dicit quod possumus servare vocem firmam incipiendo si principia voce depressa
non alta sed sedata / Nam si incipientes nimis alte tunc leditur arteria
et per consequens non possumus loqui et finire / dicit non per hoc quod dicat sedata
et depressa / quia depressa est quando plura dicimus / quia sicut se habet in naturalibus
ita in accidentalibus seu artificialibus quod sic se habet in naturalibus quia quando acce-
do ad iudicem non possum statim flectere ipsum ad id quod volumus / non
frangitur si prius dicam ipsum per manus aliqualiter flectetur quocumque volens /
ita in artificialibus / si volumus statim incipere voce magna fit raucha / prima debet
incipere voce depressa et sedata / deinde magna et sic conservabimus firmam / Et
intervallis · hic ponit 2am regulam servandi vocem firmam in principio dicendi
/ et dicit quod ad conservandum vocem oportet uti intervallis longis / hoc est punctis / quia — intervallis longis
vox recreatur puncto / et arterie validantur respiratione / Et continui · hic
ponit 2am regulam convenientem medio / et duo facit ut duas ponit regulas
2ª ibi et acutas / dicit prima dicit quod quando sumus in medio oportet dimittere vocem — in medio dimittere
clamosam / et uti voce depressa et redire postea ad altam vocem quia hec
commutationes faciunt nos tenere vocem integram in omnibus que dicimus
ut patet per predicantibus passionem Christi / nunc alta voce nunc depressa utuntur
2a / dicit 2ª dicit quod est cavendum / ne effundamus vocem acutam exclamationis
quia sic faciende arterie vulnerantur et tota vox / consumitur una vociferatione
et acuta exclamatione / dicit non / quod vox acuta est illa que adimplet ita fau-
ces quod homo quasi loqui non potest sicut contingit in pastoribus exclamantibus ad lupos /
et hec vox nihil durat / quod faciat vox que est facta cum modestia / Et uno
spiritu / hic ponit rationem competentem fini / prima ponit regulas / 2° causam / 2ª ibi
fauces / dicit prima dicit quod in fine debemus uti voce continua / et in hoc differt a 2ª — in fine
competente medio / quia illa oportet variare / istam continuare / dicit 2ª ponit causam
dicens quod fauces calefiunt et arterie complentur / Et Expectat earum · hoc dicit
quod in hiis regule que faciunt ad vocem firmam faciunt ad vocem suavem et delec-
tabilem / et primo premittit / 2° declarat / 3° concludit / 2ª ibi utile / 3ª ibi quoniam igitur
/ dicit prima dicit quod sicut se habet in naturalibus ita et in arte / sed ita est in naturalibus quia naturalia plures
habent effectus / sicut una herba que plura habet medicamina conveniunt tamen unam per se
aliam per accidens / ita et in artificialibus / quia illi qui faciebant vocem firmam
per se suavem per accidens / Utile est hic declarat et repetit regulas convenien-
tes principio vocis 3° medio et fini / 2ª ibi / conservat enim / 3ª ibi in extrema
/ prima in duas / primo repetit unam regulam / 2° aliam / 2ª ibi intervalla / dicit prima
dicit quod vox depressa et sedata facit vocem firmam · Item dicit quod cla-
mor est insuavior in principio quam aliqua alia res / et per consequens vox depressa
est dulcior et amenior auditori in principio · Intervalla hic ponit 2am
regulam convenientem principio / sive epilogat et dicit quod intervalla sive puncta
firmant vocem et faciunt materiam pulcriorem / Item dant spatium auditori
cogitandi / et sic punctis pro ficiat [?] rebus / dicentis quia firmat vocem audientis
quia dat spatium cogitandi / et rei quia reddit eam pulcriorem · Conservat
hic repetit regulas competentes medio / et duo facit primo epilogat /

vnam secundo aliam / secunda ibi acuta / de prima dicit quod variatio vocis facit
eam firmam et delectat auditorem, audire nec vocem altam nec depressam, et ea
est quia depressitas parit contemptum / Acuta · hic compilogat 2am regulam ac-
comodatam medio / et dicit quod exclamacio acuta voce offendit et non placet
auditori quia habet quandam illiberalitatem et videtur vox muliebris / Item quod
hic ponit regulas competentes fini et dicit quod vox continua confirmat
vocem in fine et etiam placet auditori / Quoniam quia · hic imponit finem et dicit
quod res faciunt vocem firmam et non solum faciunt hoc sed etiam dant placi-
bilitatem auditori et de utraque simul, de firmitudine per se et de suavita-
te convenienti / Mollitudo hic docet qualiter debemus habere vocem mollem / et
primo premittit intentum / 2o declarat dividendo / 2a ibi cum dividimus / de prima
dicit quod est tractandum perfecte et cum diligencia de mollitudine vocis, quia tota
spectat ad rethoricum, et dicit omnis · i · tota ad differenciam firmitudinis que partim per-
tinet et partim non / Eam dividimus · hic dividit mollitudinem et primo
hoc 2o declarat membra 2a ibi sermo / de prima dicit quod mollitudo habet tres species
sermonem contentionem et amplificationem / ubi nota quod per hoc quod dicit sermonem
tangit 3a · s · exordium / narrationem / et divisionem / 2 per hoc quod dicit contentionem
tangit duo · s · confirmationem et confutationem / et per hoc quod dicit amplifica-
cionem / tangit conclusionem / Sermo / hic declarat quodlibet membrum / 2o
sub dividit aliud membrorum / quia sermonem / 2a ibi sermo dividitur / prima in tres
ut tria membra declarat / 2a ibi contentio / 3a ibi amplificatio / de
prima dicit quod sermo est depressa locutio et similis quottidianis locuto-
nibus / ubi nota quod sermo habet se ad quatuor / quandoque est locutio moralis / quandoque
est locutio humana / quandoque vocabulum quandoque vox depressa et sic su-
mitur hic / Contentio · hic diffinit contentionem dicens eam esse oratio-
nem acrem / et habentem locum in confirmando et confutando / ubi nota quod contentio
habet se ad tria primo est color rethoricus / 2o est color sinonimus / tertio est modus pro-
nunciandi et ita sumitur hic / et locuntur in confirmatione et confutatione
quia dico tu fecisti hoc ymo ita est / Amplificatio · hic diffinit amplificatio-
nem / et dicit quod movet auditorem aut ad iracundiam aut ad misericordiam / ubi nota
quod amplificatio habet se ad duo quandoque idem est quod argumentum quandoque est
modus pronunciandi et sic sumitur hic / Sermo · hic dividit in tria mem-
bra / et primo dividit sermonem / 2o contentionem / 3o amplificationem / partes patent
prima in duas / primo dividit sermonem / 2o membra declarat / 2a ibi dignitas
de prima dicit quod sermo dividitur in quatuor partes ut patet et divisio generis in species
quia salvantur in suis speciebus sicut capra est animal irrationale et morta-
le et bos et cetera animalia / et ita hic / nam in vno quoque requiritur vox
depressa · Dignitas · hic declarat membra et quatuor facit ut quatuor sunt membra
partes patent / de prima dicit quod dignitas est locucio facta cum dignitate
et cum remissione vocis · i · voce depressa / ubi nota quod dignitas habet
se ad quatuor / primo idem est quod corpulentudo / 2o auctoritas / 3o ornatus / 4o
modus pronunciandi / et sic sumitur hic / 2o nota / cum dicit gravitas per
· i · habilitate et voce depressa / quod duo debent esse in ea · primo quod incipias
cum prudentia et maturitate in principio / 2o faciamus hoc voce
remissa · / Demonstratio · hic declarat 2m membrum sermonis et dicit
quod demonstracio est oratio que demonstrat qualiter quid fieri potuit et fieri.

non potuit voce depressa et vel nota quod diminutio est quoque color sermonum quoque
est quidem modus pronunciandi et sic sumitur hic. Narratio. hic
declarat tertium membrum et est quando exponimus res gestas vel
verisimiles vel nota quod narratio et vel nota quod narratio quoque est quidem modus
pronunciandi. Iocatio. hic declarat quartum membrum sermonis et dicit quod ioca-
tio est quando vel fabulam vel aliquam rem risu dante movere prudentem et
liberalem et vel nota quod tangit duo que sapiens orator facit debet in dicendo scilicet quod vide-
at vide congruentia et qualitate.

CONTENTIO. RURSUS.

contentio rursus

Auctor superius divisit sermonem hic dividit contentionem et primo dividit secundo declarat membra
secunda ibi continuatio prima pars. Continuatio. hic declarat membra et primo primum secundo secundum
secunda ibi distributio prima pars dicit quod continuatio est quando exclamamus voce aspera ut declare
orationem meam. Distributio. hic declarat secundum membrum et dicit quod distributio
est frequens oratio acuta cum brevibus punctis ad vociferationem et brevia
sunt intervalla quando parum stamus in puncto. Amplificatio. hic dividit ampli-
ficationem et primo dividit secundo membra declarat secunda ibi cohortatio prima pars. Cohortatio
hic declarat membra primo primum secundo secundum secunda ibi conquestio prima pars dicit quod cohor-
tatio est quando orator dicit quod aliquis debet puniri et facio illam quod amplifi-
cando peccatum movet auditorem ad iracundiam. Conquestio. hic declarat
secundum membrum et dicit quod questio est modus pronunciandi aliquid in comoda
per quem inducamus auditorem ad misericordiam. Quoniam igitur hic epilogat dando ordinem
procedendi et primo hoc secundo exequitur formam secunda ibi sermo prima pars dicit quod mol-
litudo vocis dividitur in tres partes et ille tres partes in octo sunt
divise. Nunc demonstrabo qualiter ille octo partes voce debent pronunciari.
Sermo. hic ostendit qua voce in mollitudine utitur et quia habet partes tres ro-
tua facit primo docet pronunciare sermonem secundo contentionem tertio ampli-
ficationem secunda ibi cum autem tertia ibi in amplificationibus prima pars in quo sunt quatuor fue-
runt partes sermonis primo docet qua voce uti debemus in dignitate
secundo in demonstratione tertio in narratione quarto in iocatione secunda ibi cum autem est
tertia ibi cum autem quarta ibi sin erit prima pars dicit quod quando volumus loqui in illa parte sermo-
nis que dicitur dignitas debemus loqui plenis faucibus sedatissima et depressa
voce non tamen ita videamus probare plenis faucibus id est grossa voce quod
sedatissima id est valde humili ad tragediam id est magis lacrimosam tragedia est
quoddam lacrimosis vel luctuosis carminibus decantabant antiqui. Cum autem
hic ostendit qua voce debemus uti aliqualiter voce tenuata et cetera. Demonstra-
tio est ita quod omnes intelligant. Interdum quo ad puncta. Interdum quo
ad distinctiones. Cum autem hic docet pronunciare narrando et primo
hoc secundo docet vide sermoni secunda ibi si qua prima pars dicit quod quando volumus
narrare debemus narrare voce sicut est varia quod narramus id est narrari si est
de gaudio debemus uti voce celeri si est tristis debemus uti voce
tarda. Celeri vel tarde id est voce parum celeri sicut alba id est medie erunt.
Si qua. hic ridet questioni dicens ecce volo narrare aliqua
rogata et responsa qua voce hoc debet pronunciare. Respondeo quod debet in sermone
diligenter aurium loquentium interrogantium et sermonum quasi illi qui dicunt
ita debes dicere et membra dividere et sicut ille respondet ita et tu respondeas
quod ille plane tu plane quod si ille fortiter tu fortiter et cetera et sic patet.

L

De passione xpi in qua est Responsio iudicis et interrogatio 2 / Deinde cum hic
ponit quartam speciem sermonis dicens q quando pronunciamus iocos debemus
uti uoce aliquantulum tribulenta tremebunda cum modico risu / non ostendendo nos
in totum sapientes / sed simulando stultitiam parum. Seorsum .i. mansuete ad liberalem
.i. sapientem / Cum autem contendere . hic docet pronunciare in partibus contentionis
2 primo in continuatione 2o in distributione / 2a in distributione / Dicit primo dicit q sicut
necesse contendere in continuatione debemus mediocriter augmentare uocem
et attenuare, uerba frequenter dicere et cum quodam clamore et hoc 2m
q requirit fortis et bilis . torque .i. clamare . ut dum .i. namque / In di-
stributione / hic ponit 2m membrum contentionis / dicit q quando uolumus diuidere
debemus uti uoce clausa accepta cum clamatione ab imis faucibus
tamen debemus stare in puncto magis quam stemus in pronunciatione / In am-
plificationibus . hic docet pronunciare amplificationem et duo facit
primo ostendit qua uoce debemus uti in cohortatione 2o in conquestione 2a
ibi in conquestione / dicit primo dicit q quando uolumus mouere auditorem ad iracundiam
et indignationem debemus pronunciare / interdum uoce subtili / interdum /
grossa interdum equali / interdum commutabile sepe . et multum et stare in
puncto .i. locis sparsis .i. stare multum in puncto / De figura hic ponit finem
dicens satis dictum est de figura uocis / nunc transeamus ad motum corpo-
ris.

Motus corporis

MOTVS. CORPORIS.

Auctor superius determinauit de figura uocis et hic determinat de motu cor-
poris / 2o docet pronunciare in eo / 2a ibi conuenit / dicit primo dicit / q motus
corporis nihil aliud est quam mouere uultum et gestum cum moderatione / et in
modus reddit pronunciationem magis probabilem quam esset / et nota q
cum dicit moderatio . q exponit .i. moderata actio quoniam si necessaria est tristis
facere uultum tristem . sed non nimis / si illaris / debemus facere uultum
illarem tamen cum modo / 2o nota q differt gestus a uultu / quoniam gestus est agitatio infra
in uultus agitatur supra / 3o nota cum dicit probabiliora . q probabilitas
fit tripliciter uno modo ratione pronunciationis . Nam res bene pronunciata
uidetur esse uera / 2o ratione persone arguentis . Nam si persona sapiens loquitur
fidem sepissime adhibet / 3o ratione argumentorum . nam ipsa argumenta reddunt pro-
babilem rationem / Conuenit hic prosequitur / 2o ostendit quomodo debemus
pronunciare in motu corporis / 2o prosequitur doctrinam / 2a ibi ad easdem
prima in duas primo premittit intentum 2o reddit causam / 2a ibi ne autem / dicit primo dicit
q in pronunciando debemus facere uultum uerecundum et aliqualiter acrem
uel sed in gestu non nimis ornati uestibus / primo nota q ratio dicit in uultu oportet
esse pudorem .i. uerecundiam quia Seneca in uultu uerecundiam laudat processerit .i.
Item acrimoniam .i. asperitatem aliquam ne orator appareat puer / Ne autem hic
reddit causam quia in gestu non debet esse uenustas / .i. pulcritudo nec
turpitudo / et dicit q ratio / ne aut histriones aut terre laboratores esse
uideamur / Ad easdem . hic exequitur doctrinam / 2 primo premittit intentum
2o declarat 2a ibi / nam si cum . dicit primo dicit q motus corporis diuidi
debet in illas partes in quas diuidebatur uox mollis et sicut illic diui-
debatur uox in sermonem contentionem 2 amplificationem / ita motus cor-
poris diuiditur / Nam si cum : hic declarat et diuidit in tres partes.

3

p° ē ondit qual̄r mouere debemus corpus in ptibus smonis / 2°
in ptibus contentionis / 3° in ptibus amplificationis / 2a ibi si ɔtē
dimus / 3a ibi si utem̄ / p̄a in q°r ut quatuor sunt partes smonis
et in figura uocis 2a ibi s̄m cur / 3a ibi s̄in cur . qa ibi si inuocatione
/ Dicit p̄a dicit q si uolumus narrare debemus stare uestigare et ducere pa
rum manū dextrā et facere uultū illarē inter tristē / nūc mediocrē
2m q m̄a requirit / D nos q cū dt inuestigio q exponitur pro dr p° inuesti
gio . i . immobil̄r qz nō mouere pedem nec manū . 2° inuestigio . i . admonē
inuestigantiū / qz debemus ducendo capud huc illuc / Sin cur hic docet p
nunciare i demonstratione et p ɔns in narratione / et p° docet motū quo debē
uti 2° reddit cām 2a ibi nam h / D p̄a dicit q si uolum̄ loqui in narratione
debemus capud inclinare modicū uersus auditores / ut sic et sic fec̄t
D nos q tunc est smo i demonstratione q̄n ita narramus q uidetur
q narratio nūc sit facta a nobis / Nam hic reddit cām, qz flectemus ca
put versus auditores et dicit / q quanto magis nos admittem̄ . i . icli
nabimus capud uersus auditores / tanto magis natal̄r mouetur ad
attendendū / id admoueamus . i . apropinquemus insistere . i . ɔmouere
vt q proxime . i . ualde / Sin cur in narratione hic docet uti smone
in narratione / et dt q si smo erit in narratione debemus uti illo motu
quo utebamur i dignitate . q stare i uestigio et parū ducere manum
dextram et uti uoce nūc illari nūc tristi . Sin i uocatione hic docet q°
motu corporis uti debemus si smo est inuocatione, et dicit q debē
ondē uultū illarē sine mutatione membrorū agitare in facie
/ Si ɔtendimus hic docet qual̄r debemus mouere corpus i ptibus ɔtētio
nis et p ɔns in ɔnfirmatione / et confutatione / et diuisione et duo
facit, ut duo sunt ptes contentionis / et p° docet mou̅e corpus in ɔtinu
atione / 2° in distributione / 2a ibi s̄m contentio / D p̄a dicit q si ɔtend
mus p ɔtinuationē, brachio celerī, mobili uultu . et acri aspectu uti debē
/ Sin contentio hic docet mou̅e corpus in distributione / et dt q si ɔten
dimus p distributionē, oportebit uti porrectione celeri brachii cū per
cussione pedis dextri, et rara sit plausione . i . manuū ɔprehensione ut
pura sbuxione oculorū et acri defixo aspectu / Sin utemur ampli
ficatione hic docet mouere corpus i partibus amplificationis 2a
ibi s̄m utemur / D p̄a dicit q si utemur aplificatione pro ɔquestione
debemus aliquā plorare et p̄cutere manus . et stare interdū p̄cui
gestu mesto et turbato / Primo q° dicit p° q debemus plorare / h̄ itellige
feminco plangore . i . q plorimus l̄ percutiamus pectus cū manibus / 2° dt
q debemus uti ictu capitis aliquā . i . aliquātulū debemus ducere / manū l̄ cap
3° dt q debemus uti acri gestu . i . nec mutare agitare i . 4° q debemus
uti uultu mesto et turbato aliquā uidetur q turbaremur / Sin mutem̄
hic docet mouere corpus et alia sit amplificationis / et est q̄n mo
uemus auditorē ad misericordiā / et dicit q si utemur amplificatione
i ɔcitatione debemus / ducere brachiū et manus celeriter / q ɔtinu
atione h i alijs omnibus ɔcitatio est par ɔtinuationi et nō molli
uultu et acri aspectu uti debemus hic sic illic / Nō sunt hic ponit
finē 2 p° h 2° ɔmouet a se arrogantiā / 3° ponit effectū / 2a ibi

verum nec .3ª ibi h' tn̄ d' p'ma dicit nō fuȝ nescius sed bene sciens q̄ p'ū
negocii suscepim qui sum coactus exp'mere uerbis .s. scriptis et imi
tari scripturā .s. naȝ motus corporis. verū nec / hic remouet de
rogantiaȝ et d' nō potui ita facere quod commod' .i. p'fecte tradere de
istis / tn̄ illa que feci sūt ualde utilia / et ista que d'ficiunt poteris tu
et exercitatione inuenire s'' h' tn̄ hic ponit effectū et d' q' si aliq'd bn̄ p'ui
ctum ...

NVNC. AD. THESAVRVȜ

Nūc ad thesauȝ

Auctor superius / determinauit / de inuentione / narratione / diuisione / dispo
sitione / et p'nunciatione / hic d'terminat d' memoria / et p° p'mittit i'ten
tū / 2° exequitur / 2ª ibi memoria / d' p'ª d' q' nunc transeamus ad thesau
ruȝ inuentorū custodeȝ aliarū partiū rethorice / v' nō q' s'm comentato
rem duplex est signi' thesauri · vno mō sumitur thesaurus pro re p'
ciosa ut pecunia aurea corona et similia / 2° mō sumitur pro lo
co continente preciosa / et sic sumitur hic 1° nō q' h' l'ra exponitur
duplr' vno mō q' tangat duplicē memoriā nālem et artificialē
cū d' atq; omniuȝ p'tiū rhetorice custodem · alio mō exponitur pro .i. cet' d'
de memoria hic exequitur d' memoria et p° ponit prohemiū i' q' p'
mittit quasdam q'ones / 2° ponit tractatū / i' elligit membū d' quo
intendit / 2ª ibi nūc artificiosa / p'ª in duas. p° ponit questionez
solutam more geometrico / 2ª ibi nūc p'ideȝ d' p'ª dicit q' est
questio utrū memoria h'eat aliquid artificiosi an tota sit nālis /
et dicens q' alibi soluet hanc q'onē / v' nō q' d' quiddā q' i'pos
sibile esset q' tota memoria esset ab arte / a nā bn̄ posset esse to
ta et cū est posterius / nō posset esse nisi p' priora. / Nunc p'ointr'
hic soluit hanc q'onē more geometrico / et d' dicā h' sicut faciūt /
geometrici qui accipiunt rem solutā ut p'cnā q' i'ª l'ra sit d' rectorica
naturali / d' et ita accipiamus q' ponamus q' memoria h'eat aliquid d' artificio
et q' h' placet dicemus alibi et c'. / Sunt ig' · hic diuidit memoriā et p° hic
2° s'biungit dubia 2ª ibi h' quia / p'ª in duas. p'mo diuidit 2° membra d'clarat et p°
p'm 2° 2m 2ª ibi artificiosa / d' p'ª dicit q' nāl' est ea que est insita nō aīo simul
cū cogitatione / v' nō q' auctor dicit duo .s. q' memoria est que est insita
aīo mō et p' hoc differt ab artificiali que insita nō est et d' aīo mō q' aīus h'
bitur e' mentaȝ cogitatiōneȝ 2 cf' / et dicit cogitatione q' cogitata recordaȝ
iux' illud ph'i d' memoria 2 reminiscentia meditationes saluāt memoriaȝ
Artificiosa hic d'clarat 2m membrū / et d' q' artificiosa est illa q' confirmat inductō
et ratio p'ceptionis / v' nō cū dicit inductio q' debet intelligi ymaginatio q'
volumus aliquis recordari p' inductionez v' g' · dorsuȝ ... ad supiora ascē
dit / mō uolo recordari istius auctoritatis / dicā bis l' ter et recordabor 2
h' est nāl' / Si erit artificial' / ... cū d' nā urgente d' ... i campo quodaȝ
q° ymaginabor q'daȝ stare pressum cū pedibus .s. cū d' ... ad supiora
ascendit ymaginabor q'dā auē uolantē facere / Sed quia · hic s'biungit duo du
bia 2 p° unū 2° aliud 2ª i. 2h. p'ª i' duas p° ponit dubiū 2° concludit 2ª i q' ... p'ª mouet
tale dubiū utrū memoria artificial' assiletur memorie artificiali ... q' sic sc'hri ... p'bus
... sc'hri i' memoria q' sic sc'hrā ... recordari p' naȝ sic parte z arte. nā ad
dicta ... 2 aug' 2ª h' ... hic ... nālē memoriaȝ ... sicut artificialē cū illa dicta

3

sit perfectior. Quia pp. hic concludit et dicit quod si memoria naturalis et perfecta
et completa habeatur perfectior sit artificiali. Et h. hic ponit aliam questionem et primo ponit
hoc dubium, 2o respondet tacite questioni, 2a ibi et si illi. Primo movet istam questionem
·q· utrum ad habendum memoriam artificialem exigatur ingenium, et dicit quod sic quia sicut se
habet in aliis que non possunt haberi sine ingenio, ita hic quo ad memoriam
artificialem. Nam in ea requiruntur acies id est memoria naturalis indiget memoria
artificiali. Concludo ergo quod ita memoria artificialis est utilis illi naturali quia memo-
riam potius statim intelligere. Et si illi. hic respondet cuidam obiectioni que
posset fieri hoc modo, quare vis tractare de memoria artificiali, ex quo habemus bonam
memoriam naturalem et non egemus artificiali. Respondet eo quod tractat pro illis qui
habent debilem memoriam. Nunc ad artificiosam. hic ponit tractatum suum et aliquod
membrum de quo intendit et primo premittit, 2o exequitur, 2a ibi constat. Primo patet.
Constat. hic exequitur declarando memoriam artificialem et primo dividit, 2o ponit
modum procedendi, 2a ibi nunc cuiusmodi. Prima in duas: primo dividit, 2o membra de-
clarat, 2a ibi locos. Dicit primo dicit artificiosa memoria constat ex locis et yma-
ginationibus. Locos. hic declarat membra et primo notificat primum scilicet locos,
2m scilicet ymagines, 2a ibi ymagines. Prima in duas: primo notificat locos, 2o
exemplificat, 2a ibi ut edes. Dicit primo dicit quod appellat locos loca que sunt facta breviter et
perfecte et figurate et completa a natura aut a manu ut possimus melius recordari
ipsorum ut edes intercolumnium et cetera. Dicit notandum cum dicit insigniter id est nobiliter et egregie sicut
palatium quoddam. Nam homo melius recordatur excelsis quam parvis. Vel 2o insigniter
id est insignite quia melius recordatur homo signatis quam aliis, ut patet in hospitiis que
signantur equis vel ensibus vel similibus. Et notandum cum dicit aut natura aut manu quod
duplex est locus naturalis et artificialis ut palma et cetera. Intercolumnium quod exponitur
id est spatium inter duas columnas. Nam Romani pro magno negocio habebant
quando columne multum distabant una ab alia. 4o cum dicit fornices quod exponitur dupliciter
primo id est postibus, 2o id est portarum revolutionem sive archum. Ymagines hic noti-
ficat ymagines, et primo hoc, 2o ponit quedam notabilia, 2a ibi si volemus. Dicit primo
dicit quod ymagines sunt quedam forme et note et simulacra illius rei quam volumus
meminisse, ut equi boves leones et cetera. Notandum cum dicit forme quod exponitur du-
pliciter, uno modo forme id est imagines sicut hominis vivi ut pictus iohannes et cetera,
et note id est notata vel iudicia sicut facere manum vel digitum vel aliud signum, et simulacra
id est imagines mortue ut facere regem cum corona, vel simulacra id est similes ei
rei cuius volumus recordari. Alii exponunt sic forme id est compositiones, et note
id est famose, quia ut dictum est magis recordamur rebus famosis quam aliis, ut
volo recordari huius: lucerna pedibus meis, imaginabor angelum in quo
et quedam hominem et imaginabor unam lucernam a pedibus suis exeuntem.
Nunc cuiusmodi. hic exequitur dando regulas et precepta locorum et ymagi-
nandi, et primo determinat de locis et ymaginibus, 2o dat quedam notabilia, 2a
ibi sed cum. Prima in duas: primo premittit intentum, 2o exequitur, 2a ibi quare admonemus.
Dicit primo dicit quod videamus nunc cuiusmodi locos debemus invenire et qua via et quo
et quales ymagines ponuntur in istis locis dicit tanquam in litteram ut patet. Quare ad-
monemus. hic exequitur et primo docet invenire locos, 2o ymagines, 2a ibi oportet
ergo. Prima in duas: primo ponit sententiam, 2o reddit causam, 2a ibi nam loci. Dicit primo dicit
quod sicut illi qui litteras sciunt, possunt id quod audiunt a magistro scribere et pro...

legere id quod scripserunt / ita illi qui imaginantur ut recordentur ponunt yma-
ginem in loco tamquam in littera / deinde notandum quod dicit octo primo locorum multitudo etc. ut
patet in littera. / Nam loci / hic assignat causam istius similitudinis, et dicit quod simili-
tudo sive locorum meditatio etc. / similitudo id est quod locus assimilatur
cere vel tabulis ceratis aut carte / item quod ymagines hominis assimilantur
litteris quod sic ut ille possumus assimilari seu recordari eo quod scripsimus
ita hic possumus recordari illius quod fuimus ymaginati et ita est simili-
tudo ut patet / Deinde cum sequitur hic exequitur declarando precepta ymaginum primo ponit
locos huiusmodi / 2° quo pacto et qua via isti loci debeant reperiri / 2a ibi
scilicet quod quod primo indecem ut dicere, sed que ipse dicit / Nam ipse primo ponit locorum
multitudinem 2° meditationem etc. 2a ibi / Item putamus - 3a ibi / item - 4a
ibi et locos - 5a ibi ut ne - 6a ibi item / 7a ibi preterea - octava ibi et magnitu-
dinem / 9a ibi dum nec - 10a ibi intervalla / deinde primo dicit quod si volumus multis
rebus recordari, debemus habere multos locos / ut agrum vineam campum etc. et
habere in multis locis possumus multas ymagines collocare, ut ille qui vult multa scri-
bere, debet habere multas cartas et vocatur hoc preceptum locorum multitudo / Item
putamus - hic ponit ordinem locorum et primo hoc 2° reddit causam 3° concludit 2a ibi / vera
ut, / 3a ibi item in locis - deinde primo dicit quod oportet habere omnes locos ordinatos ut di-
camus tale quid in illo loco et tale in tali etc. Sicut locum bidellorum qui ven-
dunt libros / nam habent libros gramatice per se / et logice per se et similia / deinde
2a reddit causam dicens quod si ordinate scribit non dubitabimus utrum in capite
debeamus / an a medio / an principio an a fine / Item in locis - hic ponit effectum
istius precepti quod vocatur locorum ordinatio / et dicit quod quando ita ordinamus locos hoc eve-
nit quod possumus recordari omnium locorum in quibus ymagines possumus quo or-
dine et ibi sint ordo placet quod loca exordi tubuantur / Et locos - hic ponit aliud
preceptum quod dicitur locorum meditacio et est sepe reducere ad memoriam locos stando
eundo ut semper sint in nostra memoria / quia ymagines ita debentur de locis sicut
littera de scriptura / quando nichil scribimus et loca debent manere sicut cera quia sicut
recedit et per quando non corrupta tamen corrumpitur effectus et non manet in similitudo
in totum non est vera quia sicut cera bene remanet / sic et in memoria ymagines
vel loci non manent nisi sepe ad memoriam reducantur et ideo in hoc differt
littera etc. / Et ne forte - hic ponit aliud preceptum quod vocatur locorum notatio
et est ne erremus in numero locorum unumquemque locum notare et assignare ut fa-
ciamus .xx. locos / quinto loco ponamus manum auream que habet quinque di-
gitos ad significandum quintus locus. In decimo loco ponamus unum
qui vocetur Damus ad significandum decem / et ita significabimus
unumquemque locum - deinde notandum quod ideo in quinto loco debemus manum auream collocare
quia sicut manus habet quinque digitos sic illi sunt quinque loci - item
auream quia rerum magis preciosarum melius recordamur / Item in decimo unum dictum
Damum ad significandum quod sit decimus, decimus nomen unum / Item commode
hic ponit aliud preceptum quod vocatur locorum similitudo, dicit quod debemus
invenire locus privatum et non frequentatum in ponendo locos sicut est silva et
non sicut est platea / eo quod frequentatio hominum memoriam turbat, sicut in
oculis multitudine visibilium / preterea dissimiles - ponit aliud do-
cumentum quod dicitur locorum dissimilitudo et primo hoc 2° ponit causam 2a ibi nam.

, d p° legendo simul 2° dicit q debemus invenire locos dissimiles quo ad locos
artificiales ut debemus aut quo ad naturalia ut fons campus et similia et pos-
simus eius melius recordari et causa est q sicut se habet de oculo exteriori qui multi-
torum similitudine turbatur ita et de interiori q si tu locos similes inveniret
non recordaremur. / Nam et magnitudine. hic ponit aliud documentum q vo-
catur locorum quantitas et p° h 2° reddit causam 2a ibi / nam 2 pt. d pa et 2a dicit
q loci non debent esse nec nimis magni nec nimis parvi racio q sic se habent
sicut carta et litteram q si carta est nimia et littera est modica ledit visum 2 sic
nimia littera et modica carta ita locus contra ymaginem. Nam si locus
est nimis magnus alucinamur in recordando si sit nimis parvus tunc y-
magines non stabunt / Tum nec. hic ponit aliud documentum et de locorum
qualitas vel modificatio et est q loci non debent esse nimis clari nec nimis
obscuri / Intervalla. hic ponit aliud documentum q de locorum intervallatio
et dicit q unus locus debet distare ab alio paulo plus ad minus vel circumpre-
dum i. mediocriter 27 alios circiter / et assignat causam q sicut oculus non
potest videre rem que est nimis remota nec nimis propinqua sic est ac-
tus sic est immemoria et c. / Eorum quoque q facile. hic ondit quo isti loci
debent reperiri postq ondit cuiusmodi et p° ponit regulam inveniendi / 2° red-
dit causam. 3° q 2a i cogitatio 3a ibi q licebit / d pa quia possem dicere unde
debeo habere tot locos / dicit q facile cuique inveniret hos locos multos vel do-
neos si meus p motum q vidimus multos / si quis non vellet potest invenire
p cogitationem. / Ex i a particula sola poterit accipit doctrinam brevis memo-
rie cum dicit fingit tibi noticias et c. / Cogitatio enim hic reddit causam dicens q co-
gitatio humana potest amplecti et architectari inqualibet regione / Quibus quidem
et dicit q si non habemus copiam locorum qui dicit licebit nos metipsos facere locos sicut
quos volumus.

De. locis. satis.

Auctor superius determinavit de locis nunc autem determinat de ymaginibus 2 p° continuando
dicta dicendis premictit iterum 2° exequitur 2a i quomodo p° pa 3 / Quoniam h exequitur tractatio
de ymaginibus 2 p° hic 2° removet opinionem 2a ibi sed plerosque. pa in duas p°
facit q dictum est 2° dat regulas bonarum et malarum ymaginum / 2a ibi nunc quoniam
solet / pa in duas p° premictit divisionem 2° in ea declarat / 2a ibi rerum similitudines
/ d pa dicit q si ymago rerum debet similari rebus ex omnibus vocabulis debemus
elligere ymagines notas et ponit divisionem ut p 3. nota nos q ymago similitudo
et simulantur idem sunt quantum ad significatum sed differunt q tum ad modum
significandi. / Ergo notandum cum dicit notas i. famosas q melius recor-
damur faciendo regem vel aliam pulcram ymaginem q ymaginando equum 2
silia 3° nota cum dicit / unc impleu q uni negocio sunt plures ymagines / sed quia
negotium unum de unum io dixit unc unitate negocii / Rerum h dividitur p°
utrunque 2° exemplificat / 2a ibi / rei totius / pa in duas p° ymagines rerum
2° verborum 2a ibi verborum / d pa dicit q ymagines rerum sunt quoniam summatim comparat
totum negotium p ymagines. / Unde nota cum dicit summatim i. summarie / q in unoquoque
loco non possumus dare suam ymaginem / sed damus negotium vel intentus vel in quo

partes quibus damus ymagines / tamen omnes vocantur una ymago in generali in
speciali vero plures. Verborum. hic diffinit similitudines sive ymagines verborum
et dicit quod ymaginatio verborum fit quando damus verbis et vocabulis ymaginem
suam / et ideo dicitur verborum quia debet simulari vocabulis. Vel nota quod cum dicit
unius nominis et vocabuli quod per li nominis intelligit partes declinabiles
sed per vocabuli partes indeclinabiles. Rei totius. hic continuat et primo rerum
2o verborum 2a ibi cum verborum / prima in duas / primo ponit thema / 2o quod-
dam notabile 2a ibi / et quociens quamque / prima in duas primo ponit thema 2o po-
nit modum cogitandi circa thema quodlibet 2a ibi ut si accusator / Dicit primo
quod possimus comprehendere ymagine totius rei una nota et ymagine. Hoc
modo ut si accusator. hic dat modum cogitandi circa thema et primo ponit thema sive
materiam 2o ymaginem / 3o adaptat 2a ibi sic hoc primum 3a ibi hoc modo et testium. Dicit
primo ponit talem materiam. aliquis vult accusare aliquem quod occidit hominem ve-
neno causa hereditatis habendi / et habet de hoc multos testes qui sciunt hoc
hec est materia in qua sunt tria primo quod ille reus veneno necavit / 2o quod fecit
causa hereditatis / 3o quod illic sunt testes / modo dicit si nos recordari nunc
istorum et habere memoriam / ita facito ymaginem sicut dicam. Vel nota quod cum dicit
una nota et ymagine simpliciter quod hoc littera exponitur dupliciter primo una nota et yma-
gine simplici id est una nota ut facere regem cum corona in capite vel nota ut
famosa quia unam imaginem facere / alio modo ponendo et pro id est et est una in gene-
rali in speciali vero plures. Sic hoc primum. hic docet facere ymaginem ad huiusmodi
negotium et dicit quod si volumus defendere rem coram iudice et recordari eius
primo debemus ymaginari aliquem locum ut silvam et palacium vel aliquid simile
et deinde ymaginari totam rem quia unum egrum iacentem in lecto postea
ymaginabimur unum hominem venientem ad eum et si cognoscimus eum quomodo
dicitur egrum / et ymaginamur formam eiusdem / si non cognoscimus
aliquem egrotum non de minimis hoc est regem vel ducem ut facilius recor-
dari possumus quando erit necessarium et ymaginabimur aliquem venien-
tem cum poculo in manu dextra id est potationes i caplo l' icato / et in sinistra
habentem cartam et tenentem testiculos arietis suspensos in medico
id est digito qui est prope parvum qui dicitur medicus quia quando patimur in oculis
statim ponimus ipsum ad oculum tamquam debeat eum sanare et hoc est ymaginato quod debes
ymaginari / Vel nota quod in hac ymagine sunt tria primo est ibi reus cum poculo in manu dextra
et cum tabulis in sinistra et hoc ad significandum quod erat causa hereditatis / 2o testiculi
suspensi in medico ad significandum testes / 3o eger in lecto / Primo nota cum dicit primo quod
exponitur dupliciter primo modo quod li primo denotat ordinem quia locos ordinatos invenire
debemus 2o primo id est maximo. Hoc modo et testium / hic adaptat et dicit quod per hanc yma-
ginem possimus recordari totius negocii nam per egrum iacentem in lecto recorda-
bimur hominem necatum veneno per hominem venientem cum poculo / recordabimur illius
qui eum venenavit / per poculum quod habet in dextra recordabimur venenum / per tabulas quas
portat in sinistra recordabimur quod fuit causa hereditatis / per testiculos ari-
etis suspensos in medico recordabimur de testibus / et dicit arietinos pugnare cum
capite / ita testes pugnant cum capite. Aliqui tamen dicunt quod dixit arietinos quia
valent in veneno prima expositio / et dicit quod per hunc modum possimus ordinare

i locis omnia carmina / Et quotiens / hic ponit notabile et dicit q quocienscu
q utimur dispositione locorum et bona notatione ymaginum h q sciamus conformare ymagines rebus et p ordinē tūc possimus recordari omniū q volumus
ita q requiruntur 2ª assimilatio rerū et ordinatio earū / Cum verborū · hic docet
facere ymaginē vocabulorū / 2 p̊ premictit 2° exequitur declarando 2ª ibi eā domi
/ p̄ª dicit q qū volumus p ymagines vocabuli recordari, habemus p̊ la
bores i istis ymaginibꝫ i istis rebus q̄ rerū q̄ unicuiq vocabulo oportebit
dare ymaginē / mō difficile est unicuiq vocabulo dare suā ymaginē / Eā
domi · hic declarat istas ymagines / et p̊ ponit regulā et qualiter unicuiq vocabulo datur ymago / 2° facit cumparationē / 2ª ibi nā dices / p̄ª indivas p̊ ponit exemplum · 2° notabile 2ª ibi sed h · p̄ª indivas p̊ ponit mās / 2° ymagines
2ª ibi in loco · / Ad evidentiā p̄me partis est sciendū q Agamenon et Menelaus venerūt faciendū factū ultionē de raptu Helene / h est thema sive a quo aliquis vult recordari istorū vocabulorū · Atrid · i · Agamenō z Menelaus
filij Atrei regis parant domi ultionē h sunt quinq vocabula memorāda · s ·
domi / ultionē / reges / atrid / parant / In loco · hic ponit formā sive ymaginē sui · s · domi ultionem / et Reges 2° aliorū · s · Atride parant · 2ª
ibi i altero loco · p̄ª indivas p̊ ponit / exordiū 2° epilogat / 2ª ibi h cū sic
p̄ª est sciendū q i alba urbe fuerunt duo fr̄es Emilius z numitor quidā
vocatus / dominus suasit Emilio / ut expelleret numitorē ut esset dñus ita
fecit et remāsit / de ipso tn̄ suasione predicti dn̄i unā filiā / tūc ne ista
hūet filios qui caperent regnū · fecit eā monachā / et cum esset i monasterio
Mars iacuit cū ea / de qua orti fuerunt Romulus et Remus qui duo sucēt
a matre / q suasione domini expulsus fuerat pr̄ matris de Alba / tunc paraverūt se armata
manu / et venerūt albam / et intraverūt eam / Et expulso Emilio / ceperunt dominū
et cum fecerūt verberari cū loris et cū fimis equorū / cū illa pte fimi qua tenet
militis i manu / causa ulciscendi de malo consilio q dederat c̄ Emilium / mō dt
q tu debes imaginari te videre in quodam loco dominū qui tenebat magnū ad celū · cū
cedebatur · et percutiebatur a Regibus manus · i · Romulo et Remo / qui fuerunt
postea reges albe / cū loris et sic habebis memoriā trium vocabulorū / p domi
aū domū p verberationē q̄ patiebatur ultionē · p Romulū z Remū Reges
z sic de predictis quinq vocabulis / h̄es necessaria domi Reges z ultionē / In
altero loco · hic docet facere ymaginē aliorū duorū vocabulorū p̊ h 2° ad
aptat / 2ª ibi · h cū atride / p̄ª dicit q Agamenon et Menelaus / venerūt
c̄ troyam · retenti fuerūt i aulide insula / q̄ nō habebant ventos ad cū dūr
tunc habuerunt responsum p calcantem astrologum / q oportebat ut sacrificaretur effigenia filia Agamenonis dee dyane / dixit Agamenon q p
utilitate coi certe fiat / Tunc paraverunt se Exopus et ciprus ad accipiandū filiam eius causa sacrificandi / mō dt ymaginare te videre i uno
alio loco · Exopū et Ciprū parantes se ad filiā regis decipiendā et
sic habes figurata alia duo vocabula q Exopum et ciprum habes atri
dam p hoc q parant se habes hoc vocabulum parent / et sic habes figurata illa quinq vocabula / Sed h ymaginū · hic ponit notabile z p̊
h · 2° effectum 2ª ibi hec mō nō / p̄ª dt q ymagines manebūt i memoria nrā qn prius faciemus memoriā naturalem z cf. ut dicamus sicubis
h tc postea faciemus memoriā artificialē / et est ut faciamus ymagines

d verbis ū g⁹, volo recordari usq3 versus. Ei domus est aues et cet. debes p°
uti n̄ali memoria ut dicendo ter vel quater illud carmē postea d̄bes uti artificiali
et est ut facias ymagines d verbis ~~melius ñg dicendo ter vel quater~~
~~illud carmē postea d̄bes uti artificiali et est ut facias ymagines d verbis~~
d suis verbi g̃a dicendo ter vel quater si d̄us faciā ymaginē q̄ ymaginabor
loco d̄ si d̄us me vidit dum et sb ipso esse hominē cui det aliq3 loco d ista
minadicit. ymaginabor me vidisse i 2° loco bonū librū magnū ubi sit sci-
piuz d̄us dat vitā hoī et vitā ē. / Hec mō. hic ponit effūz et dicit q̄ sic faci-
endo doctrinā .i. memoriā artificialē suppeditatur .i. sbvenit n̄c .i. memorie
n̄ali. / Nam cū h̄ cōpat memoriā artificialem et n̄alez, 2 p° h̄ 2° se excu-
sat 2ᵃ ibi quid doceve, / d pᵃ dicit q̄ una queq3 p se sup. e. n̄al p se et ar-
tificialis p se minus erit firma q̄ si sint ambe simul, / tn̄ sbdit q̄ vo-
lendo sbdere q̄ liber p se indoctrina .i. i artificiali memoria esse p̄l p̄fi-
ci plus q̄ i n̄ali p se, / et d̄t q̄ bn̄ possit probare facilis p se sit maioris
artificial, / p̄ studiu q̄ n̄al p se nisi timerent credere apropōsito p̄ncipali q̄
q̄ promissus dilucid dare istā artē mō esset minus dilucida sn̄iam p̄ba-
cionibus.

NUNC. QUONIAM.

Auctor supius dedit doctrinaz ymaginū rerū et vocabulorū. hic dat doctrinaz
cognoscendi que sunt bone et que sū male ymagines ut cog̃itis bonis re-
linquamus malas 2 p° premictit 2° exequitur 2ᵈ ibi docet, / d pᵃ dicit
quedam ymagines sunt bone quedā d̄biles ad monendū. videndū est ut
sit bona vel mala ut possimus scire que sint retinend et que vitand / Doce3
hic exequitur dando modum cognoscendi bonas a mal et p° probat p
oppone3 2° q̄t arti debere sequi nāz sa ibi imitatur. pᵃ mtes p° pbat
p nāz q̄ aliqe sū bone et aliqe male, / 2° ponit cām 3° cōcludit / 2ᵈ
ibi nam si. hic assignat causam et dividitur in duas p° ponit rōnez
2° cōtinuat 2ᵃ ibi itaq3. d pᵃ vult dicere q̄ nō faciemus ymagines
i rebus d̄situatis / et vilibus et reddit cām / q̄ res viles nō memorat
animus / 2° p oppositū faciamus ymagines i rebus d̄situatis et vilibus
et reddit causaz ut sup̄ ē dixit, / et cum ibi duplex sn̄ia cū radiz, mas
q̄ ponit id quo nō recordamur, / et statz sbdit oppositum si q° recordamū
/ Itaq3 h̄ cōcludit, et duo facit, q̄ p° facit h̄ 2° declarat. 2° declarat exemplo 2ᵃ
ibi solis / d pᵃ dicit q̄ si ex h̄ c° quod rebus quas vidimus an hora .i. cot-
tidie et cōtinuat plimū obliviscimur i bonū q̄ multociens video magnū
obliviscor me vidisse hodie et ubi vidam sed si video imperatorē semp re-
cordor me vidisse et ubi vidi / et sbdit q̄ recordamur rerū que accidere
in pueritia / ut̄ illud q̄ nova testa capit / inveterata sapit / et cā est q̄
in pueritia pauca vidimus, / ūo q̄ omnia sū nobis nova et mirabilia iō
fingimꝰ ea menti et recordamur. sed ingressu tpōris q̄ quottidie videm
aborremus postea / Solis ortus. hic declarat p exemplum et d̄t nō
est alia causa, / nisi q̄ res usitate nō stant sꝫ labuntur a memoria,
/ insignes ūo 2 inusitate cōstant multū et ponit exēplū ut p3 / Docet 9°
hic cōtinuat et d̄t q̄ ex h̄ c° q̄ nā nō movetur ad recordanduz rebus
vilibus et d̄situatis. Eꝫ novitas .i. insigni / Imitetur. h̄ cōtinet ppositū

pri. s. q ars debeat sequi nam, et p oñs q debemus nobis fingere ymagines i ubs
nouis 2 p° q^t dando mandatum 2° ponit cam 3° exequitur 2a ibi nih, 3a ibi ymaginationes / d p^a d^t q ex h° q^t ars debet imitari nam et continet ab ea q deside rat
si cognosceret bonas et malas ymaginationes et hec facit si ipsa ars sequitur
q na omd^t s/d 2a d^t q nih est q na ex mu inuenerit. i. usq ad fine. Nam i
benit pncipia ut puta na inuenit pncipia domus, s3 nō cpleuit domū
aut doctuna pmū. i. ars nō inuenit pncipia / nō e inuenit artores p^a dom
et hbas, s3 inuenit postea fines ab ingenio. i. ana exitus i. fines ab
arte iuxª illud phi phisicorū p°. dio ymago nec / D ñ ouidius etiā ponit q na fuit
pncipiū inueniendi liutū / Nam ponit q cum apolo uet e litus manus posuit
pectum sup cap equitum ii erant cord pulsauerit, tunc ille aspexit et fecit
unū d ligno ad similitudinē illius cū cordis. Item dicit cassiodorus i
a na profectam ars format et polit / d h nos diceres tu tulius odicat sibi
iquetuus sup dixit pncipia st ab arte hic d^t q st ana g° non ab arte
2 p oñs odicat. Rx co q l ars est inuēta pncipia st ab arte q pueri
debent doceri pncipia ab arte si nō sit iuenta, tūc pncipia iueniedi
st ana, mō sup loquebatur d arte iuēta. h de nō inuenta. vn dx.
in fine elencorū. p^a st talis nature q eis ignoratis necesse est ignorari
que st ad finē / Ymagines exequitur propositum pncipale. s. q ars imitatur nam. 2° ponit qdam preceptum, 2a ibi sed illud facere, p^a in duas p°
pmictit 2° declarat q° 2a ibi si cogitam. p^a in duas p° pmictit 2° declarat 2a ibi h res / d pma et secunda dicit q ymagines diu i memoria
manebunt si collocabimus ymagines signatas ut q teneant gladiū uel
ensem i manu l famosas, et nō uagas. i. q nih agant, na debemus
facere ymagines que uideantur uelle bellare l currere l facere aliquid
/ Si cogitam. hic declarat exemplis et p° h 2° reddit causam 2a ibi
Nam casus. d p^a dicit q debemus attribuere ymaginibus aliquid pulcrum uel turpe ul ridiculū ut possimus melius recordari. v g°. si facimus
ymaginē cum quadā corona incapite aut cū ueste purpurea ut magis
sit nobis nota imago. &. Nam cares. h assignat causam et dicit q
sepe debemus disfacere p ymagines quas nobis fecerimus i aio ut
sepe dicamus i tali ymaginatione sunt tales ymaginē repsentātē in
sic, 2 i tali dixe tales 2 q, et cā est q2 sic se habet oculus ad locos
quos oportet sepissime prouidere ita hic q2 oportet sepissime discurrere
p locos ymaginū / Et tio pleros q3. hic remouet opionē grecorū d
ymaginibus, et p° ponit opionē et reprobando 2a facit duabus dubiis
2a ibi, nunc ne forte, pma in duas, p° ponit opinionē, 2° improbat 2a ibi quorū rōne / d p^a dicit q greci fecerant quosdā libros d
ymaginibus. d cuthil erat nisi ymagines diuerse picte 2 i faciebant
studere uolentes rememorari / Quorū rōne. hic iprobat 2 p° pmictit
2° exequitur 2a ibi p^m p q° p3. d^t aliquot q2 quoartes aiq3 uolumus
sponere, nuz ultra tria debemus proponere, nuz i finitū, 2 q2 rōnes st q°2
no. d^t aliquot / Primū quod. hic prosequitur iprobationes grecorū et q°2
facit ut q°2 rōnibus probat. 2a ibi deinde cur. 3a ibi preterea. 4a
ibi postremo. i p^a arguit sic arguendo hec q fuit sicut ridiculus fuisset. Nam sequeretur q ex infinito fiet infinitū hec est falsum

Lutrijja

l

qr infinitum sciri non potest. Contra tenet qr ymaginationes ille erant finite
sed nabilia et res que possunt memorari a nobis sunt infinite. quo ad 2m et
lra pz intuenti. Deinde autem. hic ponit aliam ronem et arguit sic/ Illud no
debet fieri per quod removetur ingenium iuvenis/ sed per h removetur ergo et
cetera. ma. no. mi. pz qr si damus omnia in scriptis nihil oportebit eos invenire
et sic destruetur ingenium iux illud boecy de scolastica disciplina. stultus est
magistratus qui semper inventis nunquam inveniendis utitur. Praeterea. hic ponit
aliam ronem et arguit sic/ sequeretur q omnes hec opt idem iudicarent/ mo
hoc est falsum. nam videmus si unus dicat i simulatur illi statim alter dicet no
est verum. ymo simulatur tali/ ita q diversi diversa iudicant. Consequentia pz qr
fundatur una figura ymaginum q ponebat significare lucem oppz q omnes
iudicarent eam significare et similem esse luci. dl h ymago nihil valebit.
Postremo. hic ponit quartam ronem et arguit sic/ Illud q non debz facere doctor
q sua no interest. dz sua no interest dare omnia huius generis sed solum dare
modum inveniendi et faciendi. Nam q postquam magister docuit facere latinum
verborum impersonalium no debet dare omnia latina que possunt fieri de impersonali/ ymo
sufficiat dare modum faciendi sicut etiam dicit de exordio/ sufficiat dare mo
dum inveniendi exordia. sicut dare quinque milia/ et mille qr iuvenes per se
debent invenire. Nunc i forte. hic removet dubium et primo removet
2o reddit causam 2a ibi nam putamus. dubium est tale posset aliquis di
cere de dedisti doctrinam ymaginum rerum et verborum quos potero facere yma
gine unicuique vocabulo/ modo removet et dicit q sit contentus hic doctrina
rerum/ sz no vult improbare doctrinam ymaginum vocabulorum/ et qr no
impugnet commonemus. Nam putamus. hic ponit causam qr no impugnat
memoriam vocabulorum et primo reprobabat h una rone q no debet impugna
re 2o alia/ 2a ibi nemos. prima ro qr doctrina memorie rerum est facilior
memoria vocabulorum/ modo qui vult facile habere doctrinam facilium addi
scat difficilia/ ut qui vult hre facile medicinam addiscat loycam/ et
causa est qr altius includit inferiora faciliter sz no econverso. Nec nos. hic po
nit aliam causam et ronem qr no impugnat dictam memoriam et pz. Sed
cum. hic removet dubia duo pertinentia ad totum capitulum/ et primo hoc 2o
imponit finem 2a ibi pluribus verbis. prima in duas ut duo sunt dubia sive
documenta 2a ibi no est. primum dubium sive documentum est/ posset aliquis
dicere debeo ne mihi studere/ nec ne. respondet q parum in omni scientia hre ar
tem nisi sit exercitatio/ ideo cum memoria sit difficilis parum valebit
nisi exerceatur/ ideo oppz hre industriam/ i. ingenium studium/ et laborem
et diligentiam. Non est. hic removet 2m dubium/ et facit duo primo hoc 2o
ponit causam 3o concludit 2a ibi nunquam est enim. 3a ibi qr cum sit. dubium primum posset aliquis
dicere quare possum facere memoriam de ymaginibus cum diligentia et cetera
ut dixisti. respondet q no ita se habet de studio sicut de alijs artibus. nam in
alijs removetur per occupationem ut si me oppz ire ad ecclesiam no possum
facere pannos/ memoria vero no impeditur occupationibus. Nam quod
facimus semper possumus reducere ad memoriam que audimus equitan
do/ comedendo laborando/ iux illud victorini primo rethorice. sapiens
est semper sapere studet/ et est i similitudo per contrarium ut pz sumitur contrarium
qr alijs impedimur occupationibus in memoria no. Sed varr concludit. p est

Studium i hac arte memorie

studium in hac memoria propter suam utilitatem et post cum pluribus imponit finem
dicendo intentionem suam de scriptis et dicit quod non vult plura dicere de memoria ne
crederetur eum facere causa adulationis / ne ipse postea desisteret studere / sed vult
tractare in hoc sequenti libro de quinta parte rhetoricae scilicet de elocutione. /

QVONIAM. IN. HOC.

L 4 — quoniam in hoc

Auctor in precedentibus determinavit de inventione / dispositione / pronunciatione et
memoria. sed in hoc libro determinat de elocutione et dividitur iste primo in duas
quarum prima ponit opinionem grecorum qui ponebant quod aliena exempla poni debebant et non
sua. in secunda ponit tractatum huius libri / secunda ibi nunc tempus postulat. prima in
duas quarum primo premittit intentionem suam ostendendo opinionem grecorum in secunda pro
sequitur secunda ibi cum pluribus de causis. prima in tres quarum primo ponit opinionem
grecorum ostendendo se velle arguere et illos increpare in secunda excusat se a quibus
dam 3o dat ordinem procedendi secunda ibi atque hanc necessitudinem. ibi secunda sed
facilius. in prima dicit similiter diximus de elocutione velle tractare in isto libro
et ubi fuit necesse uti exemplis nos usi fuimus exemplis propriis et non ali
enis / et hoc fecimus propter grecos dicentes quod debemus ponere exempla aliena
et non nostra / tamen nos volumus id necessarius fieri quod melius declaramus
id quod fecimus per nostra exempla quam per alia et nostra rationibus. Unde notandum
est quod auctor in hac littera tangit duo unum est quod ponit opinionem grecorum et
increpat eos. secundum est quod ponit duas utilitates quare nos debemus uti nostris
exemplis. Deinde cum dicit atque hanc necessitudinem. hic auctor excusat se a
quibusdam ad cuius evidentiam est sciendum quod duplex est prologus unus
ante rem ut quando volo incipere aliquem librum ego in principio pono unum proe
mium sicut fecit tullius in rhetorica veteri quando fecit questionem an locutio sine
sapientia etc. cum dicit sepe multum hoc cogitavi mecum boni ne an mali
plus attulerit hominibus copia dicendi ac summum eloquentie studium
Alius est prologus in re ut quando incipio aliquid et in medio disgredi
or a proposito principali et hoc fecit tullius dicens. Non incepi propter odium
ymo propter hoc quem veritas vult ita nec disgredior omnino quod manife
stum est quod nihil diximus tibi ante rem nec preter principali propo
sito separatum. Sed nunc nos oportet aliquid dicere quod postea dicemus
illud quod pariter fuimus oratione. Sed facilius. hic dat ordinem procedendi et
dicit ergo volo quod videas eorum motiva et mea ut possis postea melius in
telligere quid dicemus. Deinde cum dicit cum pluribus. hic auctor prosequi
tur et duo facit quarum primo ponit opinionem grecorum 2o reprobat eam 2a ibi illi
cum. prima in duas quarum primo ponit intentionem illorum 2o declarat et probat ratio
nes, 2a ibi et primum sed prima dicit quod isti greci probant aliquibus rationi
bus quare debemus accipere aliena exempla quod prudentium et veterum sapientum. Ubi
sunt duo notanda super illo verbo cum pluribus quia quando volumus argue
re duabus vel tribus rationibus. Si vero sunt plura tribus tunc non possum
numerare quia auditor expavesceret audiendo dicere probo decem rationibus
2o est notandum super hoc quod dicit unumquodque genus quod in elocutione unum genus
habet scilicet dignitatem que est aut in coloribus verborum aut sententiarum et
ideo ut illa duo comprehenderet dixit unumquodque genus. Argumentum dicit

pr̃terea. hic auctor ponit probationes et quinque facit. prout quinque sunt ar-
gumenta ip̃sorum grecorum 2a ibi preterea q̃ 3a ibi et enim. 4a ibi quid
ergo 5a ibi. postremo. Primo arguit sic quilibet debet observare modestiam
et quilibet debet ostentationem vitare ergo debemus aliena sumere q̃
et non nostra. antecedens est notum, quia modestia est virtus et nemo est qui nesciat
recedendum esse ab ea contraria tenet quia uti alienis exemplis est quedam
modestia. Circa istam rationem tria facit quia primo ponit conclusionem 2o addu-
cit causam 3o confirmat 2a ibi preterea quod. 3a ibi quia pudor. Dicit primo dicit quod nos
ponimus aliena exempla causa modestie. Deinde cum dicit preterea hic
probat per causam suam rationem et dicit quod videtur esse quedam arrogantia contemnere
et ponere sua exempla, et aliena vitare. Deinde cum dicit quia pudor,
hic auctor confirmat dicens consulo ergo tibi quod propter pudorem non debeas uti tuis q̃
sed alienis quia non solum debemus nos sed et alios et ideo cum possis su-
mere apertis q̃ non modica verecundia est illa relinquere et sua insta-
ti ponere. Deinde cum dicit preterea q̃. hic ponit 2am rationem et arguit sic
exempla simulantur testimoniis ergo non sunt sumenda sua exempla sed aliena antecedens
est notum per ipsos quia nos non sumus in propria causa non habemus proprium testimo-
nium. quia propter q̃ uti non possumus in nostra materia ergo sunt sumenda aliena q̃ et non
nostra. circa hoc sic et circa hoc tria facit quia primo ponit antecedens, 2o ipsum declarat 3o
confirmat 2a ibi et enim 3a ibi non ergo. Dicit primo dicit quod q̃ assimilantur testimoniis. De-
inde cum dicit et enim. hic declarat antecedens et dicit illud quod facit ars illud pro-
batur q̃ sicut alia negotia testimonio in propria causa ita est uti proprio q̃ in propria doctrina
Deinde cum dicit non ergo. hic confirmat et dicit quod non debemus sumere exemplum
aliquod nisi exemplum probissimi viri. Deinde cum dicit et enim. hic auctor ponit
3am rationem et arguit sic istos qui ponunt antecedens q̃ sua quod aliena est necesse
dicere aut q̃ sua meliora aliis esse quedam arrogantia. Et non aliena
meliora sunt quia ergo non sumunt ea et certe nescio qua ea hic duo facit quia
primo probat 2o declarat 2a ibi sic omnibus. Deinde cum dicit quid ergo hic
ponit 4am rationem et arguit sic si hoc esset verum quod deberemus sumere nostra
q̃ et non aliena statim periret auctoritas antiquorum. Postremo. hic ponit
quintam rationem et arguit sic si sequeretur quod non essemus boni doctores et
summi sed hoc non debet esse in bono doctore contraria tenet, quia bonus doctor
et summus est qui scit eligere q̃ antiquorum ideo si ponas propria non ero sum-
me bonus, et circa hec tria facit primo facit hoc 2o ponit rationes 3o ponit
conclusionem communem 2a ibi quis est enim. 3a ibi hoc ergo ipsum. Deinde cum dicit quis
est enim. hic ponit rationem etc. idiote ut sit. in colore an in coloribus diversis
an similia vim quid sit. id est qui color sit an repetitio an alius color quando sit
quia nesciunt quando fiat repetitio quia nesciunt ut sit repetendo principium et conversio
sic fit repetendo finem dicunt auctores. hoc ergo ipsum. hic ponit conclusionem communem et patet.

hec illi dicunt

HEC. ILLI. DICVNT.

Post quam auctor posuit superius opinionem grecorum. hic eam reprobat
et duo facit quia primo ponit prohemium 2o prosequitur 2a ibi primum ergo quod
prima inducas quia primo premittit intentionem suam 2o eam reddit 2a ibi nunc
tu. Dicit prima dicit quod greci magis moventur sua antiquitate ad ponen-
dum quod ponunt. Deinde 2a dicit quod timet ne multi credant eis propter suam antiquitatem.

antiquitatem tn sb dit si cinpabunt, rem cum re videbunt qz no est credendu
antiquitati. unde potest obstare cum antiquitate aucte no tn cum veritate ut obsta
res aucti auctoris ille no obstares cu veritate. Deinde cum dicit p'mu gr q. hic p
sequitur ipp q est sciendum q disputatio duplex est .s. coniuncta et separata. p°
g° disputat c° eos coniuncta disputatione 2° separata. 2ª ibi g ea que ab hijs p'i
tres ut tres coru improbat rones 2ª ibi at cx qm .3ª ibi hic ipsum diffi
cile quarta no improbat pª indicas p° premictit intentione sua 2ª improbat
2ª ibi na si tacere. forma pz modestia et p hec tangit pma coru rone. Vbi
no q disputatio ut dictum est duplex .s. coniuncta et separata coniuncta ut qn cu
alijs disputamus l improbamus coru rones separata ut qn p se arguit. Deinde
cum dicit na si tacere. h improbat 2ª facit sicut tres rones ponit quasi qs
ibi tertia quid e. V pª dicit g° si ro tua est vera tunc qn aliquis sciret ali
quis ex se impediretur modestia et dicit plura q dixerunt mercatorum qz
illi loquebantur v ex i no de regulis et exemplis accipit rone. Deinde cu dt
qz siquis. h ponit 2ª rone sicut sc hnt cursores ita qui scribunt sz
multi mirabant cursore .i. signu ad q stabant ad currendu et tn qn cur
rebant ipi volebant currere sed stabant et dicebant talis bn currit. isti
ita faciebant q sunt ut dicunt exempla et nolunt dare sua et p° facit
q dcm est 2° adaptat 2ª ibi sic isti. Deinde cu dicit quid e. hic ponit 2ª
rone et accipit exemplum d cornice que inuit pennas pauonis que depi
lata est et ita antiqui dicunt se fecisse arte et accipiunt aliorum ex/ sz dicunt tunc
illi aquibus acceperant ex illud est meu ex/ aliud istud est meuz et sic rema
nebunt nudi et no fecerunt arte sicut pauones accipiunt pennas suas cor
nici dicentes esse suas. Deinde cum dicit at ex. hic improbat 2ª ronez
d testibus et p° resumit rone sua br 2° improbat 2ª ibi primo g° partē pª. De
inde cu dicit pm hic improbat et p° quo ad partē pmā ronis 2° quo ad p
tem 2ª 2ª ibi preterea pª indicas p° ponit intentione 2° approbat 2ª
ibi no e hic improbat et pmo facit hec 2° ponit q dcm dicam 2ª ibi hec ite
d pª dt q si sola simili desinens ille color et ponatur exeplu ex no co
firmat sz declarat. Deinde cu dt h intelli. hic ponit differentiaz int testimoniuz
et exemplu pz. Deinde cum dicit preterea. hic improbat 2ª partē ronis
que dicebant q debebant sumere exemplum ab approbatissimis viris
2 p° premictit 2° improbat 2ª i quid ita hic improbat 2 rone in declaratione et pro
bat q ex no queritur arte qz qnq sumuntur ex ab hijs qui no nouerunt arte
Nam dicunt se dare ex qz no intelligunt quid dicunt. Vbi no q scribere
d arte est qualiacumq precepta dare/ sz scribere ex arte est sicut ipsa
arte et pfecte eam exprimere. Ex aut auctoru sunt obscura nec apte facta
sunt iuxta artem. Deinde cu dicit quid dicunt. hic improbat et tria fa
cit ut tribus ronibus improbat arguendo 2ª ibi q si artifi. 3ª ibi
postremo. pª indicas p° ponit divisione 2° declarat membra 2ª i
si laboriosum. V pª dicit q difficile intelligit laboriosuz vel ar
tificiosum. Deinde cu dt si labori. h d clarat mebra ca improbado 2 p° unu 2° aliud
2ª ibi sin id artifici. dicit q si intelligat p difficile laboriosu no e laus
na scribere omnes fabulas auctorum est laboriosuz no tn laus magna
Deinde cu dicit sin istud aut. hic improbat 2m membru 2 p° premictit

L

2o improbat / 2a ibi nam primo. d' p.a dicit q non est artificiosum sumere aliena q.a non e
magnus labor nec ingenium ymo utile / et videntur infuecti rerum magnarum. Deinde
cum dicit ita ut. h' ponit q.a p.o unum 2o aliud 2a ibi item si. d' p.a dicit q si nichil su
mere exempla d' libris illorum quos dicit non tamen erunt eruditissimi. Item
sicut. hic ponit aliud exemplum et dicit q si sumas q.a d' orationibus prosis
vel carminibus bene sciam te sciere aliquid non tamen sumum. Deinde cum dicit / si arti
ficii hic ponit rationem et dicit si artificiosum est dare q.a alicui g.o artificiosius e
dare exempla ex se quia qui potest per se bene cognoscit q.a alicui sed non ueritur
l' est non p hoc q dicit scribere exarte q dicta est inter scribere d' arte et ex
arte. Nam scribere ex arte est dare exempla ex se / sed scribere d' arte est da
re doctrinam. Deinde cum dicit postremo. hic ponit tertiam rationem q consumat po
tentiam sui artificij q eligantur ab alijs qui potius volunt alios elligere q elli
gantur ab alijs. Inde est honorabilius eligi q elligere. Deinde cum d' q tertia
hic ponit confutationem simplicem / et duo facit et p.o ponit intentionem sim
plicem suam dando ordinem 2o prosequitur 2a ibi dicemus q.r. d' p.a dicit
sano dicemus q illa que dicuntur ab alijs que dicunt q ut debemus ali
enis exemplis et non nostris / sed nunc videamus illa que dici possunt separatim
Deinde cum dicit / dicemus q.r. h' prosequitur et duo facit qui primo po
nit intentionem suam 2o declarat 2a ibi si concederemus. d' p.a dicit q
illi peccant qui q.a sumunt ab aliquo et maxime qui sumunt a pluribus au
ctoribus. Deinde cum dicit si concederem. hic declarat et duo facit qui primo declarat
quo modo peccant illi qui sumunt a multis. 2o qualiter nec a multis nec ab uno
2a ibi nec omnino. p.a intus sicut tribus modis probat illos malefacere qui a mul
tis sumunt 2a ibi. Deinde intelle. 3a ibi deinde siquis. d' p.a dicit q si concederem q
exempla aliena deberent sumi a multis s' ab uno quia l' eis habere unum poetam l' unum
sapientem a quo sumerent q.a non a multis. Deinde cum dicit si e. hic declarat
membra divisionis et duo facit sicut duo sunt membra 2a ibi si id desperabit.
d' p.a dicit si discipulus putabit omnia scire unum tunc eius animus commovebitur
ad totam artem addiscendam. Deinde cum dicit sed. h' declarat secundum membrum
et duo facit qui p.o facit h' 2o c' 2a ibi Allani q.r. d' p.a dicit si discipulus pu
tabit doctorem nescire omnia tunc desperabit se et se credit in paucas
rebus. Nam sicut dicit magister meus parum sit ita q sic uolo et non est
si hoc dicit qui videbit q illi dantes q.a fontes unum. Deinde cum dicit Allanis
q.r. hic concludit et duo facit sicut duas ponit conclusiones 2a ibi q.r. d' p.a dicit
q datis exemplis a Catone a Graccho / a Lelio a Scipione / a Gallo a Crasso /
ab Antonio et ab alijs similibus doctoribus et ab alijs scriptoribus / ille qui
de necessitate dicit omnia potuisse sumi ab omnibus / s' pauca ab uno oratore
supta esse potuisset. Deinde cum dicit. Deinde siquis. h' ponit 3am rationem contra illos qui putant
q.a a multis sumi et arguit sic ille est malus doctor qui dicit q ars in non ualet ad addiscendum
g.o illi qui ita dicunt sunt mali doctores. Minor est notum q.a p3 qui si capio ex a multis sig.m
est q unus non sit omnia si sicut discipulus desperabit se et in paucas se credit ut supradixi
consequenter ergo non a multis q.a sunt capienda. Deinde cum dicit non omnino. h' ostendit qualiter non debemus sumere exemplis
ab uno nec a pluribus 2o ponit intentionem 2o rationem 2a in primum. d' p.a dicit q sic intelligas
exempla non esse sumenda nec ab uno nec a pluribus. Deinde cum dicit p.m q. h' declarat 3 tria
facit sicut tribus probat argumentis 2a ibi preterea. 3a in postremo p.a intus sicut
tria sibi 2a ibi siqui fonte. 3a ibi e p.ros. p.a intus quot sunt sibi p.o p art.

siue articuli secunda ibi si mercatores 2e partes patent. In prima ponit tale simile sicut illi
marchatores sunt deridendi qui dicunt uos emere de panno meo et postea dicunt in tota
ciuitate de panno suo quia ad presens non possum uendere, ita isti greci qui dicunt se nobis dare
doctrinam et postea aliorum dicunt exempla. Deinde cum dicit si quis. hic ponit secundum simile et dicit
quod sicut illi sunt deridendi qui dicunt habere puteum fontem in domo et moriuntur siti, sic dicit
ita isti greci sunt deridendi qui dicunt non solum se habere fontem sed dicunt et se ipsos
fontes esse quibus omnia ingenia rigari debent et postea petunt ab aliis exempla sicut si-
tibundi. Deinde cum dicit chares. hic ponit 3m simile et duo facit quia primo ponit 2o ad-
aptat. 2a ibi isti. In prima est sciendum quod allexippus fuit quidam maximus pictor
cuius discipulus fuit quidam uocatus chares qui cum magistro rogaret magistrum
qualiter deberet facere formam humanam ipse respondebat ei quod sicut debebat sic
si quod debebat uidere qualiter faciebat caput deinde brachia etc. Modo dicit auctor
sicut ille alexippus dicit discipulo suo quod uult uendere omnia ipse ymo uult
quod sumat tamen ab ipso brachium ab alio etc. Isti ita facere deberent, et ipsi fa-
ciunt oppositum. Deinde cum dicit preterea. hic ponit 2as rationes quare
non possumus uti nec exemplis unius nec plurium et tria facit quia primo ponit intentio-
nem suam 2o probat eam 3o concludit 2a ibi preterea quid. 3a ibi quoniam et. In prima
dicit quod sunt ponenda nostra exempla et non aliena quia exempla ab aliis posita non possunt
esse ita disposita ad regulas sicut nostra. Deinde cum dicit preterea quid. hic pro-
bat sive causam reddit, 2a quod in praticando tangimus regulas rhetorice uel
de breuitate nec amo uideatur.

NUNC. TEMPUS.

Nuc tempus

Auctor in precedentibus posuit prohemium elocutionis. hic ponit tractatum et ij
facit quia primo ponit intentionem suam 2o declarat. 2a ibi bipartita. In prima dicit quod
nunc est tempus ut uideamus precepta elocutionis. Deinde cum dicit bipartita.
hic declarat et duo facit quia primo premittit id de quo tractare intendit 2o decla-
rat 2a ibi ... In prima dicit quod ars elocutionis diuiditur in duas partes primo ponit
qualiter orator loqui debeat 2o quas res orator debet habere 2a ibi quomodo in quibus.
prima in duas quia primo ponit numerum figurarum 2o ponit exempla ipsarum 2a ibi grauis
figura. prima in duas quia primo ponit numerum 2o eas describit 2a ibi grauis est. In prima
dicit quod sunt tria genera que nos appellamus figuras in quibus tribus omnis bona
elocutio uersatur. Una grauis, alia mediocris, alia extenuata uocatur. Et nota

3s figure

quod notanter dixit auctor omnis quia semper loquimur aut in graui figura aut in
mediocri aut infirma. 2o est notandum quod hec tria genera secundum tullium uocantur figure propter
triplicem statum et uitam quia aliqui uiuebant aqua et fructibus quia assimilantur
attenuata. Alii postea uiuere ceperunt magis mediocriter, alii postea ut puta
non uiuunt delicatissime et istis assimilatur grauis. Vel dicuntur tres figure
propter triplicem partem phisice. s. ethice, politice. et yconomice. Deinde cum dicit grauis
hic declarat has tres figuras et tria facit sicut tres figure sunt. 2a ibi in me-
diocris. 3a ibi attenuata. partes hee tres patent. Deinde cum dicit grauis figura
hic auctor ponit exempla illarum figurarum et duo facit quia primo ponit ista duo genera
2o uicia ipsarum 2a ibi est autem cauendum. prima in duas primo ponit exempla trium figurarum
2o quod 2a ibi genere grauis figura uicium, prima in tres sicut tria sunt genera in quibus ponit
istas figuras 2a ibi in mediocri. 3a in attenuato. prima in duas quia primo ponit
que requiruntur ad grauem figuram 2o ponit exempla in 2a in hoc genere. prima in tres
sicut tria in ea esse debent 2a ibi et si grauis, 3a ibi et si exornationes

l

in gñe

de prima dicit quod in graui figura debent esse omnia vocabula ornatissima
siue propria siue translata. Deinde cum dicit et si grauem. hic ponit secundum
quod debet habere grauis figura et dicit quod in ea sunt eligendi omnes loci qui sunt
per amplificationem et commiserationem qui tractantur in 2° libro. Deinde cum
dicit et si hic ponit 3m obseruandum in graui figura et dicit quod ad hanc
figuram debemus adducere omnes colores vocabulorum et sententiarum qui lo-
cum habent in graui figura et dicit quod ad hanc figuram debemus adducere omnes
colores vocabulorum et sententiarum qui locum habent in graui figura ut est exclamatio (de coloribus)
de quibus in dicetur. Deinde cum dicit in hoc genere. hic ponit exemplum istius grauis fi-
gure et tria facit quia primo ponit intentionem suam 2° exemplum 3° ponit finem. 2a ibi sic ego
3a ibi neque vobis. hoc erit exemplum de graui figura. Deinde cum dicit nam sic ego. hic
ponit exemplum et tot facit quot argumenta sunt 2a ibi in hys. 3a ibi atque in alys
4a ibi o feroces. 5a ibi quid agere. ad euidentiam prime partis est sciendum.
quod hoc exemplum fuit contra Catelinam qui voluit prodere Romam. Unde tulius vo-
lens probare quod debebat penali iudicio cohercere sic inquit. O iudices (figura sententie)
quis ille qui possit penam ydoneam cogitare huic qui voluit prodere Ro-
mam. quod maleficium potest esse crudelius isto. quod supplicium potest homo ymaginari
quod iste non meruerit. ubi est notandum quod auctor utitur hic exclamatione cum dicit
O iudices etc. cum ponit illas tres distinctiones sine copula. et sententia
deficiente cum dicit inueniri et oppani. Item interrogatione et petitione.
Deinde cum dicit in hys. hic ponit aliud argumentum et dicit quod antiqui
si videbant aliquem stuprantem virginem seu matrem familias imponeb-
ant ei penam specialem. et quod decapitabatur huic nequissimo et nephando
iudicio seu facinori non aliqui diminuerunt penam. Nam omnis pena debet
hys excogitari que grauior est et similiter hic utitur . Deinde cum dicit
atque alys. hic auctor ponit aliud argumentum secundum tamen redit dicti superius
et dicit quod in alys maleficys pauci patiuntur iniuriam sed in isto omnes commu-
niter iniuriam extorquentur tam sui quam alieni et similiter. hic facit
Deinde cum dicit. O feroces animos o crudeles excogitationes. O de-
relictos homines ab humanitate habetis nomen hominum et homines non estis.
Ubi est notandum quod ibi est exclamatio cum dicit o crudeles etc. et repetitio cum repeti-
tur O in principio clausularum et dissolutum eo quod ponuntur tres distinctio-
nes sine copula. Deinde cum dicit quid agerent. hic ponit ultimum argumentum et dicit
quod sunt ausi agere vel facere aut quid cogitare possunt certe et duo
facit quia primo facit quod dictum est 2° ostendit quid facerent si proderent ciuita-
tem 2a ibi quo pacto. 2a declarat quomodo si hostes destruxerunt sepulturas
et habitacula deuicissent in ciuitate valde gaudentes spoliarent templa interficerent
bonos homines. destruerent homines in seruitutem stuprarent virgines
et nuptas nec non viduas combussissent et quis dubitat quod nunquam essent
contenti donec ciuitas ianeue esset destructa. Ubi est notandum quod tribus de causis
hy hostes reuoluebant sepulcra mortuorum primo quia thesaurum ibi absconditum
querebant 2° ut anima erraret centum annis nam quando corpus non erat
sepultum anima errabat 3° etiam aliqui propter desideria. Deinde cum dicit neque ego vobis
hic auctor imponit finem et dicit o iudices ego nequeo declarare sibi
crudelitatem huius peccati sed mediocriter dixi. nam vos non egetis verbis
meis quia mi amicus nos amantissimos rei publice decet ut illam ciuitatem defendamus.

4

nō dimitta(n)s qui uoluit ipsam ciuitatem ducere in exterminium et ruinam.

IN MEDIOCRI FIGURA.

Inmediocri figura

Postquam auctor posuit exemplum in figura graui, ostendendo quomodo locutio rheto-
rice habet fieri in ea figura. hic ostendit quomodo fieri debeat i(n) mediocri et primo facit h(oc)
2o declarat 2a ibi quibus causa. In prima dicit quod i(n) mediocri figura
uersabitur oratio rhetorica si nos aliquantum diu dimiserimus materiam si(ue) nos et
ornatus non tamen usque ad figuram infimam descendendo. Deinde cum dicit quibus
causa. hic declarat. ad cuius euidentiam est sciendum quod tullius i(n) hac oratione siue
arenga que uersatur in genere deliberatiuo propter utilitatem ciuitatis intendit proba-
re et demonstrare quod numquam chatelina ausus fuit inimicari ciuibus Romanis n(isi)
aliquos complices i(n) ciuitate habuisset quos omnes dimouere intendit a
ciuitate postquam chatelina recessit. et diuidit in quatuor quia primo ponit suam
narrationem in coniecturali cum suspicionibus inter reos 2o confir-
mationem, 3o confutationem, 4o conclusionem. 2a ibi hij cause. 3a ibi queret ali-
quis. 4a ibi nulla g(ratia). In prima dicit sic O iudices non uidetis cum quibus gerimus
bella cum illis qui sunt soliti pro nobis pugnare. Deinde cum dicit hys cum
cause. hic ponit confirmationem et intendit probare quod hij non pugna-
bant contra Romanos impune, non quia auctores et complices fiebant de ciuitate.
Ad cuius euidentiam est sciendum quod sicut apparet in 2o rhetoricorum, in coniectura
sunt sex probabile, collationem, signum, argumentum, consecutionem et approbationem.
Signum est per quod ostenditur idonea proficiendi facultas esse quesita quod habet
istas sex partes s(cilicet) locum, tempus, spacium, occasionem, spem proficiendi et
spem celandi. Diuidit ergo ista pars in partes tres quia primo probat per
spem proficiendi per oppositum in generali 2o in speciali 3o comparatiue 2a ibi cum
multo maxima. 3a ibi si e(nim) cum. in prima parte dicit quod 2a et 3a patet sententia. Deinde
cum dicit queret aliquis, hic ponit 3am rationem respondendo questioni et
dicit quod aliquis diceret Nonne fragellani conati sunt oppugnare ro-
ma(m) etc. Et est sententia duplex et eandem materiam et similem dicit quod uidetur
quid acciderat alys qui fecerunt nobis bellum sed non capiunt consilium de
eo faciunt proditionem. Deinde imponit finem dicens quis hec credidit
Deinde cum dicit in attenuate genere figure. hic ponit exemplum in figura at-
tenuata et primo resumit notificationem suam 2o ponit exemplum 2a ibi hec enim
In prima dicit quod sicut loquuntur cottidie gramatici. ita loqui debemus
Deinde cum dicit hec enim. hic ponit exemplum quidam senex habens multos
pueros iuit ad tauernas et cum factus esset uenit quidam ex tauerna siue custodie
filij mei pauerunt etc. ut patet in littera et dixit adolescens cum uituperium et
erat senex patet quod hic non fuit color sed latinitas grossa et usitata. deinde
modo epilogat cum dicit g(enera) figurarum. Deinde cum dicit autem. hic ponit
uicia 2 primo hic 2o ostendit quomodo 2a ibi omne genus, prima in duas primo premittit
uicia 2o ponit ea 2a ibi nam graue. prima patet. ubi est notandum quod est duplex uicium opositum
opponitur alicui uirtuti et fortitudini debilitas, simile quod simulatur quasi uirtus
ut audax fortis, modo dicit similitudine cecatus cadimus in talibus uicijs
quam in alys. Deinde cum dicit nam grauis. hic ponit uicia, primo in graui 2o i(n) medio-
cri, 3o in infima 2a ibi que in mediocri. 3a ibi qui non possunt. prima in tres

qr p° ponit viciu͂ grauis figure 2° probat uel declarat p simile 2a ibi na͂ ita ut et 3° ponit exemplu͂ / 2a ibi hec mo͂ . d pa dicit q grauis figura habet viciu͂ propinquu͂ eo q est laudandu͂, et q est fugiendu͂ . est laudandu͂ i graui figura si quis seruat in ea que dicta sunt d'a / supa mo͂ otingit q oratori videtur ouare que dicta sunt et tn͂ no͂ suat et hec est viciosu͂ et peccat p turgidu͂ et inflatu͂ / qr res sufflata et appet q no͂ est u sufultu͂ qr multu͂ in-tu͂ . Deinde cum dicit na͂ ita ut . hic declarat p simile et dicit sicut se hn͂ habitus corporis ita et figura grauis / s; habitudo corporis idem est q͂uis q inflacio et timor et videt bona habitudo qr pinguedo ita et grauis figura q͂n videt habere que requiruntur i graui figura et no͂ habet .est oda͂ apparentia et inflacio / et ostendit qu͂ inflacio otingit q͂n orator utitur nouis vocabulis / aut antiquis / aut duriter translatis aut grauioribus q͂ res postulat ita q fit 4or modis . Deinde cu͂ dt hec mo͂ . hic ponit exm et duo facit ut dico sunt exa 2a ibi peruteret . In prima est viciu͂ qr dt pduellionibus . dn͂ h est pa odicio vicii qr est vocabulu͂ nouu͂ et pduello est pugil magnus / lo pduto pars duelli . i bellu͂ duoru͂ . Nam antiquitus pugiles pugnabant duellatim / no͂ fuit inuentu͂ hoc vocabulu͂ de nouo io͂ peccat p turgidu͂ qr se elleuat plus q͂ debet . Aly dicunt est qui diuisionem ponit in ciuitate uel s͂m alios / qui inuadit ciuitate͂ . postea est viciu͂ qr dicit dpulsus / nos uo dpulsus postea / postea dicit / et peccat neptunia͂ lacunas pro mari . na͂ h loquitur grauius q requirat ma͂ nec locus qr erat inmudiciali u no͂ debet loqui ita graue / et est ibi nominatio qr ponit deu͂ maris et pro ipso mari et sic habemus tria d illis inquibus potest peccare dicta figura . Deinde cu͂ dicit peruteret . h ponit aliud exm inquo ponit aliud peccatu͂ . s . dura translatio et dt q est viciu͂ i eo fabricatus est mo͂tes belli . na͂ fabricare est facere gladios et similia / mo͂ dicere fabricauit montes / no͂ videt similitudo qr fabricator attribuatur monti et dr mons belli qr sicut mo͂s est elleuatus a terra ita bellu͂ et elleuatio et superbie mentiu͂ hominu͂ / et sicut fabricare est p multas percussiones / et incendio ignis p[?] simul dentare et informam reducere ita facere guerra͂ est p multas otentiones / et incendia mentiu͂ ostituu͂ mentes ad bellu͂ . h tn͂ fuit / nimis dare translatu͂ et simile subtiliter campos pacis / qr sicut campi sunt plani ita pax est plana͂ mentiu͂ et in subtiliter grauiter attribuitur ad h campos nec videtur similitudo cum sutile re stetter ad res mobiles / Deinde cu͂ dt in hac gne . hic incepat hoc viciu͂ dicens q multi uolentes loqui i hac figura / cadunt i hoc viciu͂ nec vident timore suu͂ / Deinde cu͂ dt . qui mediocre . hic ponit viciu͂ 2m q attenditur i mediocri figura et p° notificat illud viciu͂ 2° ponit exemplum / 3° incipit 2a ibi id autem . 3a i potiro d pa dicit q aliqui uolentes loqui i mediocri no͂ ueniunt ad ea que requiruntur i mediocri figura que dicta sunt supra / s; ueniunt ad ofinire genus eiusdem figure qr similantur q dnt ei q debent dici i mediocri figura no͂ tn͂ est ita et appellatur illud viciu͂ fluctuans qr fluctuat huc illuc 2 no͂ tenent mediu͂ . Alio no͂ie uocatur dissolutum / peccant g° fluctuans 2 dissolutu͂ qr no͂ ponit ibi finide n;

nis coniunctionibus et si ponunt non ponunt ut debent nec ad propositum, et dicit contrarium
quia nesciunt tenere medium, ideo necessario veniunt ad extrema que sunt duo
s. defectus vel superhabundantia, quia bene habundant coniunctionibus et
pulcris sententiis, sed eas non ordinant ut debent, et dicit nimis et coniunctiones
et secundum aliquos et sententias, et dicit res fluctuare quando non servat ordinem. Deinde
cum dicit id cuiusmodi. hic ponit exemplum quod quidem vult dicere de quo socii sui
volunt facere secum guerram modo esse ratiocinationi essent. non habent ordinem
cum precedenti distinctione. Item postea non sunt posite debite etc. que ponit non
sunt ordinate ut debent ymmo fluctuant. postea ponit hanc sententiam valde
notabilem. solent enim dici sed non est positum ut debet. debebat enim ordinari
hec quod est ratiocinati essent quod possent facere. Deinde cum dicit non potest
hic incipit illud vicium, facit auditorem non stare attentum, ymmo fluctuat
huc et illuc, et completo sermone nullus recordatur dictorum. Deinde cum dicit qui post
hic ponit tertium vicium quod fuit in fima figura et primo ponit vicium secundo exemplum tertio
incipit secunda in cuiusmodi. tertia ibi funolas. Dicit primo quod illi qui volunt loqui
in attenuata figura, si non possunt attingere facetissimam verborum attenu-
ationem et convenientem quia intelligibilem, quod in attenuata figura loqui-
mur quod quilibet intelligit ideo facetus sermo, quia sicut facetus cuilibet
placet, ita attenuata figura a quolibet intelligitur. illi dicto qui non possunt ad
hunc venire perveniunt per aridum et exanguem dicendum quo ad interiora quia
nullam sententiam dicunt, et sua oratio nichil videtur dicere, ymmo videtur oratio hominum
humanum quo ad exteriora quod faciunt mala latina. et dicit quod illud vicium po-
terit vocari exilo ab exilis, et ille, quod est male primo, est denudata omni figura ideo
determinata ideo quod locutio istorum est sine forma quia sine congrua constitutione
et sine sententia orationis. Deinde cum dicit cuiusmodi hic exemplificat et patet sententia et
est primo vicium quod dicit iste et debet dicere istuc, et dicit balneis, et debet
dicere balneas. Item primo peccavit in constructione postea peccavit
quia non cessat dicere postea et post et magis. nichil videtur dicere, ymmo videtur
puer et quidem stultus qui loquitur credens quod ita debeat esse in figura atte-
nuata. Deinde cum dicit funolus. hic incipit hoc vicium et patet. Deinde
cum dicit omne genus hic removet dubium, et primo dicit secundo aliud secunda ibi sed fi-
gura. primum est utrum colores de quibus dicetur debeant poni in medio-
cri vel in attenuata figura. Respondet quod in equalibus, et solvit quod si ponantur
debite reddunt orationem attractam, et si indebite faciunt obliquam, et moder-
natam et debet intelligi quando dicit quod colores debent poni in omni figura
secundum materiam ut sublimi ponant graves colores in mediocri mediocres etc.
Ubi nota quod aliquis diceret plus tertio rethorice dicit quod in illi materia ponatur
ornatus hic dicit tulius contrarium. Respondeo quod plus intelligit quod non debet
poni ornatus gravis. Deinde cum dicit sed figuram hic removet aliud
dubium et est utrum possimus variare figuram, ut si incipiam loqui
in gravi figura possum intermiscere alias figuras. Respondet quod sic. unde
orator etc. quoque singula locum tenent etc. ut patet legendo vel oratium quia
ponit quoniam possumus mutare. Deinde ponit quod pelleus etc. Deinde illud est
notabile. Nam in prohemio possumus uti gravi in narratione
mediocri, vel secundum materiam. Nam debemus mutare secundum personas debemus
mutare vel debet mutari. ut Rethorice fortune, sed faciendum quod non vult
quod attenuata recipiat gravem, nec quod gravis recipiat attenuatam.

sed q̄ grauis mediocri mediocris attenuatā et grauē attenuata / sȝ sȝ or-
natuȝ quelibȝ recipit qualibet. Ex quo notabili h̄rēmus q̄ opȝ q̄d
in qualibet epistola et arenga ut tuplici figura / s. i exordio graui / l̄
mediocris i narratione / cū ibi nō d̄beat esse explicatio i confirmatione
mediocri / in cōclone graui. Et si arguatur d̄ virgilio i bucholicis qui
usus fuit attenuata / in georgicis mediocri i Eneyda graui / dic q̄d
ip̄e bn̄ reuisauit i bucolicis d̄ hys que fuit ad grauē cōmisatione et
indignatione. vn̄ dixit / Coridon ardebat alexin / sic i georgica et eneyda /

quoniam qb9

QUONIAM. QUIBUS. l.

In precedentibus auctor docuit qualī locutio rethorica d̄batur i triplici figura. s. subli
mi / mediocri et infima / i ista p̄te ondit quot res debet h̄re i locutio et duo facit
q̄r p̄o dicit quas p̄tes habet locutio 2o ponit illas partes 2a ibi ellegantia. d̄ p̄a dicit
q̄ ellocutio d̄bet h̄re tres p̄tes. s. ellegantiaȝ cōpositionem et dignitate. sȝ sc̄ quatuor
nota p̄ hoc q̄ dicit in genibꝫ et figuris q̄r omnis locutio rethorica aut est sublimis
que est d̄ regnis et p̄sonis sublimibꝫ est ut tractare d̄ regibꝫ imp̄atoribꝫ et cete-
ris similibꝫ aut est mediocris ut tractare d̄ mediocribus ut d̄ marchionibus et
comitibus militibus et similibus. Aut est infima ut tractare de infimis sic
d̄ p̄sonis alys infimis ut sc̄ populares rustici et sic d̄ alys. Secundo est nō
q̄ loquimur in figura sublimi et alta ut d̄bemus vocabulis sublimibus / si medio-
cri mediocribus / si infima infimis / 3o nō p̄ hoc q̄ dicit res est nom̄ comune
ita i tria d̄bent esse comunia ut res. s. ellegantia / cōpositio / et dignitas. qo ē
nō p̄ hoc q̄ dicit comoda. q̄ntum ad vocabula et p̄fecta / q̄ntuȝ ad sn̄ias uel
comoda. i. utilis et p̄fecta. i. cōpleta. q̄r multi bn̄ incipiunt et nō finiunt. Dein
cū d̄t / ellegantia. hic ponit illas tres partes quas d̄bet h̄re ellocutio et tria fa-
cit / q̄r p̄mo d̄terminat d̄ ellegantia / 2a d̄ cōpositione / 3a d̄ dignitate 2a i
cōpo. 3a ibi dignitas. p̄a in duas q̄r p̄o notificat ellegantiā / 2o eam diffinit al̄
diuidit altera ibi h̄ diui. d̄ p̄a dicit q̄ ellegantia est q̄ facimus dictu n̄ruȝ
clare et sine vicio. vbi est nō q̄ ellegantia h̄abet se ad tria q̄nq̄ ē. idȝ est q̄
pulcritudo / q̄nq̄ excellentia. q̄nq̄ idem est q̄ validitudo / mō hic sumitur pro pul
critudine. Deinde cum dicit hec diuidi. hic diuidit ip̄aȝ ellegantiā et duo fa
cit. q̄r p̄o ponit diuisionē 2o d̄clarat membra. 2a ibi latinitas. d̄ p̄a dicit q̄ elleḡa
tia diuidi i latinitateȝ et explanationē. Deinde cū d̄t latinitas. hic d̄clarat
membra diuisionis et diuidi in duas q̄r p̄mo d̄clarat illud vnū membruȝ. 2o.
2m. 2a ibi explanatio. p̄a in duas q̄r p̄o ponit et notificat latinitatē 2o remo-
uet dubiū 2a ibi vicia i sermone. d̄ p̄a dicit q̄ latinitas est que s̄uat latinū
cōgruū et ip̄m remouet ab omni vicio. s. gramatice. Deinde cū dicit vicia
hic remouet dubiū excludendo vicia et duo facit q̄r p̄o remouet dubiū 2o ponit
ea vicia 2a ibi solecismus. d̄ p̄a dicit q̄ vicia que inficiunt sermonē gramma
ticales sc̄ duo. s. solecismus / et barbarismus / d̄ est nō q̄ barbarismus
vitiat p̄tem orationis / sȝ solecismus p̄tem totam. Deinde cū d̄t solecismus
hic ponit illa vicia et duo facit ut duo sc̄ 2a ibi barbarismus. d̄ p̄a d̄t
q̄ solecismus est q̄n oro nō pronunciatur i modis suis ut petrus alba. d̄
est nō q̄ solecismus d̄r a soloe ciuitate quadam ex qua venerunt magri
grammaticales euntes Romā et tn̄ fecerunt q̄ bona gramatica remota
fuit et ip̄i suam posuerunt / io apellatur solecismus illud viciū. Dein
cum dicit Barbarismus. hic ponit 2m viciū et p̄o facit hoc. 2o Rx et q̄om /

4

2a ibi h' qua rone. D pa dicit q tunc fit barbarismus qn profatu ubu uico
so accentu. V est no q est duplex barbarismus ortogrofic qn peccat i scri
bendo. Alius uocatur aplozeus qn peccat i accentu qui est triplex .s. grauis
acutus et circu flexus. Deinde cum dicit h qua rone hic remouet du
biu q est tale q dicit aliquis V debemus h adiscere dicit auctor certe i gma
ego et tu et dicit tu ego causa honoris q ille magnus erat. Dind cu dt Expla
natio. hic declarat aliud membrum et duo facit q pmo dicit q explanatio
est illa que reddit rem aptam et dilucidam V est no q dicit aptam .i. dicta
quo ad uocabula usitata et dilucida quo ad uocabula propria. Deinde cum dicit
comparatur. hic eam diuidit et pmo diuisione ponit 2o membra declarat
usitata st. D pa dt q explanatio cparatur duobus uerbis usitatis .s. et pprijs
V est no q dicit usitatis. nam p hoc tangit illud q dicit aptam et cu dicit
proprijs tangit dilucidam. Deinde cum dicit usitata. hic declarat mbra
et po pmu 2o 2m 2a ibi propa. D pa dicit q illa st uerba usitata q sunt
i comuni usu. Deinde cum dicit propria hic ondit que st propa et dicit
q propria st cuius rei de qua loquimur aut esse possunt.

COMPOSITIO EST.

Supius auctor posuit unam speciem ellocutionis. hic ponit alia et duo fac
Nam pmo notificat cpositionem, 2o docet qualit nos qui uolumus di cōpositio est
scere debemus eam obseruare 2a ibi ea conseruabr. D pa dicit q cpositio
est cstructio que facit omnes partes equalit perpolitas .i. illa cpositio q
facit cungere duo uocabula debite uincta q no faciant turpe sonu. V est
no q hec dupli exponitur. uno mo cpositio .i. cauis qui cursus cpositio
apellatur. Nam plura cuenizerunt ut due dictiones et alia multa dr
tn dicit cpositio .i. debita dictionu cuinctio q dico nix alba, nec no nix nigra
et i est melior cpositio. 2o dt cstructio .i. ordinatio uaborum i plu q pla st
V ba subdit que facit omnes ptes orationis perpolitas .i. ualde ornatas .s.
cptuz aduocem q magis ornatur cursus q omnes alie partes. V ideo
dt equalit q i cursu sunt diuisiones duo equales. Deinde cu dt
ea cseruabitur. hic docet obseruare cpositione et duo facit, q p h
2o q finez imponit uerbis cuitandis 2a ibi et si uitabimus uerbis
pa intat quot st obseruanda 2a ibi et si uitabimus, 3a ibi et sicut d
4a ibi et si uitemus 5 ibi et si transitiones. 6a ibi item fugiemus. D pa
dicit q seruabimus cpositionez si uitabimus crebras cuncursiones uo
calium q faciunt pronuciationem amplam et hyantem ut V g. bacchee,
uacce enee, amenissime inpendebat. uacce d metallo pulcerime sta
bant suspense. Deinde cum dit et si uitabimus. hic ponit 2m ob
seruandum et dicit q et obseruabimus cpositione si uitabimus nus
dzlie cnsonantes hec patiaz cu facit asgumtuz cu dipsh cpdebamu eun
exis alicuius i qo libro, dico q facio causa exi, est go exr tale. O
tite, tute, tate, tibi tanta tiranne tulisti. erat e quidam qui uocabatur
titius, sicut dicimus de archius tulius cicero. ponit aliud exm. cu sdz
poete q est tale quicqz, quisqz, qqz, quisqz quicia negat. Deinde cum
dt et si uitemus. hic ponit tertiu obseruandu et dt q e obseruabiz co
positiones si fugiemus frequentia unius dictionis et ponit tale exm.
Nam cuius rationis ro no extat ei roni ro non est fidem no adhibeas

L

sed dicens non utemur quo repetitionis, non aliis coloribus repetentibus dictiones, videlicet quod si fiat sine causa est vicium et ita loquitur hic. Deinde cum dicit et si non utemur hic ponit quartum observandum in compositione et dicit quod item observabimus compositionem si non utemur verbis desinentibus similiter immediate hoc modo / flentes / lacrimantes / plorantes / obstantes. Ubi est notandum quod duplex est desinentia scilicet casualis et est in alia verbalis ut dicitur vendidit et tradidit etc. Deinde cum dicit et si transitionem hic ponit quintum observandum et dicit quod iterum observabimus si vitabimus transitionem vocabulorum ubi est transitio ordinata et dat exemplum: has res ad te scriptas luci missimus ... iterum est quod debebat dicere, o luci missimus has res scriptas ad te et facit contra. Ubi est notandum quod duplex est transitio scilicet continua et inconcinna. Continua est quando separatur adiectivum a substantivo et talis est color, et alia est inconcinna quando secatur vocabulum et talis est mala transitio, tamen ista secatio vocatur themesis in greco et concessa est poetis et nequaquam rethoricis. Deinde cum dicit item figure hic ponit ultimum observandum in compositione et dicit quod iterum observabimus ipsam si fugabimus nimis longam continuationem vocabulorum sive verborum que leduntur aures auditoris et sunt dictationis. Deinde cum dicit hijs viciis / hic imponit finem istis viciis et dicit quod hec vicia debent vitari in compositione / sed cetera ... ponamus nunc in dignitate. Deinde cum dicit dignitas. Postquam auctor determinavit de compositione, nunc determinat de dignitate, et duo facit quia primo eam diffinit, secundo dividit eam, secunda ibi hec in verborum. De prima dicit quod dignitas est que reddit orationem ornatam diversificans ipsam orationem ornatam varietate. Ubi est notandum quod dignitas sumitur quatuor modis, primo idem est quod auctoritas secundum quod tulius diffinit invectiva, secundo sumitur pro modo pronunciandi sicut idem sumitur in tertio huius libri, tertio idem est quod pulcritudo hominis ut in ... quarto idem est quod ornatus et ita sumitur hic. Secundo est notandum propter hoc quod dixit orationem in partes orationis scilicet exordium / narrationem et alias quatuor partes quia quandoque exornamus nomina quandoque verba / quandoque pronomina et sic de alijs partibus quas ponemus in coloribus rethoricis, et reddit distinctiones varietate vario colore. Nam ars imitatur naturam sicut enim pictori displicet si tantum ornat uno colore / et oblectat si diversis ornat / sic et rethoricis displicet si tantum uno colore ornat materiam / et oblectat si diversis ornat. Deinde cum dicit hec in verborum. Hic eam dividit et primo ponit divisionem / secundo membra eius declarat, secunda ibi verborum exornatio. De prima dicit quod dignitas dividitur in exornationem rerum et vocabulorum. Ubi est notandum quod ornatus est duplex scilicet vocalis ut res mala / res peior / res pessima rerum et est ornatus in re ornis fortis ut hector. Deinde verborum exornatio hic declarat membra et primo primum, secundo secundum, secunda in sententiarum exornatione. De primo dicit quod verborum exornatio vocabulorum quando ornatus stat solum in voce. Ubi est notandum quod notantur duo exempla verborum quia idem est ornatus in voce vocalis ut peccatum / ... in flectit idem pluribus ut david stravit goliam, per david intelligitur deus / per goliam intelligitur demon, et vocatur permutatio in color, secundo est notandum quod dicitur in sentencia / idest pulcra sermonis non vocabuli nam sermo habet se ad ... idem sermo idest modus pronunciandi, secundo idem est quod sermo moralis, tertio idem est quod vocabulum et ita sumitur hic. Deinde cum dicit sententiarum exornatio hic declarat secundum membrum dicit quod exornatio rerum est illa que habet ornatum in rebus et non in vocabulis. Ubi est notandum quod sententia habet se ad ... primo ... quidam color, secundo idem quod expositio ut dicitur sententiam hectoris tertio sumitur pro ... secunda sumitur hic.

repetitio est

REPETICIO. EST. CVM

Postquam auctor superius divisit dignitatem / et etiam membra eius declaravit

4

sumatur impte ista prosequitur de istis membris declarando per exempla et duo
sunt q primo ponit colores proprie sumptos 2o improprie 2a ibi restat. pa
iutor quot sunt colores proprie sumptos 2a improprie 2a ibi restat pa
iutor quot sunt colores proprie sumpti 2a ibi questio 3a ibi complexio etc.
partes patent prima in tres primo diffinit repetitionem 2o declarat p a 3o
ponit effectum ipsius 2a ibi nobis illud 3a i. h exornatio. Dicit pa dicit q re-
petitio est qn in principio distinctionum ponitur unum et idem verbum/ tam in reb.
similibus q diversis. Ubi sunt quedam notanda/ et po q omnes hi colores
nominabantur greco vocabulo sicut figure quales/ q iste vocabatur anaphora
i. repetitio/ 2o est no q posset aliquis dicere q non isti alii colores multi i
quibus fit repetitio/ dicendum q principia sunt pua in virtute/ et maxima in quantitate et
q i repetit i principio alii vero in medio vel in fine/ ideo p excellentiam repetitio vo-
catur. 3o est no. cum dicit ab uno atque eodem verbo. q repetitum triplex/ uno quantum
ad rem et non ad vocem/ ut Marcus/ et tullius fuit cicero/ h est quantum ad
vocem et non ad rem/ ut canis fulget/ fulget canis/ latrat canis/ nat/
aut quantum ad rem et non ad vocem/ ut tu venisti huc/ tu huc venisti quam etc
sumitur hic. 4o est no q color hic locum magis videtur in deliberativo et de-
monstrativo/ tamen in figura gravi et mediocri. Item in confirmatione et confuta-
tione. 5o no q repetitio potest considerari dupliciter/ l. large et stricte/ si
large sumpta sic i omnibus dicendis tam conversionis quam complexionis potest dici
esse repetitio/ sed si sumatur stricte repetitio/ sic non est improprium illius
coloris i quo provenit iteratio eiusdem dictionis in principio diversa-
rum clausularum. 6o no q repetitio eiusdem dictionis potest fieri multis modis et
secundum hoc diversos facit colores/ primo potest fieri repetitio non habito respe-
ctu ad situm quem habet i oratione et hoc modo dicitur q aut repetitur eadem dictio
secundum vocem tantum/ et non secundum significationem tantum/ et non vocem et sic pro-
venit interpretatio/ aut repetitur eadem dictio simplex s. secundum vocem et signi-
ficationem eandem et hoc fit dupliciter aut enim vox manet eadem simpliciter sicut etiam
significatio/ et hoc dupliciter q aut eadem dictio repetitur simpliciter ut p ipsam i aliam
descendamus/ et tunc est gradatio/ aut provenit conduplicatio etc/
aut commutationis et tunc provenit/ conduplicatio/ aut ipsa vox variatur
solum a parte finis sive terminationis/ aut accidit in casualibus/ et sic ad huc
fit dupliciter/ q aut fit talis repetitio eiusdem dictionis secundum vocem et signi-
ficationem sed vox non manet eadem simpliciter ymo variatur i fine et hoc causa
descendendi ad aliam dictionem sic accidit i diversis casibus quorum
voces sunt eodem a parte principii saltem et variatur solum finis
et sic fit gradatio/ q ad unum alium modum ut patet ex tullii dicti (?) Africano
virtute/ industria/ virtus gloriam gloria emulos comparavit/ et vides q semper eadem
dictio repetitur i diversis orationibus/ aut fit gratia descendendi ad
aliam dictionem prout alia dictio semper p diversos casus et ut plurimum repeti-
tur i eadem oratione et sic provenit iterum traductio quantum ad alium modum
ipsius ut patebit. 2o potest fieri repetitio eiusdem dictionis habito respectu ad situm/
et sic fit triplex aut ex parte principii et sic provenit repetitio proprie/ aut a parte
finis et sic fit conversio aut utrumque et sic fit complexio/ aut utrumque et sic
fit complexio. Ex hiis ergo patet quomodo differunt/ colores diversi ex repetitione
provenientes. Sexto est no q aliqui dicunt hunc esse quintum librum.

sed quia tullium dicentes diximus de clausione i. quod sed a non caret claucis quod
est quartus et non quintus. 2o quod inter dictionem et membra dictionis non videtur cadere
medium modo hic super dixit de dignitate quod semper tullius consuevit facere exordium in principio
pro suorum librorum, sed hic non facit quod etc. Unde cum dicit nobis illud hic
ponit exemplum et duo facit primo ponit exemplum quantum ad laudem 2o quantum ad vitupe-
rium 2a ibi item tu in forum. prima in duas quia primo ponit exemplum in rebus similibus 2o in
rebus diversis 2a ibi item Scipio. de prima dicit ecce exemplum. Nobis illud
attributum est nobis gratia Unde. nobis i. vos cum honore. modo color est hic quia
dicit vobis. Item est dissolutum in copulative ponitur. Item comparatio quia fere tot
dictiones sunt in una sicut in alia. Deinde cum dicit item Scipio. hic ponit
exemplum quo ad res diversas, et dicit Scipio numantiam sustulit i. accepit
illam urbem. Scipio cartaginem delevit i. destruxit. Scipio pacem
peperit i. fecit. Scipio civitatem servavit. Unde est notandum quod est comparatio quia
sunt fere distinctiones similes. 3o dissolutum quia omnes sine copula
ponuntur. quarto similiter cadens quia dicit sustulit. delevit. peperit servavit
quinto translatio. quia dicit peperit i. fecit. Deinde cum dicit item tu forum
hic ponit exemplum quantum ad vituperium chateline et quarto facit ut quarto
sit 2a ibi audes. 3a ibi quid est. 4a non inturandum. de prima dicit tu cum
ires in forum prodire tu lucem aspicere et dicit tu in conspectum hor[um]
homine conaris. Unde est notandum quod hic est repetitio quia dicit tu. tu. tu. Item
dissolutum quia omnes dictiones incopulate. Item conversio. Item
comparatio similiter cadens. Deinde cum dicit audes nunc ponit secundum dictum exemplum vi-
tuperii contra chatelinam et dicit audes librum dicere loqui audes quoque audes
petere. Unde est notandum quod hic est iste color cum dicit audes. audes. audes
Item dissolutum similiter cadens in comparatione. Deinde cum dicit quid est
hic ponit 3um exemplum vituperii et dicit non inturandum reliquisti contra chatelinam et
dicit quid est quod possis defendere, quid est quod audeas postulare, quid est quod
putas concedi oportere. Deinde cum dicit inturandum hic ponit quartum exemplum et dicit
non ius iurandum dereliquisti, non amicos prodidisti. Nam parenti ma-
nus intulisti. Non denique in cunctis voluptates etc. Deinde cum dicit hec exor-
natio. hic ponit effectum huius collocutionis et dicit quod in colore hoc inest pulcritudo
vituperii.

CONVERSIO EST.

Hic determinat de conversione et duo facit quia primo eam diffinit, 2o declarat
per exemplum ponens exempla. de prima dicit quod conversio est per quam repetimus non primum verbum,
ut an[te] e[st] in repetitione, sed re illa est conversio ultimum ad ultimum inmedia-
te quasi vellet dicere illa est conversio que non repetit in principio clausule sed
in fine. unde sunt duo notanda. primo quod hic color ingerit de anadiplosis in tanto quo quod conversio
quia in eo repetitur dictio cum quod prius. Nam in predicto colore fit repeti-
tio in principio clausule in hoc vero fit conversio quasi in fine, 2o est notandum quod rethoricus
diffinit quarto primo modo quiditatem et essentia rei ut homo est animal rationale
et mortale, 2o per accidentalia, ut homo est animal capax rectum homo. 3o per diffe-
rentie. ut homo est animal rationale et mortale vel irrationale. quarto per conclusio-
nem et sic sumitur hic quod excludendo repetitionem ponit et diffinit conversio-
nem et hic locum in repetitione. Deinde cum dicit ponens exempla. hic declarat per exemplum
et quarto facit sicut quarto ponit exemplum 2a ibi item ex quo. 3a ibi item gravius

qua ibi itemnia. In prima dicit quod sicut populus Romanus affricanos uinceret dicit armis uicit / libertate uicit. Deinde cum dicit ut ex quo. hic ponit aliud exemplum et dicit ex quo tempore de ciuitate concordia sublata est / libertas sublata est. per sublata uero est notandum quod concordia est unio et equatio uoluntatum / sed libertas est spontaneus diuine dei effectus. Fides sicut uero est dictorum conuentorum constantia et ueritas. Amicitia uero est bona uoluntas erga aliquem ipsius causa qui diligitur et non propter diuicias. Secundo est notandum quod hic primo est conuersio quod dicitur est. et est secundum est similis quod dicit unum malum esse et eius contrarium affirmat bonum. tertium est compar et dissolutum. Deinde cum dicit Gaius. hic ponit tertium exemplum et dicit. Gaylelius bonus homo erat / amabilis ingeniosus erat / doctus erat et cetera. Deinde cum dicit ut nam. hic ponit quartum exemplum et dicit contra chatelina quod ipsi absoluant te rogas ut puniet rogas ut negligant Rogas.

COMPLEXIO EST.

complexio est

Supius auctor determinauit de conuersione / nunc in ista parte determinat de complexione et primo diffinit secundo ponit exempla secunda ibi quis. In prima dicit quod complexio est quam complectitur utraque exornationes. id est repetitionem et conuersionem ut repetatur idem primum uerbum sepius et crebro reuertatur ad idem uerbum postremum quod dicitur. quod illa est complexio que repetit in principio et fine clausularum. Notandum quod hic color in greco dicitur et hesim sed latine complexio a con quod est simul / et plecto plectis / quia complectitur utraque. id est repetitionem et conuersionem Secundo est notandum pro hoc quod dicitur utraque complectitur exornationem quod tunc sequeretur quod idem constitueret ex oppositis sed hic sic sumitur quod ille due non possunt esse formales sed accidentales / tertio est notandum quod complexio conuenit cum repetitione et conuersione cum repetitione que repetit in principio / cum conuersione que repetit in fine / sed differt ab eis quia differt ab eis quia repetit in principio et in fine / illarum uero una in fine alia in principio in qua requiruntur distinctio et repetitio in fine et in principio sed contra duas species non possunt misceri ad faciendum tertiam speciem quoniam nunc repetitio et conuersio faciunt complexionem. Ergo quod due species non faciunt tertiam speciem secundum propriam formam sed alia et alia forma et sic ita est hic. Deinde cum dicit que sunt. hic ponit exempla et duo facit ut duo exempla ponit secunda ibi itque. In prima dicit hi qui sunt qui federa sepe rupiunt cartaginenses et cetera. Vnde est notandum quod hic est prima complexio que repetitur in principio et in fine secundo est compar dissolutum et similiter cadens. Deinde cum dicit itque. hic ponit aliud exemplum contra chatellinam et dicit quem Senatus dampnauit quem populus Romanus dampnauit.

TRADUCTIO EST.

traductio est

Hic ponit alium colorem scilicet traductionem et duo facit quia primo ponit hunc colorem secundo remouet dubium secunda ibi in hys quatuor. In prima in duas quia primo diffinit ipsum colorem secundo declarat per exempla secunda ibi qui nihil. In prima dicit quod traductio est que repetit idem uocabulum sine ordine / ita quod non offendat auditorem. sed ut iste color faciat orationem magis ornatam. Vnde est notandum quod hic color in greco dicitur aphenados / sed latine dicitur traductio. id est diuersa ductio quia traducimus uocabulum quia dicimus modo hic modo illic sine ordine et per ipsam traductam sicut traducitur una dictio ab una significatione in alteram significationem / secundo est notandum pro hoc quod conuenit cum predictis coloribus qui repetere

ter l' quater / ut illi sed differt quia repetitur modo in principio modo in fine et in medio / ut dictum est supra
dicti repetunt loco certo. 3° est notandum quod auctor in eius diffinitione tangit officium
ipsius coloris eo quod dicit ut non offendam audientium sed super. ut placeat. 4° est notandum
diceret aliquis contra / tu dixisti supra quod est cavendum ne utamur nimia assiduitate
eiusdem verbi ut cuius ratio est et faciat nauseam illud dicendum quod ibi repetitur
sine causa. hic non cum causa. deinde cum dicit quarum nihil. hic ponit exemplum ipsius quod
sciendum est quod traductio fit dupliciter primo quando eadem dictio simpliciter repetitur sed
per diversos casus 2° fit prout fit repetitio eiusdem dictionis in eodem casu
sive secundum eandem vocis determinationem sed in diversas significationes ita
quod fit idemptitas solum ex parte vocis / ideo pars ista dividitur in duas partes
quia primo ponit exemplum quantum ad primum modum / 2° quantum ad 2m modum / 2a
ibi / ex eodem genere. dicit primo dicit dando exemplum quod ille qui dat se cupiditati
ne in hac vita non amat vitam suam contra aliqua perfectione virtutis et idem
proverbium. dividitur pars ista in tres ut tria sunt exempla. 2a ibi / item o homines
3a ibi item divitias. dum cum dicit item cum. hic ponit 2m exemplum ad cuius
evidentiam est sciendum quod quidem interfecerat quendam inimicum suum valde
crudeliter / ex quo quidam dicit. Num quid ille tam crudeliter est homo qui dicat
non. dicit 3° auctor eum hominem appellas et cetera. 3° est notandum diceret aliquis
ille erat suus inimicus quare 3° sic ulcisci voluit deo ut ipse noceret sibi mortem.
2° est notandum quod secundum tullium primo officiorum homo duplex est / scilicet quantum ad vocem et non quan-
tum ad rem vel est homo 2m quod et non simpliciter ut homo vitiosus et bonus simpliciter
et ad vocem et ad rem. modo dicit si fuisset. homo qui dicat non fuit homo secundum
vocem cui commisit peccatum et scelus. unde cardinalis quidam romanus ipsius ex
suos terminos excusare non potest. non quod ibi vel sit posset esse difformitas
sed totiens intentio prava difformat ut iam videatur compescere corruptio-
nis magis insignita / Deinde cum dicit item divitias / hic ponit 3m exemplum. 2
dicit divitie divicias esse diviti sed super feri virtute divicijs quia sunt eius opa-
re virtutibus. dico quarum possessore ipsius divitis. Deinde cum dicat ex
eodem genere. hic ponit aliam speciem ipsius traductionis 2 primo premittit 2° declarat
2a ibi cum eam rem. dicit primo dicit quod est alia species traductionis quando idem vo-
cabulum sumitur pro se vel pro uno significato aliquando pro alio equivoce
ut modo pro nomine modo pro verbo. Deinde cum dicit cur tam. hic ponit exemplum et tria
facit ut tria sunt exempla. 2a ibi / item amari / 3a ibi item veniam. dicit primo dicit
quare curas tam ita studiose que dabit curas. dicit 2a dicit quod amare est res
dulcis / dummodo non sit aliquid amari / dicit 3a dicit veniam ad vos. ubi est notandum
videtur quod in hijs exemplis sit traductio quia ibi non est diffinitio traductionis non est
traductio. Nam verbum debet repeti ad minus bis vel ter hic vero non repetitur nisi
bis. Ergo quod ille numerus non est essentialis sed accidentalis. Deinde cum
dicit in hijs quare in parte ista respondet questioni quare talis est quare posset aliquis
dicere qualis sit iste color et ad quid fuit ne inopia vocabulorum ita fingit.
Nam cum dico veniam possum dicere indulgentiam et sic de alijs / sed fuit
quia magis oblectat aures auditorum.

colentio

CONTENTIO. EST.

Hic ponit alium colorem qui dicitur contentio et tria facit quia primo ipsum diffi-
nit 2° exemplum declarat / 3° ponit effectum et 2a ibi sed assentatio / 3a ibi hoc genere dicit primo dicit

q contentio est qn nos conponimus orationem ex contrariis vocabulis. Vel no(tandum) q iste color
grece dicitur antitheton sed in latino contentio quia sicut album et nigrum contendunt
quia diversa sunt sic contendit contentio que ex diversis conponitur. Deinde cum dicit
habet assentatio / hic ponit exemplum et tot facit quot sunt partes patent. Et primo
dicit q assentatio habet iocunda principia et est. vnde petrus blesensis
venena non dantur nisi melle circumdata. Deinde cum dicit ut inimicos hic po-
nit exemplum. de quodam qui erat humilis inimicis et amicis durus. Et dicit inim-
icis te placabilem amicis inexorabilem te prebeas. Deinde cum dicit item in otio
hic ponit aliud exemplum contra quendam qui stabat quietus quando alii clamabant / et cla-
mabat quando alii silebant / et dicit in otio tumultuaris in tumultu es oc-
iosus. Deinde cum dicit item in re. ponit quartum exemplum et dicit q in re fri-
gidissima calides et cetera. Vel est no(tandum) q ocium est triplex. s(cilicet) unum ut quando cor-
pus laborat et anima nichil facit sicut edones ita q anima non cogi-
tat in virtute et illud est malum ocium. Vnde tullius 3° officiorum in principio
ad laudem scipionis / duo res que ceteris langorem afferunt illum ac-
cuebat. s(cilicet) ocium / et solitudo quia licet non occabatur et salamon contra amatores
ocium est contra pigros. lapidandus est piger sicut stercore bovum. Deinde
cum dicit hec igitur. hic ponit effectum et est talis quia si bene distinguimus
contentionem nos faciemus orationem gravem et ornatam.

exclamatio

.EXCLATIO.

Hic ponit alium colorem qui dicitur exclamatio et primo eum diffinit 2° ponit exemplum 3° ponit
eius effectum. 2a ibi te nunc / 3a ibi hac exclamatione. Et primo dicit q exclamatio
est per quam exclamamus aut in hominem aut in urbem / aut locum aut alteram rem
quamlibet movendo auditores ad dolendum aut ad compatiendum / aut ad odium
aut indignationem. Vel no(tandum) q hic color in greco dicitur apostropha in latino vero excla-
matio quia exclamat in aliquem / 2° no(tandum) q iste color aut movet ad dolendum et hic
tangit illud q dicitur in diffinitione significatione doloris aut movet ad odium
aut ad indignationem et hic tangit illud q dicitur aut indignationis / 3° no(tandum)
q dolor est duplex. s(cilicet) intrinsecus et extrinsecus. extrinsecus est dolor
corporis ut dolere corpus / intrinsecus est dolor animi et diffinitur
sic per tullium. Dolor est egritudo mentis hominem premens non intelli-
git de dolore animi et non corporis et deinde cum dicit te nunc. hic declarat
per exemplum et tot facit quot sunt exempla partes patent. Et primo est sciendum
q fuit quidam nomine affricanus qui affricam devicit / qui erat tante conti-
nentie q secundum tullium cum puelle ad eum ducebantur eas nolebat inspicere
vel nunquam fuit aliquis tante virtutis et bonitatis quante fuit iste
Nam ipse per suam bonitatem et virtutem est factus dominus Romanorum
et in magna et maxima dilectione eorum habebatur / Eo vero mortuo
nepotes eius fuerunt interfecti / Modo quidem volens commovere
populum ad compatiendum dicit sic. O / affricane nepotes tui de-
bebant honorari propter te et ipsi tamen pulcerrime fuerunt interfecti ab
inimicis tuis / et facit exclamationem in hunc modum et movet
ad compatiendum sive dolendum. Deinde cum dicit per fidiose. hic ponit exemplum
exemplum exclamando movetur ad animi indignatiam est sciendum
q erat quedam civitas nomine fregelle que erat adeo pulcerrima

quod in toto orbe non erat similis in pulcritudine, set illi qui stabant in eis erant pessimi viri et conabantur ledere Romanos ex quo Romani tota destruxerunt usque ad fondamenta modo auctor exclamat contra ipsam dicens, o persidio se fragelle esse destructe usque ad fondamenta vestris sceleribus et cetera.

Deinde cum dicit item bonorum. hic ponit tertium exemplum contra romanos qui propter malam iustitiam que fiebat Rome et multas iniurias inferebant magna audatia ad comittendum facta mala modo exclamat contra eos homines nequissimos nominando. Nam in alio exemplo apostrophavit in homines singulariter et dicit sic. o insidia totius bonorum virorum interfectis eos vero latrocinio, set credo quod hoc fuit quia inferebant potentiam ab iniquis sine qua dicebantur audacibus. Unde est sciendum quod in Roma erat quidam viri pessimi qui ponentes insidias bonis civibus interficiebant eos ex quo civitas erat in malo statu. modo talibus exclamavit contra eos. Deinde cum dicit hac exclamatione. hic auctor ponit effectum et dicit quod si utimur raro et inveniatur magna, orator movebit auditorem quamquam modo volet sive ad compatiendum sive ad indignationem alicuius rei. Unde nota quod hic auctor tria dicit. primo quod debemus uti raro quia magna potentiant animum auditoris, 2º contra postulat magnitudo i. materia magna. 3º dicit quod ducemus ipsos ad indignationem vel ad dolorem.

INTEROGATIO

Interogatio

Hic ponit alium colorem scilicet interrogationem et primo ipsum diffinit, 2º exemplo declarat, 2ª ibi cum quaeritur. Unde primo dicit quod non omnis interrogatio est contra tria nisi gravis que cum enarrantur illa que nocent adversario corroborando illa que dicta sunt interrogando. Unde est notandum quod hic color in greco dicitur persina in latino interrogatio quia procedit interrogando, 2º est notandum quod duplex est interrogatio, una que non facit colorem ut quo vadis ubi stas et cetera. alia que facit colorem ut quando fuisti in vinea mea comedisti de uva alba an non. si dicas quod sic ergo comedisti furtive in vinea mea. Itaque quod qualiquam indicat confirmatur ipsum fecisse, nisi negaret predicta et premissa set pauci sciunt negare modo dicit ita loquitur hic quod diffinit per exclusionem quam excludit non communem. 3º est notandum quod in hoc colore duo requiruntur primo quod enumeratio facta 2º quod interrogetur super illis argumentis ut cum veneris de nocte redires per meum campum accepisti ne aliquid an non. Accusatorum enumeratio et si sufficeret enumerare tamen dicitur, ut cum videris ita erat ne aliquis tecum, 2º requiritur confirmatio, ut cum dico vidit te aliquis an non. dic per illud an non quocumque modo respondeat vel sic vel non semper confirmat se vel fuisse vel fecisse predicta nisi forte negaret enumerata set dicitur non nec exclamationem et interrogationem ut constituatur et cetera. in quo ergo differt hic color ab illo

Item dicit quod iste color habet suum effectum ponit ibi ergo est effectus huius coloris dico quod nulla ponitur in diffinitione quia aliquando ponitur in fine et ponitur in diffinitione quod confirmat causam adversarii. Deinde cum dicit ergo hic ponit exemplum contra Chatelinam dicens quando tu faciebas hoc omnia et dicebas et administrabas, recolebas tu senatores? an non. et opportebat ne quod rogares aliquem qui non vellet illud facere nec volebat, an non et sic illa que integrant huius coloris in hoc exemplo scilicet enumeratio

superiorum et corroboratio eorum que dicta sunt interogando

RATIOCINATIO

Ratiocinatio

Hic ponit alium colorem s. ratiocinationem et primo ipsum diffinit 2o ponit exemplum 3o effectum 2a ibi ea est 3a ibi hec exornatio. Dicit primo dicit quod ratiocinatio est per quam petimus a nobis rem et videmus reddendo rationes et explanando. Unde est notandum quod iste color inquo dr exthema sed in latino ratiocinatio nam interogamus nos et nos met ipsi respondemus. 2o est notandum quod ratiocinatio hic sumitur ad tria primo est convenientia de scripto ad scriptum 2o est quidam species coloris ut patet in textu 3o est quidam color et sic sumitur hic. 3o est notandum quod hic color fit duplex uno modo quando interrogo et reddo rationem ut si dicerem: potest tamen dici ut bonum est facere pacem quia quando non sumus apti ad querram et quia caremus victualibus. 2o modo fit per explanationem hoc modo ut si dicerem dum duo sunt que civitates et terras ducunt ad exterminium et ruinam scilicet divisio facta inter cives et etiam guerra vicinorum et utraque istorum causa sufficit contingit quod civitates ducantur in exterminium per divisionem. Nam homines ops hic unum aliud etc. dixi fieri explanando dicebam 2o est postea querebam a me ipso explanationem illorum duorum que essent et hoc tangit tullius in littera primum. s. petere rationes et causas cum dicit a nobis possumus rationem etc. 2m s. explanationem dicit cum dicit repetimus explanationem etc. Et convenit cum interrogatione quia in qualibet queritur et interrogatur dicit quando interrogatione quia in qualibet queritur et interrogatur. interrogatio autem etc. hic me ipsum 2o modo quando non explanamus propositum dicti nostri. 4o est notandum quod in hoc colore requiruntur duo primo quod interrogem me ipsum 2o quod reddam rationes. Dum autem etc. est huiusmodi hic ponit exemplum et duo facit ut duo sunt exempla. 2a ibi item bene maiores primo indicas primo ponit exemplum 2o ridet dubius questionibus 2a ibi quid beneficas 3a ibi quid vivus. Dicit primo dicit ponendo exemplum in deliberativo ad cives prudentiam est faciendum quod antiquitus quando mulier parabat in uno reputabatur in omnibus peccatum esse. Quo pacto modo interogat quo erat sic. Respondent sibi quia quam putabat esse impudicam ipsam extimabat esse veneficam. Quid ita i. quare interogat et dicit que est causa. Respondet quod mulier que dat suum corpus libidini est necesse quod timeatur a multis hominibus. Quos hic interogat et dicit qui sunt illi qui debent timere. Respondet etc. quod vir et pater et omnes alii ad quos spectat verecundia illius facti. Quid postea hic interogat et dicit quid faciet postea talis mulier. Respondet quod veneficabit illos quos ipsa timet. Quare hic interogat et dicit quod veneficabit illos. Respondet et dicit quod nulla ratio potest obtinere nec regulare illam que timet pro peccata sua et quia intemperantia facit audacem et quia non animus est tunc discurribilis admodum sine cogitatione. Quid veneficia hic movet duas questiones et duo facit ut duo sunt. 2a ibi quid in te vivus. Quid primo talis est dicet aliquis si mulier sit venefica nunquid tamen hec omnino vicia. Respondent quod non solum impudica. Unde est notandum quod veneficium sumitur dupliciter primo stricte i. factio veneni 2o large pro factura quam faciunt mulieres ut faciant homines amore ... et fieri stultos et sic est hic. Quare interogat se et dicit quia putabam ipsam solum impudicam. Respondet quod nulla ratio ducit mulierem ad illud maleficium nisi turpis et immoderatus amor quia quando animus mulieris est corruptus non potest esse castum corpus. Dum enim etc. quid in vivus hic removet 2am questionem et dicit sibi quid est vivus. Respondet quod non. quid interogat se et dicit que est causa. Respondet et dicit quod unaqueque

rico z cupiditas q seducat homine ad unu qdq maleficiu3, s no est id in illis,
Nam sola una cupiditas duc(it) ad oĩa maleficia. Deinceps dicit / ite bon maiores
hic ponit aliud ex(emplum). q est maius et tangit questione duoru regu3 equaliu i potentia
et virtute qui pugnabant simul / quoru unus captus fuit ab alio. Queritur modo
nunquid debeat eu interficere / tulius probat q no quia maiores nostri videant q non erat
iustu3 interficere illos reges quos armis in bello capiebantur. Quid ita
modo interrogat se et dicit que e causa q no debet interficere. R(espondet) et dicit q iniquum
est imponere / gratiam e datam a deo z dannu et quiete / i. detrimentu3 alterius
Quid q hic obiciat q se ipm et dicit e ipse q movit bellu3 q me. R(espondet) sibi q
non recordor. Quid ita interrogat se et dicit q causa est q tu no recordaris
R(espondet) e et dicit quia qm vir fortis pugnat q aliquo / dicit illu3 inimicu3 / sed cu3
vincit eu3 putat ipm esse hominem. Ut possit / interrogat et dicit q tu
fecisti bellu3 pugnando. R(espondet) e et dicit ut homo fortis / removeat bellu3 z
ut homines vivant in pace unde illud / ab hoc e fiunt bella ut i pace vivamus
et ille interrogat se et dicit / s ille no ita fecisset tibi / R(espondet) e z dicit certe
no fuisset sapiens. Cu3 interrogat se z dicit q pas q o e. R(espondet) e
et dicit q co(n)sucui respuere tale3 stultitiam z no imitari. Deinde c dicit
h(ec) exornatio. h(ic) ponit effectu3 illius coloris et dicit q i color multu3
valet ad locutione3 q facit co(n)tinue homines int(er) se z etiam retinet
attentu3. ex p(ro) pulcrum ornatu3 que in se habet z p(ro)p(ter) rones ipse po-
nit q sit color talis. v(nde) est no(tandum) q h(ic) color differt ab interrogatione
quia interrogo auditore3 s3 i ro(ti)cinatione interrogo me ipsum

SENTENTIA

Sententia

Hic ponit aliu3 colore z p(rim)o ipm diffinit / 2° declarat per ex(empl)a / 3° ponit effectum
2a ibi difficile. 3a ibi sententias. d(icit) p(rim)a dicit q sententia est brevis oro
sumpta d(e) vita / q ondit quid sit / aut quid opportat esse i vita z e diff(initi)o
data p(er) divisione3 / eo q co(n)tinet duo membra. s. p(rese)ntis rei et future. v(nde) est
no(tandum) q h(ic) color in greco d(icitu)r parabola in latino proverbiu3. q(uasi) proaul
auribus / z amat del proverbiu / q(uasi) pro multis verbis. 2° est no(tandum) q
s(ente)ntia est universalis enunciatio de eligibilibus ut dicit plus i fine 2a
z dicit universalis ad d(iffe)r(enti)am exordii. de eligibilibus .i. moralibus q
moralia s(un)t eligenda / na si dice3 omne rectu3 est oppositu3 curvo
h(oc) est dictu3 ut enunciatio unius no tn moralis v(e)l s(ente)ntia s3 d(ici)t(ur) est
brevis oro ad moralia co(m)prehendens generale ut obsequiu3 amicos ve-
ritas odium parit. Et est duplex s(ente)ntia d(e) p(rese)nti ut qui du3 amat bo-
facit bonu libenter / modo istas duas s(ente)ntias tangit i lra / tangit e s(ente)ntia3
d(e) p(rese)ntiu3 dicit aut quid. tangit s(ente)ntia3 d(e) futuro cu3 dicit aut quid esse
opp3. 3° no(tandum) q s(ente)ntia se h(abe)t ad rem p(rim)o s(ente)ntia .i. mens. 2° s(ente)ntia .i. co(n)si-
liu3. 3° est quida3 color z sic sumitur h(ic). Deinde c dicit diffi
cile. h(ic) ponit q(uae) ad eius evidentiam est sciendu3 q s(ente)ntia est du-
plex. s. simplex z duplicata. dividitur g° in duas partes / q p(rim)o po(n)it
s(ente)ntias simplices / 2° duplices 2a i. e iam rem. ad evidentiam p(rim)e
p(ar)tis est sciendu3 q s(ente)ntia simplex est duplex. s. co(n) ro(n)e z sic ro(n)e
dividitur g° p(rim)a pars i 2as partes q p(rim)o po(n)it s(ente)ntias simplices sine ro(n)e 2° co(n) ro(n)e
2a i. e. id q. i p(rim)a i(stius) facit q p(rim)o po(n)it s(ente)ntias sic ro(n)e 2° i pas comdat 2a i humor

4

prima in quatuor ut quatuor ponit sententias secundum rationem / 2a ibi item liber. 3a ibi item vagus. 4a
ibi item optima. Circa primum dicit quod est valde difficile illos adversari qui utuntur
semper bonis fortune. Et hoc ideo dicit quod homo qui vult diversari debet habere in se
virtutes id est bonos mores scilicet esse castum et cetera. Deinde cum dicit item liber
hic ponit aliam sententiam secundum rationem et dicit quod ille est liber qui nulli turpitudini
servit. Unde est notandum quod libertas duplex est / una est fortune ut quando non habemus
tiranos super nos. Alia est nature ut quando intelligimus et tale hoc appellatur divinum.
Item servitus duplex est scilicet anime et hec est duplex / aut ratione nature. aut magis secundum
plus primo politicorum / duplices sunt homines servi ut ignorantes et liberi
ut intelligentes. Unde servus anime secundum naturam est homo ignorans. Sed secundum
rationem vero est ille qui dat se libidini et de isto servo loquitur hic. Alia
est servitus ut esse servum alicuius et est in tali sententia proverbium quod proba-
tum verbum. Item universalis conviviatio / et ostendit quid opporteat in vita. Deinde
in alia dicit. Item egenus. Hic ponit aliam sententiam et dicit quod ille est pauper qui nichil
habet / et ille cui nichil potest esse satis. Unde est notandum quod est duplex egestas scilicet rei / ut
quando homo nichil habet / alia est egestas animi ut quando homo tamen habet quod potest bene
stare tamen non contentatur et hec duo tangit auctor in littera. Deinde cum dicit item
optima. Hic ponit aliam sententiam et dicit quod homo debet eligere bonum morem vivendi quia
consuetudo reddet eum iocundum. Unde est notandum quod quia absuetis non fit passio. Modo dicit
auctor quod debemus eligere bonum morem sed tamen oppositum est difficile
quia oportet studere. Dicit notandum sed quod consuetudine videtur facile et est optima ratio
vivendi. ratio consuetudinis. Unde Seneca habet in epistola ad Lucillum. Nulla placida
quies est nisi quod ratio composuit id est ratio virtuosa. Deinde cum dicit huiusmodi. Hic co-
mendat primas sententias et dicit quod sententie simplices sunt laudande quia habent ma-
gnam delectationem / si non indigeat probatione / aliter faceret iniuriam. Deinde
cum dicit si id quod. Hic ponit sententias simplices cum ratione et primo premittit
intentionem suam / 2o declarat 2a ibi omnes boni. Primo dicit quod
illa sententia est valde laudanda que est simpliciter confirmata ratione. Unde est
notandum quod hec sententia convenit cum prosa / quia ambe sunt simplices dicit autem quia
prima est sine ratione / ista cum ratione. Deinde cum dicit omnes boni. Hic declarat
et duo facit ut duo sunt circa 2a ibi item qui / circa primum dicit quod omnes illi qui volunt bonum
vivere debent collocare se in virtutibus quia omnia possunt auferri sed non iste. Unde Boecius
has saltem nullus potuit punitor tenor. Nemo rerum omnes et cetera. Deinde
in alia dicit itaque. Hic ponit aliud et dicit quod illi amici non sunt veri qui sunt circa for-
tune / quia quando fortuna recedit non sunt amici. Quod dicit remota causa removetur effectus
unde ille. Cum fueris felix multos numerabis amicos. Tempora si fuerint
nubila solus eris. Deinde cum dicit sunt item. Hic ponit sententias duplices et primo ponit
intentionem suam 2o declarat 2a ibi certant. Circa primum dicit quod sunt aliqui sine quo duplici efficiuntur homo
Unde est notandum quod sententia duplex est una quando ponitur propositum et propositum removetur ut in ducere non
pauper sed qualis. Ergo qui habet fundat domum non curat ad actum. Nam ponit quid
sit removendum faciendo quod non est faciendum. Alia est quando solum affirmando propositum
ergo addiscit habet utilitatem. Deinde cum dicit certant qui. Hic declarat item et duo facit quia primo
ponit sententias duplices omnino / 2o cum ratione / 2a ibi cum ratione. Circa primum dicit quod illi certant
qui constituti in statu bono non timent adversitatem fortune / et adversitatem fugere omnes
adversitates / sed illi sapienter agunt qui reformidant adversitates.

L

i rebus prosperis. unde tullius officiorum 2o. et magnam vim esse m[illegible] [illegible]
prem vel ad res vel adversus que ignorat, nam con prosperum statum eius dominum
ad exitus pervenimus optatos, et contrarium flante affligimur. et Seneca epistulis ad
lucillum. Cum te alludit fortune prosperitas, tu qui in lubrico retineri puta.
Deinde cum dicit cognitione. hic ponit sententias duplices cum ratione, et primo ponit intentionem suam, 2o declarat, 2a ibi, quid adolescentum. dicit primo dicit quod duplices
sententie sunt cum ratione. hic modo videndum est notandum quod sententie conveniunt cum predictis quia sicut
sunt duplices ita et iste, sed dicuntur quia in ratione ille sententie ratione. Deinde cum dicit quid
adolescentum, hic declarat et dicit quod illi qui putant ignorantiam iuvenibus mala
dicunt, quia etas ipsorum non impedit eos adiscere virtutes sed faciunt sapientia quia castigant adolescentes ut ipsi possint acquirere virtutes illas in etate
maturissima. per in iuvenali quibus possit tueri vitam suam. unde notandum quod maturissima potest sumi dupliciter, uno modo pro tempore ad vitam quando venit ad complementum
et tunc sunt duo [illegible] quod est perfectum et certum, quod est perfectum possumus
dicere de viro sapiente quia imprudentia maturus est. et isto modo [illegible]
applicatur iuvenibus. Cum vero est certum tunc applicatur iuvenibus
quia sicut cera est flexibilis undique ita iuvenis et in isto modo sumitur
hic. Deinde cum dicit sinas. hic ponit effectum, et duo facit primo ostendit in declarant
poni, 2o causam reddit, 2a ibi necesse. primo dicit sic quod in sententie debent poni
raro et in medio ut nos videamus esse factores earum sententiarum et non
magis nature et tunc dant multum ornamenti, tamen hodie maxime ponuntur in exordio. unde Cassiodorus. de quibus loquitur [illegible] proverbium sive sententiarum. Deinde cum dicit necesse. hic adducit causam, et dicit quod audito
tunc laudat sententiam in proverbiis quod appellatur ad comodum [illegible].

contrarium

Contrarium

Hic ponit alium colorem et diffinit eum, sed ponit causam, 3o effectum eius, 2a ibi nam
3a ibi hec ratione. dicit primo dicit quod contrarium idem est fere quod contentio ut appellatur contrarium
quod ex duabus contrariis orationibus quarum una probat aliam breviter. unde est notandum
quod contrarium convenit cum contentione, quia sicut illa sit in diversis vocabulis sicut et iste, sed differt quod ille sit simpliciter ex vocabulis diversis, sed hic non
solum sit ex vocabulis diversis ymo illarum orationum una probat aliam.
2o est notandum quod in greco vocatur antitecton, sed in latino dicitur contrarium quia ex
contrario vocabula contraria collocantur ad similitudinem nature, quia sicut albus et
nigrum contrariantur simul, ita diversa vocabula contrariantur simul. 3o est
notandum quod duo in hoc colore requiruntur. primo quod ibi sint due orationes composite
ex diversis vocabulis, 2o quod una probat aliam. Deinde cum dicit nam
hic ponit exemplum et tot facit quod sunt exempla prout patent, primo vult probare quod iste
non sit amicus rebus alienis, et dicit sic ille qui non est amicus rebus
suis quomodo erit amicus alienis quasi dicit nullo modo, et in hoc colore semper arguitur per locum a minori. sed non comparatur maior. Nam magis videtur quod
hic debeat esse amicus suis rebus quam alienis, sed non est ita. Et iste color
in his suis alienis rationibus, in amicis et inimicis que sunt vocata contraria et est
color quod ex non dubio infert et declarat dubium, nam non dubium est aliquem inimicum
[illegible] vel forte alia mala facere et declarat illud quod erat dubium per hoc quod aliquis erit

4

amicus. Deinde cum dicit Item nam. hic ponit 2m [illegible] et vult probare quod
iste non sit fidelis inimico et dicit sic ille qui non est fidelis amico suo erit
fidelis inimico q. d. non. Deinde cum dicit antiquum putatus. hic ponit aliud [illegible]
et vult probare quod ille esset superbus si haberet domum et dicit sic quo
putabis tu illum esse temperatum et dulcem in domo qui est superbus sine dignitate
q. d. non erit mansuetus. Deinde cum dicit et qui in sermonibus. hic ponit aliud
[illegible] ad cuius evidentiam est sciendum quod interdum nobis hic [illegible]
[illegible] hic [illegible] hic dic amicus meus. modo auctor vult probare quod ille
non dicat [illegible] ratione et sic qui non dicat verum [illegible] suis dicat [illegible]
[illegible] q. d. non. Deinde cum dicit Item quos. hic ponit aliud [illegible]
sunt duo [illegible] simul et vult probare quod [illegible] inimicos et dicit [illegible]
[illegible] illis quos dimittimus in motibus non [illegible] [illegible] [illegible]
in planicies q. d. non. Item ipsi [illegible] erant nobis in pa-
ce esse non potuerunt [illegible] nos nec illi qui sunt pavores su-
perant nos q. d. non. Unde nota quod auctor confirmat omnia in argumenta
per locum amicorum [illegible]. [illegible] quo magis videtur in esse et non in est
[illegible] nec [illegible] minus sed magis videtur in esse quod [illegible] esse [illegible]
suis rebus et tamen non est ergo nec erit amicus alienus. Deinde cum dicit
hic omnis. hic ponit effectum istius coloris et duo facit ut duo
sunt effectus 2a ibi [illegible] primo dicit quod iste color debet esse bre-
vis et debet [illegible] hic orationes perfectas et talis color valde placet
auditori propter brevem conclusionem. Unde est notandum quod [illegible] verbis continu-
atis id est immediate et sine aliquo medio quia ille due orationes sunt
sine aliquibus medijs. Deinde cum dicit [illegible]. hic ponit aliud effectum
et talis est. Nam dicit quod probat dubium per id quod non est dubium
[illegible] volo dicere te esse infidelem inimicus et dico sic tu [illegible]
amicus tuus tanto magis eius inimicus. Ecce quod probo quod ille
[illegible] quod est infidelis amicus illud quod [illegible] an sit fidelis et
inimicus et dicit [illegible] probat quod non potest removeri ab adversario
[illegible] removetur [illegible] magis latere.

MEMBRUM.

Hic ponit alium colorem scilicet membrum et primo ipsum diffinit 2o ponit exemplum 2a ibi
et inimico. Dicit primo quod membrum orationis est res perfecta sine orsione totius
orationis que [illegible] melius perficitur [illegible] alia distinctione orationis. Unde notandum
quod iste color [illegible] dicitur colon in latino membrum quia iste continet membra id est
distinctiones orationum. 2o notandum quod differentia est inter [illegible] et membrum quia in
[illegible] ponuntur copule post sed in membro ponuntur ante. Conveniunt similiter
quia sic in membro sunt due vel tres orationes perfecte ita in [illegible]. 3o est notandum quod orator
in suis coloribus aut habundat coniunctione aut deficit si deficit aut deficit
in dictione et est articulus aut in oratione et sic est dissolutum si habundat con-
iunctione sine copula aut in oratione et sic est membrum aut in dictione et sic [illegible]
figura in gramatica que vocatur pollisinteton et in figura vocalis. 4o notandum quod membrum fuit
[illegible] [illegible] [illegible] pars vel maius pars [illegible] [illegible] membrorum [illegible] [illegible] clau-
sula comprehendit plures partes et sic [illegible]. Deinde cum dicit et inimico. hic ponit exemplum
et primo perfectum 2o perfectus 2a ibi commoditati. Dicit primo et inimico [illegible]
[illegible] et statim exponit [illegible] et dicit unum quod appellatur membrum. [illegible] [illegible]

una pars coloris que pars vocatur membrum, non membrum pro mente sed pro parte. Deinde autem dicit sed comodissima. Hic ponit commendationem perfectius et primo premictit, 2o ponit commendationem et ibi et immicos. Prima pars et dicit comodissima id est utilissima ad capiendum favorem quia inimicum ut dicere iste fuit fur et homicida et bonorum omnium dilapidator, ad laudem erga amicum ut et vos estis divus et estis pater et estis meorum incommodorum sublevator. Item dicit absolutissima id est perfectissima. Nam iste modus est perfectior et primo eo quod ars imitatur naturam quod potest sed potest natura producere perfectius aliquod quam produxit ipsum tribus membris principalibus, scilicet celebro, corde et epate, quod si produceret solum pro duobus ita et color imperfectior est tribus membris quam duobus. Deinde autem dicit inimicos. Hic ponit duo commendationes et partem.

Articulus

ARTICULUS.

Hic ponit alium colorem et primo ipsum distribuit, 2o exemplificat, 3o ponit effectum, 2a ibi acrimonia, 3a ibi inter hunc. Dicit prima dicit quod articulus est quando dictiones ponuntur sine copula, ita quod iste color non est nisi quando dictiones non copulantur. Hoc est notandum quod in greco hic color dicitur asinteton in latino articulus ab artando quia artat materiam sive brevitudo quia loquitur brevius sine copula quam cum copula. Vel articulus dicitur ab articulis quia sicut corpus humanum habet membra magna et parva ut brachium manus et parva ut digitus ita articularis etiam in se habet magna membra ut sunt orationes sive distinctiones et parva ut sunt dictiones et ita sumitur hic et habet locum hic color in omnibus propter suam brevitatem. 2o est notandum dictiones tum plus dicit quod quando coniunctio cadit inter copulata facit unum quam multa. Nam videtur quod ille quando coniunctione remote sint quam disiuncte sicut si essent ligna non ligata ita et dictiones quando non est verum dicere quod remotio copule faciat brevitatem orationem, ymo potius longam. Dicendum quod articulus ideo dicitur quia in comparatione sit respectu parvo articulo et propter hoc quod dicit singula verba adversus solutio quia hic utroque fit hic in dissolutione dictionum. Deinde autem dicit acrimonia. Hic exemplificat et duo facit ut duo ponit, 2a ibi inter inimicos, tribus, scilicet acrimonia vultu voce. Deinde autem dicit et inimicos quorum, scilicet iudicia inimicis potentia perfidia. Deinde autem dicit inter hunc. Hic ponit effectum ponendo operationem. Ad cuius evidentiam est sciendum quod tullius quoque ponit effectum coloris in diffinitione aliquando in fine alterius coloris et sic facit hic quia ponit effectum membri et duo facit quia primo ponit differentiam, 2o effectum, 2a ibi itaque in illo. Dicit prima dicit quod hoc est differentia inter articulum et membrum quia membrum pronuntiat tarde et raro, sed articulus celeriter et crebro. Unde est notandum quod dicit vehementiam id est nam vehementem et potentem quia potens est movere ad bonum dicendum sive ad hodium concitandum, et dicitur tardius quo ad gestum corporis. Nam in istis duobus motibus utimur motu corporeo quia manum. 2o dicitur rarius quo ad vocem. Verbi gratia et inimicos prodicas et amicum laudas, celebri quo ad gestum, celerius quo ad gestum vocis ut in iudicia inimicis potentia perfidia. Deinde autem dicit itaque hic ondit et dicit quod membrum pronuntiatur cum remotione brachii et contorsione manus sicut quidam cum gladio volens petere adversarium cum gladio, sed articulo et pronuntiato etiam verba et celeris sicut gladius percuteret alicui corpus.

Continuatio

CONTINUATIO.

Hic ponit alium colorem et primo ipsum describit, 2o dividit et ponit effectum, 2a ibi

ea utemur. 3a ibi in hijs tribus. Vbi primo dicit quod coniunctio est quando coniungimus tres colores ad invicem sine medio coniunctionis vocabulorum, et confirmatur propositum. Vbi est notandum quod in hoc colore ponuntur tres colores, scilicet sententia, contrarium et ecclesia, quorum unus ponitur loco maioris, scilicet sententia ut omnes qui adiscunt in iuventute habebunt honorem in senectute. Alius ponitur loco minoris, ut si homo non adiscat in iuventute adiscet nec in senectute, quasi dicat non. 3o ponitur loco conclusionis ut adiscamus ergo in iuventute ut honoremur in senectute. Vbi est notandum quod dicit denotanda sunt quo ad vocabula, ita dico multociens iuventute et senectute. Item dicit coniunctio quod isti colores debent poni sine copula et appellatur coniunctio quia coniungit sive coniungat tres colores invicem. Deinde cum dicit ea utemur, hic dividit eas et primo facit hoc, secundo ponit exemplum 2a in infima. Vbi primo dicit quod nos utemur ea comodissime tripartito, scilicet in infima loco maioris in [illegible] loco minoris et in conclusione, id est in illo colore conclusionis. Vbi est notandum quod dicit comodissime et utilissime. Nam istis tribus coloribus optime probatur propositum principale. Deinde cum dicit infima hoc pacto hic ponit exemplum et tria facit et tria facit quia primo ponit exemplum in infima supra verbo, 2o in [illegible], 3o in conclusione, 2a ibi in contrario, 3a ibi in conclusione, in prima primo vult probare quod fortuna non potest multum nocere illis qui delectantur libentius in sententia et virtute quam in temporalibus divitiis et dicit fortuna non potest multum nocere illis qui habent cor ad sancta et virtutes et hoc loco maioris et dicit multum quia interdum nocet. Deinde cum dicit in contrario hic ponit exemplum in contrario, quod ponitur loco minoris et dicit sic. Hic non habet spem infortunia qualiter potest ei nocere quasi dicat nullo modo. Deinde cum dicit in conclusione hic ponit exemplum in illo colore qui ponitur loco conclusionis et dicit si igitur fortuna sic habet potentiam contra illos qui confidunt non confidamus nec ipsa habeat nimis magnum dominium contra nos. Deinde cum dicit in hijs hic ponit effectum et duo facit et primo hoc, 2o respondet questioni 2a ibi licet et alias. Vbi primo dicit quod istis tribus coloribus semper oportet repetere vocabula. Ubi sententia oratoris videtur inlesa nisi repetitur, insufficientiam continuo et in conclusione [illegible] propter verba. Deinde cum dicit licet et alias hic respondet questioni et est talis quia posset aliquis dicere bene videmus quod utimur in tribus coloribus supradictis coniunctione, sed numquid possumus uti in aliis coloribus. Respondet quod sic, sed non oportet quia istis tribus melius probamus probationes propositi nostri quam in aliis coloribus.

Compar

Hic ponit alium colorem et quatuor facit quia primo diffinit ipsum, 2o removet dubium, 3o ponit exemplum, 4o removet aliud dubium, 2a ibi licet non deviatione, 3a in impetu, 4a in hoc genere. Vbi primo dicit quod compar appellatur illud quod habet distinctiones quasi equales in similibus que videntur esse. Vbi est notandum quod hic color in greco vocatur [illegible], sed in latino compar quia sunt distinctiones plures quam equales in similibus in quo reperiuntur, 2o scilicet quod sunt due distinctiones ad minus vel plures et quod ille distinctiones sint equales vel si non sunt videantur esse. Deinde cum dicit licet non hic removet dubium quod est tale, quia aliquis diceret tu dicis quod tot sillabe sunt in una distinctione quot in alia, sed numquid debeo numerare. Respondet quod non, hoc est quoddam puerile, sed ex usu debeo habere illud.

Compar

2a pars hic videtur impugnare partes vel vertificationes sillabas intunctas utrum sint equales / verbamus enim facere sicut facimus de cursibus. Namque si semus facere cursus non mutabimus / postea utrum sint cursus sine mensuratione. 3o no / super illo verbo usus et exercitatio. quia usus est quo utor aliqua re sed exercitatio est continuus usus / 2o est no / super illo verbo sensu quod sensus est duplex / quidam interior ut quo scimus scientias et virtutes / alius exterior ut est in pedibus et manibus et istis exterioribus. Deinde cum dicit imprimis hic ponit exemplum 2 duo facit ut duo sunt exempla. 2a ibi et illi. Vel primo dicit quod primo mortis optabat domini filius nuptias comparabat / hec omnia graves causas administrabit. 3o colores quia ibi sunt tres distinctiones equales in similes vel esse videntur scilicet optabat comparabat et administrabat. Et absolute et similiter desinens quia distinctiones eodem exitu terminantur. 3o no / super illo verbo oportebat quod appetitio habet se uno modo / idem est quod motio. Unde virgilius. Otraque quatque / Verbi Quibus quibus in ordinem pariter contingit appetere. Alio modo appetitio i. voluntate pecto 2a sumitur hic quia quibus movetur voluntatem. 2o est no quod grave habet se ad tria primo grave i. ponderosum. 2o grave i. acerbum 3o grave i. maturum modo hic sumitur 2o modo. Deinde cum dicit et illi hic ponit aliud exemplum 2 dicit fortuna dedit illi felicitatem huic industria comparavit virtutem. Deinde cum dicit in hoc genere hic removet aliud dubium quia quidam dicit quod numquid sit equales in sillabis in dictiones que sunt in fine sillabarum. Respondit auctor quod non refert tamen ita sint quod videantur esse equales. Nam una potest esse maior alia distinctione una sillaba aut duabus sillabis ad plus ut in exemplo in superposito dedit et comparavit. Et huius. Nam stirps est maior voce in huius non tamen in sillabis. Et accentu nam in vox Christus et duo sunt similes in similibus pronuntiatur prius longe / 2 duo abreviate sine tanto accentu /

SIMILITER CADENS

Simile cadens

Hic ponit alium colorem et primo diffinit ipsum 2o ponit exemplum. 2a ibi hominem laudas. Vel primo dicit quod similiter cadens est quando in eadem clausula sunt due distinctiones vel plures que pronuntiantur eodem casu causali. 3o no quod hic color in greco dicitur lepos in latino similiter cadens quia fit quia due distinctiones vel plures terminantur eodem casu / 2o est no quod in hoc colore requiruntur duo. primo quod in sint due distinctiones vel plures in rogantes unam clausulam cum sint ibi plura verba habentes unam determinationem casuum similium quod contingit cum dicit meadem constructione etc. 2o quod terminatur eodem exitu causali. 3o est no / quod dicit similiter eisdem casibus nam si essent similes casus 2 non essent in eodem casu non esset ibi color hoc est multo sana et placet mihi sana / Deinde cum dicit hominem laudas hic ponit exemplum 2 ita facit ut tria sunt. 2a ibi item huic. 3a ibi et huic diligentia / vel primo dicit laudas hominem egentem virtute habundantem felicitate. 3o no / quod color est contra virtute 2 felicitate que sunt in eodem statu. Item est quod due distinctiones reducuntur ad idem verbum s. laudas. Item est compar / 2 dissolutum. Deinde cum dicit item huic / hic ponit aliud exemplum et dicit sic omnis spes ipsius est in bursa pecuniam 2 animus eius est a sapientia remotus. Deinde cum dicit diligentia. acquirit divitias negligentia destruit animum etc. Modo color est cum dicit divitias animum 2 hominem 2 est compar 2 dissolutum et differunt ab aliis exemplis quia comprehendit tres distinctiones alia tamen duas. /

SIMILITER DESINENS

Simile desinens

Hic ponit alium colorem et primo ipsum diffinit 2o ponit commentarium.

7

inter ipsum et colorem superiorem / 2a ibi hec duo - prima in duas qua primo diffinit
hunc colorem, 2o exemplificat 2a ibi turpiter. dicit prima dicit quod appellatur similiter desi-
nens quando distinctiones finiuntur eodem exitu, dato quod exitus non sit casualis de-
notat quod hic color grece dicitur homeoteleuton in latino similiter desinens quia desinunt
in simili exitu, non casuali, 2o est notandum quod duplex est desinentia - scilicet casualis ut quando
due distinctiones vel plures finiuntur in eodem exitu casuali sicut in colore super-
dicto qui dicitur similiter cadens. alia dicitur non casualis - scilicet quando due clausule finiuntur per ver-
ba vel alias dictiones vel casuales sicut in hoc colore. 3o est notandum super illo verbo
et si casus non sint verbis quia per verba intelligit / omnes partes non casuales ut
est verbum adverbium et coniunctio / sed in precedenti colore sumebatur econverso et propter hoc
videtur concludere quod gerundia et supina non sunt verba que habent casus. 4o est notandum quod
in hoc colore requiruntur duo primo quod in sint due distinctiones vel plures / 2o quod
terminentur in eodem exitu non casuali - deinde cum dicit - turpiter audes 44
hic ponit exemplum et turpia facere ut tua sunt 2a ibi unus industrie. 3a ibi / si audacter
dicit prima dicit turpiter audes facere nequiter studes dicere / in quo color est hic quia
dicit facere dicere - item est comparatio et dissolutum. deinde cum dicit unus industrie
hic ponit 2m exemplum et dicit unus industrie i. valde longe studiose
deinde cum dicit hec duo genera / hic ponit convenientiam istius coloris et superioris et
primo ponit convenientiam 2o exemplum 2a ibi id hoc modo / dicit prima dicit quod in duo colores
scilicet similiter desinens et similiter cadens / quorum unus sit exitu casuali alius
valde casuali non convenit nisi sic et ideo illi qui utuntur bene istis coloribus
plerumque ponunt ambos simul in eadem clausula. deinde cum dicit id hic ponit
exemplum et primo hoc 2o adaptat ad propositum 2a ibi hec et quia. dicit prima dicit quod perditis-
sima ratio est mulieris amorem preferre / pudorem fugere. deinde cum dicit / hec
et ea hic adaptat ad propositum et dicit quod in hac clausula illa que habent casus simi-
les finiuntur sibi casibus / sed illa que non habent casum faciunt similem exitum.

AGOMINATIO

Abominatio

Hic ponit alium colorem et primo ipsum diffinit - 2o dividit membra 3o ponit differentiam
istius coloris similiter desinentis et similiter cadentis 2a ibi eam multa. 3a ibi hec tria genera
dicit primo dicit quod agnominatio est quando de uno verbo accedo ad idem verbum vel nomen addendo mi-
nuendo / transferendo / mutando / vel sit 2o quod similia verba assimulantur rebus
diversis - hic exemplum / petrus / petri / petro / petrum / petre / petro. 1o notandum quod hic color grece
dicitur paranomasia / sed in latino agnominatio propter excellentiam quia multis modis pluribus
variatur quam alii colores / 2o est notandum quod hic color habet duas species / una est que fit
variando litteras vel silabas vel suum accentum et de illa et habet illos octo modos
de quibus in dicetur. alia est que transfert nomina per casus diversos ut dicetur
ibi tertium genus / 2o est notandum per hoc ad idem verbum tangit partes non casua-
les / sed cum dicit et nomen tangit casuales - 4o est notandum quod possumus redire ad
idem, nomen / tripliciter scilicet secundum rem et secundum vocem / secundum rem et non vocem / sed
vocem et non rem. hic redimus ad idem nomen vocem et non rem. deinde cum dicit
ea multis. hic dividit tangendo et declarando membra et duo facit ut duo sunt
membra 2a ibi tertium genus. prima in tres ut pars prima triplicem habet varietatem
2a ibi sunt autem alie. 3a ibi tertium genus. prima in tres quia primo premittit intentionem
2o declarat. 3o epilogat / 2a ibi autem attenuatione. 3a ibi hec sunt ignorata.

L

de prima dicit fit multis et varijs modis, s. attenuatione, complexione, mutatione,
translatione, acontu ut patebit in textu. Et est notandum quod secundum ueritatem h[ec] p[ar]s debet
diuidi in duas partes ut diuisum est, sed secundum quod iacet littera essent tres partes 2a
ibi alterum genus - 3a ibi tertium genus. Sed hoc non debet poni secundum ueritatem.
Nam iste color fuit translatus a scriptoribus quia in diffinitione non tangitur in ijs
partes et ideo tenemus istam diuisionem. Deinde cum dicit aut attenuatione
hic declarat agnominationem et tot facit quot sunt 2a ibi productione. 3a ibi
breuitate. 4a ibi addendo. 5a ibi demendo. 6a ibi commutando. prima in duas quia
primo ponit unam diuisionem 2o declarat membra 2a ibi, scilicet qui se. Dicit primo dicit quod agno-
minatio fit aut attenuatione i. remotione que fit quando diminuitur et atte-
nuatur una littera que prius erat, aut complexione que fit quando due dictiones simils sunt
sed differunt in significato. Deinde cum dicit scilicet qui se, declarat membra et primo in attenu-
atione, 2o in complexione 2a ibi et ex quo. Dicit primo dicit quod ille qui se iactat ante
venyt i. venditus est antequam Roma venit, in quo color est quia dicit venit et veit.
Nam primum venit stat pro uno significato et alterum pro alio. Deinde cum dicit
et ex quo. hic ponit exemplum in complexione dicens quod iste qui ante mouit ali-
quem alium statim ponebat ei compedes, et est quasi in modo diceret pon[it] et dicit
iste quos videt ad ludum alearum statim ipsos vincit et ligari facit. Deinde
color iste quia dicit vincit et vinxit, nam dicit primo vincit reuincit hunc [illegible].
Deinde cum dicit productione. hic ponit 2m membrum agnominationis s. quando
s. quando fit dicendo, et dicit sic dulcedo auium i. uolucrum ducit hunc ad auium
i. ad illum locum ubi sunt aues multe bene cantantes. Color est quia dicit auium
pro aue et breue et auium, pro ut dicitur ab auius, auium producitur [illegible]
[illegible] nunc resonant. Deinde cum dicit breuitate. hic ponit 3m modum s. qualiter
fit abbreuiatio - [illegible] quando una dictio breuiatur et prima producitur [illegible] et dicit iste
quamuis videatur velle honorem non tamen diligit curiam s. dominorum s. [illegible]
curiam i. illam meretricem. Color est quia curia consumitur pro aula dominorum
est breuis quando non pro illa meretrice est longa. Deinde cum dicit addendo [illegible]
hic ponit quartum modum quando additur aliqua littera et dicit sic. Iste non uult temp-
are sibi et uellet obtemperare amori. Color est quia dicit temperare, et obtem-
perare quia additur [illegible]. Deinde cum dicit demendo. hic ponit [illegible] modum
s. quando diminuitur, si lenones et ruffianos [illegible] [illegible]
se iure [illegible]. Color est cum dicit lenones et leones. Nam in 2o diminuit
[illegible] littera n. Deinde cum dicit transferendo hic ponit [illegible] modum s. transferendo
litteras et dicit. videte uideris - an uelitis credere tu grauis i. sapienti an uanus
i. stulto. Color est quia dicit grauis et [illegible] uana. [illegible] dicit nolo esse laudator ne
uidear adulator. Deinde cum dicit commutando - hic ponit alium et dicit commutamus
[illegible] firmius hunc colorem ut nos oportet eligere, et quod nolumus diligere.
Color est quia dicit quod dicit deligere et diligere. Deinde cum dicit hec sunt agnominationes
hic epilogat et dicit quod agnominationes habent causam a mutatione, aut a produc-
tione, aut a [illegible], aut aliquo predictorum modorum. Deinde cum dicit sunt aut
alie. hic ponit aliam speciem agnominationis et primo ponit hanc speciem suis modis
2o ponit exemplum 3o aptat ad propositum 2a ibi quid veniam. 3a ibi quid nunc hec.
Dicit prima dicit quod alie agnominationes que habent uocabula non ita similia sicut prime
agnominationes tamen aliquo modo assimilantur. Deinde cum dicit quid veniam
hic ponit exemplum et dicit quid veniam quid sim, quia venia quod in similitudine [illegible].

Quem posthec

quem postulem. Color est qr dicat quid qui. qr qr l qn dicat proxim i silez z cet. 83
aliquos. In melius primo mo. Dum aut dicat. nat. hic. adaptat ad propositum, z
dicat q i isto verbo est quedam similitudo, sz no ita delectabiles sicut pa m
nos debemus uti. Deum aut dicat alterum genus hic ponit 3m i modum faciendi
ignominiaz z po primuit intentum 2o prosequitur declarando p ex 3o adaptat ad
propositum 2a ibi dem°. 3a ibi agnominatio. d pa 2d 2a dt 3m genus est cum
modi, equites dominus operam ne senatores pres conscripti putentur. Circumscripti
scripti putentur i. conscripti. Color est qr dt conscripti z circumscripti, dt est no q
senatores dicebantur conscripti, qr scribebantur i tabulis eneis i. me
talli stabilitatem, z nomez, z perpetuitatem, z qz conscribebantur litteris aure
is, q sicut aurum est nobilius alijs metallis, ita Roma erat nobilior
alijs ciuitatibus. 2o est notandum a quo differt i modus aperciunt
ubi dicebatur tempas et obtempas. Na non videtur differentia dic q no est differen
nisi q illa dictio erat mediata. Nam intra li tempas z obtempas cade
bant i vocabula nisi i amori malet. Hic no cadit nisi unum vocabulum
. e. putetur z possemus dicere q li putetur debet precedere li circumscripti pres
Dum au dicat. hic agnominatio. hic adaptat ad propositum z po facit hoc z o
reddit causam sui dei 2a i petrica q no solum. d p dt q i unus modus hic
vocabula magis similia q modus sitis d q. u dicebat qd. qr z c. sz
hic minus q superiores, sz alie peccantes ut causa z c. De uno tpre
qr i repetit silez instanti z imediate aliqui dicat. uno tpre uno accidit d
2a dt q no solum sit additur hic ad li circumscripti, sed z dipicte sit ad li conscrip
ti diminuitur hic z ita videtur. 3m genus. hic ponit 3m genus z po dividit illud
genus 2o membra declarat 2a ibi unius nois. d pa dicat q sz genus agno
minationis est qn mutatur unum nom l pla i figuras equales ut petri
petro cet. Unius nominis. hic declarat membra z po i uno vocabulo 2o i pluribus
2a i pluribus nominibus. pa inducas po ponit exm primum modi 2o q p loquitur 2a i variet
hic nom. pa mcot quot sit casus varij partis patent. d pa dicat. Alexander
macedo diciat scias, validaueri duz i iuventute o magno labore. d 2a dt
Alexandri virtutes acquisiuerunt gloriam z famam p orbem. d 2a dt q omnes
Alexandrum timuerunt z dilexerunt. d qa dicat i eius dicto q si vita data
fuisset longior Alexandro transivisset ultra mare occeanum. Color est
qr dic. Alexander, Alexandrum, z c. Nam casus similes sit i signto z i voce
li terminatione, z attribuuntur illi similitudini causz. Diuersi c. io. e.
acquisitio virtutum i iuventute z silia z i fuit z 2a spes agnominationis cet.
ut patuit in dictis contra z p hoc dat intelligere tulius q i iuventute dz
acquirere virtutes. Unde Salamonis dicitur filij i adolescentia et usque
ad canos invenies sapientiam. Et hoc, Infelicitatibus eius ab adolescentia
fuerat obseruatus z c. Laude z gloria. i. laudabili gloria. pcea p hoc
q dt q Alexander diligebatur significat esse bonum dominum. Na malus
custos proprietatis metu. est, militum vallaretur i. iuvaret z ibi est similiter ano
pla noia. hic ponit qualiter pla noia variantur z po proponit, qd i tendit
2o declarat 2a ibi tiberium. d pa dt q agnominatio fit p commutationez
plurium nominum. d nom. q hic spes quevit q pa qr sicut illa variatur sic
et est, sz differt, qr ibi tm unum nom variatur. hic no pla. Tiberium
hic declarat istam agnominationem in quibusdam hominibus qui gubernabant

L

rem publicam et tot facat quot sunt q[ua] partes patent. D[e] p[rim]a dicit quidam uocatus Gracus administrabat rem publicam, sed indigna uox prohibuit ad
ministrationem .i. fuit interfectus indigne / licet gramatici dicant quod non inuenitur
nox / tamen hic tullius ponit in suo casu. Gayo. hic ponit 3[a]m uarietatem de uno alio Ro-
mano qui erat amator uirtutis et dominus Rome cui ablatus est dominium in multo
quo mortuus est. Et dicit quod Gayo similiter occiso accepta fuit similiter
administracio aliquibus factis dominis subito. De tertia parte dicit quod Satur-
nius fuit priuatus uita a quibusdam malys hominibus propter fidem quod habebat fid[e]
captum .i. acceptum / eo quod fidebat quolibet. Nam per malos est ablatus
p[er]fidus .i. porus / De q[uart]a d[icit] quod quidam dictus nouo interfectus fuit et suo
sanguine madidauit ultum parentis et murus et uestibula domus sue. De quin-
ta dicit quod Sulpicio .i. Cesari et non nota cum propter timorem populi Ro. omnia con-
cedebant ut uolo esse consul et tu fies. uolo esse proconsul et tu fies et c. Quo
tradiderunt eum / quo facto interfecerunt eum; et non solum interfecerunt eum
sed et noluerunt quod sepeliretur est ualde notandum quod debemus confidere in populo.
Color est quando similia uerba accommodantur dissimilibus rebus que quidem
res dissimiles sunt ut dicit. Tiberium Gracum. Gayo Saturnino. Druso
Sulpicio licet similia uerba sunt ut dicit uita priuauit et dicit sanguine aspersit
uultum parentis. et dicit non modo uiuere. Vel color est quando non dissimilibus
casibus. Tiberio Gayo et attribuuntur eadem res. ut mors. Namque
mors explicatur / alio et alio uocabulo / tamen semper est idem / et sic similiter at-
tribuuntur diuersis casibus. Ista tria hic ponit officium in tractatum colorum in me-
dictorum. Similiter cadens similiter desinens / et denominationis et quo primo
etc intentionem suam / 2o reddit causam eius quod dicit / 3o ostendit ibi propria. 3a ibi quia
fides. De p[rim]a dicit quod in tres colores raro debent fieri in arenga quod in ora-
tione aliqua uera magis grauia et matura / uel auctentica que .i. species nam in re
appellamus genus omnis quod continet plura sub se. De non quod hic ponit officium
istorum trium colorum sicut quando habent similitudinem incadentia uocabula et similiter
desinens similiter cadens et denominatio / uel quod sunt omnes tres in uerbis / et partim
raro .i. ualde raro propria. hic ponit causam et duo facit ut duo sunt 2a ibi cum
aut mori. De p[rim]a et 2a sicut dicit quod istis tribus coloribus raro uti debemus
quia non uidentur posse reperiri / sine labore et consumptione operis. 2a causa
est quia ponentes sunt magis ad delectationem audientium quod ad ueritatem et sententiam
explicandam et sic non delectat diu quia ueritas est adequatio rei ad intellec-
tum. Quare fides. hic continuat quod in tres colores frequenter collocati aufe-
runt illa tria que debent esse in oratore. Scilicet grauitatem / fidem / et senu-
tutem / et primo ponit duas conclusiones / 2o infert corolarium exprimens similiter
2a ibi quo quia primo inducas ut dicit sunt conclusiones 2a ibi quia que sunt. De p[rim]a dicit
quod concludo tibi quod quando homo utitur istis tribus coloribus nimis sic
quod ... minuitur credulitas et illud facetis nichil facit uidetur et offen-
dunt illos qui audiunt quod in hys coloribus est lepos et dulcedo uocalis
et festiuitas / contrarium ad rem licet non est dignitas / nec pulcritudo modo tria
incommoda sequuntur primum quod orator non creditur loqui de re / 2m quia non
uidetur sapiens / 3o quia in talibus auditores offenduntur. Vel non quod auctor hic
fugit tria que requiruntur in oratore, ut pulcra tria primo debet in eo esse fides ut dicitur.

4

et ista procedunt ex moribus ut suavi more procedat oratio. Deinde ponit mos
quae gravitas i. auctoritas ut quod loquatur mature. Nam si loqueretur mo
riae/ modo puerili eius auctoritas minueretur/ 3º auferatur severitas/ quae
est debito supplicio cohercens iniuria vel severitas i. parva severitas. Debet
enim modo videri parvum severus ut non videatur puer nec mulier sed vir/ modo ista
tua removentur per istos colores superius positos. Quarto hic ponit aliam con
clusionem et dicit quod illa quae sunt ampla in ornatu et in sermone valde diu placent
sed alia quae sunt dulcia et appetentia cito generant fastidium auditoribus quia
sicut mel est dulce primis incommodandis et postea generat fastidium audito
ribus quia sicut mel est dulce minus sumentibus ita ista dulcia quo ad aspectum.
Quinto quarta hic ponit corollarium quod sequitur ex premissis et dicit sic. Ergo quando utimur
istis coloribus videbimur pueri sed si raro utimur ipsis et dispergimus
ipsos per totam orationem non coadunando ipsos simul faciunt ita sicut lu
mina per loca dispersa per domum. Nam si ponantur distincta magis delectant
et faciunt pulchrius lumen quam si ponantur simul quia tunc confundunt sensum.

Subiectio est.

Hic ponit alium colorem et primo ipsum diffinit 2º ponit exemplum 2a ibi quia quo ad audientia
primo premittendo est sciendum quod subiectio habet duas species. Una per quam interrogo adversarium alia per quam
interrogo me ipsum. Dicit ergo quod subiectio est cum interrogamus adversarios et statim
subiciamus illud quod non potest se defendere. Verbi gratia. volo probare quod iste accepit in pe
cunia. dicam sic/ unde habes nec de patrimonio certe non quia pater tuus nihil habuit/ habes
nec a te ipso/ certe non/ quia nescires lucrari/ Ergo quia non habes istis duabus de causis
aut invenis aut accepisti/ non invenis quia non movit/ ita patuit ergo tu accepisti.
Aliud exemplum volo probare quod non debeam haurire/ dicam dicis nec habere simulari a me
sed est interrogatio/ modo respondeo quod mei/ non enim est non multis aliquis simulari certe Re
motio illius/ quod potuisset dicere adversarius/ quod nunc non potest dicere. Ex nunc
virtuosus certe non voluptuosus est gratiae pro tabernas. Certe quod removi aliud
quod potuisset dicere sed non sumerem et suum virtuosus modo removi ita quod non potest
dicere/ 2a species est per quam interrogo me ipsum et statim subicio quod non potest
dicere in adiutorium mei. Verbi gratia accusator quod dedi castrum inimicis/ excusabo
me sic qualiter debebam facere debebam dare ad pugnandum. Certe interrogo
modo respondeo non de mei/ certe non quia milites non habebam et debebam morari. cer
te non quia essem mortuus fame. dicendum ergo quod debuerim dare aliud exemplum. Debeo
docere scolares. Certe non quia non habeo solutionem. Cum ergo habundans
quod possim facere quaestiones. certe non quia consumavi omnia in meo studio/ modo in ista
diffinitione tangit has duas species et legitur dupliciter. Ergo coniunctive et di
stincte. Distincte sic. subiectio ut cum interrogamus adversarios quid ab eis dici possit
deinde subiciamus id quod non oportet eos dicere quod revocet prout sit obfuturum i. nocivum ex quo nunc hic
est una species. Legitur iterum subiectio est cum ipsi quaerimus a nobis quid contra nos dici possit et
in subiectio id quod oportet dici/ aut prout sit nobis futurum adiumento. haec est secunda species.
Legitur coniunctive sic per duas species simul. Subiectio est cum interrogamus adversarios
et hoc quantum ad primam speciem/ aut nos ipsi quaerimus a nobis/ et hoc quantum
ad 2am speciem/ quid ab eis quo ad adversarios/ aut quid contra nos quo ad
2am speciem dici possit. Deinde subiciamus id quod oportet dici hoc quantum ad nos
aut non oportet quantum ad adversarios/ aut prout sit nobis futurum adiumento
quo ad nos aut prout sit obfuturum/ et contrario quo ad adversarios

et sic patet diffinitio. Unde nota quod iste color in greco dicitur ehataplensis / subiectio vero in latino quia statim subicio id quod prodest vel obest / 2o nota quod iste color fit in genere iudiciali et in deliberativo et in figura gravi / et in confirmatione et confutatione / 3o nota quod subiectio differt ab interrogatione quia illa fit sine probatione, dico simpliciter quando fuisti inimicus mea ut que erant in ea erant aliter vel nigre non dico plus, sed subiectio probat id quod volumus ut patuit in exemplis. 4o nota quod in hoc colore requiruntur tria / primo interrogatio 2o petitio eius quod potest dici / 3o in ... Et quando nota quod aliquando subicimus explicite ut quando subicimus cum negatione. Aliquando implicite ut quando subicimus sine negatione ... hic ponit exempla et duo facit quia primo ponit exemplum in prima specie cum interrogamus nos ipsos / 2a ibi ex eodem genere prima in duas primo facit hoc 2o ponit exemplum prime speciei / 2a ibi multum ... / prima ... ut tria ponit exemplum in prima specie 2a ibi / ut sequitur 3a ibi item occido ... primo dicat sic ego volo probare unum expendisti multa, quod fuerit pecunia quam expendit, et pono interrogationem, tu habes pecuniam quero unde habeas non ex patrimonio quia bona patris tui vendita fuerunt. Item aliqua hereditas obvenit tibi. certe non quia pontes ... hereditare / nec dicam quod aliquid dimisisset / hic est remotio illius quod potuisset dicere adversarius. Et habuisti aliquid ex ... / vel ex lite certe non / quia aliquis est tibi obligatus immo tu obligatus alijs. Ergo non habuisti istos ... ut videtur aut tu habes fontem producentem istam pecuniam ac accepisti non est possibile te habere fontem ergo accepisti. Color est quia interrogo adversarium et statim subicio illud quod non oppositum dicatur ab adversario / istud exemplum est iudiciali et demonstrativo. Item sequitur. hic ponit 2m exemplum prime speciei et primo ponit 2o ponit exemplum 2a ibi nam virum. Ad evidentiam prime partis est sciendum quod quidam commisit peccatum erat constitutus coram iudice ut in aliquo puniretur. Iste petit ... audire ut ipsi misereatur. Tunc quidam rhetoricus vult probare quod ipse non est misericordie ... et dicit sic O iudices ego vidi multos peccatores et vos qui petiit ... ignosci propter aliquam bonitatem vel honestatem / sed iste nullam habet bonitatem nec honestatem quia ... ignoscere non debetis et est notabile quod qui petit veniam debet habere aliquam virtutem propter quam debeamus misereri ... i. cognitum. Unde nota ... dicit quorum propter aliquorum refertur ad honestatem bonitatem refertur statim et supponit pro suppositis quia honestas habet putare bonitatem ... et similia sub se. Nam virum. hic ponit exemplum in quo probat non esse ignoscendum huic. O iurati vel o iudices dicat ne iste debere esse ... pro amore patris et bonitatis. certe non quia dampnasti eum in pena capitis. Et dicat esse parci propter bonam vitam quam fecit. certe non quia quilibet sit quo quasi dicat viciosus. Et ... cognatos quibus ... esse parcere / certe non quia nullum habet. Item dicet esse ignosci propter suos amicos / certe non quia nullum amicum habet / immo omnes ... suos inimicos. Unde nota ... Nam virum ad patris. et cetera. hic utitur in simulatione ponendo homines pro homine quem ipse potuisset ... in se nichil reperit propter quod possit defendi / sed statim removet hoc quod dicit ad patrem ... super vos dampnastis eum capite quasi dicat quo potest venire ad patrem quem fuit amputatum caput / quoniam ille viciosus et non virtuosus / et dicit o iudices iurati cognitum ... fuerat vos quasi dicat non iudicavissetis ipsum si fuisset virtuosus et iustus. similiter.

Subiectio

i alys ꝯ utitur insinuatione interponendo unum pro re ł hominem pro homine et cetera.
Item credo. hic ponit aliud exemplum permissionis in quo vult probare quod quidam
interfeciat inimicum suum innocentem quod non debuit facere et ex eo quod occidit
fuit valde crudelis; modo tulius vult probare per istum colorem quod debebat puniri
et dicit sic et primo ponit interrogationem adduxisti in iudicium .i. iudicasti ł occidi-
sti sententiatum quod esset et dampnatus inimicum quem perturbabas innocentem
ut credo. Respondit quod non adduxit in iudicium et dicit non postea facit aliam
interrogationem utrum timuerit leges que prohibent hoc facere .s. occidere aliquem
nisi iudicatum iudicio hic removet .s. quod non potest dicere se timuisse/ etenim non ymo unde
batur tibi eas non esse scriptas/ facit autem interrogationem dicens/ fuisti commotus
ad iram cum ille quem occidebas faciebat te memorem veteris amicitie/ commovebat
.i. memorem faciebat/ hic removet .s. quod non fuit motus dicens, at/ pro sed nihilominus .i.
non super commotus es/ sed studiosius .i. libentius occidisti. Facit autem interrogatio
nem dicens/ cum filii ipsius rogabant te motus fuisti misericordia hic removet dicens quod
non/ et non solum peremisti/ sed prohibuisti sepulturam propter quod notandum per hoc quod antiquitus vel homines
dos quando aliquis moriebatur et non sepeliebatur corpus anima errabat centum annis
et stabat infra fano ita quod quando aliquis occidebat aliquem et volebat valde ulcisci
non permittebat corpus sepeliri et ita fecit iste quem offendebat inimicum in tubis
.s. insuper animam/ et diuturnis curis. Color est facta interrogatio ab adversario sta-
tim/ ab eo quod amplius non potest se defendere. Multum in est. hic ponit effectus
istius speciei/ et dicit quod habet duos effectus .s. acerbitatem magnam contra ad-
versarium/ et ille qui utitur isto colore videtur sapientissimus/ quod cum dicto ad
fuisse utile statim subiecto quod non fuit/ ideo exaugetur acerbitas et cetera. Id credo
duo facit quia primo arguit acriter contra adversarium/ secundo dicit quod videtur valde sapiens
orator. Ex eodem genere. hic ponit aliam speciem istius coloris .s. cum interrogo
me ipsum/ et primo ponit exemplum/ secundo intentum/ tertio effectum/ secunda ibi namque tertia ibi cuius modi.
Dicit primo dicit quod ex eodem genere descendit una alia species interrogationis me ipsum. Nam
hic ponit exemplum quod suppositum fuit libro primo in gno. uersia unius dicenti assumpta
ex comparatione .s. quod Gaius pompeius dedicat castrum gallis a quibus ob-
sidebatur contra debebat observare gentes datas a populo Romano ipse defendit
se et primo interrogavit se/ quid debebam facere cum a tot gallis obsidebar debebam
ne pugnare. Respondit quod non/ ponit aliam interrogationem/ an producimus .i. exiremus
Respondit non/ dicens quia prius et habebamus locum in munitissimum/ facit aliam
interrogationem dicens se deberet in castris .i. debebam stare in castro. Respondit
quod non/ quia non habebam subsidium quod expectarem/ nec erat in castro unde producere
vitam/ facit aliam interrogationem an relinquerem castra sua occulte et po-
nere se ad periculum. Respondit quod non quia circumsedebamur. Facit aliam/ debebam relin-
quere milites et ire solus pro auxilio sicut Cesar quando erat contra pompeium et venit
in nocte ad mare. Respondit quod non/ quia debebat eos observare incolumes/ facit
aliam debebam spargere/ parum inimicorum. Respondit quod non/ quia antiquior .i. melior
salus fuit dimittere arma et equos quod fecit. Cuiusmodi ponit effectum istius spe-
ciei et dicit quod per istam speciem ostendimus nil esse ut quemebat. Ex notandum
quod ista species differt a prima quia prima species probat se fecisse contrarium illius quod
fecit sed ista probat se fecisse id quod facere debebat. Secundo notandum .d. ui. in quo dicit

L

gradatio

a ratiocinatione cum etiam illa interroget. R(espondeo) et quod differt quia ratiocinatione interrogat
cum responsione statim et quod convenit ad presens futurum vel quod non convenit ob futurum.

GRADATIO EST

Hic ponit alium colorem et primo eum describit. 2º ponit exemplum. 3º effectum 2ª ibi
magis 3ª ibi habet in se. De primo dicit quod gradatio est quando antequam descendam ad ulterius
inferius, repetimus superius requirit. Exemplum patet ut grando hic libri gillo. Et
nota quod hic color in greco dicitur climax in latino vero gradatio sive secundum alios catena
quia procedit gradatim. Nam sic ascendendo non prius ostendo secundam sed primam
ante. Ita hic quod suscipio primo vocabulum a prima distinctione sive clausula et
postea resumo in secunda. 2º nota quod in hoc colore duo requiruntur. primo quod repetatur
plura vocabula bis. 2º quod repetantur gradatim et hec 2ª differentia facit ipsam differentiam
et a repetitione et aliis coloribus in quibus repetitur. 3º nota quod iste
in colore in quolibet genere in qualibet figura et in qualibet parte orationis contingit
in narratione et dictione. 4º nota quod dicit quod reddit ad idem verbum quod reddit ad idem
verbum potest esse dupliciter primo quod sit idem verbum quantum ad rem, 2º quantum ad vocem. 3º quantum
ad rem et quantum ad vocem et sic sumitur hic. Quinto nota quod gradatio fit du-
pliciter primo ut eadem dictio simpliciter et secundum vocem et significationem repetatur et sic est in primis
duobus exemplis. Alio modo, ita quod repetatur eadem dictio secundum vocem et significationem secundum vocem
non remaneat eadem simpliciter sed variatur in fine et sic est in duobus ultimis exemplis et
sic patet sententia primorum duorum vocabulorum ad duobus aliis exemplis. Namque hic ponit
exempla et duo facit quia primo ponit exemplum quo ad primam speciem 2º quo ad 2am 2ª ibi
affricano. Primo in duas ut duo exempla ponit in prima specie 2ª ibi nota. Primum exemplum in genere iudiciali
vel possumus dicere quod sit in deliberativo ut si quis dicat coram iudice vel popu-
lo quod malefaciunt si non puniunt malefactores. Sic dico o genitores quod libertas
potest esse in Roma si malefactoribus illud quod delectat facere licet, et si id quod licet possunt
audent, et si id quod audent faciunt apud iudicem vel populum non sit molestum. Color est quod dicit
quod libet, quod licet, et quod licet possunt. Item ponit aliud exemplum, de quodam excusante se de crimine
in iniecto et dicit non sensi hoc, nec suasi, nec facere cepi, nec facere cepi et non
perfeci non probavi. Color est quia dicit non et non et nec et nec et non et nec et nega-
tio. Item quia dicit non sensi et non suasi, nec suasi, nec facere cepi et cetera. Item est sibi
desinens quando dicit suaxi cepi et probavi. Nota quod hic color est duplex gradatio
mediata et immediata ut in prima exempla et in alia ut in 2º que ponitur hic et habet locum hic exemplum in genere iudi-
ciali. 3º nota quod hec differt a secundo quia primum est magis gradualiter quia habet plures gra-
dus. Hic ponit exemplum quo ad 3am speciem et duo facit ut duo sunt exempla 2ª ibi item. Primum exemplum
de eo qui acquisivit scientiam per bonum ingenium et dicit industria id est bonum ingenium comparavit
affricano virtutem, virtus gloriam, gloria emulos et est gradatio immediata. Et
est adiectio et dicit hoc exemplum ab aliis quia alia exempla nichil mutat, sed hoc mutat dictiones
in fine. Item quia alia exempla formata sunt in genere iudiciali et deliberativo istud vero in demon-
strativo. Unde nota quod virtus sumitur dupliciter primo stricte et pro quatuor virtutibus cardinalibus
2º large pro quolibet habitu et sic sumitur hic. 3º nota circa emulos quia emulus
quandoque est secutor, quandoque invidus, quandoque amator et sic accipitur hic. Unde versus
Emulus invidia quandoque sequior, designat amorem. Hic ponit 2m exemplum quod incipit Imperium graeci
per debellationem mutatum est varie ad varias gentes et dicit Imperium fuit apud

athenienses / conflicti sunt a sparcis et sparte fuerunt subiugati thebanis thebanos macedones uicerunt qui macedones breui tempore expugnauerit asiam que est tercia pars mundi quo ad naturam sed due quo ad quantitatem. Color est quia dicit athenienses athenienses / spartas spartanos / thebani thebanos et sic est color igne delibatus. hic in se hic ponit effectum istius coloris et dicit quod repetitio gradualis uerbi quod habet iste color habet in se magnum leporem id est familiaritatem.

Diffinitio

diffinitio

Hic ponit alium colorem et primo ipsum diffinit 2o exemplificat / 3o ponit effectum 2a ibi maiestas 3a ibi hic io. dicit primo dicit quod diffinitio est quando breuiter diffinimus uel circumscribimus aliquam rem. Ubi nota quod hic color in greco dicitur ethimologia in latino diffinitio quia sicut ethimologia explicat proprietatem rei sic iste color. Tamen nota quod dicitur quod uidetur quod diffinitio non possit diffiniri quia tunc in diffinitionibus procederetur in infinitum. Respondeo quod diffinitio potest sumi dupliciter primo pro oratione explicante quid esse rei uel per propria intrinseca rei et sic non sumitur hic quia ut sic diceres ueritatem 2o potest sumi ut est quoddam uocabulum coloris rethorici et sic sumitur hic et diffinitur hic. 3o nota cum dicit proprius / quia proprium sumitur dupliciter primo proprie et sic dicitur esse propria passio ut risibile 2o potest sumi dupliciter pro omni proprietate et natura tam essentiali quam accidentali et sic sumitur hic dicitur breuiter quia non nimis extense et absolute id est perfecte et habet locum in qualibet figura in quolibet genere confirmatione et confutatione potantes id est naturas rerum. Maiestas hic ponit exemplum et quamuis faciat utrumque sunt exempla per eos patet in prima diffinit maiestatem quod est amplitudo rei per. Ubi nota quod maiestas habet se ad duo primo idem est quod dignitas imperatoris regis 2o idem est quod status maioris et sic sumitur hic 2o nota quod dignitas est honesta alicuius per cultum / honorem et uerecundiam digna auctoritas. hic est sunt homines sapientes colentes ciuitatem honorantes alios et uerecundantibus de turpibus. Sed amplitudo est egregia urbis exornatio et excellens opus et operum magnitudo ut ait tulius in rethorica nouis finem et in duo complent ciuitatem scilicet dignitas et amplitudo et optime posset super hoc fundari arenga ut dicit sunt duo que magnificant ciuitatem quibus amotis demouetur integritas urbis scilicet auctoritas sapientis. hoc est habundare sapientibus uiris gubernantibus urbes suas / et habundantia operum et pecunie sed cum careamus uel littera ... dictas. Item ponit aliud exemplum diffiniens iniuriam et patet quo ad literam. Ubi nota cum dicit pulsatione quod pulsatio habet se ad duo primo idem est quod sono / 2o uerberatione et sic sumitur hic / 2o nota dicitur aliquis in diffinitione dicitur per ... dissinctionem aut ergo mala. Respondeo rethorico non diffinit ut dicit philosophus primo ... non curat utrum diffiniat dummodo notificet quod ergo non potest. Item hic ponit aliud exemplum primo ponit causam et probat per diffinitionem 2a ibi eo quod in prima ponit talem causam. Ordas cunabatur de auaricia dicit ipse quod non est auaricia sed est diligentia. Et quod diligentia hic declarat per diffinitionem et dicit quod non est auaricia sed diligentia / quia diligentia est acquisita super omnium conseruatio. Sed auaricia est iniuriosa appetitio alicuius uel alteri. Ubi nota dicere tu quia fecit questionem et statim subiunxit diffinitionem dicendum quod diffinitio est melius notificat aliquid alio modo. Item ponit aliud exemplum et primo ponit causam 2o soluit per diffinitionem 2a ibi parti. Causa est quia ...

L

hominez lancea 2 dicat aliquo facili / dicat hoc ut reputaretur fortis / dicat
ille ita q̄ nō est fortitudo sed est temeritas / ppea declarat p diffinitionez ipz. ūno
q aliqz ostendit laborē est dupl' nō mō q ostendat q nolit laborare 2 sic similit
h. Ɛo nō q appetere laborem est duplex p̄mo ł p̄a uirtute 2 uocat audacia
qn quis laborat et nō curat sz facit p p̄am uirtutē et intelligo laborare in immodis
vel picula qn laborat pro bono rei publice / 2 qn oppz / 2 n̄ oppz. et ista est forti
tudo temeritatis / tn̄ est maii propinquius fortitudini. unde quelibet uirtus h̄t
tria uicia unū oppositū et duo propinqua / ut fortitudo h̄t debilitatē maii op
positum / sz h̄t temeritatē et audaciaz / uicia propinqua et dicuntur propinq̄a
nō participatiōe uirtutis sz q uidr participare uirtutē temeritas et audacia uident
fortitudines 2 nō sunt et est dr̄a q fortitudo est pro bono rei p. i laborando
pro ipa. audacia est p bono p̄o / sed temeritas est pro bono p̄o / sz q facit /
facit sine osilio et audet audenda / 2 nō audenda. possessione. i. lexione
hic io ponit effcz et pz comoda. i. utili ad probandum. ł comedii. i. o mō
q nullus q queriat / nec minus 2 d' uni quo ad dēscriptionē 2 potatez q̄ ad dif
finitionez. /

Trasiectio

TRANSIECTIO.

Hic ponit aliuz colorem seu aliā speciē coloris 2 p° diffinit 2° exemplificat. 3° ponit ef
fectuz 2ª ibi mō inpz. 3ª ibi p fiat hic. d p̄ª dicit q transiectio est q̄ ondit breuiter
quid sit dictuz / et pponit breuiter quid sit dicenduz / ut dum audistis fimaia q fra
ctio sed dicam uobis breuiter initiuz et captat attentionē q orator pponit breuiter
se esse dicturū. h' nō q h' color i greco dr transinis i latino transitio q facit insti
tuz aditus ad dicenda et habet locum in q̄libet ōne / in qualibet figura 2 in
ofirmatione / 2 ofutatione. mō inpuaz. h' exemplificat 2 duo facit ut duo ponit ex
2ª ibi sit mea. p̄ª patet. it ponit aliud exm̄. et pz q ponit dup' hoc effectum
qz h̄t operat. i. ppat. /

corectio

CORECTIO. /

Hic ponit aliuz colorē 2 p̄mo ipsuz diffinit 2° exemplificat 2ª ibi q fili z ignorauit
d p̄ª dc q correctio est qn tolimus illd q e dcuz ut tu ex amicus ymo fr. h' nō q
greco dr epidiorthosis in latino correctio a corrigendo. h' tā' q dupl' ē correctio p̄ª qn
corrigimus aliqd peccuz ł aliquē d aliquo uicio 2 dª i correctione nō loquit
h'. alia est correctio que dr esse melior positio q p̄ma nō q positio p̄ma uocal
nō sit bona 2 pulcra ad ppositum sed 2ª est pulcrior 2 est signuz maioris lau
dis ł uitupery 2 nō q i color sit dupl' positiue 2 oparatiue / positiue ut es
amicus y° fr. oparatiue ut es bonus ymo melior 3° nō q ad hūc colorē requi
runtur p° uocablm ostiens mātre. 2° o̅tentius. 3° sigª. sigª p q fit sit i
ymo / adeo / nempe / certe / 2 / 2 similia. 4° nō q i color pōt fieri ad laudez ut
tu es bonus y° melior 2 adiuituperiuz ut tu es malus ymo peior. tollit. i. corrigit
ex fili z. h' exemplificat et tā ut tā ponit exm̄ 2ª i sit / 3ª ibi omitt. pz exmn̄ e sic
si aiaus uictpisset quatres dapiz i domo hospitis mod' si rogasset hospites
ymo mouisset 2 cet. tē na. h' ponit aliud exm̄ 2 e tale aliq bellā uort ostimor
2 inueniūt campuz / tm̄ plebs d ipsis remanserit q d' iurmes. a d' d'. Nap q
p q cet. 2 ponit adeo uel io p uo. obuis h' ponit aliud exm̄ 2 d' oinuidia comu
nibus nō sit uiciosa / sz aliquiuidendo moris q uellet esse uirtuosus ut ipsi
et ista est bona inuidia quo bonos sequens plerumqz atqz adeo p ymo.

infectevus .i. sequuta insequens . ubi notandum quod duplex est invidia quedam in bonos
ut quando video hominem studiosum aut aliquem bene adiscentem et propter invidiam co-
gor adiscere et ut suum filius et est et invocatur nemesis . alia est que docet de
prosperitate alterius ut quando video te felicem invideo, et doleo quia non velles te
habere bonum et ista vocatur invidia nomine generis et est mala . Commovetur . hic
ponit effectum et primo hoc 2o facit questionem et solvit 2a ibi non quod . dicit pro(?) di-
cit quod effectus suus est quia per eam commovetur animus auditoris, et reddit
causam quia res collata .i. pronunciata cum verbo .i. uno vocabulo . minime pro so-
lum modo videtur esse dicta est pro sed ea . o . res sit magis idonea pronuncia-
tione per correctionem ipsius oratoris . Num quid . hic movet questionem et primo mo-
vet 2o eam solvit 2a ibi cum non est sanus . quod posset dicere aliquis non esset
melius statim ponere ad verbum per quod corrigitur primum quod ponere 2o vo-
cabula . q. d. quod potest fieri per pauca non debet fieri per plura quod . Respondeo quod non
esset melius quia si statim poneretur ad verbum per quod corrigeretur primum et non po-
neret aliquod verbum per quod animadverteretur aut non esset animadversa .i. cogitata
.i. ornatus verbi et rei . q. d. quia quodammodo sunt continua vocabula et continua iuxta se posita
melius elucescunt ideo talis correctio facit pulcriorem ornatum/

OCCUPATIO

Occupatio

Hic ponit alium colorem et primo diffinit 2o quod fiat, 3o ponit effectum, 2a ibi
Nam de pueritia . 3a ibi Huiusmodi est . primo patet . unde nota quod iste color in greco dicitur peresis in latino occupatio
quando dicimus aliquid tacitum (?) appositum et proponimus alia oratione et occupamus illa, 2o nota quod ponit uni-
us (?) modos faciendi hunc colorem primus est quando dicimus nos nescire, ut 2o quando dicimus nos non velle dicere
3o quando dicimus nos non velle preterire et sic sunt tres modi . quomodo non, quod utimur eo in ti-
quaque (?) gravi et mediocri et iudiciali et de mosterativo (?) et deliberativo non propter quod
maxime in duobus primis et in omni parte nisi in narratione et divisione . Nam de pueritia
hic quomodo fiat et quare facit ut quatuor sunt que patris patent per se . unde sunt
duo modi quia primo dicat quod non dicet de pueritia sua et, et 2o ille ea dixit . o . quod
addidit ea omni intemperantie . quis modus quod dicat se velle preterire quod sic exaudit
artharum (?) militarem et modus sunt magne demonstrativo, nam est vituperabile in
iuventute tradere se intemperantie . Litteras apud Romanos erat vituperabile valde
exercere se armis pro re p. adiectis .i. divulgatis . Dein quid . hic po-
nit aliud exemplum quod est in demonstrativo . Nam in Roma erat vituperabile dimitte-
re impalatio (?) meo si sustineat librum manifestum est quod venit cum in causam
quare eos . Etiam non dico . hic ponit aliud exemplum quod est in iudiciali . Huiusmodi . ponit
effectum et dicit huius colorem habere quinque effectus . primus est quia per ipsum ondit (?)
occulte admonuisse promisisse rem que non pertinet alteri . 2o quia ut longas
ad narrandum breviter narrat . 3o quia forte esset vituperabile .i. vituperosum narrare
vero aliquis manifeste . unde narro occulte, et sic non vitupero . 4us quia
non posset bene fieri plane .i. manifeste narrare, distincte quia lex illecebras (?) manifestare
fecisset ideo quod ipsum dominum . q. quia occultare audiens adversarium ad suspicionem/

DISIUNCTIO . EST .

disiunctio est

Hic ponit alium colorem et primo ponit tres colores cognatos et affines et ponit affinita-
tem eorum 2a ibi ad affinitatem . prima in tres ut tres colores primus est ponit disiunctionem./

2º coniunctionem · 3º adiunctionem 2ª ibi coniunctio · 3ª ibi adiunctio · pª in duas quia primo diffinit
disiunctionem 2º exemplificat ibi populus Ro. · Dicit primo dicit quod disiunctio est cum utrumque quantum ad suam
speciem aut diuersum quantum ad unam speciem · utrumque dico uel unumquodque eorum quibus dicendo concl-
ditur finitur et terminatur certo uerbo · i. uno uerbo quo ad sententiam · Nam i distin-
ctionibus istius coloris uerba sunt idem in quibus terminantur ipsa quando aduerte
4º exponit certo uerbo · i. proprio et singulari et utraque expositio est bona tamen prima
uidetur melius. Unde nota quod hic color in greco dicitur ymozeusis in latino disiunctum nec dicitur
disiunctum quia ibi non sit coniunctio cum ponatur coniunctio in 2ª specie patebit et
dicitur disiunctum ut aliqui exponunt / et causa est quia natura communis non inuenitur in aliquibus
speciebus / non hoc est falsum quia tenet quod in prima specie coloris / nec ponitur talis dicitur
dicitur disiunctio quod unaquaque disiunctio habet suum uerbum separatum et non comprehen-
duntur plures disiunctiones sub uno uerbo sed quaelibet habet suum et hoc ad
differentiam coniunctionis et adiunctionis in quibus plures disiunctiones comprehenduntur
sub uno uerbo. 2º nota quod hic color habet duas species / una est quando sunt plures
disiunctiones per quas fit · patebit in exemplo primo et 2º / alia species est que fit
per duas disiunctiones ut patebit in 2º exemplo · prima tangit cum dicit in unoquoque et 2ª
cum dicit utrumque populus · hic ponit exempla duarum specierum et epilogat 2ª ibi id
utrumque · prima in duas primo exemplificat in prima specie 2º in 2ª 2ª ibi et fortune · prima ad
sensum quod dico sit exemplum in prima specie · 2ª ibi nichil nuance · prima patet et color quia quaelibet
distinctio terminatur in suum uerbum proprium ut dicitur abstulit et · et omnia
uerba dicuntur idem quia distinctiones non tamen exponebantur certo uerbo
quia uno quo ad sententiam et pluribus quo ad uocabula sed diceres non uidetur di-
sinctum ymo dissolutum quia sunt omnes copulate · Respondeo quia licet conueniant simi-
liter in hoc quod est hic orationes sine copula tamen differt quia dissolutum sit in orationibus
imperfectis et disiunctum in perfectis · Et dissolutum si orationes sint perfecte uerbum ubi
ante uel post et hoc tamen per post · uerbum quantum ad hoc quod orationes non copulantur sed tamen
hic dissolutum in perfectis orationibus terminatur est disiunctum / nec est inconueniens
plures colores esse in eadem oratione sicut plures figure in eodem latino et plures pa-
ralogismi in eadem oratione · Nichil nuncius · ponit 2m exemplum cum remotione
dubii quia posset aliquis dicere non est arcendus si romam uiceruit predictos
quia non ualebant · Respondeo quod ymo quia aliqui erant fortes in prelio ut numantini
aliqui sagaces et ideo ponit predictum colorem in ista remotione dubii ut patet
est dissolutum calliditas eruditas · i. prudentia per doctrinam quia tamen sagaces per
studium non tamen antea societas morum et sermonis · moralitate eloquentie · Item
fortune · hic ponit exemplum 2e speciei quia non ponit nisi 2as distinctiones ter-
minatas eodem uerbo quantum ad sententiam et dupliciter quo ad uocabulum re nobilis
dignitas · i. pulcritudo et est in translatione · Nam et floreat est proprium
prati · Item dum dicit extinguitur non est proprium igne · hic utraque epilogat
et dicit hic · i. in hoc ultimo exemplo et in superioribus si aliquis uidetur concluditur utrumque
certo uocabulo quo ad suam speciem et unaquaque eorum quo ad speciem primam ·

Coniūtio

CONIUNTIO

Hic ponit Alium colorem affinem precedenti et primo diffinit 2º exemplificat
2ª ibi forme · Dicit primo dicit quod coniunctio est cum comprehenduntur superiores partes
orationis · i. distinctiones / et inferiores interposito uerbo · Nam uerbum ponitur
in medio distinctionis · Unde nota quod hic color in greco dicitur merozeuma · unde uer-
bum illis ponitur inter distinctiones / uel inter distinctiones / si inter distinctiones sicut in colore

4

limitur dictiones cum verbo vel sine verbo / si sine verbo etiam fit iste color si cum verbo est figura gramaticalis / et in hoc differt a disiunctio / quia ille ponebatur verbum semper post / et in unaquaque distinctione / hic vero semper in medio distinctionum / 2o nota quod in hoc colore duo requiruntur primo quod sint due distinctiones / 2o quod ibi sit medium positum in medio distinctionum 2o nota quod coniunctio sumitur dupliciter primo proprie nam scilicet quando due res simul coniunguntur ut lignum cum ligno / 2o ut quedam pars orationis declinabilis sic vocata 3o ut est color rhetoricus et sic sumitur hic. hic forte hec est figura et pulchritudo humana aut morbo perit aut vetustate. Color est quod ponitur et floreat in medio duarum distinctionum ut patet.

ADIUNCTIO.

Hic ponit alium colorem affinem precedentibus et primo diffinit 2o declarat per exemplum 2a ibi et floreat. et primo dicit quod adiunctio est quando verbum positum in clausula ponitur in principio vel in fine. Unde nota quod hic color habet duas species prima quando preponitur 2a quando postponitur. Si verbum preponatur in principio grece vocatur prothozeuma si in fine dicitur ypozeuma / et hic sumitur dupliciter quia vel cum verbo vel sine verbo si cum verbo et sic sumitur a gramaticis / si sine verbo et sic sumitur a rhetoricis / 2o nota quod hic color differt a precedentibus quia coniunctio ponebatur in medio / disiunctio vero potest. hic vero color indifferenter ante vel post comprehendendo plures distinctiones sub eodem verbo. Et floreat ponit exemplum 2o primo quando verbum ponitur in principio 2o quando in fine 2a ibi posthemo. et primo dicit sic et floreat pulchritudo humana ut morbo aut vetustate / color est quia verbum habet et floreat preponitur illis duabus distinctionibus. Posthemo. hic ponit aliud exemplum quando verbum ponitur in fine et dicit sic aut morbo aut vetustate forte dignitas et floreat. Ad festivitate. hic ponit effectum istorum trium colorum scilicet disiunctionis / coniunctionis / et adiunctionis / et dicit quod et singula faciunt festivitatem idest ornatum maximum et ideo ne pariat sacietatem idest tedium utemur ea raro sed coniunctio super et adiunctio posita est ad brevitatem et ideo utemur sepius quam utamur disiunctione. Et sic dicit quod in istis exornationibus manat idest descendunt a simplici genere quia verbo sed ea que disiunctum sit ad festivitatem et quia per plures distinctiones quasi cum verbo postposito concurrunt ibi plures colores qui faciunt ornatum.

CONDUPLICATIO.

Hic ponit alium colorem et primo diffinit 2o exemplificat. 3o ponit effectum ex re tumultus. 3a ibi vehementer. de prima dicit quod conduplicatio est quando repetimus unum verbum aut plura verba ratione idest causa amplificationis idest indignationis aut commiserationis idest misericordie. Unde nota quod hic color in greco dicitur epinalepsis in latino conduplicatio quia vocabula conduplicantur. 2o nota quod conduplicatio convenit cum aliis coloribus.

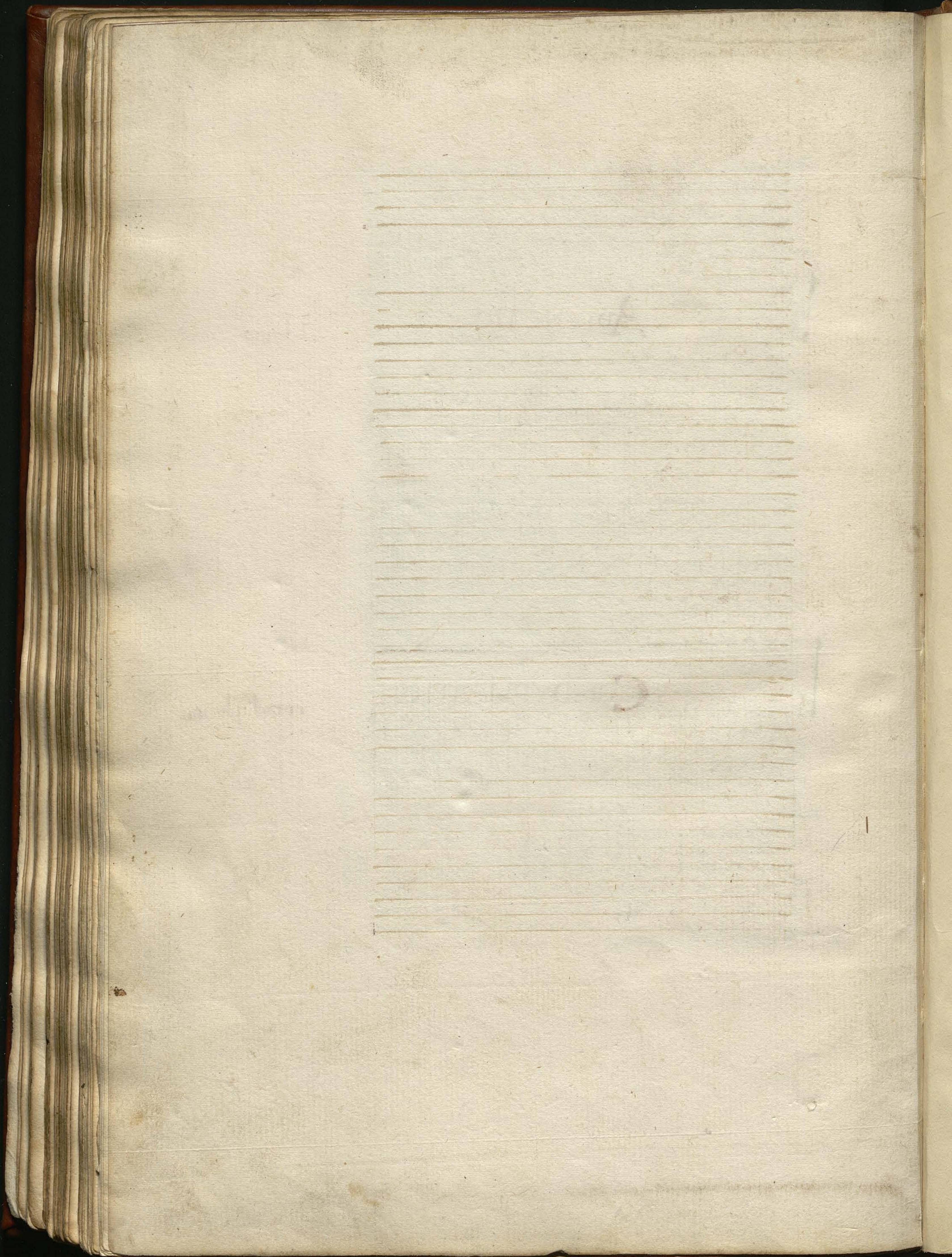
FINIS

Pectore natorum / genuit prosapia dictum.
Qui librum incipit medium / et fine replevit.
Cuius Magna micat Stirps ac clarissima Mondo.

Telos

Adiunctio

conduplicatio

II

